

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ PROGRAMI**

**KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUNMASINDA
TURİZM ETKİLERİNİN YEDİKULE KÜLTÜR ROTASI
ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA ESRA TORAMAN

İSTANBUL, 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ PROGRAMI**

**KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUNMASINDA
TURİZM ETKİLERİNİN YEDİKULE KÜLTÜR ROTASI
ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FATMA ESRA TORAMAN
(200203004)**

**Danışman
(Doç. Dr. Mine Esmer)**

İSTANBUL, 2022

05/07/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi 200203004 numaralı Fatma Esra TORAMAN'ın hazırladığı "Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Korunmasında Turizm Etkilerinin Yedikule Kültür Rotası Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 05/07/2022 Salı günü saat 11:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Doç.Dr.Mine ESMER	KABUL
2. Prof.Dr. Hasan Fırat DİKER	KABUL
3. Dr. Öğr. Üyesi Mine TOPÇUBAŞI	KABUL
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma Esra Toraman

TEŐEKKÜR

Bu çalışmayı tamamlamanın heyecanını ve onurunu yaőarken öncelikle benden destek ve emeklerini esirgemeyen, konu seimimden tezimin yazımına kadar beni her zaman yönlendiren ve cesaretlendiren kıymetli hocam Sayın Doç.Dr.Mine Esmer'e çok teőekkür ediyorum.

Tez çalışmasında ihtiyacım olan nadide eserleri temin eden; babamın kadim dostu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı, Dr.Bülent Katkak'a teőekkür ediyorum.

Hayatımın her alanında olduğu gibi yüksek lisans sürecinde de sabır ve anlayışıyla benden manevi desteklerini esirgemeyen sevgili eőime; ortak zamanlarımızdan bana bolca ödünç veren sevgili oğlum Eren ve canım kızım Elif'e; hayatım boyunca maddi manevi beni her konuda destekleyen ellerini hep omuzumda hissettiğim sevgili annem ve babama; yüksek lisansa baőlamaya karar verdiğimde beni destekleyen sevgili yakın arkadaşlarıma; teőekkürü bir borç bilirim.

Fatma Esra Toraman

**KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUNMASINDA TURİZM
ETKİLERİNİN YEDİKULE KÜLTÜR ROTASI ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Fatma Esra Toraman

ÖZET

Kültür; toplumun edindiği gelenek ve göreneklerin, inanç, ahlak, hukuk ve bütün yetenek ve alışkanlıkların oluşturduğu sosyal olgu olarak ifade edilmektedir. Bu sosyal yapı tarih boyunca üretilenleri kendi içinde barındırarak kazandığı kimlik ile diğer uluslardan farklılaşmaktadır. Kültürel miras ise; toplumsal kimliğe her dönem şekil veren, nesiller boyu aktarılacak olan varlıklardır. Ortak toplumsal bellek ve bu belleklerin kanıtı niteliğinde tarihi değeri taşır. Bu değerlere ilişkin geniş perspektifte koruma sağlanması ve farkındalığın artırılması yeni yaklaşımları gerekli kılmıştır. Bu bağlamda yeni yaklaşımın temsilcisi olan kültür rotaları; kültürel ve doğal mirasın korunması ile tarihsel bileşenlerin sürdürülebilirliği için etkin bir araçtır. Kültürel miras öğelerinin yaşam şansını arttırmakla beraber kültürler arası diyalogların da sürdürülebilirliğinde önemli rol oynamaktadır.

Dünya üzerine dağılan medeniyetlerin günümüze miras kalmış izleri, sanatsal yapıları ve köklerini keşfetme arzusu diğer coğrafyalara merak uyandırmıştır. Dolayısıyla kültür ve coğrafya kavramlarına duyulan ilgi turizm hareketlerinin temelini oluşturmaktadır. Ancak kitlesel turist hareketlerine dayandırılan turizm sektörü kırılğan yapıdaki miras öğeleri üzerinde baskıya neden olmaktadır. Tarihi alanların turizm etkisiyle koruma-kullanma dengesinin yitirilmesine karşı duyulan endişe, gelecek nesillerin yararlanmasına karşı da duyulmaktadır. Sürdürülebilir turizm düşüncesinin bir gereksinim olduğunu ortaya çıkaran temel yaklaşım söz konusu değerlerin uzun dönemde bozulmadan kullanılmasını sağlamakla beraber, koruma-kullanma dengesinin yoksunluğunda ortaya çıkabilecek olumsuzlukları en aza indirmek hatta yok etmektir. Kültürel miras elemanlarının tüm bileşenleriyle turizm

için çok önemli bir kaynak olduğu açıktır. Bu bağlamda Yedikule Kültür Rotası, kültürel mirasın korunmasında en büyük endişe kaynağı olarak metalaştırma görülerek, böyle bir etkiye alanın maruz kalmaması için titizlikle planlanmıştır.

Rota kapsamında Yedikule Hisarı, Altın Kapı, bostanlar, İmrahor İlyas Bey Camii ile çevresinde bulunan tescilli ahşap konut yapıları ve özgün sokak dokusunu kültürel mirasın tüm bileşenleri ile sürdürülebilir koruma sağlanması amaçlanmaktadır. Önerilen rota aracılığıyla alandaki somut ve somut olmayan kültür varlıklarının kimliğine uygun bir şekilde turizme kazandırılması, güzergâhın sadece fiziksel değil tüm bileşenleriyle sunulması hedeflenmiştir. Böylece kültürel mirasın bu güzergâh aracılığıyla daha okunur kılınarak korunması ve yaşatılması adına farkındalık sağlanması ve korunması planlanmıştır.

Anahtar kelimeler; kültür rotası, kültürel miras, Yedikule Hisarı ve çevresi

**AN EVALUATION OF THE EFFECTS OF TOURISM ON SUSTAINABLE
PRESERVATION OF THE CULTURAL HERITAGE THROUGH A CASE
STUDY OF YEDIKULE CULTURAL ROUTE**

Fatma Esra Toraman

ABSTRACT

Culture; It is expressed as a social phenomenon formed by the customs and traditions acquired by the society, beliefs, morality, law, and all abilities and habits. This social structure differs from other nations with the identity it has gained by containing what has been produced throughout history. Cultural heritage is; They are the assets that shape the social identity in every period and that will be passed on for generations. It has historical value as a common collective memory and proof of these memories. Providing protection from a broad perspective and raising awareness of these values necessitated new approaches. In this context, cultural routes represent the new approach; It is an effective tool for the protection of cultural and natural heritage and the sustainability of historical components. Along with increasing the chance of survival of cultural heritage items, it also plays an important role in the sustainability of intercultural dialogues.

The desire to discover the traces, artistic works, and roots of civilizations scattered over the world has aroused curiosity in other geographies. Therefore, the interest in the concepts of culture and geography forms the basis of tourism movements. However, the tourism sector, which is based on mass tourist movements, causes pressure on fragile heritage items. The concern about the loss of the protection-use balance of historical sites due to tourism is also felt for the benefit of future generations. The basic approach that reveals that the idea of sustainable tourism is a necessity is to ensure that the values in question are used without deterioration in the long term while minimizing or even eliminating the negativities that may arise in the lack of protection-utilization balance. It is clear that cultural heritage elements with all their components are a very important resource for tourism. In this context, the

Yedikule Cultural Route has been meticulously planned to prevent the area from being exposed to such an impact, considering commodification as the biggest concern in the protection of cultural heritage.

Within the scope of the route, it is aimed to provide sustainable protection of Yedikule Fortress, Altın Kapı, bostans, İmrahor İlyas Bey Mosque, and the registered wooden residential structures and unique street texture with all components of cultural heritage. Through the proposed route, it is aimed to bring the tangible and intangible cultural assets in the area to tourism in accordance with its identity, and to present the route not only with its physical but also with all its components. Thus, it is planned to raise awareness and protect the cultural heritage by making it more readable through this route.

Key words: cultural routes, cultural heritage, Yedikule Fortress and its surroundings

ÖNSÖZ

Yapılan literatür araştırmaları sonucunda köklü gemişini günümüze katmanlarla yansıtan İstanbul'un Tarihi Yarımadası'nda bir semt olarak Yedikule ve çevresine ait kültürel mirası koruma bağlamında "Kültürel Rota Planlaması" na ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı, kültürel ve doğal mirasın korunmasında tarihsel bileşenler kullanılarak oluşturulan kültürel rotaların sürdürülebilirliğe katkıları ve bu kültürel rotalarla korunması gerekli olan alanlarda kültürel varlıkların yaşam şansının arttırılması, kültürel birikimin kimliğine uygun yaşatılması, kültürler arası diyalogun oluşturulması, kültürel mirasın rotalar aracılığıyla okunur kılınması ve bu alanlara dair koruma bilinci ile farkındalığın oluşturulması amaçlanmaktadır.

Araştırma sonuçları ışığında elde edilen bilgiler ile Yedikule surları, Altın Kapı, bostanlar ve çevresinin kültürel mirasının korunmasına yönelik önerilen turistik rotanın sürdürülebilir olması hedeflenmektedir. Rota aracılığıyla kültürel birikimin kimliğine uygun bir şekilde yansıtılması, güzergâhın sadece fiziksel değil tüm bileşenleriyle keşfedilmesi, kültürel mirasın güzergâhlar aracılığıyla daha okunur kılınması ve kültürel mirasın korunması, yaşatılmasında farkındalık sağlanması ve turizme kazandırılarak korunması amaçlanmaktadır.

İstanbul Fatih İlçesi Yedikule semtinin kültürel mirasının sürdürülebilir turizm ile korunması ve bu bağlamda rota planlaması üzerine yöntem araştırmalarının yapılacağı bu çalışma kapsamında konu ile yayınlanan kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler ve sempozyum bildirileri, arşiv belgelerine ulaşmak amacıyla İstanbul Büyükşehir ve Fatih Belediyesi, İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ile çeşitli kütüphanelerde çalışmalar yapılarak bilgi, belge ve dokümanlar toplanmıştır. Kavramsal arka plan oluşturmak için konu ile ilgili olan uluslararası örgütlerden Avrupa Konseyi, ICOMOS ve UNESCO'nun raporları, tüzükleri ve

anlaşmaları ile rotalarla ilgili çalışma yapan kurumların resmi web siteleri üzerinden incelenmiştir.

Kültürel rota önerisi yapılırken, genel hatlarıyla alan hakkında bir ön çalışma yapılarak sonrasında yerel halk ile görüőülecektir. Yerel halkın geleneksel yaşamı hakkında elde edilen bilgilerle de oluşturulacak rotanın etkisi analiz edilecektir.

Temmuz, 2022

Fatma Esra Toraman

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR	1
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. KÜLTÜREL MİRASI KORUMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM	5
1.1. KÜLTÜREL MİRAS	5
1.1.1. Somut Kültürel Miras.....	7
1.1.2. Somut Olmayan Kültürel Miras	9
1.1.3. Kültürel Mirasın Korunması ve Önemi.....	10
1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KÜLTÜREL MİRAS	12
1.2.1. Sürdürülebilirlik.....	14
1.2.2. Sürdürülebilirlik ve Kültürel Miras	15
1.2.3. Sürdürülebilir Turizm	16
1.3. KÜLTÜREL MİRASI KORUMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KÜLTÜR ROTALARI.....	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	19
2. KÜLTÜR ROTALARININ OLUŞUM TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ	19
2.1. TARİHÇE.....	19
2.2. KÜLTÜR ROTALARIN SINIFLANDIRILMASI.....	26
2.3. KÜLTÜR ROTALARININ PLANLANMASI VE YÖNETİMİ.....	31
2.3.1. Dünya Üzerinde Kültür Rotası Örnekleri	36
2.3.1.1. UNESCO Diyalog Yolları Programı	36
2.3.1.2. Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü.....	37
2.3.1.3. ICOMOS Kültürel Rotalar Uluslararası Komitesi(CIIC)	40
2.3.1.4. Güneydoğu Avrupa Kültür Koridorları	41

2.3.2. Türkiye’de Kùltür Rotası	44
2.3.2.1. Türkiye Kùltür Rotaları Derneği	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
3. YEDİKULE SEMTİ’NE YAKINDAN BAKIŞ	47
3.1. KONUMU VE ÖZELLİKLERİ	47
3.2. MÜLKİYET DURUMU	51
3.3. TARİHÇESİ	52
3.3.1. Byzantion-Roma-Bizans Dönemi	54
3.3.2. Osmanlı Dönemi	62
3.3.3. Cumhuriyet Dönemi	66
3.4. YAZILI KAYNAKLARDA İSTANBUL VE YEDİKULE	75
3.5. ALANIN KÜLTÜREL MİRASI.....	81
3.5.1. Savunma Yapıları.....	81
3.5.1.1. Theodosius Surları	81
3.5.1.2. Altın Kapı (Porta Aurea).....	87
3.5.1.3. Yedikule Kapısı	91
3.5.1.4. Yedikule Hisarı.....	93
3.5.2. Endüstri Yapıları.....	112
3.5.2.1. Yedikule Gazhanesi.....	112
3.5.2.2. Yedikule Tren İstasyonu ve Cer Atölyeleri:	114
3.5.3. Dini Yapılar	117
3.5.3.1. İmrahor İlyas Bey Camisi (Studios Manastırı Kilisesi).....	117
3.5.3.2. Aya Konstantin Kilisesi (Hagios Konstantinos ve Hagio Helene)	120
3.5.3.3. Uşşaki Camii ve Dergâhı (Tekkesi)	121
3.5.3.4. Hacı Evhaddin Camii ve Külliyesi.....	122
3.5.3.5. Şamdancı Hasan Ağa Mescidi / Malcı Mehmet Efendi Camisi	123
3.5.3.6. Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camisi.....	124
3.5.3.7. Narlıkapı Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi	125
3.5.3.8. Fatih Camisi (Mescidi).....	126
3.5.3.9. Hacı İlyas Mescidi	127
3.5.3.10. Yedikule Sinagogu.....	128

3.5.4. Konutlar	129
3.5.5. Bostanlar	134
3.5.6. eşmeler	138
3.5.6.1. Uşşaki Camisi (Tekkesi) eşmesi	138
3.5.6.2. Narlıkapı (Tülbentçizade) eşmesi	139
3.5.6.3. Yedikule Meydan eşmesi	140
3.5.6.4. Yedikule Zindanı eşmesi.....	141
3.5.6.5. Kürkçübaşı eşmesi.....	141
3.5.7. Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri ve Sosyo-Ekonomik Yapı	142
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	150
4. YEDİKULE SEMTİ'NDE KÜLTÜR ROTASI PLANLAMA	150
4.1. ALAN ANALİZLERİ	150
4.2. PLANLAMA.....	165
4.2.1. Rotanın amacı.....	166
4.2.2. Rotanın Kurgusu.....	166
4.2.3. Başlangıç ve Odak Noktaları.....	168
4.2.4. Hedef Kitle	171
SONUÇ.....	175
KAYNAKÇA	178
EKLER.....	190

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.2.1: Kültür turizmini oluşturan bileşenler	13
Şekil 2.1.1: Homo Sapiens'in kara ve kıyı göç rotası	19
Şekil 2.1.3: İpek Yolu.....	22
Şekil 2.1.4: Kültür rotasının tarihçesi	26
Şekil 2.2.1: Via Appia	29
Şekil 2.2.2: Kültür rotası sınıflandırılması	30
Şekil 2.3.1.1: İnkayolu.....	37
Şekil 2.3.1.2: Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Programı eylem planı.....	38
Şekil 2.3.1.3: Avrupa Konseyi kültür rotaları	39
Şekil 2.3.1.4:Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü interaktif harita	40
Şekil 2.3.1.5: Güneydoğu Avrupa Kültür Koridorları.....	43
Şekil 2.3.2.1: Likya Yolu haritası.....	44
Şekil 2.3.2.2: Türkiye'de kültür rotaları.....	45
Şekil 2.3.2.3: Türkiye Kültür Rotaları Derneği Kültürel Rotaları.....	46
Şekil 3.1.1: Alanın ilçe sınırları içerisindeki konumu	47
Şekil 3.1.2: Yedikule tren istasyonu	49
Şekil 3.1.3: 2008 yılı öncesi mahalle sınırları	50
Şekil 3.1.4: Fatih İlçesi ve Yedikule Mahallesi nüfus hareketleri.....	51
Şekil 3.3.1: Marmaray kazılarında gün ışığına çıkan kalıntılar.....	53

Şekil 3.3.1.1: Byzantion'un sınırları	55
Şekil 3.3.1.2: Byzantion kent dokusu	55
Şekil 3.3.1.3: Konstantinopolis'in 4-7.yy arasında adı geçen önemli yerler	57
Şekil 3.3.1.4: Bizans döneminde Yedikule ve çevresi.....	58
Şekil 3.3.1.5: Konstantinopolis kentinin ticari tesisleri haritası ve bölgeler	59
Şekil 3.3.1.6: Cristoforo Buondelmonti'nin 1422 yılı gravürü	61
Şekil 3.3.2.1: Albert Gabriel'e göre Yedikule Hisarı'nın rekonstrüksiyonu	64
Şekil 3.3.2.2: 19-21. yüzyıl çakıştırılmış harita.....	65
Şekil 3.3.3.1: Mermer Kule	67
Şekil 3.3.3.2: H.Prost Planı.....	68
Şekil 3.3.3.3: Tarihi Yarımada yenileme alanları.....	70
Şekil 3.3.3.4: Yedikule bostanları.....	71
Şekil 3.3.3.5: Onaltı dokuz kuleleri	73
Şekil 3.3.3.6: Cer İstanbul	74
Şekil 3.5.1.1.1: Theodosius Surları'nın üçlü savunma sistemi	82
Şekil 3.5.1.1.2: Mevlanakapı üzerinde bulunan Latince kitabe.....	83
Şekil 3.5.1.1.3: Mermer Kule	85
Şekil 3.5.1.1.4: Narlıkapı iskelesi ve deniz surları	86
Şekil 3.5.1.2.1: Altın Kapı.....	87
Şekil 3.5.1.2.2: Altın Kapı üzerinde bulunan Latince kitabe.....	89
Şekil 3.5.1.2.3: Küçük Altın Kapı dışarıdan görüntüsü	90
Şekil 3.5.1.2.4: Küçük Altın Kapı içeriden görüntüsü	90
Şekil 3.5.1.3.1: 2006 yılı yıkılan beden duvarı.....	91
Şekil 3.5.1.3.2: Yedikule Kapısı kitabesi	92
Şekil 3.5.1.4.1: Yedikule Hisarı planı	94

Şekil 3.5.1.4.2: Zindan duvarına kazınan yeniçeri ocağı sembolü	95
Şekil 3.5.1.4.3: Çıpa sembolü.....	95
Şekil 3.5.1.4.4: Yedikule Hisarı'nın üçüncü girişi ve yapılan çeşme.....	96
Şekil 3.5.1.4.5: Hisarın yanında bulunan su kuyusu	97
Şekil 3.5.1.4.6: Charles Samz fotoğrafı.....	97
Şekil 3.5.1.4.7: Kule girişi.....	98
Şekil 3.5.1.4.8: Kitabeler Kulesi'nden bir kitabe	98
Şekil 3.5.1.4.9: Kule içi	99
Şekil 3.5.1.4.10: Su kuyusu	99
Şekil 3.5.1.4. 11: Kulenin iç kısmı	100
Şekil 3.5.1.4. 12: Giriş kapısı	100
Şekil 3.5.1.4.13: Kanlı Kule girişi	101
Şekil 3.5.1.4.14: Koridorlar	102
Şekil 3.5.1.4.15: Koridorlar	102
Şekil 3.5.1.4.16: Zindan penceresi ve kanlı kuyu.....	103
Şekil 3.5.1.4.17: Genç Osman'ın infaz edildiği zindan girişi	103
Şekil 3.5.1.4.18: Zindanın içi	104
Şekil 3.5.1.4. 19: Yedikule Hisarı kuleleri	105
Şekil 3.5.1.4.20: Genç Osman tiyatro oyunu	106
Şekil 3.5.1.4.21: 1988 yılı Hisar meydanı	107
Şekil 3.5.1.4.22: Yedikule Hisarı kiralanması hakkında gazete haberi.....	108
Şekil 3.5.1.4.23: Konser alanı ön projesi.....	108
Şekil 3.5.1.4.24: Proje çalışması için alandan çekilen dönemin fotoğrafları	109
Şekil 3.5.1.4.25: Anten pilonu	109
Şekil 3.5.1.4.26: Yedikule Hisarı restorasyonu	111

Şekil 3.5.1.4.27: Yedikule Hisarı Top Kulesi.....	112
Şekil 3.5.2.1.1: Yedikule Gazhanesi açılış töreni, 20 Ekim 1890	113
Şekil 3.5.2.1.2: Yedikule Gazhanesi ve çevresi, 1952 tarihli hava fotoğrafı	114
Şekil 3.5.2.2.1: TCDD lojman binası	115
Şekil 3.5.2.2.2: Cer İstanbul konut projesi	116
Şekil 3.5.2.2.3: Gazhane ve Cer Atölyeleri	116
Şekil 3.5.2.2.4: Cer İstanbul proje görseli	117
Şekil 3.5.3.1.1: İmrahor İlyas Bey Cami-Studios Bazilikası.....	119
Şekil 3.5.3.1.2: İmrahor İlyas Bey Camii-Studios Bazilikası naostan bakış	119
Şekil 3.5.3.2.1: Aya Konstantin Kilisesi.....	120
Şekil 3.5.3.3.1: Uşşaki Camii ve Dergâhı.....	122
Şekil 3.5.3.4.1: Hacı Evhaddin Camii ve Külliyesi.....	123
Şekil 3.5.3.5.1: Çeşme üzerinde bulunan kitabe	124
Şekil 3.5.3.6.1: Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camisi	124
Şekil 3.5.3.7.1: Narlıkapı Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi	125
Şekil 3.5.3.8.1: Fatih Cami'nin 1886 yılından önceki durumu	126
Şekil 3.5.3.9.1: Ekrem Hakkı Ayverdi haritasında mescidin yeri, kazılarda ortaya çıkan kuyu ve kapı, rekonstrüksiyonu	127
Şekil 3.5.3.10.1: Sinagog yerine yapılan yurt yapısı	129
Şekil 3.5.4.1: Üç katlı konutlarda yarı açık mekânlar, Kuyulu Bakkal Sok.....	130
Şekil 3.5.4.2: Yedikule bölgesi kültürel miras haritası.....	131
Şekil 3.5.4.3: İki katlı tescilli yapılar.....	131
Şekil 3.5.4.4: Cephe süslemeleri, Kuyulu Bakkal Sokak	132
Şekil 3.5.4.5: Cephe süslemeleri, İmam Hüseyin Sokak.....	132
Şekil 3.5.4.6: Korunan cephe örnekleri	132

Şekil 3.5.4.7: Portekiz cephe seramik uygulama örnekleri	133
Şekil 3.5.5.1: Hendek ve surlar.....	135
Şekil 3.5.5.2: Bostanların sulama sistemi.....	137
Şekil 3.5.5.3: Yedikule Bahçe	138
Şekil 3.5.6.1.1: Uşşaki Çeşmesi üzerinde bulunan kitabe	139
Şekil 3.5.6.2.1: Narlıkapı Çeşmesi üzerinde bulunan kitabe.....	140
Şekil 3.5.6.3.1: Yedikule meydan çeşmesi	140
Şekil 3.5.6.4.1: Yedikule zindan çeşmesi	141
Şekil 3.5.6.5.1.1: Kürkçübaşı çeşmesi.....	142
Şekil 3.5.7.1: İstasyon Berberi Cavit	144
Şekil 3.5.7.2: Hepşen Bakkaliyesi	144
Şekil 3.5.7.3: Tütüncü Rasim Sokak	145
Şekil 3.5.7.4: İstasyon Caddesi	146
Şekil 3.5.7.5: Yedikule Merkez Eczanesi	147
Şekil 3.5.7.6: Eczanenin günümüzdeki durumu	147
Şekil 4.1.1: Kent doku analizi.....	152
Şekil 4.1.2: İmrahor Caddesi	154
Şekil 4.1.3: Boş parsellerin otopark kullanımı	155
Şekil 4.1.4: Küçük Altın Kapı	155
Şekil 4.1.5: Yedikule Kapısı.....	158
Şekil 4.1.6: Genel bilgilerin grafik gösterimi	160
Şekil 4.1.7: Kuşak dağılımları	161
Şekil 4.1.8: Görüş dağılımı grafiği	162
Şekil 4.1.9: Farkındalık ölçümü	164
Şekil 4.1.10: Yaş dağılımı grafiği.....	164

Şekil 4.2.2.1: Yedikule Kültür Rotası logosu	167
Şekil 4.2.3.1: Balıklı Rum Hastanesi.....	169
Şekil 4.2.3.2: Yedikule marul bayramı etkinlikleri	169
Şekil 4.2.3.3: Yedikule Kültür Rotası video karekodu.....	171
Şekil 4.2.4.1: Yedikule Kültür Rotası.....	173
Şekil 4.2.4.2: Alternatif güzergâh.....	174

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
CIIC	: Comité Internacional de Itinerarios Culturales (Kültür Rotaları Uluslararası Komitesi)
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
EICR	: The European Institute of Cultural Routes (Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü)
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
ICCROM	: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Çalışmaları Merkezi)
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSAAYB	: İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SWOT	: Strengths - Weaknesses & Opportunities – Threats
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu)
UNWTO	: United Nations World Tourism Organization (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)

GİRİŞ

Kültür, toplumların gelenek ve göreneklerini, inançlarını, sanata olan yaklaşımlarını ve aynı zamanda kurallarını yansıttığı sosyal bir olgudur. Topluma ait olan tüm değerleri ve tarih boyunca üretilenleri ile birlikte içinde barındırarak sahip olduğu kimlik ile diğer uluslardan farklılaşmaktadır. Kültürel miras ise, toplumun kimliğinin inşasına tarih içerisinde şekil veren, yaşam döngüsüyle günümüze ulaşan ve kuşaklar boyu aktarılacak olan varlıklardır (Erkut, 2003). Günümüzde bu aktarımın sağlıklı olabilmesi için Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşların vurguladıkları “sürdürülebilirlik” kavramının prensiplerine uygun stratejiler geliştirilmektedir. Modern dünyanın getirdiği küreselleşme ile kentlerde bulunan kültürel miras alanları birer finansal kaynak ve cazibe merkezleri haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda kültürel kaynakların kullanılarak korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için sürdürülebilir turizm hareketleri önem kazanmıştır.

Ortak toplumsal bellek ve bu belleklerin kanıtları niteliğindeki tarihi değerlerin önemine ilişkin farkındalığın artırılması, kontrollü sürdürülebilir turizm hareketleri ve ziyaretçi bilgilendirme amacıyla “kültür rotaları” oluşturulmaya başlanmıştır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) kültür rotası tanımını yaparken kültürel miras öğeleri olan; anıtlar, arkeolojik miras, endüstri mirası ve kültürel peyzajı bir rota kapsamında; hâlihazırda sahibi oldukları değeri arttıracak şekilde ve somut olmayan kültürel miras bileşenleri ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir mekanizma olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada önerilen kültür rotası; II. Theodosius Surları'nı, Altın Kapı'yı, Via Egnatia'yı, Osmanlı İstanbul'un debbağhaneleri, salhaneleri ve hendek bostanlarıyla Osmanlı-Bizans kompozisyonu Yedikule bölgesini kapsamaktadır. Çalışmada yaya organizasyonları ile beraber sürdürülebilir kent politikaları kapsamında engelli ve dezavantajlı grupların rotadaki ziyaretçi rolü titizlikle değerlendirilmiştir. Dünya üzerindeki benzer örneklerde incelenerek; yerele özgü ve özgün niteliklerinin zarar görmeden ön plana çıkarıldığı kültür turizm faaliyeti gerçekleştirilecektir.

Konstantinopolis'in sur duvarları dünya üzerinde bulunan en sağlam sur duvarları örneklerinden biridir. Kentin ve Bizans İmparatorluğunun uzun süre tarihte kalması ayrıca anıtsal yapılarının koruması bu surlarla sağlamıştır. İstanbul Kara Surları İmparator Theodosius'un adıyla II. Theodosius Surları olarak anılmaktadır. Kara surları üzerinde bulunan kapılar ise halkın gündelik yaşamı için kullanılmaktadır. Altın Kapı veya Yıldızlı Kapı olarak bilinen Porta Aurea, imparatorların zafer sonrası kente giriş yaptığı nokta olarak bilinmesi sebebiyle diğer sivile açık kapılardan anlamsal olarak farklılaşmaktadır. İmparatorluk Kapısı olarak isimlendirilen üç gözlü bir zafer takını çağrıştıran bu kapıdan imparatorlar zafer alaylarının başında şehire girerlerdi. Sivil halkın kullanımı için yakınında bir kapı daha açılmıştır. Yedikule Kapısı adı verilen kapı Osmanlı döneminde Altın Kapı'nın arkasında bir alanı çevreleyecek biçimde iç kule ve ara duvarlar yapılarak Yedikule Hisarı'na dönüştürülmüştür.

Bizans kulesine üç silindirik kulenin ve bunları birbirine bağlayan dört adet sur duvarından oluşan duvarların eklenmesiyle oluşan beşgen planlı, yedi kuleli bir yapı olan Yedikule Hisarı semte kendi adını vermiştir. Fatih döneminde hazinesinin muhafazasını ikiyüz elli asker ile sağlayan yapı uzunca bir müddet aynı maksat için kullanılmıştır. Yedikule Hisarı'ndaki kulelerde zırhlar, silahlar, savaş aletleri, eyer ve koşumlar, külçe altın ve para, eski armalar, kıymetli eşyalar ve son olarak resmi evraklar muhafaza edilmiştir. Aynı zamanda zindan olarak kullanılan Yedikule Hisarı'nda savaşan ülkelerin elçileri, siyasi suçlular ve Osmanlı devlet adamları hapsedilmiştir.

Topkapı'dan başlayarak Yedikule'de denizle buluşan sur duvar hattı boyunca var olan hendekler ise kentsel tarım işleviyle birlikte aynı zamanda kent savunmasına da katkı sağlamaktaydı. Fetihden sonra Osmanlılar tarafından doldurulan hendeklerin içerisinde bulunan kuyu, bostancı odaları, su dolabı, meyve ağaçları ve fidanlıkların belgelerde ayrıntılı olarak yer alması tarımsal üretim alanı olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Mevlanakapı ve Yedikule arasında bulunan hendeklerin içerisindeki bostanlar bu özelliği ile günümüze kadar ulaşan son örnektir.

Hac ibadeti için 14. yüzyılda Novgorod'dan Konstantinopolis'de bulunan Stephen'in da ifade ettiği gibi: *“Konstantinopolis' in içine girmek büyük bir ormana girmeye*

benzer iyi bir rehber olmadan yol bulmak zordur” (Majeska 1984:44, akt.Gülenaz ve Koca 2018:7).

I. AMAÇ VE KAPSAM

Bu tezin amacı, kültürel ve doğal mirası korumada tarihsel bileşenlerin sürdürülebilirliği için etkili olan kültürel rota oluşturulması ve bu rotayla da korunması gereken alanlarda kültürel varlıkların yaşam şansının artırılmasıdır. Aynı zamanda kültürel birikimin kimliğine uygun yaşatılması, kültürler arası iletişimin sağlanması, mirasın rotalar aracılığıyla okunur kılınması ve bu alanlara dair koruma bilinci ile farkındalığın oluşturulmasıdır. Yapılan araştırmaların sonuçlarıyla elde edilen bilgiler ile Yedikule ve çevresinin kültürel mirasının korunmasına yönelik sürdürülebilir turizm bağlamında bir rota önerilmektedir.

Önerilen rota aracılığıyla kültürel birikimin kimliğine uygun bir şekilde yansıtılması, güzergâhın sadece fiziksel değil tüm bileşenleriyle keşfedilmesi, kültürel mirasın güzergâhlar aracılığıyla daha okunur kılınması ve kültürel mirasın korunması, yaşatılmasında farkındalık sağlanması amaçlanmaktadır.

Tez beş başlık altında incelenecektir. Tezin birinci bölümünde, literatür araştırması, tezin amacı, kapsamı ve yöntemi, ikinci bölümünde kültürel mirasın korumanın sürdürülebilir turizm bağlamında incelenmesi, üçüncü bölümünde kültür rotalarının oluşum tarihçesi ve gelişim süreçleri ile dünya ve ülkemizdeki örneklerin değerlendirilmesi, dördüncü bölümünde Yedikule'nin tarihçesi ve alanın tanımlanması, beşinci bölümünde ise Yedikule ile ilgili kent doku analizi, swot analizi ve yerel halkla anket çalışması yapılacaktır. Alınan sonuçlar göz önünde bulundurularak kültür rotası önerisi geliştirilecektir. Son bölümde ise değerlendirme ve sonuçları yer alacaktır.

II. HİPOTEZ

Tarihsel süreçte taşıdığı önemi yıllar içerisinde giderek yitirmeye yüz tutmuş Yedikule ve çevresinin, planlanan güzergâh boyunca bir bütün olarak korunması, bu güzergâhın kültürel rota olarak tanımlanması ile mümkün kılınacaktır. Güzergâh üzerindeki dönemlere ait kültürel varlıklar, geleneksel mahalle dokusu ve doğal miras öğeleri, tanımlanan bu kültürel rota ile birbirlerine bağlanacaktır. Böylece, bahsedilen

değerlerin korunması için bölgesel ölçekte kapsayıcı bir bakış açısı getirilecek ve bölgedeki kültürel mirasın sürdürülebilir olması sağlanacaktır. Aynı zamanda kurgulanan rota aracılığıyla, kullanıcı farkındalığı arttırılacak ve bu sayede yereldeki değerlerin korunması kolaylaştırılmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜLTÜREL MİRASI KORUMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

1.1. KÜLTÜREL MİRAS

Kültürel miras kavramının tanımından önce kültür ve miras kavramlarına bakmak gerekirse, şu tanımlamalar ile karşılaşılmaktadır.

Kültür kavramı ile ilgili gerekli araştırmalar yapıldığında sayısız tanım karşımıza çıkmaktadır. Farklı disiplinlerde pek çok farklı anlamı içinde barındıran bu kavramın sahip olduğu çeşitlilik ortak bir tanım yapmayı mümkün kılmamaktadır.

Türk Dil Kurumu'nda kültür kavramına ait altı tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan ilki; “ *Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin*”, olarak açıklanırken ikinci olarak; “*Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü* ” şeklindedir (Url-1).

Kültürle ilgili kapsamlı ilk tanımın İngiliz antropolog E.B. Tylor tarafından yapıldığı denilebilir. Tylor kültürü; toplumun parçası olan insanın edindiği gelenek, bilgi, sanat, inanç, ahlak, hukukun yanı sıra bütün diğer yetenek ya da alışkanlıkların oluşturduğu bir yapı şeklinde ifade etmektedir (Lévi-Strauss 2012:42). Marshall ise sosyoloji sözlüğünde “*Sosyal bilimlerde kültür, insan toplumunda biyolojik olarak değil toplumsal araçlarla aktarılıp iletilen her şeyi anlatır*” şeklinde tanımlamıştır (Marshall 1997:442).

Yapılan tanımlardan da göstermektedir ki kültür kavramı pek çok farklı anlamları taşımaktadır. Kısaca kültür; toplumların gelenek ve göreneklerini, inançlarını, sanata olan yaklaşımlarını ve aynı zamanda kurallarını yansıttığı sosyal bir olgudur (Richards 2001:7). Toplum, kendine ait olan tüm değerleri, tarih boyunca ürettikleri ve sonucunda sahip olduğu kimlik ile diğer uluslardan farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bir toplumun inşası kimliği ile kimliği ise kültürü ile mümkün olabilmektedir.

Miras kavramı ile ilgili olarak literatür araştırması yapıldığında ise “*Bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey*” tanımı karşımıza çıkmaktadır (Url-2).

Yalın haliyle ifade edilen bu tanımlama çalışma kapsamında daha geniş anlamıyla değerlendirildiğinde; toplumun geçmişinden bugününe kalan, insan yaşamının şekillenmesinde etkisi bulunan somut ve somut olmayan varlıkların bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla kültürel miras kavramı toplumun kimliğinin inşasına tarih içerisinde şekil veren ve toplumun ortak geçmişini ifade eden, yaşam döngüsüyle günümüze ulaşan ve kuşaklar boyu aktarılacak olan varlıklar olarak ifade edilebilir. Kültürel mirasın geçmiş ve gelecek arasında inşa etmiş olduğu köprü tarih boyunca kazanılan deneyimlerin aktarımında süreklilik sağlamaktadır (Aygen 2013:33).

Kültürel ve doğal mirasın yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalma durumu uluslararası düzeyde ilk defa UNESCO tarafından gerçekleştirilen 1972 tarihli genel konferansında gündem konusu olmuştur. 16 Kasım 1972 yılında kabul edilen ve 17 Aralık 1972 tarihinde de yürürlüğe giren “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” ile yok edilme tehdidi ile karşı karşıya kalan evrensel mirasın korunması ve toplumsal bilincin oluşturulması için taraf devletlerle ortak çalışma yapılması kararı alınmıştır (UNESCO 1972:1). Türkiye’nin de 1982 yılında katıldığı sözleşmede kültürel ve doğal mirasın tanımları yapılmıştır:

“Kültürel miras, geçmişin her bir kültüre ve dolayısıyla tüm insanlığa aktardığı sanatsal veya sembolik maddi işaretlerin bütünü olarak tanımlanabilir. Kültürel kimliklerin olumlanmasının ve zenginleştirilmesinin kurucu bir parçası olarak, tüm insanlığa ait bir miras olarak kültürel miras, her bir yere tanınabilir özelliklerini verir ve insan deneyiminin deposudur.”

Kültürel miras kavramının anlam ve kapsamı günümüze ulaşana kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Kavramın taşıdığı anlam ve kastettiği değerler evrimleşerek üç aşamalı olarak gelişim göstermiştir. Başlangıçta tekil düzeyde anıt kavramıyla nesnellikten çıkmış, sonrasında ise kültürel miras denebilecek değerlerin kriterleri değişmiştir. Son olarak kavramın kapsamında maddesellik arayışı yerini daha bütüncül bir ve somut nitelikte olmayan değerleri de dahil edilmiştir (Vecco 2010:332). Dolayısıyla 20. yüzyıl başlarında sadece somut anlamıyla değerlendirilen kültürel miras kavramı, aynı yüzyılın ortalarına gelindiğinde sığ anlamından öteye geçmeye,

evrilmeye başlamıştır. Bu evrilmeye somut olmayan kültür mirası da koruma anlayışının bir parçası haline gelmiştir (Eryazıcıoğlu 2018:12).

Kavramsal olarak gelişim ve değişim sürecinde olan kültürel miras, 2005 yılında kabul edilen “Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi” (Faro Sözleşmesi) ile tüm kapsadığı değerler ile nihai halini almıştır. Madde 2’ de yer alan tanım, “ *İnsanların sahipliklerinden bağımsız olarak, sürekli gelişen değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması ve ifadesi olarak tanımladıkları, geçmişten miras kalan bir kaynak grubudur. Zaman içinde insanlar ve yerler arasındaki etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm yönlerini içerir..*” şeklindedir (CE 2005:2).

Kültürel mirasın tanımlaması ardından onu oluşturan öğeleri tanımlamak yararlı olacaktır.

1.1.1. Somut Kültürel Miras

Somut kültürel miras kavramı ile ilgili olarak daha önce de ifade edilen gelişim ve değişim süreci, kavramın kapsamı 20. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen uluslararası belgelerde incelenmiştir. Kültürel miras kavramını “taşınır” ve taşınmaz” olarak iki başlıkta değerlendiren Lahey Sözleşmesi (1954), koruma kavramının boyutunu kentsel ölçeğe taşıyan Venedik Tüzüğü (1964) ve miras kavramını ilk defa “kültürel” ve “doğal” miras olarak değerlendiren Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi (1972) ele alınmıştır. Bu belgelerin, somut kültürel miras kavramının günümüzdeki yaklaşımının oluşmasında önemli yere sahip oldukları söylenebilir (Bouchenaki 2003:1; Vecco 2010:332).

Kavramının gelişimi tüzükler üzerinden incelendiğinde, 1950’lere kadar anıt ve sit olarak ifade edilirken 1954’te ilk olarak Lahey Sözleşmesi’nde “kültürel varlık” terimi altında açıklanmış ve “taşınır kültürel varlık” ve “taşınmaz kültürel varlık” olarak gruplandırılmıştır. Bu şekilde, korunması gerekli “taşınmaz kültür varlığı” sadece geçmişe ait anıt ve sitlerin değil; geleneksel yapı gruplarının ve tarihi meydanların da bu kapsamda olduğu söylenmiştir (UNESCO 1954:8).

Kültürel miras kavramının ve koruma boyutunun genişlemesi ve günümüz koruma yaklaşımının gelişmesine temel oluşturması açısından önemli rolü olan uluslararası

belge, 1964 yılına ait Venedik Tüzüğü'dür. Tüzüğün 1.maddesinde; “*Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar*” ifadesine yer verilerek zamanla kültürel anlam kazanmış basit eserlerin ve geniş kentsel alanların da koruma kapsamında değerlendirilmesinin gerekliliği anlatılmaktadır. Bu şekilde miras kavramının kentsel ölçekte de ele alınmaya başlandığı söylenebilir (Ahunbay 2019:201).

UNESCO’da kültürel miras kavramı ile birlikte doğal miras kavramını da tanımlayarak mirası doğal ve kültürel olarak iki başlık altında değerlendirmekte, birbirleri arasındaki bütünlüğü ifade etmektedir. Bu değerlendirmeye istinaden sözleşmeye göre kültürel ve doğal miras olarak kabul gören öğeler şu şekilde gruplandırılmıştır (UNESCO 1972:2):

Kültürel Miras:

- *Anıtlar: Mimari eserler, anıtsal heykel ve resim, arkeolojik doğa, yazıtlar, mağara evler ve bu özellikteki kombinasyonların yapıları ve öğeleri.*
- *Yapı grupları: Mimari yapısı ve manzara içerisindeki konumundan dolayı, tarih, sanat ve bilim açısından evrensel bir öneme sahip olan birleşik veya müstakil binalar grubu.*
- *Sitler: İnsan ya da doğa ve insan birleşimi eseler ve arkeolojik mekânlar dâhil olmak üzere tarihi, estetik, etnolojik ve antropolojik açıdan olağanüstü evrensel öneme sahip alanlar.*

Doğal Miras:

- *Estetik ve bilimsel açıdan olağanüstü evrensel öneme sahip fiziksel ve biyolojik oluşumlardan oluşan doğal güzellikler;*

- *Bilim ve koruma açısından olağanüstü evrensel öneme sahip olan, tehdit altındaki hayvan ve bitki türlerinin kesin bir şekilde doğal yaşam alanı olarak kabul edilen jeolojik ve fizyografik oluşumlar;*
- *Bilim, koruma ve doğal güzellik açısından olağanüstü evrensel öneme sahip olan doğal siteler ya da kesin bir şekilde tanımlanan doğal alanlar.*

1.1.2. Somut Olmayan Kültürel Miras

1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin içeriğinde sadece anıtlara, binalara ve sitlere dayandırılmış kültürel miras tanımı ile aynı sözleşme çerçevesinde korunan ve tanımlanan “olağanüstü evrensel değer” kavramının gerekliliklerinin yeteri kadar ifade edilememesi somut olmayan kültürel mirasın farkındalığı önünde engel teşkil etmektedir. Oysaki kültürel mirasın sadece fiziki boyutuyla kabul gören varlığı, aslında kendi ile ilişkili somut olmayan yönleriyle (dil, sözlü gelenekler ve zanaat) bir bütün oluşturmaktadır. Bu bağlamda kavramın net bir şekilde tüm bileşenleri ile tanımlanması, kültürel mirasın içinde buldukları toplumu daha köklü bir ifade edebilmesi açısından önem arz etmektedir (Blake 2001:71).

1982 tarihinde ICOMOS tarafından düzenlenen “Deschambault Bildirgesi: Quebec Kültürel Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük” kültürel mirası fiziki boyutundan bağımsız somut olmayan haliyle değerlendiren ilk uluslararası belgedir (Çakar 2016:9). Tüzükte miras olarak tanımlanan “*Doğa ve insanın ortak üretimi ve yaratımıdır, kendi bütünlüğünde yaşadığımız yer ve zamanı oluşturur*” ifadesi kavramın mimari ve yapıdan daha ötesini de içerdiği anlamını taşımaktadır (ICOMOS 1982:2).

Somut olmayan kültürel mirasın değinildiği diğer uluslararası belge Venedik Tüzüğü'nün tamamlayıcı niteliğinde olan 1987 yılında yayınlanan ICOMOS “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü” dür (Rodwell 2007:13). Kentlerin ve meydanlarının bilinen tarihi özelliklerinin yanı sıra geleneksel kültüre ait değerlere de ev sahipliği yaptığı tüzüğün 2.maddesinde “*.korunması istenen nitelikler kentin*

veya kentsel alanın tarihi karakteri ve bu karakteri oluşturan maddi ve tinsel bileşenlerdir” şeklinde ifade edilmektedir (Çakar 2016:10).

UNESCO'nun 1989 tarihli Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararının kabulü, somut olmayan mirasın resmi olarak tanınmasının sağlanmasında ve uzun yıllar süren çalışmaların doruk noktasını temsil ederek koruma ihtiyacının sağlanmasında ileriye doğru atılmış büyük bir adımdır (Blake 2001:42; Bouchenaki 2003:1).

Modern dünyanın getirdiği küreselleşme ve kültürel mirası tektipleştirme endişesi üzerine UNESCO 1994 yılında “Yaşayan İnsan Hazine Programı” ile kültürel miras unsurlarının dünya genelinde gereken değere sahip olması amacıyla “1997 yılında “İnsanlığın Somut Olmayan ve Sözel Kültürel Mirasının Başyapıtları İlanı” programlarını hazırlamıştır (Özdemir 2018:18). Yine 1994 tarihli “Nara Özgünlük Belgesi” kültürel mirası somut ve soyut tüm bileşenleri ile ele alarak kavramın toplum ile ilişkisine değinmiş ve küreselleşme baskısına dikkat çekmiştir (Çakar 2016:11).

17 Ekim 2003 tarihli UNESCO'nun 32. Genel Konferansı'nda kabul edilip 2006 yılı itibariyle yürürlüğe giren Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kültürel mirasın yalnızca yapının kendisi ve bulunduğu çevresi ile değil barındırdığı toplumsal kimlik ile bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (UNESCO 2003:2).

1.1.3. Kültürel Mirasın Korunması ve Önemi

Tarihin toplumlara kazandırdığı deneyimlerin kanıtı olan ve geleneklerin devamlılığını sağlayan kültürel miras aynı zamanda geleceğin inşasına da yön veren değerler bütünüdür. Geçmişle günümüz arasında bir köprü kurarak, içinde yaşanan dünyaya ve kültüre bir temel oluşturur. Fakat kültürel mirasın yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması her dönem yeni koruma bilincinin doğmasına ve tarih içerisinde gelişerek evrimleşmesine neden olmuştur.

Koruma anlayışının her ne kadar yakın tarihimizde ortaya çıktığı düşünülse de; Konfüçyüs'un (MÖ 551-479), atalarından yadigar tapınakları en iyi şekilde onardıkları için Kral Wu ile Çau'yu methettiği, Lu'ya ait hazine odasının yıkılıp yenilenmesini eskisine uygun olma kaydıyla desteklemesini ve İbn-i Haldun'un (1332-1406)

Mukaddime’de anıt eserlerden bahsediyor olması koruma anlayışının çağlar öncesinden varlığını ispatlar niteliktedir (Erder 2020:26; Haldun 1997:448).

Fransız İhtilali’nin neden olduğu yıkımlar ve Dünya Savaşları sonrasında değişen sosyo-ekonomik düzen, tehdit altında olan kentler miras ve koruma kavramlarının önem kazanmasında etkili olmuştur. 1931 Atina Konferansı ve 1932 yılında İtalya tarafından kabul edilen “Carta del Restauro” (Restorasyon Tüzüğü) savaşta kaybedilen tarihi çevrenin sahip olduğu değerleri salt mimari olarak değil toplumsal bellek ve kimlik olarak açıklamıştır. Atina Konferansı’nda alınan kararların zaman içerisinde ortaya çıkan yetersizlikleri 1964 tarihinde Venedik Tüzüğü ile çözüme ulaştırılmak istenmiştir. 16 maddelik tüzüğün ilk maddesinde yer alan “*Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar*” açıklaması kavramın yeniden tanımlandığını ve anlamının genişlediğini göstermektedir (Ahunbay 2019:26).

1970 yılında kültürel mirasın korunması kavramı gelişimine devam etme, miras anlayışı büyük eserlerden kültürel çeşitliliğe doğru evrimleşme sergilemektedir. UNESCO'nun “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme” sini kabulünden bu yana kavram insanlığın ortak meselesi haline gelmiş, dünya üzerinde farkındalık kazanmıştır. Öyle ki miras olma özellikleri genişletilmiştir. Bu süreçte ICOMOS önemli rol oynamıştır (Zhou 2005:1).

Venedik Tüzüğü’nün temel prensiplerini belirlediği kültürel mirasın korunmasına ilişkin gelişimler ICOMOS tarafından hazırlanan “Floransa Sözleşmesi”, “Washington Sözleşmesi”, “Tarihi Ahşap Yapıların Korunmasına İlişkin İlkeler”, “Uluslararası Kültür Turizmi Sözleşmesi” gibi önemli belgeler ile Yerleşik Kültürel Miras Üzerine Bildirge’sini de içine alarak kültürel mirasın korunmasına dair birbirleriyle bağlı ve bütün durumuna gelen bir sistem oluşturulmuştur (Ahunbay 2009:20).

ICOMOS’un yayınladığı 1994 tarihli Nara Özgünlük Belgesi, toplumların kültürel miras kavramına kendi pencerelerinden baktıklarını ve korumanın yine kendi kültürel

dinamiklerine uygun şekilde olması gerektiğini, yerelliğin ve kültürel çeşitliliğin miras alanlarında bütüncül korunması gerekliliğini savundu (Aygen 2013:12).

Somut ve somut olmayan kültürel miras bileşenlerinin bütüncül koruma anlayışıyla değerlendirilmesi eşit hassasiyetlerin ötesinde bir yaklaşım gerektirmektedir. Somut kültürel mirasın fiziksel varlığı kendisini inşa edenlerden daha uzun yıllar var olacak şekilde öngörülmektedir ve ayakta kalması doğrudan restorasyon müdahaleleri ile mümkün kılınabilmektedir. Ancak aynı durum somut olmayan miras elemanları için söz konusu değildir. Somut olmayan mirasın korunması, kültürel varlıkların belgelenmesini, arşivlenmesini ve daha da önemlisi onu taşıyanların korunarak desteklenmesini içerir. Dolayısıyla somut olmayan mirasın korunmasına dair metodoloji belirli bilgi ve değer sistemine sahip değişken olmayan aktörler ile sosyal yapı ve çevresel koşullara bağlıdır (Bouchenaki 2003:3).

1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KÜLTÜREL MİRAS

Günümüze miras kalmış medeniyetler ve sanatsal yapıtların dünya üzerinde dağılımı ile doğal varlıklar turizm kavramının temelini oluşturarak aynı zamanda kültür ve coğrafya kavramlarını beraberinde getirmektedir (Emekli 2006:52). İnsanın yaşadığı çevre olarak mekân ve üretilen bu mekânların benzersizliğinin uyandırdığı ilgi kültür ve turizm hareketlerinin doğmasında son derece etkilidir (Gül 2015:11). İnsanlar var oldukları toplumun köklerini keşfetmenin yanı sıra diğer coğrafyalara karşı merak duymuşlardır. Şekil 1.2.1’de ifade edildiği gibi mimari öğeler (anıtsal yapılar, kaleleri, dini yapılar, kaleler ve modern mimari), sit alanları (arkeolojik, tarihi ve kentsel), kültür rotaları (Likya yolu, savaş alanları, Mese Caddesi), geleneksel el sanatları ve gastronomi gibi kültürel unsurlar turistik bir çekiciliğe sahiptir. Bu ilgi neticesinde ortaya çıkan kültürel mirasa dayalı turizm hareketleriyle tüm bu kaynaklar birer cazibe merkezleri haline gelmiştir (Budan 2008:32; Swarbrooke 1999:306).

Şekil 1.2.1: Kültür turizmini oluşturan bileşenler

(Swarbrooke,1999)

Kültür turizminin bu önemli bileşenleri modernleşmenin getirdiği küreselleşen dünyada giderek önem kazanmıştır. Son yıllarda süregelen tartışmalarda sürdürülebilirlik kavramına da odaklanarak sürdürülebilir kültürel miras turizminin çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutu irdelenmiştir. Kültürel miras turizminin ulusal ekonomiler üzerinde döviz girişleri ile birlikte istikrarlı bir iyileşme sağlamanın yanında, istihdamı arttırmak, miras alanları korumak ve yerel halkın yaşam kalitesini arttırmak gibi etkileri de mevcuttur (Seçilmiş ve Özdemir 2020:130). Özellikle UNESCO Dünya Miras Listesi'ne giren destinasyonlar büyük ölçüde turizme katkı sağlamaktadır. Başlangıçta olumlu olarak görülen bu hareketlenme zamanla kültürel miras unsurlarının ticari bir ürün gibi değerlendirilmesi sadece turist ihtiyacı ve memnuniyetine yönelik yaklaşımların doğmasına neden olmaktadır. Kültürel mirasın metalaştırılması büyük bir endişe kaynağı olmakla beraber son derece hassas bir konudur. Ekonomik kaynak aracı olarak kullanıldığında diğer değerleri tehlikeye atabilir. Bu nedenle tarihi, estetik ve bilimsel değerlere önem verenler tarafından kritik bir dengeleme eylemi ile gerçekleştirilmelidir (Eppich ve Grinda 2019:283). Bir denge ile gerçekleştirilen metalaştırma aslında yerel kültürü ve kültürel miras unsurlarını bütünüyle canlandırabilmek ve aynı zamanda da koruyabilmek adına kullanılabilir bir

mekanizma da olabilir (Dewhurst ve Thwaites 2014:136). Görüldüğü üzere kültürel mirasın ekonomi ile ilişkisi karmaşık ve içinde bazı çelişkiler barındıran bir durum sergilemektedir. Bahsedilen kültürel miras turizminin ekonomik boyutunda dikkat edilmesi gereken unsur “koruma-kullanma dengesi” dir. Denge sağlanmadığı takdirde kültürel miras ya ekonomik yaşamın tamamen dışına itilerek yalıtılmakta ya da bir tüketim ürünü haline gelerek özgünlük ve bütünlüğünü kaybederek yerel kimliği yozlaştıracaktır (Eryazıcıoğlu 2018:26). Bu nedenle alanlar üzerindeki turizm hareketlerinin kültürel miras üzerinde oluşturacağı baskıları ve negatif etkileri azaltacak hatta ortadan kaldıracak yönetim politikalarının uygulanması gerekmektedir (Gümüş ve Dilek 2020:86).

Sürdürülebilir turizm düşüncesinin bir gereksinim olduğunu ortaya çıkaran temel yaklaşım bahsedilen çevresel ve kültürel değerlerin uzun dönemde bozulmadan kullanılmasını sağlamakla beraber, bahsedilen koruma-kullanma dengesinin yoksunluğunda ortaya çıkabilecek olumsuzlukları en aza indirmek hatta yok etmektir. Kültürel miras elemanlarının tüm bileşenleriyle turizm için çok önemli bir kaynak olduğu açıktır. Bu bağlamda kültürel mirası turizm eylemleriyle koruyarak geleceğe aktarma ve aynı zamanda ekonomik kazanç sağlama ancak sürdürülebilir turizm ilkeleri ile mümkün görünmektedir.

1.2.1. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı, dünyada var olan bazı canlı türlerinin soylarının tükenme tehdidine karşı kaygı olarak doğmuştur. Başlangıçta dar anlamıyla çevresel bir endişeden ibaret olan sürdürülebilirlik zaman içerisinde anlamını genişletilerek evrensel bir eylem formu kazanmıştır. Sürdürülebilirlik düşüncesi; kültürel ve biyoçeşitlilik, kimlik, toplumsal hafıza, aidiyet duygusu ve sosyal yaşama katılımın temel bileşenidir. Bahsedilen kavramların birbirleri ile ve var oldukları çevre ile arasındaki dengenin sağlanmasında rolü büyüktür (Rodwell 2007:64,85) .

Sürdürülebilirlik fikrinin 1969'da Dünya Koruma Birliği'nin (IUCN) toplantısında doğal kaynakların sürdürülmesi ve geliştirilmesi kararıyla doğduğu düşünülmektedir (Oers 2011:8). 1977 yılında Dennis Pirages'ın “Sürdürülebilir Toplum” kitabında gündeme gelen kavram sonrasında 1978 yılında Dennis Hayes'in “Sürdürülebilir

Topluma Doğru İlk Adımlar- Onarımlar, Yeniden Kullanım, Geri Kazanımlar” kitabında irdelenmiştir (Tekeli 2009:185). Fakat temel bir çevre eyleminden daha kapsamlı bir boyut kazanması ve kavramın resmi olarak ilk kez kullanımı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu olarak adlandırılan “Ortak Geleceğimiz” isimli raporuyla gerçekleşmiştir. 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Çevre Konferansı’yla sürdürülebilirlik kavramı çevreden kalkınmaya uzanan temelde insan odaklı bir ilke halinin almıştır (Oers 2011:8). Tarih boyunca insan ve doğal çevre arasındaki dengenin küresel ölçekten yerele kadar ki tüm seviyelerinde meydana gelen bozulmalarına karşı kaynakların akılcı kullanım gereğini savunmaktadır. Kavramın altı çizilen anlamının dışında toplumlar ve paydaşlar arasında farklı türde yorumlanmakta ve uygulanmaktadır. Oysaki sürdürülebilirlik uluslararası toplum düşüncesiyle dengeli ve akılcı kullanımın sağlanabilirliğini ifade etmektedir (Rodwell 2007:56). Bu bağlamda kavramın dayandığı temel prensipler şu şekilde ifade edilmektedir;

- Küresel ölçekte planlama ve strateji geliştirme yaklaşımı
- Yenilemeyen enerji ve artan kaynak tüketimi sebebiyle temel ekolojik süreçleri korumanın önemi
- Doğal-kültürel miras çeşitlilikleri ve biyoçeşitliliğin arasındaki dengenin korunma ihtiyacı
- Gelecek kuşakları gözetten uzun vadeli sürdürülebilirliğin sağlanması

Sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme vaat eden, finansal beklentiler üzerine dayandırılmış bir sistemi değil, insanlar ve kuşaklar arasındaki eşitlik ilkesini esas alarak özünde insani gelişmeye öncelik veren yapıcı bir evrimci yaklaşımı teşvik etmektedir (Rodwell 2007:183).

1.2.2. Sürdürülebilirlik ve Kültürel Miras

Kökleri farklı olsa dahi sürdürülebilirlik ve kültürel miras koruma kavramlarını ortak paydada buluşturan ilişki, BM ve diğer aktörlerin uzun yıllardır gündeminde olmuştur (Rodwell 2007:6). İki kavram arasındaki bağın temelleri Dünya Miras Sözleşmesi’nin 40. yıldönümünün gerçekleştiği 2012 yılında “Dünya Mirası ve

Sürdürülebilir Kalkınma: Yerel Toplulukların Rolü” başlığı ile atılmıştır. Devamında da 2013 yılında Çin Hangzhou'da UNESCO tarafından düzenlenen “Kültür: Sürdürülebilir Kalkınmanın Anahtarı” kongresi ile kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmaya olan katkısı üzerinde durulmuş ve kavramların ilişkileri güçlendirilmiştir (Hoskara, 2021:1964).

2015 yılında BM üye devletleri tarafından uzun müzakereler sonucunda belirlenmiş ve 2030 yılına kadar tamamlanması hedeflenen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Sustainable Development Goals) 17 amaç ve 169 alt başlıktan oluşmaktadır. Aynı zamanda Küresel Amaçlar olarak da anılan bu hedefler, birbirleri ile eşit olmayan kalkınma seviyeleri ve önceliklere sahip ülkeleri ortak bir paydada birleştirerek çözüm arayışına odaklandırmıştır. Zira SKA'lar, ekonomik seviyelerini kriter almaksızın tüm ülkelerin, çevreyi korurken beraberinde evrensel refahı teşvik etme çağrısı ve eylemidir. Yeni Kentsel Gündem olarak adlandırılan bu çağrı SKA'ların kentsel alanların sürdürülebilirliğinin kültür ve kültürel miras bağlamında gerçekleşebileceğini öngörmektedir. Doğru planlamayla kültürel mirasın sosyo-ekonomik çevreye sağladığı yadsınamaz katkısı bu kaynakların sürdürülebilir kullanımı sağlayacak tedbirlerin alınmasını da gerekli kılmaktadır (Karapınar ve Barakazı 2017:6). Bu yaklaşımlar SKA'lar ve kültürel miras bileşenlerinin birbiri arasındaki bağı gözler önüne sermektedir.

1.2.3. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir turizm kavramı, kültürel ve çevresel etkileşimlere hassas, duyarlı bir turizm türü şeklinde ifade edilebilir (Buckley 2012:530). DTÖ sürdürülebilir turizm ile ilgili olarak “*Ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını ele alan, mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alan turizm*” tanımını yapmaktadır (Url-3).

Sürdürülebilirlik kavramının birtakım endişeler neticesinde ortaya çıktığı ifadesine dayanarak sürdürülebilir turizm anlayışının da benzer kaygılar neticesinde doğduğunu belirtmek mümkündür. Turizm sektörü, yıllarca kitlesele turizm sistemine dayandırılmıştır. Kitle turizmini oluşturan kaynakların yeterli düzeyde korunmaması çevresel problemlere neden olmaktadır. Bilinçsiz ve kontrolsüz tüketimdeki artış,

turizm destinasyonları arasındaki rekabet sınırlı dünya kaynaklarını tehdit altında bırakmakta, gelecek nesillerin yararlanması açısından endişeye neden olmaktadır. Bu açıdan sürdürülebilirlik, kitle turizminin neden olacağı olumsuz etkileri en aza indirmek adına çevreye karşı mevcuttan daha çok sorumluluk üstlenme eylemidir (Buckley 2012:537). Dolayısıyla kitle turizmi ve sürdürülebilirlik aslında birbirlerinden zıt kavramlardır.

Turizmin sürdürülebilirliği, birçok bileşenin birlikte uyum içerisinde çalışması gereken bir dinamiği zorunlu kılmaktadır. Sürdürülebilir anlayışı salt kültürel miras turizmi özelinde değil her türlü turizm tipolojisinde de uygulanabilir entegre bir anlayış olması gerekmektedir. Kültürel miras alanlarında sürdürülebilir turizm anlayışının benimsenmesi ise turizm hareketliliğinin muhtemel vereceği zararları en aza indirgemesini ve hâlihazırda var olan miras alanlarının gelecek nesillere korunarak aktarılmasını amaçlayan eylemler olarak ifade edilmektedir.

1.3. KÜLTÜREL MİRASI KORUMADA SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KÜLTÜR ROTALARI

Kültürel miras ortak bir toplumsal bellek veya belleklerin kanıtları niteliğindeki tarihi değerleri taşır. Bu değerlere ilişkin farkındalığın artırılması, çok daha geniş bir perspektifte koruma sağlanması için yeni yaklaşımları gerekli kılmıştır. Bu bağlamda kültürel mirasın kavramsal hatlarına yakından temas eden “kültür rotası” yaklaşımı koruma anlayışının yeni temsilcisi haline gelmiştir (Zhou 2005:4). Kültürel mirasın korunması için yeni bir bakış açısı kazanmayı sağlayacak araçları barındıran rotalar, kültürel çeşitliliğe farkındalık kazandırarak aynı zamanda diğer kültürlerle iletişimi sağlayarak sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Eriçok 2019:174).

Kültür rotaları aracılığıyla kültürel mirasın korunması üzerine uluslararası ölçekte ve çok uluslu rotaların planlanabilmesi mümkün görünmektedir. Bu sayede ulusların işbirliği ile sonuçlanan üst ölçekte yeni bir model oluşturulabilir. Örneğin İpek Yolu, Avrupa’dan Asya’ya kadar uzanan çizgisel hat boyunca farklı türde yapıları, şehirleri, kültürleri içermektedir. Dolayısıyla çok uluslu bir yapıya sahip olması nedeniyle tek bir ulus sorumluluğunda koruma anlayışı beklenmemelidir. Çok uluslu rotaların daha

üst ölçekte bir bakış açısıyla yeni bir koruma politikasına ihtiyacı bulunmaktadır (Zhou 2005:5).

Kültür rotalarının, kültürel mirasın sahip olduğu özgünlük ve bütünlük kavramlarını en iyi ifade edilebileceği biçimde planlanması amaçlanır. Bu rotalar okunarak ya da duyularak öğrenilen tarihi, fiziksel olarak, sosyal hayat içinde ve doğal güzellikler eşliğinde keşfetme imkânı sunarlar (Eriçok 2019:175). Güzergâhlar kültürel miras ve doğal çevreyi bir araya getirerek aynı zamanda insanların miras yerleşim alanlarını yeni bir bakış açısıyla gözlemlemelerini sağlamaktadır. Kültür rotası bir bütün olarak, farklı insanların kültürel mirasa katkılarının zengin çeşitliliğine sahiptir. İnsanın kültürler arası etkileşimli, dinamik ve sürekli gelişen süreçlerini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu nedenle rotalara verilen önem aynı zamanda bölge kültür turizmini teşvik edecek ve bu bölge için daha fazla gelişme fırsatı sağlayacaktır (Karataş 2011:16).

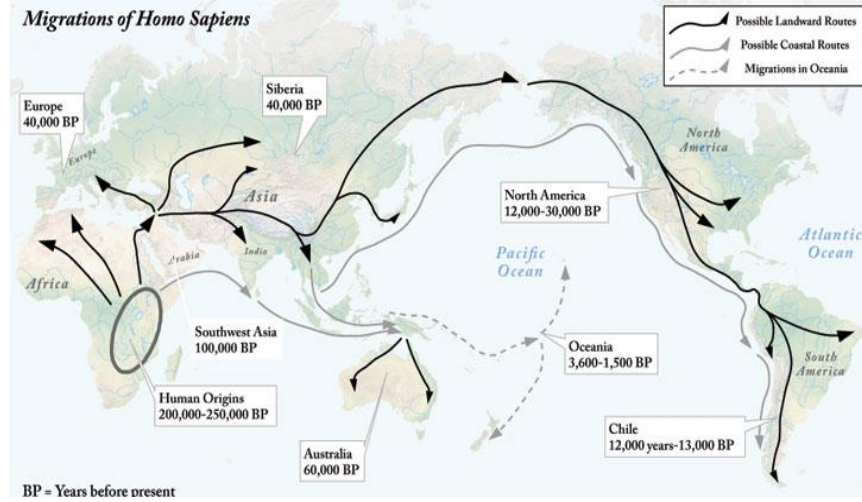
Miras alanlarının keşfedilme arzusuyla turizme kaynak oluşturmasının beraberinde getirdiği tartışmalar; koruma, ziyaretçi yönetimi ve topluluk katılımı arasındaki hassas dengeyi korumak adına yapılmıştır (Smith 2015:38). Sürdürülebilirlik tüm bu kaygıları ortadan kaldırmaya yönelik kapsamlı ve bilinçli bir şekilde tasarlanan planlama süreci olarak ifade edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜLTÜR ROTALARININ OLUŞUM TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ

2.1. TARİHÇE

İlk çağlardan günümüze kadar insanoğlu yakın çevresi ya da bilmediği coğrafyalara seyahat hareketleri gerçekleştirmektedir. İlk insanın 1-1,5 milyon yıl öncesinde Afrika'da ortaya çıkışından bir süre sonra dünyanın hemen her yerine kendi ürettiği kültürü de beraberinde taşıyarak yayılmıştır. Başlangıçta temel ihtiyaçlar dahilinde gerçekleştirilen bu eylem tarih boyunca ticari, dini, askeri ya da mevsimlik göçler gibi sosyal etkenler sebebiyle evrilmiştir (Özdoğan 2006:63, 2015:52) (Şekil 1.1.1).

Şekil 1.1.1: Homo Sapiens'in kara ve kıyı göç rotası¹

Yol, medeniyetlerin oluşmasının en somut göstergesi olarak ifade edilmektedir. Tüm coğrafi yönlere ulaşımında bir araç olan yollar medeniyetleri taşıyarak sosyal hayatın alt yapısını oluşturmuştur. Tarihin ilk dönemlerinde İpek Yolu, Baharat Yolu medeniyetlerin gelişmesine öncülük etmişlerdir (Berk 2020:118). Mezopotamya ve çevresinde gerçekleşen Sümer göçleri, Sami göçleri vb. insan hareketleri bölgenin şekillenmesinde de önemli rol oynamışlardır. Anadolu'ya uzanan bir diğer göç

¹ <https://whfua.history.ucla.edu/eras/era2.php> adresinden alındı.

hareketi Asur kolonileri tarafından ticaret yoluyla gerekleŒmiŒ ve yazının ulaŒmasını saėlamıŒtır (Mumford 2019:229). Herodotos ise, bilhassa deniz ticaretini kullanan Fenikeliler'in, Babil ve Mısır'a ticaret rotasını anlatmaktadır (Herodotos 2012:310). Strabon, İbni Batuta ve Evliya elebi'nin dönemlerinde oluŒturdukları rotalar ise kültür odaklı rotaların ortaya ıkıŒı açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda gerekleŒen tüm seyahat biçimleri tarihin Œekillenmesinde ve uygarlıkların oluŒumlarında önemli rol oynamıŒtır.

Prehistorik dönemden günümüze kadar aŒılan yollar, bağımsız yerleŒim alanlarını birbirine bağlayan akslar halini almıŒtır. Toplumlar arasında etkileŒime neden olmuŒ, aŒılagelmiŒ, imgelenerek süreklilik kazanan rotalara dnŒmŒtr. BuluŒların, inaniŒların, değerlerin, sanat akımlarının yayılmaları bu yol-rota sayesinde gerekleŒmiŒtir. Rota, etimolojik olarak İtalyanca rotta "yol, güzergâh" szcğinden gelmekte olup Fransızca route "yol, güzergâh" ile de aynı anlamı taŒımaktadır (Url-4). TDK'ya göre ilk tanım olarak; "*bir gemi veya uçağın gidiŒ yönü, izleyeceği yol*" ikinci tanım ise; "*grŒ veya tutuma göre gidilen, izlenen yol*" olarak ifade edilmektedir (Url-5).

Ortak toplumsal bellek ve bu belleklerin kanıtları niteliğindeki tarihi değerlerin önemine iliŒkin farkındalığın arttırılması, kontrollü sürdürülebilir turizm hareketleri ve ziyaretçi bilgilendirme amacıyla "kültür rotaları" oluŒturulmaya baŒlanmıŒtır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) kültür rotasını; anıtlar, arkeolojik miras, endüstri mirası, kültürel peyzaj gibi kültürel miras ögelerinin, mevcut değerlerini arttıran ve tüm bileŒenleri ile değerlendirmeleri gereken bir organizasyon olarak ifade etmiŒtir. Kültürel Rotalar Bildirgesi'nde rotaların, güzergâh kapsamında bulunabilecek kültürel varlıklarla atıŒmadıėını, güzergâhın sahip olduğu varlıkların önemini arttıran bir sistem olduğu belirtilmiŒtir (ICOMOS 2008:1).

1960 yılında Avrupa Konseyi, Avrupa kültürünün önemli noktalarının bütüncül farkındalığına, seyahat yoluyla keŒfetmenin önemine ve bunların kültür turizmin parçası olması fikrine odaklandı. Avrupa kimliği oluŒturma ve halkın kökleriyle bağlarını kuvvetlendiren güzergâhlar ve ağlar geliŒtirilmesi ihtiyacını kabul gördü (Eriçok 2019:177). 1964 yılında, Avrupa Konseyi'nin "L'Europe Continue" (Sürekli Avrupa) adlı bir alıŒma grubu, kültür turizminin Avrupa kültürü bilinci üzerindeki

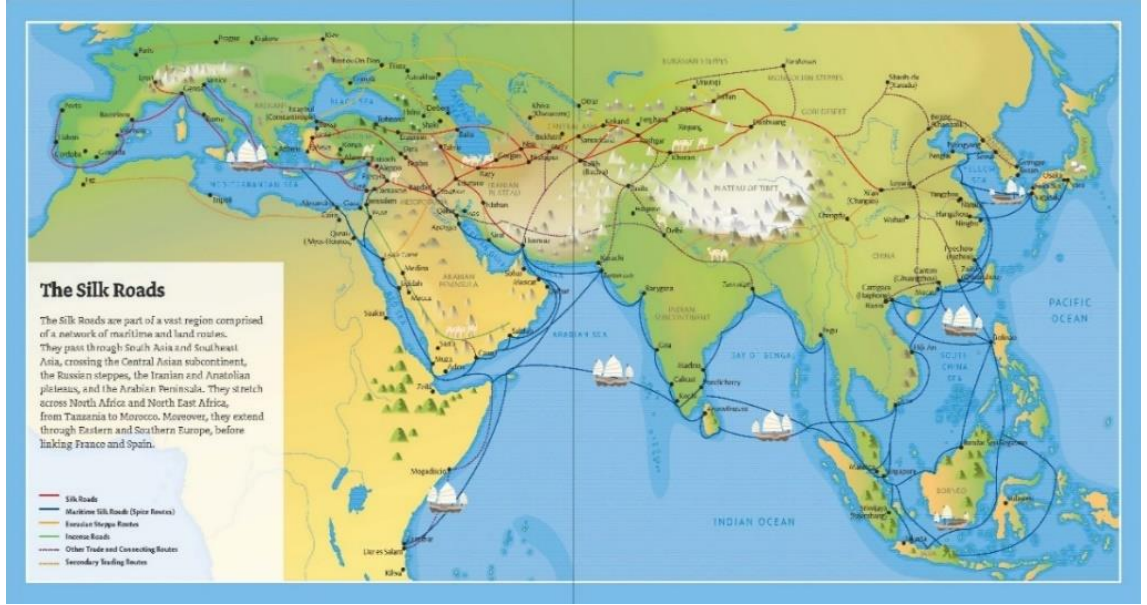
potansiyel değerini arttırması, kültürel miras ağlarının oluşturulması ve tanıtılması için bazı kriterler belirlemiştir. Raporlarında belirtilen üç ana hedef:

- Seyahat yoluyla Avrupa kültürü bilincini arttırmak,
- Avrupa'nın kendi kültürel coğrafyasıyla ilişkili turizm ağları kurma imknlerini muhakeme etmek,
- Avrupa uygarlığının önemli yerlerini ve kavşaklarını turistlerin ilgilendiği yerler olarak tanıtılmak,

olarak ifade edilmektedir (Smith 2015:66).

1980'li yıllardan sonra bambaşka temalara dayalı (dini, askeri, ticari, doğal vb.) ve Avrupalı kimliğin baskın olduğu yeni yaklaşımlar ortaya çıkmış, 1987 yılında ise kültür rotası kavramı Avrupa Kültür Yolları Programı ile olgunlaşmıştır. Bir ya da daha fazla uluslu bir bölgeden geçen tarihi, sanatsal ve sosyal içerikli yol olarak tanımlayarak farklı toplumsal yapıların kültür varlıklarını ortak kültürel miras olarak değerlendirmiştir (Smith 2015:67). Bu bağlamda Avrupa Konseyi 1987 yılında, "Avrupa Kültür Rotası" olarak kimliklenen "Santaigo de Compostela Yolu ve Sınırları Olmayan Mimarlık", kültür rotası kavramının tanınırılığına katkı sağlamıştır. Ayrıca 1993 yılında Dünya Miras Listesi'ne de alınmasıyla uluslararası ekte kazandığı önemle ilerleyen süreçte belirlenen kültür rotaları için örnek olmuştur (Turgut ve etin 2019:60).

1980'li yıllarda yapılan kültür rotası çalışmaları sadece Avrupa zelineyken 1988 yılında UNESCO tarafından kültürlerin birbirleri ile etkileşimlerini sağlamak adına "İpek Yolu Projesi" ile "Diyalog Yolları Programı" oluşturulmuştur (şekil 1.1.3). Program Avrupa sınırlarından uzaklaşarak tüm insanlık tarihini kapsayarak; sanat, ticaret olmak üzere değer, deneyim ve düşüncelerinin temsiliyetini hedeflemektedir (Url-6). 1991 yılında Avrupa Birliği'ne ye devletler, kültürel miras unsurlarının belirlenerek bir güzergâh ekseninde kurgulanmasını ve bu süreçte paydaşların desteğini kazanmayı amaçlayan "Avrupa Kültür Ağları Kararı" isminde bir rapor hazırlamışlardır (Alkan 2019:107).

Şekil 1.1.2: İpek Yolu²

Kültürel rota kavramının uluslararası düzeyde öneme sahip çalışmalarından biri de UNESCO ve ICOMOS temsilcilerinin katılımıyla 1994 yılında Madrid’de gerçekleştirilen “Kültürel Mirasımızın Bir Parçası Olarak Rotalar” (Routes as a Part of Our Cultural Heritage) başlıklı ilk uzmanlar toplantısıdır ve kavramının detaylarıyla değerlendirildiği toplantı sonucunda aynı başlıkta rapor yayınlanmıştır. İlk doküman olan raporda; kültürel rotaların evrensel değerleri barındırması sebebiyle dünya mirasının bir parçası olması gerekliliği irdelenmiştir (Eriçok 2019:178).

Kavram ile ilgili diğer bir çalışma ise rotaların turizme katkı sağlaması amacıyla 1997 yılında kurulan “Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü (EICR)” dür. Avrupa Konseyi ile Lüksemburg Dükalığı arasında imzalanan protokol neticesinde kurulan enstitü, kültür rotalarının hayata geçirilmesi ve Avrupa Kültür Rotalar Programı’nın desteklemesi ve korunmasını hedeflemiştir (Kuruç 2018:26). Bu gelişmenin takiben 1998 yılında farklı ülkelerden katılım sağlayan bir grup ICOMOS üyesinin gayretleriyle “ICOMOS Kültürel Rotalar Uluslararası Komitesi” (ICOMOS International Committee of Cultural Routes (CIIC)) kurulmuştur. Kültürel rotalarla ilgili kavramsal belirsizliklerin

² <https://en.unesco.org/silkroad/about-silk-roads#pid=1> adresinden alındı.

ortadan kaldırılmasını hedefleyen topluluk; kültür rotalarının araştırılması, tescillenmesi ve var olan mirasın korunması amacını taşımaktadır.

Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü tarafından 2002 yılında “Ortak Bir Miras: Kültürel Rotalar ve Peyzajlar” adlı internet sitesi hazırlanarak Avrupa’daki rotalar dair bilgi, belge, görsel tüm malzemeleri erişilebilir hale getirmişlerdir (ÇEKÜL 2015:15).

Kültürel rotaların, önceki tanımlarındaki soyut anlamından arındırılarak, bilimsel ve kesin ifade edilmesi ile kültürel miras değerleri içerisinde ayırt edici özelliğe sahip olması 2003 yılında Madrid’de UNESCO ve ICOMOS temsilcilerinin 6. Olağanüstü Oturumunda gündem konusu olmuştur. Bu toplantı kapsamında alınan kararlar 1994 yılında CIIC tarafından geliştirilen ilkelerin doğrultusunda şekillenmiştir. Bir önceki toplantı raporunda ifade edilen miras yolları kavramı yerini kültürel yollar kavramına bırakmış aynı zamanda dünya miras listesinde de yerini alması kararı alınmıştır. Toplantıda kültürel rota kavramının nihai tanımı da şu şekilde yapılmıştır (UNESCO 2003a:7):

“Kendi özgün, tarihi dinamikleri ve işlevleri ile fiziksel olarak belirlenip ayırt edilebilen; belirli bir zaman diliminde ülkeler, bölgeler içinde veya arasında, insanların karşılıklı hareketlerini yansıtmayan yanı sıra bir takım malların, fikirlerin, bilginin ve değerlerin çok boyutlu, devamlı hareketlerini ve karşılıklı ilişkilerini de gösteren; kültürlerin zaman ve mekân içinde birbirleriyle etkileşmesine olanak sağlayan; kendi somut ve soyut mirası içinde anlam bulan; karayolu, denizyolu veya bunların bileşeni olan yollardır.”

Kültür rotaları, 2005 yılında onaylanan UNESCO’nun Dünya Mirası Sözleşmesi’nin Uygulanması İçin Operasyonel Kılavuz’da belirtilen dört ana miras kategorisinden biri olarak ilan edilerek tüm dünyada ele alınan bir kavram haline gelmiştir (UNESCO 2019:35). Aynı yıl UNESCO tarafından Bulgaristan’ın Varna şehrinde gerçekleştirilen ‘Güneydoğu Avrupa Kültürel Koridorları, Ortak Geçmiş ve Paylaşılan Miras-Gelecekteki İşbirliğinin Anahtarı (Cultural Corridors of South East Europe Common Past and Shared Heritage-a Key to Future Partnership) isimli bölgesel forumu gerçekleştirilmiştir. Türkiye dahil on Balkan ülkesinin katılımıyla gerçekleşen forumun sonunda “Varna Bildirisi” yayınlanmıştır. Bildiride kültürel rota ve koridorların

benzersiz kültürlerin tek bir çatı altında buluşması, müşterek miras alanlarının köprü oluşturması kararları alınmıştır (Url-7).

Miras yolları korunması amacıyla ile kurulmuş olan Kültürel Rotalar Komitesi (CIIC) alanda ilk referans kaynak olarak ifade edilen ICOMOS Kültürel Rotalar Bildirgesi (Charter on Cultural Routes)'ni 2008 yılında yayınladı. Kültürel rotaların uluslararası düzeyde ilk kez tanımının yapıldığı bildirmede rota kullanımları ile ilgili esaslar belirlendi. Kültürel rotaların araştırılmasına, değerlendirilmesine, korunması ve yönetimine dair ilke ve yöntemlerin ortaya koyulduğu bildirme de aynı zamanda bilgi ve deneyimlerin aktarılmasında bir sistem oluşturulması üzerine açıklamalar yer almaktadır (ICOMOS 2008:3).

2012 yılında UNESCO, UNWTO, Avrupa Birliği, Ekonomik Gelişme Örgütü, yerel ve bölgesel yetkililer, STK'lar ve bazı üniversitelerin katılımı ile Fransa'da Avrupa Konseyi kültürel rota toplantısı gerçekleşmiştir. Toplantıda rotaların farkındalığının ve yaygınlığının artırılmasında, aynı zamanda eğitim ve katılım potansiyellerinin ifade edilebilmesinde inovatif kaynaklardan yararlanılması kararı alınmış olup, toplantı sonunda Colmar Deklerasyonu: Avrupa Kültür Rotaları 25. Yılı" bildirisi yayınlanmıştır. Bildiri sürdürülebilir kültürel miras yönetimi, turizm pazarında rotaları etkili ve güçlü kılmak için uluslararası paydaşlarla ortak akıl olunması gerektiğini vurgulamıştır (Kuruç 2018:35). Aynı yıl, Avrupa kültür rotalarını turizm firmalarıyla, yerel ve ulusal otoritelerle, özel sektörle ve ilgili tüm paydaşlarla ortak strateji ve işbirliği geliştirmekle beraber; rotaların tanıtımı ve farkındalığın artırılması amacıyla "Crossroads of Europe" adlı inisiyatif kuruldu (ÇEKÜL 2015:15).

Avrupa Konseyi Kültürel Rotalar Programı'nın sertifika verilmesine ilişkin kriterleri 2013 yılında alınan karar ile yeniden düzenlenerek, kavramın tanımı, amacı, programın kuralları ve faaliyetleri ayrıntılı olarak ifade edilmiştir (Url-8). Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü bir rotanın Avrupa Konseyi Kültürel Rotalar programına dahil edilebilmesi için şu kriterleri belirlemiştir;

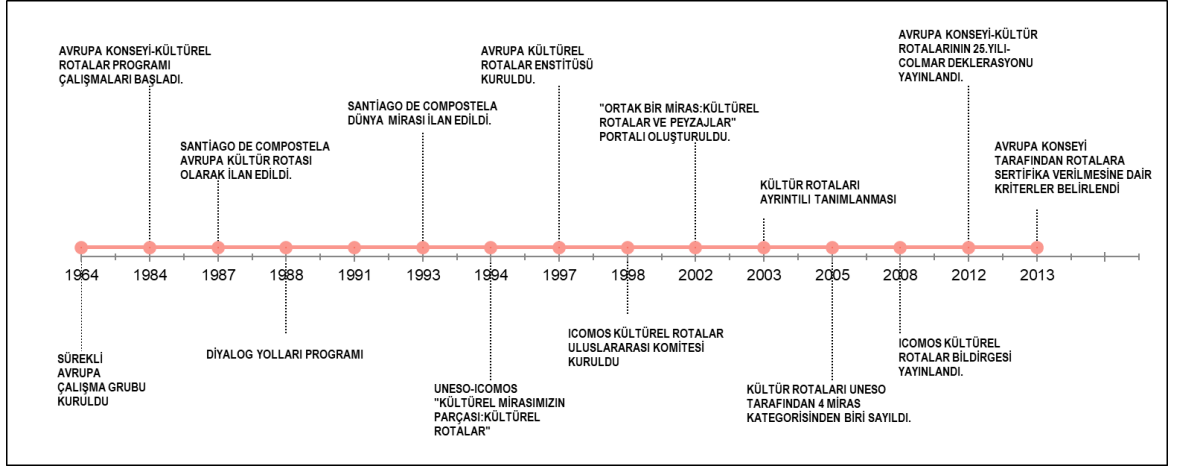
- *Avrupa temasına sahip olması,*
- *Kategorisindeki işlevleri yerine getirmesi,*
- *Detaylı bilgiye sahip olunması,*

- *Avrupa'nın çeşitliliğinin bir anlatımı ya da yorumu olması,*
- *Avrupalı genç nüfusun köklerini tanımasını sağlaması,*
- *Kimlik vurgusu yapması,*
- *Yaratıcı bir tarafı olması,*
- *Yenilikçi ve üretken olması,*
- *Turizme ve sürdürülebilir kalkınmaya fayda sağlaması*
- *Avrupa ağları içinde yer alması*

olarak ifade edilmektedir.

Avrupa Konseyi Kültürel Rotalar Programı kültürel mirasa duyulan ilgiyi arttırmada son derece etkili olmuştur. Bununla beraber kültürel miras değerlerinin korunması, kültür rotaları vasıtasıyla etkili, yeni ve çağdaş bir uygulama örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Rotalarla, sınırları aşan güzergâhlar evrensel değer bilincine ulaşmış, Avrupa kültürünün çeşitliliği somutluk kazanmıştır. Uluslararası paydaşların ortak stratejiler gelişmesindeki rolü, geçtiği güzergâhlara sağladığı sosyo-ekonomik refah ve sürdürülebilir turizmdeki etkisi yadsınamaz niteliktedir.

1960 yılından itibaren tartışılmaya başlanan kavram gelişerek her daim evrilmiştir. Şekil 2.1.4'de kültür rotaları konusunda kurumlar, ilgili enstitüler, kurulan komiteler, deklarasyonlar, bildirimler ve tüzükler kronolojik olarak tüm adımlarıyla ifade edilmiştir. Şekilde de görüldüğü üzere uluslararası ölçekte kurum ve kuruluşların yoğun çalışmaları neticesinde kavram literatüre yerleşmiş ve daha önce de bahsedildiği gibi kültürel mirasın korunması anlayışında yeni bir yaklaşım haline gelmiştir.

Şekil 2.1.3: Kültür rotasının tarihçesi

2.2. KÜLTÜR ROTALARIN SINIFLANDIRILMASI

Kültür rotaların sınıflandırılması içeriğinin ve amacının okunurluğu doğrultusunda değişkenlik gösterebilmektedir. Kültür rotaları tarihi kimliğe sahip bir miras alanı veyahut yeniden kurgulanmış bir güzergâh olarak karşımıza çıkabilmektedir. ICOMOS bildirmede tanıma şu şekilde yer vermektedir:

“Kültürel Yollar” kavramı ile sunulan yenilik, insan hareketliliğini kolaylaştıran, tasarlanan somut ve özgün amacına hizmet eden bağlantılarıyla geliştirilen insan hareketliliği ve etkileşimi olgusunun miras içeriğini ortaya koymaktadır. Kültürel Yol, bu amaca hizmet etmek için özellikle yaratılmış bir yol olabilir ya da tamamen farklı amaçlar için kullanılan mevcut yollardan kısmen yararlanan bir rota olabilir. Ancak bir iletişim veya ulaşım özelliği ötesinde kültür rotasının varlığı ve önemi, uzun bir tarihi dönem boyunca özel bir amaçla kullanılması ve kendine özgü dinamikleriyle farklı kültür grupları arasındaki karşılıklı etkileri yansıtan miras değerleri ve kültür varlıklarının yaratılmasıyla açıklanabilir” (ICOMOS 2008:2).

Kültür rotaları ile ilgili ilk sınıflandırmalar ICOMOS ve UNESCO tarafından yapılmıştır. Alınan kararlar; rotalarda bir disiplin sağlamak, seçilen temaların göç, uygarlıklar ve halk olarak üç temel kavramdan birini içermesi gerekliliği, kültürel miras kriterlerine sahip olması ve sağlayacağı katkı olarak ifade edilmektedir (Kuruç

2018:39). Bu ayrımlar göz önünde bulundurularak 1994 ve 2003 yıllarında yılında Madrid'de gerçekleştirilen toplantılarda kültür rotaları önce dört sonrasında da beş kategoriye ayrılmışlardır. 1994 yılında özellikleri bakımında rotalar: mekânsal, zamansal, kültürel ve amaçları ile başlıklara ayrılmışlardır. 2003 yılında ise;

- *Bölgesel kapsamlarına göre:* yerel, bölgesel, ulusal, kıta sınırları içinde ya da ötesinde,
- *Kültürel kapsamlarına göre:* belirli bir kültürel bölge içinde ya da kültürel değerlerin oluşum yahut evrimleşmesinde bir etki sürecini paylaşan başka coğrafi alanlara yayılmış.
- *Amaçlarına veya işlevlerine göre:* ekonomik, sosyal, kültürel yahut politik. Bahsedilen nitelikler, büyük ölçekte ortak olarak bulunabilir.
- *Zaman içindeki sürelerine göre:* artık kullanılmayanlara karşı kültürel, sosyo-ekonomik ve politik ilişkilerin etkisi altında gelişmeye devam edenler.
- *Coğrafi konumlarına göre:* karayolu, denizyolu vb. (Alkan 2019:114).

2008 yılında ise ICOMOS rotaların sınıflandırılmasını;

- *Bölgesel kapsamına göre:* yerel, ulusal, bölgesel, kıta veya kıtalararası,
- *Kültürel kapsamlarına göre:* belirli bir kültür içinde bölge veya farklı coğrafi alanlarda genişletilmiş bu paylaşılan veya bir süreci paylaşmaya devamının oluşumunda veya evriminde karşılıklı etkiler kültürel değerler,
- *Hedeflerine veya işlevlerine göre:* sosyal, ekonomik, siyasi veya kültürel. Bu özellikler bulunabilir çok boyutlu bir bağlamda paylaşılıyor,

- *Zaman içinde sürelerine göre: altında gelişmeye devam edenlere karşı daha uzun süre kullanılır sosyo-ekonomik, politik ve kültürel etkisi dövizler,*
- *Yapısal konfigürasyonlarına göre: doğrusal, dairesel, haç, radyal veya ağ,*
- *Doğal ortamlarına göre: kara, su, karışık veya diğer fiziksel ortam*

olarak ifade etmiştir (ICOMOS 2008:6).

2015 yılında ÇEKÜL VAKFI yayınladığı Kültür Rotaları Planlama Rehberi'nde kültür yollarının sınıflandırılması tarihsel özellikleriyle ikiye ayrılmıştır. Tema, amaç ve kapsam bakımından değerlendirilen başlıklar;

- Tarihsel bir dönemde belirli bir amaca yönelik kullanılmış rotalar,
 - ***Ticaret yolları, kutsal yollar, göç yolları ve askeri güzergâhlar***
(İpek Yolu, Baharat Yolu, İstiklal Yolu, Via Appia, Haçlı Yolu)
 - ***Tarihi kişiliklerin güzergâhı***
(Büyük İskender Yolu, Evliya Çelebi Yolu, St.Paul Yolu)
- Kültürel ve doğal mirası kullanarak; turizmin geliştirilmesi, kalkınmasının desteklenmesi ve mirasın korunması gibi amaçlarla günümüzde oluşturulan rotalar,
 - ***Tarihsel rotalar***
(Avrupa Endüstri Mirası Rotası, Gotik Mirası Rotası, Mozart Rotası, Transromanica Rotası)
 - ***Tarihsel ve doğal rotalar***
(Hitit Yolu, Don Kişot Yolu, Akdeniz Zaytin Rotası, Likya Yolu)

– *Doğal rotalar*

(*Appalachian, Manzara Rotası, Avrupa Bisiklet Rotaları, Yenice Ormanları, Yürüyüş Parkurları*)

olarak iki ana başlık ve bu başlıkların alt başlıklarıyla sınıflandırılmıştır (ÇEKÜL 2015:17).

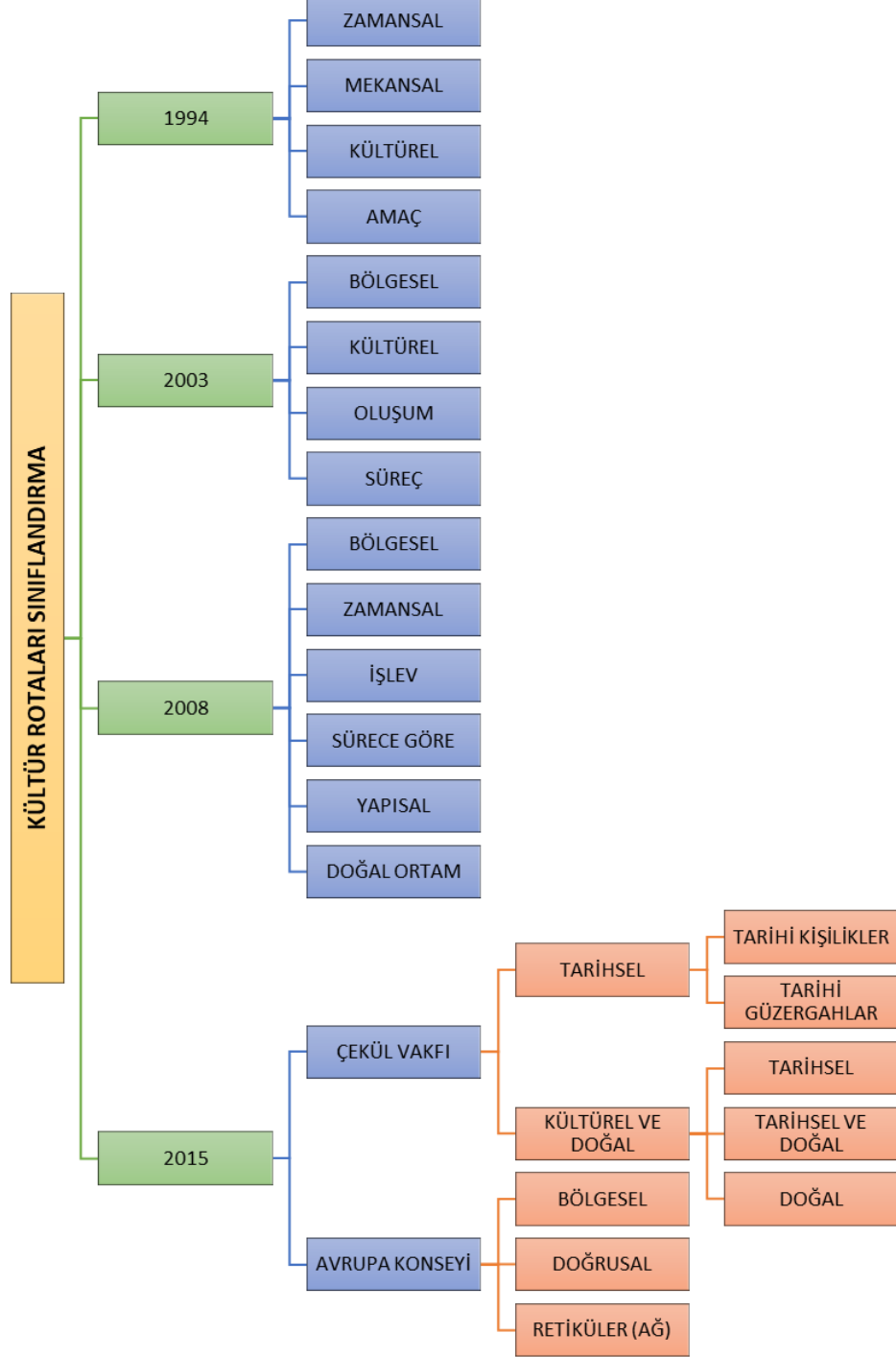
Şekil 2.2.1: Via Appia³

ÇEKÜL'ün sınıflandırmasında ilk grupta yer alan tarihsel bir dönemde belirli bir amaca yönelik kullanılmış rotalar ICOMOS'un tanımını yaptığı rotalarla benzeşmektedir. Ticaret, ibadet, savaş, göç, keşif ve savaş gibi tarihin belli dönemlerine tanıklık etmiş olaylara mekân olan bu rotalar aynı zamanda sosyolojik olarak insan hareketlerine de maruz kalmıştır. Dolayısıyla bu hareketlilik bölgeler arası etkiye neden olmuştur. Günümüz dünyasında da geçmişin izlerini görmek olasıdır; hanlar, mil taşları, kervansaraylar, savunma duvarları ve kaleler gibi anıtlarda bu izlerin birer temsilcisidir.

İkinci grupta yer alan rotalar ise günümüzde planlanmış olan güzergâhlardır. Aslında geçmişte herhangi bir insan hareketi barındırmamış günümüzde kültürel veya doğal bir tema üzerine kurgulanan rotalardır. Kültürel miras elemanlarını birbirine bağlayabilir de olabilen rotalar varsayılmış bir rotayı izleyebileceği gibi tarihsel nitelikte olanı da içerebilmektedir. Aslında bu rotaların planlanmasında; yerele

³ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Via_Appia_map.jpg adresinden alındı.

kalkınma desteği sağlaması, alternatif turizmin bölgeye getirilmesi ve miras elemanlarının korunması amaçlanmaktadır (ÇEKÜL 2015:18).

Şekil 2.2.2: Kültür rotası sınıflandırılması

2.3. KÜLTÜR ROTALARININ PLANLANMASI VE YÖNETİMİ

Kültür rotalarının, kültürel mirasın sahip olduğu özgünlük ve bütünlük kavramlarını en iyi ifade edilebileceği biçimde planlanması amaçlanmaktadır. Bölüm 2’de de ifade edildiği gibi okunabilir rotaların sağladığı imkânlar kullanıcıların keşfetmelerini tam manasıyla mümkün kılmaktadır. Kültürel miras elemanlarının korunmasına yönelik kolaylaştırıcılığı, turizm kaynağı olarak bölgeye sağladığı ekonomik katkı ve yerele ait değerleri ile bir kalkınma aracı olan rotalar bütünsel bir anlayış çerçevesinde geliştirilerek planlanmalıdır. Mekânsal açıdan geçmişin günümüz ile çatışmasını ortadan kaldıran aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya ayak uyduracak dengede ve kalitede bir koruma anlayışıyla kurgulanması gerekmektedir (Dinçer 2013:23).

Rotalar kültürel miras elemanlarının turizme kaynak oluşturmasıyla yeniden üretilmiş ve son derece büyük bir potansiyel barındıran bir turizm hareketidir. Bölgenin tarihi dokusuna inşa edilmiş ve miras kaynaklarının benzersizliğiyle diğer turizm destinasyonları tarafından taklidi mümkün olmayan rotalar turistleri eşsiz deneyimlere teşvik etmektedir. Yılın her mevsiminde tercih edilebilirliği geniş tüketici ağına erişiminide kolaylaştırmaktadır (UNWTO 2015:34). Bu dinamikleri barındıran alanların kitle turizminin etkilerinden en az zararı görmesi, rotaların planlanmasıyla bütüncül ve sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması amaçlanmaktadır (ÇEKÜL 2015:24). Doğal ve kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir araç olan kültürel rotaların planlama amaçları şu şekilde sıralanmıştır (ÇEKÜL 2015:24):

- *Doğal ve kültürel mirası bütüncül şekilde korumak, yorumlamak ve sunmak*
- *Tekil miras alanlarından öteye geçerek bölgesel kimliğin algılanmasını sağlamak*
- *Kırsal kesimin özgün değerlerini canlandırmak ve tanıtmak*
- *Geleneksel üretim, yerel mimari gibi kaybolmaya yüz tutmuş değerlerin ekonomik potansiyelini harekete geçirecek projeleri geliştirmek*

- *Kitle turizmi ve her şey dâhil turizm tiplerine alternatif yeni turizm alanlarını geliştirmek*
- *Sahil şeridi, hassas arkeolojik alanlar ve tarihi kent merkezleri gibi turizm aktivitelerinin yoğunlaştığı noktalardaki baskıyı hafifletmek*
- *Hizmet sektörüne küçük ölçekli yatırım alanları yaratarak, bölgesel kalkınmayı desteklemek*
- *Yerel paydaşlar arasında yatay işbirliği zeminleri oluşturmak*
- *Yerel kesimde koruma bilincini geliştirmek, farkındalık yaratmak*
- *Alanı/bölgeyi deneyimleyecekler için nitelikli ve geliştirici bir seyahat deneyimi sunmak*

Planlama; “Belirlenmiş, arzu edilen bir hedefe ya da hedeflere varabilmek için, onları gerçekleştirmek için, mevcut doneleri ve ileride muhtemel gelişmeleri göz önünde tutarak yapılan tüm ön çalışmaları, karar verme ve seçimde bulunma süreçleri” olarak ifade edilmektedir (Yıldırım 2019:239). ÇEKÜL kültür rotası planlamasını; “çalışılan coğrafyanın araştırılması, anlaşılması, özgün temaların belirlenmesi, güzergâh seçimleri, proje geliştirme, ortaklıklar gibi bir seri başlığa odaklanması gereken bu yöntemin geliştirilmesi ve uygulanması” olarak tanımlamaktadır (ÇEKÜL 2015:26). Rotaların çok bileşenli ve karmaşık yapısı sistemli bir sürecin uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda kültürel mirasın koruma ve kullanma dengesiyle beraber uluslararası ölçekte belirlenen kriterlere dayalı olarak yönetilmesi gibi kültür rotaları planlama yaklaşımı da bu kırılğanlıklar dikkate alınarak hazırlanması gerekmektedir (Yang ve Zhu 2005:3).

ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü’nde rotaların planlama sürecini, kapsadığı güzergâhın envanter ve tanımlarının oluşturulmasını ve ilgili paydaşları şu şekilde ifade etmektedir:

“Kültürel Rota kavramı, araştırması, değerlendirmesi, korunması, muhafazası edilmesi, bütün olarak değeri ve ayrıca bölgesel boyutları göz önüne alındığında, bu metodoloji, koordineli ve bütünsel olarak yönetilen bir faaliyetler sisteminin kurulmasını gerektirir.

Rotayı oluşturan varlıkların bir envanterinin yanı sıra, güzergâhı için stratejik bir planın hazırlanmasını kolaylaştıracak koruma durumlarının bir analizi ile birlikte hem bir bütün olarak Güzergâhın hem de bireysel bölümlerinin tanımlanmasıyla başlamak önemlidir. koruma. Bu plan mutlaka güzergâh hakkında farkındalığı artırmak ve kamu ve özel kuruluşlar arasında güzergâha ilgi yaratmak için önlemler içermelidir. Ayrıca, Güzergâhın bir bütün olarak değerinin ve öneminin önemli parçaları olarak tüm unsurlarının korunması, kullanılması ve yönetimi için koordineli önlemlerin ve özel yasal araçların oluşturulmasını gerektirir.” (ICOMOS 2008:8)

Tüzük rota planlamasını 6 madde ile açıklamaktadır (ICOMOS 2008:8–11):

- *Araştırma: Farklı coğrafi alanlara yayılmış rotalarda birkaç araştırma ekibinin kurulması, rotaların incelenmesi, miras değerlerine uygun şekilde kurgulanması, bütüncül anlamından uzaklaşmaması, disiplinli ve işbirlikçi çalışma prensibine sahip olunması, verilerin aktarımını mümkün kılmak için koordinasyon mekanizmalarını içermesi tavsiye edilmektedir.*
- *Finansman: Araştırma, koruma ve yönetim süreçlerinde dengeli aynı zamanda koordineli ilerleme için fon sağlanması gerekmektedir.*
- *Koruma-Değerlendirme-Muhafaza Etme: Miras değerlerinin rota üzerindeki etkileri belirlemek için titiz envanterlerinin hazırlanmasının yanı sıra özgünlük ve bütünlüklerinin bir değerlendirmesi yapılmalıdır. Bozulma süreçlerinin etkisini kontrol etmek ve ihmalin olumsuz etkilerini önlemek için bir strateji geliştirmek de gereklidir. Bütün bunlar, Güzergâhın korunmasını ve değerinin ve öneminin bütünsel bir şekilde vurgulanmasını garanti eden eşgüdümlü yasal önlemler ve uygun araçlardan oluşan bir sistemin kurulmasını gerektirir.*
- *Sürdürülebilir Kullanım – Turistik Aktivitelerle İlişkisi: Kültür Rotası, istikrarlı kalkınma için olağanüstü öneme sahip sosyal ve*

ekonomik çıkarları olan bir faaliyeti teşvik etmek için kullanılabilir. Bununla birlikte, rotanın bölgesel uyum ve sürdürülebilir kalkınma için büyük önem taşıyabilecek bir gerçeklik olduğu da kabul edilmelidir. Bu noktadan hareketle, riskleri ortadan kaldırmaya yönelik uygun önlemlerin alınmasıyla teşvik edilmelidir. Turizm amaçlı bir Kültür Rotasının geliştirilmesi, her durumda yerel halkın ve yerel-bölgesel turizm şirketlerinin katılımına öncelik verilmesini garanti etmelidir.

- *Yönetim: ‘Kültürel Yolların Önemi Anlaşılması’ rota yönetimi ile ilgili temel ilkedir. Ulusal ve uluslararası ölçekte bölgesel örgütlenme, sürdürülebilir kalkınma, koruma-kullanım, turizm, afet ve diğer risklere karşı korunmaya yönelik yönetim araçları hazırlanmalıdır.*
- *Halkın Katılımı: Bir kültür rotasının tanıtılması, yönetimi ve korunması; halkın farkındalığını ve rotayı paylaşan bölge halkının katılımını gerektirir.*

Türkiye’de planlanan kültür rotalarının öncüsü olarak bilinen kurumlardan ÇEKÜL ise planlama modeli ile ilgili yaptığı çalışmada yerelin özgün kimliğinin ihyası bununla beraber sürdürülebilir korunmasının sağlanması için geliştirdiği planlama modelini şu şekilde açıklamaktadır (ÇEKÜL 2015:33):

- *Altyapı: Süreç Hazırlığı,*
- *Bakış: Araştırma ve Değerlendirme*
- *Planlama: Bölgesel Rota Kurgusu*
- *Yönetim: Gerçekleştirme ve Tanıtım Süreci*

Kültür rotalarının planlama sürecinde yer alan yerel yönetimler ve merkezi otorite olmak üzere tüm paydaşların; güzergâhın belirlenmesi, finansal kaynakların sağlanması, alanla ilgili çalışacak uzman ekibin istihdamı gibi görevlerin yerine getirilmesinde dil ve iş birliği içerisinde olmaları planlamanın sağlıklı aynı zamanda kararlı adımlarla ilerlemesinde önemli rol oynamaktadır. Planlanan rotada koruma-

kullanma dengesi gözetilerek yerel halk üzerinde etki, sosyal yapı, ekonomik ve fiziksel tüm koşulların analizlerinin yapılarak güzergâhın tanımlanması gerekmektedir (Öztürk 2020:54). Güzergâhın fiziksel mekândaki varlığını geçmiş izleri üzerinden tespit etmenin yanı sıra somut olmayan izler üzerinden okuyabilmek, salt tekil yapılar özelinde değil sokak dokusu, kentsel işlevler veya sosyal yaşam olarak tespit etmek rota tasarımının ilk ve en önemli süreci olarak ifade edilebilmektedir (Yıldırım ve Akbulut 2020:226). Alan hangi başlık altında olursa olsun sürdürülebilir korunmasının sağlanabilmesi iyi analiz edilerek tanınmasıyla başlamaktadır. Planlama çalışmalarını daha kapsamlı ve nitelikli hale getirecek olan farklı disiplinlere ait çalışma modelleri ile yapılacak olan analiz üst ölçekten başlayarak alt ölçeğe doğru aşamalı olarak hazırlanmalı ve gerektiği hallerde alanı kendi içerisinde bölümlere ayırmalıdır. Çalışmanın sonunda elde edilecek veriler alanın tüm yönleri ile katkılarını sergileyecektir.

Kültürel ve doğal mirasında haricinde rotaların birçok değişkene sahiptir. Bazı değişkenler rotanın amaçlanan kurgusunun önüne geçmekte, benzersizliğini sıradanlaştırmaktadır. Mekânın toplumsal bellek ile olan bağının birer imgesi olan fiziksel unsurlar; yollar, kenarlar-sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve işaret öğeleri aslında insanın kendiliğinden öğrendiği rotalarını tanımlamaktadır diyebiliriz. Ancak modernleşmenin beraberinde getirdiği kontrolsüz kentleşmeyle giderek kaybolan bu formlar aynı zamanda doğal güzergâhların da yok olmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla planlanan rotalar analiz edilirken doğru kimlik tanımlaması yapılarak tarihsel sürecin alana yüklediği anlamın arka planda kalmaması sağlanmalıdır. (Lynch 2018:43).

Kültür rotasının plan ve tasarımında alınan kararların seçilen alanlara uygulanırılığı planlama sürecinin son noktasıdır. Kültürel kimliğin ve toplumsal belleğin miras elemanları ile birleşerek kendilerini en iyi şekilde ifade ettiği güzergâh rotanın omurgasını oluşturur. Omurgaya eklenmiş tali bağlantılarla adeta vücut halini alan rota temsiliyetleri istenen en üst düzeydeki odak noktalarıyla da fiziksel oluşumunu tamamlamaktadır. Alanda uygulama aşamasının hayata geçirilmesi uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşların çalışma ekiplerinin denetimleriyle

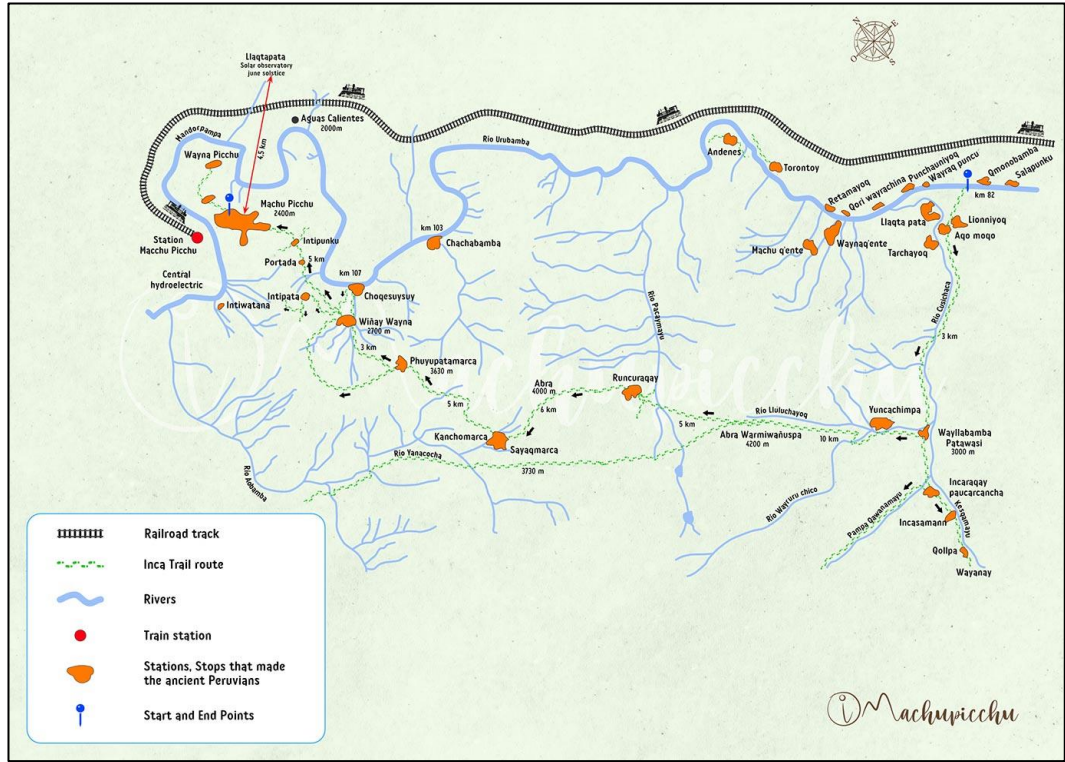
gerçekleştirilmektedir. Planlama ve uygulama süreçleri arasında herhangi bir farklılığın olmaması doğru bir yönetim strateji ile mümkün olacaktır (Öztürk 2020:55).

2.3.1. Dünya Üzerinde Kültür Rotası Örnekleri

Kültürel rotalar alışlagelmiş turizm anlayışından farklılaşarak evrensel değerler üzerine temellenmiş, farklı coğrafyaya ait toplumları, kültürleri, kentlerini, ülkeleri dahası kıtaları birbirine köprü gibi bağlayan, kültürel mirası tanıtmaya ve korumaya katkı sağlayan önemli bir araç haline gelmiştir(Özer 2018:25). Küreselleşen dünyada da insanların ortak kültür mirası olarak kabul görmektedir.

2.3.1.1. UNESCO Diyalog Yolları Programı

1988 yılında UNESCO tarafından kültürlerin birbirleri ile etkileşimlerini sağlamak adına “İpek Yolu Projesi” ile “Diyalog Yolları Programı” oluşturulmuştur. Program Avrupa sınırlarının dışına çıkarak insanlık tarihinin sanat, ticaret olmak üzere değer, deneyim ve düşüncelerinin temsil edilmesini hedeflemektedir (Alkan 2019:107) Program kapsamında çalışılan rotalar; İpek Yolu, Köle Rotası, Kafkasya Projesi, Orta Asya'da Kültürlerarası Diyalog Programı, Afrika Demir Yolları, Endülüs Güzergâhları, Akdeniz ve Arap Programı'dır (Özer 2018:28). Aynı zamanda bu program kapsamında UNESCO ve ICOMOS'un oluşturduğu Dünya Kültür Yolları ile de kıtalararası kültürel diyalogun temsili desteklenmektedir. İki kurumun ortak çalışması olan rotalar şunlardır: İpek Yolu, Baharat Yolu, Köle Yolu, İnka Yolu, Kii Dağı Kutsal Yerleri ve Hac Yolları, Tütsü Yolları, Doğu ve Batı arasındaki Saint Francis Xavier Kültürel Yolu ve Bozkır Rotası (Kuruç 2018:61).

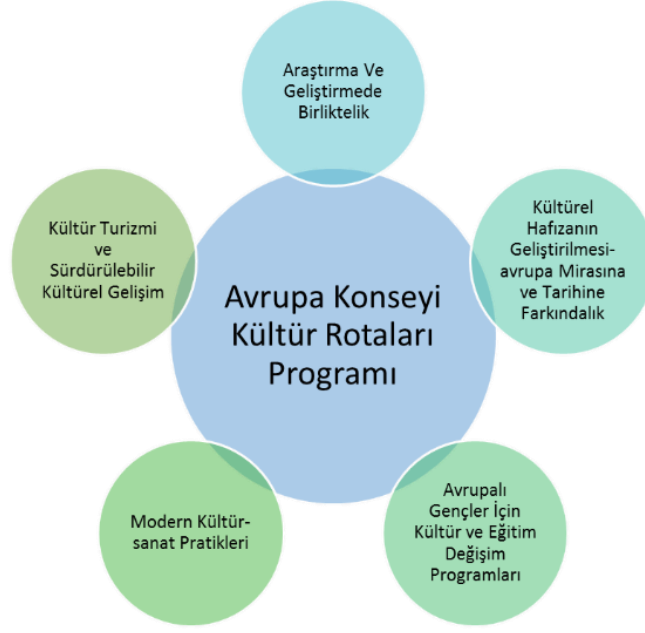

Şekil 2.3.1.1: İnka Yolu⁴

2.3.1.2. Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü

Avrupa Kültürlerarası Rotalar Enstitüsü rotaların turizme katkı sağlaması amacıyla Kültürel Rotalar Programı'nın yönetilmesini ve rotaların hayata geçirilmesini sağlamaktadır. İnsan hakları, kültürel çeşitlilik, kültürlerarası iletişim ve kıtalararası bütünlük değerlerini göz önünde bulundurarak, insan ve mekânların ortak tarihlerini, kültürel miras değerlerini ziyaret ve keşif olanağı sunmaktadır (Url-9). Bütün bunların yanında öğrenme, dinlenme ve farkındalık sağlarken aynı zamanda bölgenin sürdürülebilir gelişimi ve kontrollü turizm hareketlerine katkı sağlamaktadır.

⁴ <https://incatrilmachupicchu.org/inca-trail-detailed-map/> adresinden alındı.

Şekil 2.3.1.2: Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Programı eylem planı⁵

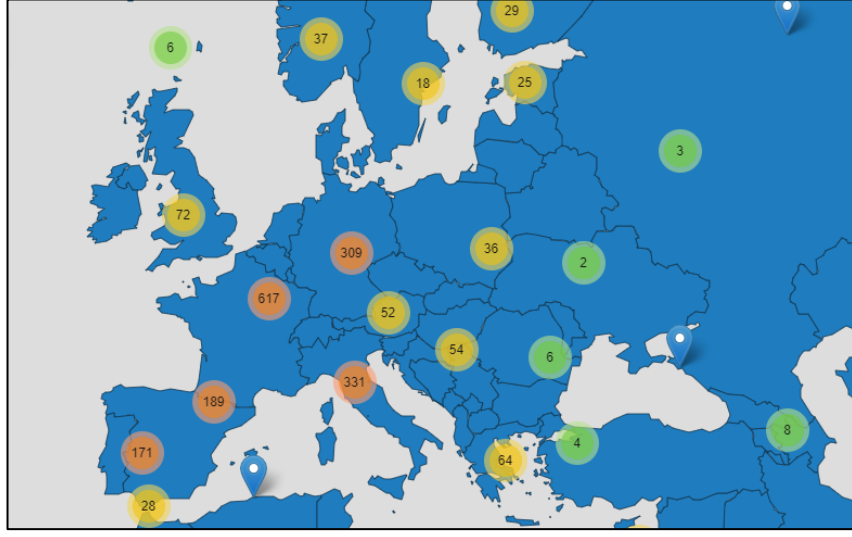
Birçok farklı temalarla oluşturulan rotalar programı uluslararası ölçekte kültür ve turizm ikilisinin sürdürülebilir yönetimi için bir model sunmaktadır. Bu yönetim modeli yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası tüm sosyoekonomik aktörler arasında bağ kurmaktadır. Program beş eylem planı ile gerçekleŐmektedir (Şekil 2.3.1.2).

2021 yılı itibarıyla 45 adet Avrupa Konseyi Kültür Rotası bulunmaktadır. En son gerçekleştirilen toplantı sonrasında kabul edilen 5 rota arasında bulunan Aenas Rotası Türkiye'nin ilk tescilli rotası olmuştur. Rotalar Avrupa'nın toplumsal bellek ve kültürel mirasını tanıtan birbirinden farklı temalara sahiptir (Şekil 2.3.1.3). Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü bünyesinde bulunan 45 rotaya ait güzergâhı internet sitesinde veri tabanı hazırlayarak haritalandırmıŐtır. Harita, güzergâhlar üzerinde bulunan kültürel miras görsellerine ilave olarak bulunduğu bölgenin diğer önemli yapılarını, anıtlarını, müzelerini, turistlerin ilgi odağı olabilecek nitelikteki cazibe merkezlerini de kapsamaktadır. Kullanıcılar için çok büyük kolaylık sağlayan bu harita rotaları deneyimlemeden önce miras elemanlarını tanıtmaları açısından da faydalıdır (Url-10) (Şekil 2.3.1.4).

⁵ <https://www.coe.int/tr/web/cultural-routes/about> adresinden alındı.

	Santiago Compostela Hac Rotası	1987		ATRIUM - Avrupa'nın Kentel İhafızında 20. Yüzyılın Totaliter Rejimlerinin Mimarisi	2014
	Hansa	1991		Réseau Art Nouveau Ağı	2014
	Viking Rotası	1993		Habsburg Yolu: Farklı Gözle Avrupa'ya Bakın Habsburgların İzinde	2014
	Francigena Rotası	1994		Roma İmparatorları Ve Tuna Şarap Rotaları	2015
	Endülüs El Legado Yolları	1997		Avrupa İmparator Charles V'in Rotaları	2015
	Fenikelilerin Rotası	2003		Napolyon Rotası	2015
	Pireneler Demir Rotası	2003		Robert Louis Stevenson'un Ayak İzinde	2015
	Avrupa Mozart Yolu	2004		Müstahkem Kasabalar Grande Bölgesi	2016
	Yahudi Mirası Rotası	2004		Empresyonizm Rotaları	2018
	Tourslu Aziz Martin Rotası	2005		Via Charlemagne	2018
	Avrupa Cluniac	2005		Avrupa Endüstriyel Miras Rotası	2019
	Zeytin Ağacı Rotası	2005		Demir Perde İzi	2019
	Regia Yolu	2005		Le Corbusier Destinasyonları : Mimari Gezinti Alanları	2019
	Transromanica-Romanesk Yolları	2007		Avrupa Kurtuluş Rotası	2019
	İter Vitis Rotası	2009		Reform Rotaları	2019
	Avrupa Sistersiyen Manastırlar Rotası	2010		Avrupa Tarihi Bahçeler Rotası	2020
	Mezarlık Rotası	2010		Romea Germanica Yolu	2020
	Tarih Öncesi Kaya Sanatı Rotası	2010		Aeneas Rotası	2021
	Avrupa Tarihi Termal Kentler Rotası	2010		Alvar Aalto Rotası	2021
	Aziz Olav Yolları	2010		Cyril And Methodius Route	2021
	Avrupa Seramik Rotası	2012		Avrupa Route d'Artagnan Rotası	2021
	Megalitik Kültür Rotası	2013		Demir Çağı Tuna Rotası	2021
	Huguenot Ve Waldensian İzi	2013			

Şekil 2.3.1.3: Avrupa Konseyi kültür rotaları

Şekil 2.3.1.4: Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü interaktif harita⁶

2.3.1.3. ICOMOS Kültürel Rotalar Uluslararası Komitesi(CIIC)

ICOMOS Genel Kurulu tarafından alınan kararlar kurulan komite ICOMOS üyesi ülkelerin ortak çalışmaları ile yürütülmektedir. Amacı kültürel güzergâhların tanımlanması, belirsizliklerin ortadan kaldırılması, araştırılması, tescillenmesi ve mirasın korunmasıdır. Komitenin çalışmaları Avrupa özelinde değil dünya geneli bütüncül yaklaşıma odaklıdır. Rotalar üzerindeki çalışmaları şu şekilde sıralanmıştır (Kuruç 2018:61) :

- *Akdeniz Bölgesi*
- *Zeytin Güzergâhları*
- *Akdeniz Şarap ve Üzüm Rotaları*
- *İpek Yolu Projesi*
- *Kanada Chilkooot Yolu*
- *Malta Hac Yolları*
- *Maden Kültürel Rotaları*
- *Avustralya Yolları ve Yolculuklarında Miras*

⁶ <https://www.coe.int/tr/web/cultural-routes/cultural-routes-database-main-page> adresinden alındı.

- *Güney Afrika'daki Kültürel Rotaların Tanımlanması*
- *Transatlantik Köle Ticareti ile ilgili Karayip Anıtları ve Siteri*
- *Kuzey İspanya'daki kıtalar arası yollar*
- *Kakao Rotası*
- *Goa: Kültür ve Yaşam Rotaları*

2.3.1.4. Güneydoğu Avrupa Kültür Koridorları

2005 yılında gerçekleşen Varna Deklorasyonu'nun uygulaması olarak Güney Doğu Avrupa Kültür Koridorları; bölgede bulunan merkezi otorite, Avrupa Kültür Yolları Enstitüsü ile diğer uzman kurumlarla koordinasyon sağlanarak, modern teknolojilerin kullanımıyla kültürel mirasın ve koridorların tanıtımına katkıda bulunması amaçlanmıştır (Url-11). Güneydoğu Avrupa, tarih boyunca uygarlıkların ve inanışların uğradığı, kültürel alışverişlerin yapıldığı ve ortak miras alanlarının karşılaştıkları kesişim noktası olarak ifade edilebilir.

Bölgedeki kültür turizmini teşvik etmek, kullanıcılara daha detaylı bir tanıtım hizmeti sunabilmek adına hazırlanan internet sitesindeki haritalar, yolculuk öncesinde keşif imkânı sağlamaktadır. Proje kapsamında benzersiz kültürel miras elemanlarıyla temalanmış 9 rota bulunmaktadır:

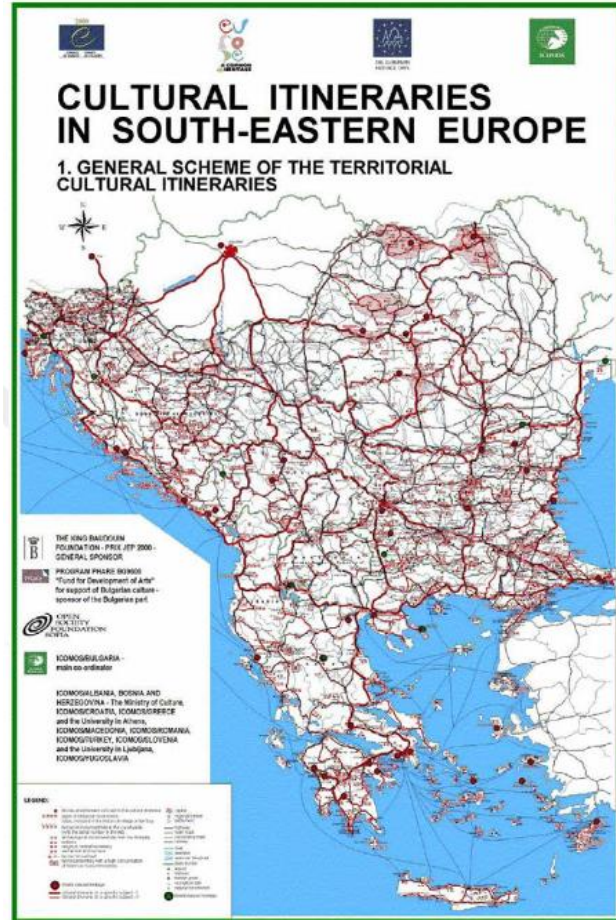
- *Danube (Tuna) Yolu*: Tuna nehri boyunca bir su kültürü koridorudur. Almanya Schwarzwald'dan doğan nehir; Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya güzergâhından Karadeniz'e dökülmektedir. Boğu-Batı istikametinde akan Avrupa'nın tek büyük nehri olma özelliğinin yanı sıra yüzyıllardır önemli bir bağlantı olarak kabul edilmektedir. Karadeniz'e ulaşması için Bulgaristan, Sırbistan, Romanya, Hırvatistan ve Karadağ'dan geçmektedir. Tuna Yolu Konstantinopolis'e ulaşımı kolaylaştırırken, Haçlılar nehri Doğu'ya yürüyüşlerinde ulaşım yolu olarak kullandılar. 19. yüzyılda önemli bir ticaret bağlantısı haline gelen Tuna Yolu, Batı Avrupa'nın kültürel, bilimsel ve

teknik başarılarının da Güney Doğu Avrupa'ya taşınmasının mimarı olarak ifade edilebilir.

- *Diyagonal Yol:* Güneydoğu Avrupa üzerinden geçerek Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan bir ana arter olarak tanımlanabilir. Orta Avrupa'dan Slovenya'ya girerek, sırasıyla Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan-Karadağ, Bulgaristan ve Türkiye üzerinden Uzak Doğu'ya kadar ulaşmaktadır. Aynı zamanda çağlar boyunca ticaret faaliyetleri ile birlikte doğu-batı ekseninde sürekli bir siyasi, kültürel ve dini alışverişi bu yol üzerinden gerçekleştirmiştir.
- *DoğuTrans-BalkanYolu:* Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'dan geçen, Baltık Denizi'nin Ege ve Akdeniz ile bağlantısını sağlamaktadır. Kaya tapınakları, manastırları, mimari mirası ve dini değerleri barındıran bir koridordur.
- *Sofya-Ohrid Yolu:* Makedonya ve Bulgaristan üzerinden geçen koridor iki eksen arasındaki manastır kalıntılarını ve Sırbistan ve Karadağ'daki Metohia dini kültürel alanı birbirine bağlamaktadır.
- *Adriyatik Yolu:* Adriyatik Denizi'nin batı sahillerinden yayılarak; Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan'dan geçmektedir. Koridor, Batı Avrupa Medeniyeleri'nin doğu ile arasındaki kültürel alışverişi yansıtmaktadır.
- *Anadolu Yolu:* Marmara, Ege ve Akdeniz olmak üzere bu iç deniz boyunca uzanan eşsiz bir kültür yoludur. İstanbul'dan başlar ve Yunan adalarını da içine alarak batı ve güney sahillerini içine alır. Sayısız kültürlerin, eşsiz medeniyetlerin ve inanışların buluşma noktası olarak stratejik önemi bulunmaktadır.
- *Egnatia Yolu:* Roma İmparatorluğu döneminde (M.Ö.146) Roma ile İstanbul'un arasındaki iletişimi kolaylaştırmak için inşa edilmiş tarihi bir yoldur. Adriyatik kıyılarını Karadeniz ve Ege'ye bağlar.

Doğu-batı ekseninde antik çağlardan beri var olan koridor antik çağlardan günümüze kadar stratejik bir rol oynamaktadır.

- *Pontika Yolu*: Karadeniz'in güney ve batı kıyılarına yayılan kültür yoludur. Tuna Nehri'nin pitoresk deltasından su havzasının suyu boyunca, Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'yi geçerek Kafkasya'nın eteklerine ulaşır.
- *Batı Trans Balkan Yolu*: Antik Yunan kültürünün kuzey bölgesine yayılmasına sağlayan tarihi rota, Güneydoğu Avrupa'nın kuzey-güney ekseninden geçmektedir (Url-11).

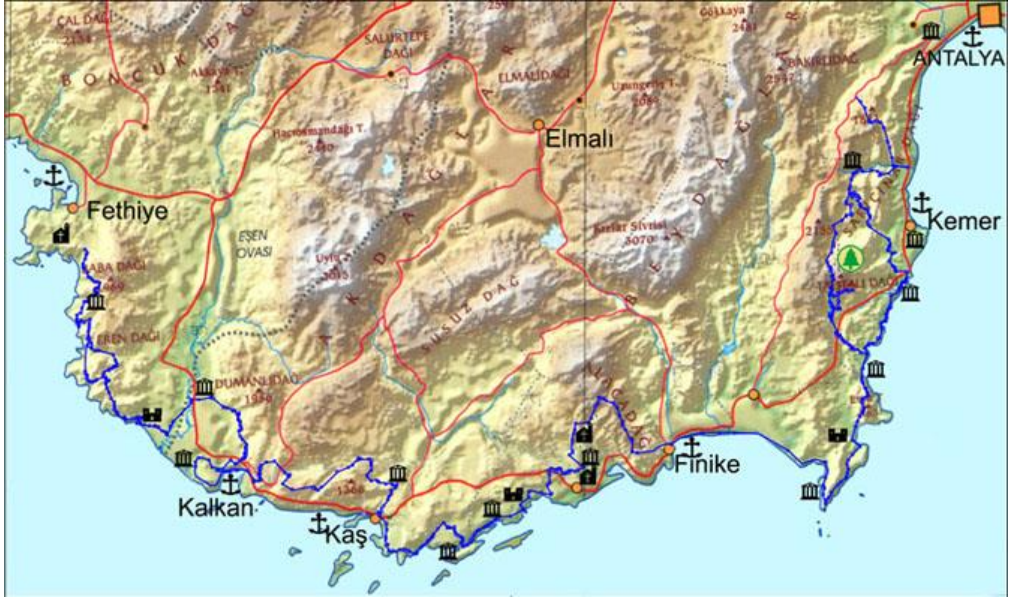

Şekil 2.3.1.5: Güneydoğu Avrupa Kültür Koridorları⁷

⁷ https://www.seecorridors.eu/filebank/file_272.pdf adresinden alındı.

2.3.2. Türkiye’de Kültür Rotası

Türkiye’de kültür rotası ile ilgili çalışmalar ilk olarak 1999 yılında Likya Yolu ile başlamıştır. Kate Clow tarafından tasarlanan rota 1998 yılında Geleceğe Dört Işık Yarışması’nda ödül almıştır. Likya uygarlıklarına ait kültürel mirasınn korunması ve keşfi amacı ile hazırlanan rotaya doğal miras değerleri de eklenerek yerel halkın kalkınması hedeflenmiştir ( zt rk 2020:32). Türkiye’nin uzun mesafeli ilk rotası olan Likya Yolu dünyanın da en önemli rotalarından biri olarak gösterilmektedir. Şekil 2.3.2.1’de görüldüğü gibi antik yollardan geçen güzergâh aynı zamanda turizm hareketlerinin olduğu alanları da kapsamaktadır.

Şekil 2.3.2.1: Likya Yolu haritası⁸

Likya Yolu’nun  nc l ğ nden sonra rotalara artan farkındalık sayesinde 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın teşviki ile Kültür Rotaları Derneği kurulmuştur. Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü ile birlikte çalışmalar yapmaktadır. 21 adet kültür rotası çalışması bulunan derneğin amacı mevcut rotaları korumak, yeni güzergâhlar belirlemek ve turizm katkısıyla tüm bu gelişmeler için prensipler oluşturma

⁸ <https://cultureroutesinturkey.com/tr/likya-yolu/> adresinden alındı.

(Tuğalan 2020:25). Şekil 2.3.2.2’de Türkiye’de var olan rotalar sembolleri ile gösterilmiştir.

	LİKYA YOLU		AĞRI DAĞI
	AZİZ PAUL YOLU		KÜRE DAĞLARI
	EVLIYA ÇELEBİ YOLU		İSTİKLÂL YOLU
	KARİA YOLU		İDYMA YOLU
	KAÇKARLAR		SARIKAMIŞ PARKURLARI
	FRİG YOLU		FETHİYE YÜRÜYÜŞ PARKURLARI
	SULTANLAR YOLU		YENİCE ORMAN YOLLARI
	HZ. İBRAHİM YOLU		İKİ DENİZ ARASI
	VIA EGNATİA		EPHESUS-MİMAS YOLU
	HİTİT YOLU		HOŞGÖRÜ YOLU
	GASTRONOMİ YOLU		

Şekil 2.3.2.2: Türkiye’de kültür rotaları

2.3.2.1. Türkiye Kültür Rotaları Derneği

2012 yılında kurulan Türkiye Kültür Rotaları Derneği’nin amacı, Türkiye’nin hâlihazırda bulunan kültür rotalarını korumaya ilave olarak hazırlanan yeni rotaları tanıtmak ve geliştirilebilmeleri adına en uygun kriterleri belirlemektir. Dernek tüzüğünde kültür rotası “*tarihi, kültürel veya doğal bir temayı içeren sürdürülebilir tek bir rota halinde ya da rotaların birleşimi*” olarak tanımlamaktadır (Url-12). Rota tasarlanacak bölgede bulunan yerel halkın turizm etkisiyle sosyo-ekonomik olarak sürdürülebilir kalkınmasını da amaçlamaktadır. Bu bağlamda merkezi otorite,

ilgili bakanlık, yerel yönetim ve diğer paydaşlarla iş birliği halinde çalışarak sit alanlarının korunması hususunda kültür rotalarının önemini vurgulamaktadır. Belirlediği standartları planlama, işletme ve sürdürülebilirliği hususunda gereken tedbirleri alarak süreci yönetmektedir (Özer 2018,34).

Yürünerek kültürel mirasın özümsemesi üzerine kurgulanan bu tip güzergâhlar Türkiye Kültürel Rotalar Derneği çalışmalarıyla oluşturulmuştur. Derneğin kültürel rotalara dair çalışmaları devam etmekte olup Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü (EICR) ve Dünya Yürüyüş Yolları Ağı (World Trails Network) gibi uluslararası aktörlerle de işbirliği içerisinde (Url-13). Kültürel rotalara dair çalışmaları olan uluslararası kurumların oluşturduğu rotalara Türkiye de sahip olduğu tarihi miras değerleriyle dahil olmaktadır.

Şekil 2.3.2.3: Türkiye Kültür Rotaları Derneği Kültürel Rotaları⁹

⁹ <http://cultureroutesinturkey.com/tr/tum-rotalar> adresinden alındı.

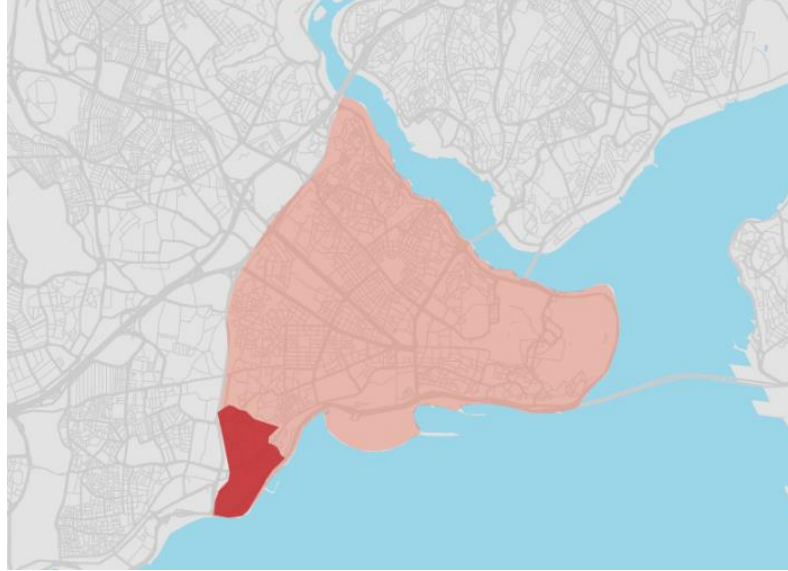
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YEDİKULE SEMTİ'NE YAKINDAN BAKIŞ

3.1. KONUMU VE ÖZELLİKLERİ

İstanbul ili Fatih ilçe sınırlarında bulunan Yedikule; Haliç ve Kara surları ile Marmara Denizi tarafından çevrilen Tarihi Yarımada'nın güneybatı yönünde kara ve deniz surlarının birleştiği alanda yer almaktadır. İstanbul'un Tarihi Yarımadası'nın önemli ulaşım akslarından olan Kennedy Caddesi (Sahil yolu) alanın güney sınırını teşkil ederken; kendisine dik olarak bağlanan 10. Yıl Caddesi de batı yönünde alanı çevreler. 10. Yıl Caddesi kıyı kesimin Topkapı güzergâhına bağlanmasını sağlayan önemli bir arterdir ve Kazlıçeşme ile Yedikule arasında sınır görevindedir.

Semt, İmrahor ve Hacı Evhaddin mahallelerinin 2008 yılında alınan kararla birleşmesi sonucunda Yedikule Mahalle'si olarak anılmaya başlanmıştır. Batısında kara surları bulunan mahallenin kuzey yönünde Sümbül Efendi Mahallesi (Belgrad Kapı semti), doğu yönünde ise Koca Mustafa Paşa Mahallesi (Samatya semti) yer almaktadır.

Şekil 3.1.1: Alanın ilçe sınırları içerisindeki konumu¹⁰

¹⁰ <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> adresinden alındı.

İstanbul'un Marmara sahil kıyısı elverişli iklim koşulları ve topoğrafyası nedeniyle çağlar öncesinden beri yoğun bir yerleşme alanı olarak kullanılmıştır. Onu tercih edilmiş olan özellikleri arasında sayılan iklim, çeşitli tarımsal faaliyetleri bostanlar aracılığıyla mümkün kılmıştır (Sarıcıoğlu 2019:9). Ancak artan nüfusun beraberinde getirdiği imar faaliyetleri nedeniyle bostanlarda artık inşaatların etkisi altında kalmakta, yok olmaya yüz tutmaktadır.

Günümüzde, Yedikule'nin yerleşim için tercih edilme sebeplerinden biri de ulaşım kolaylığıdır. Etrafının önemli yollarla çevrili oluşu ve merkezi konumu nedeniyle İmrahor İlyas Bey Caddesi ve Yedikule İstasyon Caddesi yoğun kullanılan arterlerdir. Aynı zamanda Kennedy Caddesi (Sahil Yolu) ve 10. Yıl Caddesi bölgenin E-5 ve TEM otoyollarına bağlanmasında önemli hatlardır. Sur içinde hizmet eden bir diğer ulaşım türü de İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün (İETT), Taksim ve Eminönü otobüs seferleridir.

Yedikule'ye ulaşımında raylı sistem ise; 4 Ocak 1871 yılında faaliyete başlayan Yedikule-Küçükçekmece hattı ile başlamaktadır. Bu hat 21 Temmuz 1872 yılında Sirkeci'den Halkalı'ya kadar uzayan on sekiz duraklı hat halini almıştır. Rumeli Demiryolu'nun başlangıç noktası olan Sirkeci, dünyaca ünlü Orient Express'i İstanbul'a dolayısıyla İstanbul'u da Avrupa'ya bağlamıştır. İstanbul'un güçlü ve büyüyen metropolitan kimliği kazandırılması ve mevcut Avrupa yakası Sirkeci-Halkalı arası tren hattı ile Anadolu yakası Haydarpaşa-Gebze hattı arasında ulaşım aksı kurma amacıyla Marmaray Projesi geliştirilmiştir. Proje iki yaka arasındaki bağı raylı sistemler aracılığıyla sağlamaktadır. 2004 yılında yapımına başlanan Marmaray 2013 yılında hizmete girmiş Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD) tarafından tren hatları kapatılmıştır. Tarihi istasyonların kullanım dışı kalmaları nedeniyle yeni bir proje üretilerek bu hatların canlandırılması kararı alınmıştır.

Kentsel ulaşım ve rekreasyon projesi olarak tasarlanan hat Başlangıçta Sirkeci-Yedikule-Kazlıçeşme olarak planlanmıştır. Ancak yetkililerden yalnızca Gedikpaşa'ya kadar tek yön olarak tasarlandığı bilgine ulaşılmıştır. Ulaştırma Bakanlığı ve Fatih Belediyesi tarafından yürütülen proje; tek yön nostaljik tren, bisiklet yolu, yürüme yolu ve yeşil alanları ile turizm amaçlı olarak bölgeye yeniden kazandırılacaktır (Url-14).

Şekil 3.1.2: Yedikule tren istasyonu¹¹

Semt, İmrahor ve Hacı Evhaddin mahallelerin 2008 yılında alınan kararla birleşmesi sonucunda Yedikule Mahalle'si olarak anılmaya başlanmıştır (Şekil 4.1.3). Bu değişimin ortaya çıkarmış olduğu karmaşıklık hala daha yaşanmaktadır. Zira toplumlar, buldukları yeri isimler yoluyla anlamlandırmaktadır. İsimlendirilen yer, içerdiği anlamıyla toplumun kültürüne ve hafızasına dahil olarak nesillere aktarılmaktadır (Türkoğlu ve Günay 2018:829). 16. yüzyıl ortalarında yerleşik halkın kayıtları "...mahalleli" olarak tutulmaktaydı. Yerele kimlik kazandıran mahalle, dile pelesenk olmuş koruma ve sahiplik içeren; "mahalleli" ifadesi günümüzde de kullanılmakta ve kavramı gerçek kişiliğe dönüşmektedir. Mahallenin kalıcılığı, değişebilir sınırlarına rağmen yaşayan halka kattığı aidiyet duygusuyla sağlanmaktadır. Ancak alınan idari karar neticesinde mahalleler isimleri, hafızası ve kimliği ile yok olmuştur. Tarihi Yarımada gibi çok kültürlü toplumların yaşadıkları semt ve isimleri ortak toplumsal belleklerin karşılığı olarak ifade edilebilir. Yerin hafızası olan bu isimler sakinlerin köklerini, geldikleri yeri çağrıştıran şekildedir. Kasap İlyas Mahallesi'de 2008 yılında alınan kararla artık yalnızca geçmişe duyulan bir özlem olarak anılmaktadır (Behar 2022:24,25,293).

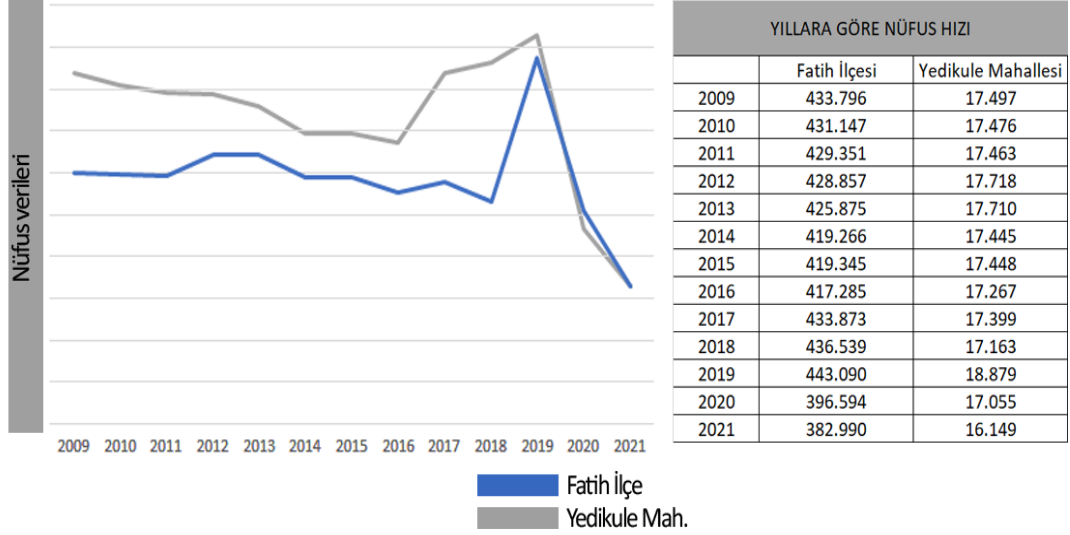
¹¹ <https://rayhaber.com/demiryolu-37/> adresinden alındı.

Şekil 3.1.3: 2008 yılı öncesi mahalle sınırları

Tarihi Yarımada; farklı etnik köken ve dilden insanların uzun yıllardır birlikte yaşadığı; güçlü komşuluk bağlarıyla ve ticaret ilişkileriyle birbirine bağlanmış bir yerleşim alanıdır. Bu çok kültürlülüğün beraberinde getirdiği soyut ve somut kültürel miras değerleri ile birlikte biçimlenen mimarisi alanı farklı kılmaktadır. Ancak günümüzün en büyük problemlerinden biri olan kontrolsüz göç hareketinden de son yıllarda nasibini almıştır. Yaşanan iç ve dış göç bölgenin kimliği üzerinde belki de telafisi mümkün olmayacak değişimlere neden olmaktadır (Berk 2020:119). Bilhassa ilçe ve mahalle özelinde birlikte değerlendirilen nüfus sayımlarına göre 2019 yılı Fatih ilçesi için göç hareketlerinin ne kadar yoğun olduğunu açıkça göstermektedir (Şekil 3.1.4). İstanbul Valiliği'nin diğer kamu kurum ve kuruluşlarının katkılarıyla hazırlamış olduğu "İstanbul'un Sosyo-Ekonomik Analizi 2019-2020" nde İstanbul'a gelen uluslararası göçmenlerde Fatih ilçesi ikinci sırada yer almaktadır (Url-15). Göç hareketleri ve beraberinde getirmiş olduğu yerel halk profilindeki değişim bölgeye sosyal ve ekonomik olarak zarar vermektedir. Aynı zamanda ortak toplumsal belleğin

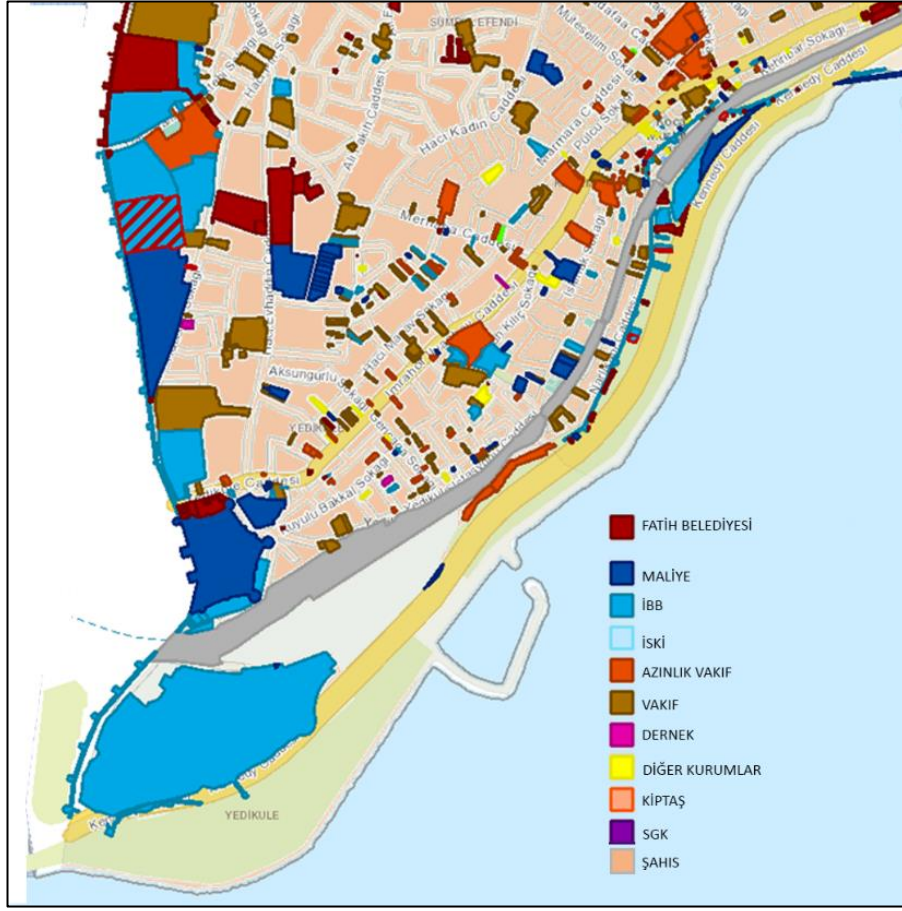
zaman içinde yitirilmesi ile kültürel miras değerlerinin sıradanlaşması ihtimali de yadsınamaz ölçüdedir.

Şekil 3.1.4: Fatih İlçesi ve Yedikule Mahallesi nüfus hareketleri

3.2. MÜLKİYET DURUMU

Yedikule Mahallesi'nin kentsel yenileme ve koruma çalışmaları için Tarihi Yarımada içerisinde öneme sahip olduğu açıktır. Uygulanan ve planlanan projelerin kamu mülkiyetindeki parsellerde olduğu gözlemlenmektedir. Zira mülkiyet kamu kurum ve kuruluşları için proje tasarımlarında zaman zaman sorun teşkil edebilir. Ancak şahısların malik olmadığı parseller de ise bürokrasi kolaylıkla aşılabilmektedir. Parsellerin mülkiyeti ile ilgili olarak çeşitlilik söz konusudur. Şahıs mülkiyetindeki parseller alanın yaklaşık olarak %50 den fazlasını oluşturuyor olsa da kamu mülkiyetindeki büyük ölçekte parseller önemli projelerin gerçekleştirileceği alanlar olarak Şekil 3.2.1'de ifade edilmektedir. Özellikle yenileme alanlarında yapımları devam eden projeler kamu kaynaklı herhangi bir zorlu süreç ile karşı karşıya kalmayacaktır.

Şekil 3.2.1: Mülkiyet haritası

3.3. TARİHÇESİ

Haliç ve Marmara'nın Bizans surları ile çevrelediği bölge Tarihi Yarımada olarak anılmaktadır. Kuzeyinde Eyüp, batısında Zeytinburnu ve Bayrampaşa ilçeleri ile komşuluğu bulunan Fatih binlerce yıldır pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Sur içi olarak da tanımlanan bölge İstanbul'un en önemli turizm ve ticaret merkezidir.

Neolitik dönemden beri medeniyetlere ev sahibi yapan Tarihi Yarımada'nın bu çok katmanlı yapısıyla ilgili bulgular Marmaray kazılarıyla birlikte ortaya çıkmıştır (Şekil 3.3.1). 1847 yılında Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusuna Hipodrom ve Havariyyun Kilisesi'nden getirilen porfir kaide ve lahit parçaları ile 1869 yılında bulunan dev medusa başı tesadüf eseri ortaya çıkan buluntulardır (Eldem 2021:261; Müller-Wiener 2001:39). 19. yüzyılda genellikle rastlantı üzerine yapılmış yüzey araştırmalarından bahsedilirken 20. yüzyıldan kazı çalışmalarının yapıldığı bir dönem olarak söz

edilebilir (Bardill 2021:488). Kentin yüzeyini saran toprak her bir medeniyeti örterek +2.00 m kotundan +12 m kotuna kadar yükselmiştir (Eyice 2015:755). Kazılarda yaklaşık 8.000 yıl öncesine ait kalıntılar bulunuyorken bölgeye ne zaman geldiğine dair kesin bir bilgi verilememektedir (Russell 2022:23). 1440 hektar alana sahip Tarihi Yarımada dünyada eşi benzeri olmayan bir sit alanı olarak tanımlanmaktadır (Kuban 2020:31).

Şekil 3.3.1: Marmarı kazılarında gün ışığına çıkan kalıntılar¹²

Yedikule semtinin gelişimi 5. yüzyılda inşa edilen II. Theodosius (401-450) surları ile başlamıştır. Öncesinde kentin dışında kırsal bir bölge olan semt, Konstantin surlarının yetersiz kalmasıyla genişleyen kentin yeni sınırlarına dahil olmuştur. İstanbul'un fethi ile başlayan Osmanlı döneminde de kentin temel strüktürü korunmuştur. Fakat şehrin yeniden nüfuslandırılması kaygısıyla imar çalışmaları başlatılmıştır (İnalçık 2019a:21). Surların tamir edilmesiyle birlikte II. Theodosius surlarının üzerindeki Altın Kapı'nın şehir tarafına devletin hazinesini korumak amacıyla fetihten dört yıl sonra Yedikule Hisarı (1457-1458) inşa edilmiştir (Kuban 2017:259). Tarihi Yarımada

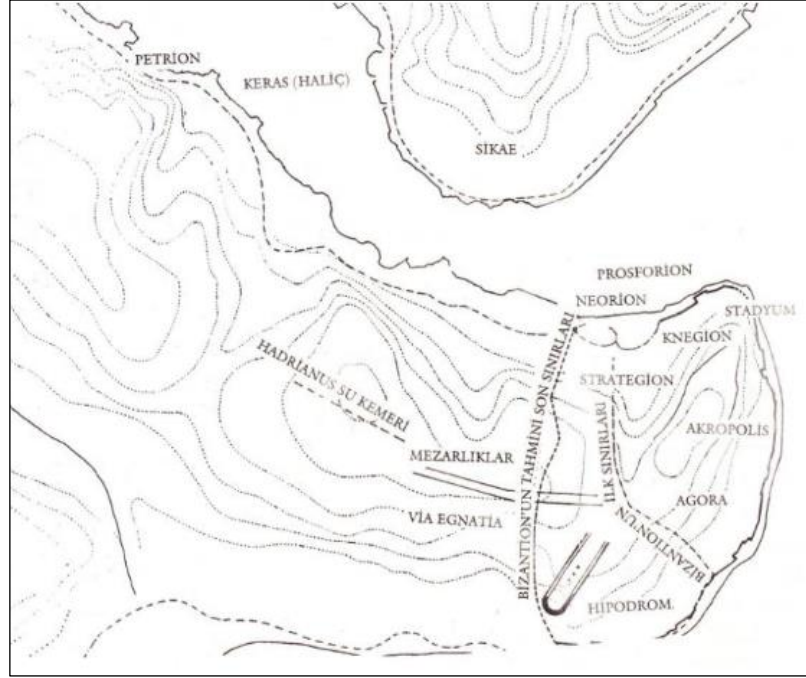
¹² <http://www.istanbul.gov.tr/yenikapi-arkeoloji-kazilari-istanbulun-tarihine-isik-tutuyor> adresinden alındı.

ve Yedikule'nin tarihe tanıklık etmiş tüm katmanlarıyla araştırılması günümüzde bölgenin fiziksel ve sosyo-ekonomik yapısı ile kültürel değerlerinin okunurluğu için gereklidir. Bu bağlamda Yedikule ve yakın çevresinin tarih içindeki gelişimi, fiziksel ve sosyo-ekonomik değişimleri Byzantion- Roma-Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi olarak üç başlık altında incelenmiştir.

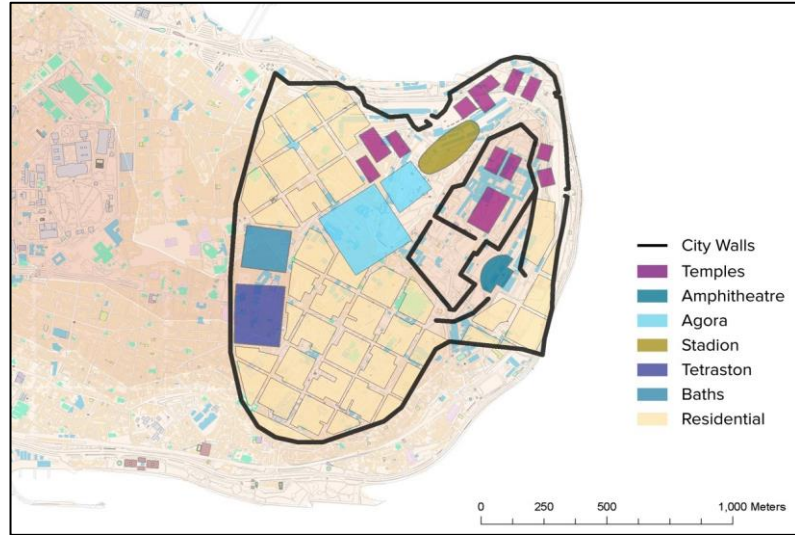
3.3.1. Byzantion-Roma-Bizans Dönemi

Byzantion'a ait fiziksel bulgular Sarayburnu ve çevresindeki çalışmalarda elde edilmiştir. Ancak kentin sınırları ile ilgili arkeolojik buluntuların yetersizliği bu belirsizliği antik metinlerde aramayı mecbur kılmıştır (Kuban 2017:16). Byzantion'lu Dionysios'a göre kentin çevresinin uzunluğu 35 stadion (yaklaşık 5 km) dur. Şehri koruyan surlarda 27 kule vardı ve Byzantion'un dışarı ile ilişkisi kara tarafında tek bir kapı ile sağlanıyordu (Eyice 2015:756). Kent Trakya, Anadolu veyahut denizden gelebilecek olası düşman saldırısına karşı ilk yıllarından itibaren savunma maksadıyla surlarla çevrilmiştir (Müller-Wiener 2001:16). Roma İmparatorluğu dönemine kadar da Osmanlı döneminde Sur-u Sultani ismi ile anılan Topkapı Sarayı'nın çevresindeki duvarların oluşturduğu sınır içerisinde bir yerleşim olarak kalmıştır (Şekil 3.3.1.1). Septimius Severus (193–211)' un uzun kuşatmasından sonra fethedilen Byzantion'un duvarları yıkılarak komşu Perinthos'a (Marmara Ereğlisi) bağlanmıştır (Berger 2022:34).

Septimius Severus kuşatmada yakıp yıkılan kenti yeniden canlandırmak için imar faaliyetlerine başlamıştır. İlk olarak ileride de Konstantinopolis'in en önemli sosyal donatı yapısı olacak olan Hippodrom'u inşa ettirmiştir (Kuban 2017:15). Genişleyen sur duvarları, yapılan yollar, caddeler, limanın onarılması gibi bir dizi uygulama ile şehri geliştirmeye çalışmıştır. Böylelikle sınırlarını genişletmeye mecbur kalan kent batıya doğru yayılma politikası izlemiştir. Fakat antik metinlerden kent dokusu hakkında bilgi arayışındaki tutarsızlık somut verilere ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Bizantion'da Dionysios'un Anaplous'undan başka birbirleriyle örtüşmeyen metinlerde varlığından söz edilen tapınak yapıları: Zeus, Apollo, Poseidon, Artemis, Afrodite tapınakları ve Athena sunağı gibi Constantinus öncesi dönemden hiçbir somut kalıntı günümüze ulaşamamıştır (Berger 2017:43) (Şekil 3.3.1.2).

Şekil 3.3.1.1: Byzantion'un sınırları (Kuban, 2017)

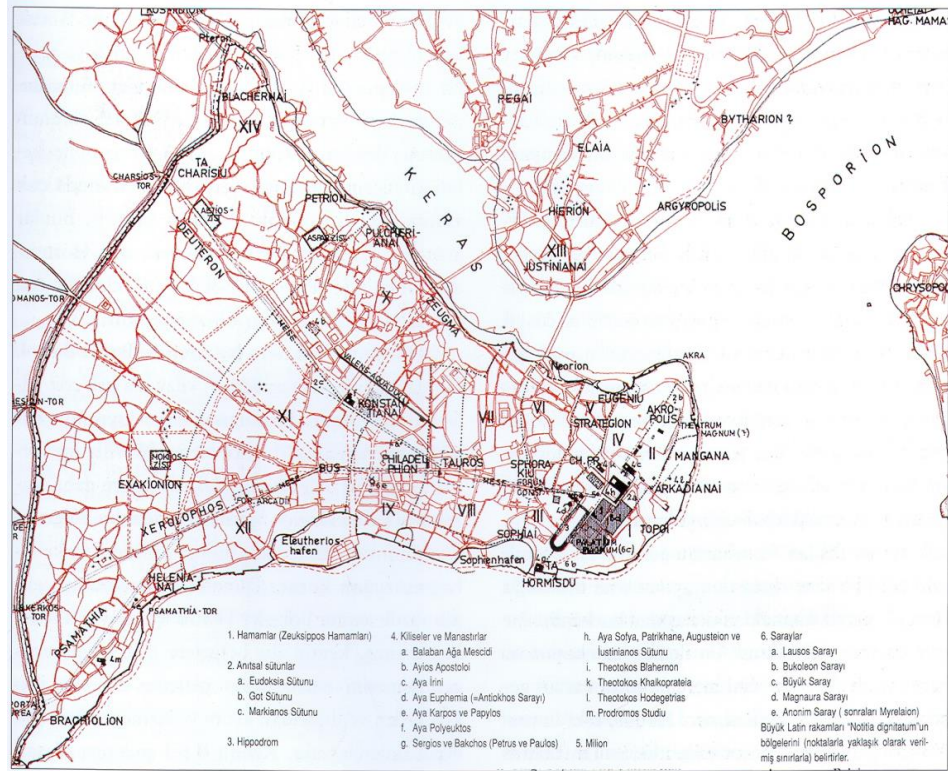

Şekil 3.3.1.2: Byzantion kent dokusu (Kuban, 2018)

Geniş sınırlara sahip Roma İmparatorluğu'nun Roma'dan yönetilmesinin zorluğu ikinci bir başkent kurulması düşüncesine neden olmuştur. Byzantion konum olarak önemli bir yere sahipti. Avrupa-Asya arasında bir ticaret ağı üzerinde oluşu, askeri ve idari kontrolünün elverişli olması ve doğudan gelecek tehditlere karşı tampon bölge oluşu ikinci başkent olarak tasarlanmasında etkendi. I.Constantinus Byzantion'un bu önemini farkederek 325 yılında kentin gelişimi için adımlar attı. 328 yılında yeni yönetim merkezi ilan edilen resmen olmasa da fiili ayrılığını yaşayan Konstantinopolis'in resmi olarak açılışı 11 Mayıs 330 tarihinde yapılmıştır (Berger 2017:44; Eyice 2015:758). Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı Roma olarak ayrılığı 395 yılında Theodosius tarafından resmileştirilmiştir. İdari değişimin yanında Paganizm'den Hristiyanlığın inanca değişimi de yaşanmıştır (Kuban 2017:25).

I.Constantinus'un yeni kurduğu kentin planlaması ile ilgili bilgilere günümüzde ulaşamamaktadır. (Müller-Wiener 2001:19). Constantinus'un gelişime dayalı kent anlayışı yorumlanırsa; Severus surlarının ilerisinde kenti çevreleyen ikincil bir sur inşasıyla gerçekleşen bir büyümeden söz edilebilir (Kuban 2017:27). Roma'nın örnek alındığı planlama modeli ile kent eski sınırlarının neredeyse üç katı kadar büyümüştür. Septimius Severus'un yapımını başlattığı Hippodrom ve Zeuksippos Hamamı'nın tamamlanarak; Havariyyun Kilisesi, Senato, Milion, Capitol gibi kamu kurumu yapıları Constantinus döneminde inşa edilir (Müller-Wiener 2001:19) (Şekil 3.3.1.3).

Kent Constantinus tarafından kurulmadan önce sıradan bir Greko-Romen şehri iken, 4. yüzyıl başlarında ise Geç Antik Çağ'ın yeni şehirlerinin en büyüğü oldu (Zanini 2022:102). Constantinus bu gelişmelerin katkısıyla ekonomik kaynakları düşünerek nüfusu arttırmaya yönelik adımlar atmış, soylu ailelerin şehirde ikametlerini sağlayacak büyük malikaneler inşa ettirmiştir. 20.000-30.000 arasındaki nüfus kısa süre içerisinde yaklaşık 150.000 civarına ulaşmıştır (Çetin 2011:97).

Şekil 3.3.1.3: Konstantinopolis'in 4-7.yy arasında adı geçen önemli yerler (Müller-Wiener, 2001)

Doğu Roma'nın başkenti olan Konstantinopolis'in sınırları, II. Theodosius Döneminde Constantinus surlarını aşarak batı yönüne doğru taşınmıştır. Bu yeni sınırları belirleyen II. Theodosius Surları kentnin nüfus artışını gözetmenin yanı sıra kentnin topoğrafyası ve savunma gereklilikleri düşünülerek planlanmıştır (Eyice 2015:761). Kent, sayıları her geçen gün artan düşman saldırılarına karşı halkını güvence altına almak adına günümüzde de aynı ihtişamını koruyan surlarının fiziksel varlığıyla bu tehditleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır (Kuban 2017:50).

5. yüzyılın başlarında 425 yılında Latince yazılan *Notitia Urbis Constantinopolitanae*' göre şehrin kentsel dokusunu saraylar, büyük malikâneler (domus) ve basit evler oluşturmaktaydı. (Mango 2000:190) Saray yapıları imparator ve ailesi için inşa edilen ihtişamlı yapılar iken, büyük malikâneler ise soylu ailelerin kente gelmelerini cazip hale getirmek için yapılan birbirinden bağımsız merdivenli ve birkaç bölümlü kâgir yapılardır. Basit evler ise ahşap mimariyle yapılan küçük ölçekli yapılarıdır (Kuban 2017:101).

II. Theodosius Surları'nın inşası ve kentin genişlemesi ile Yedikule kent içine dahil olmuştur. *Notitia* kentin ondört bölgeye ayrıldığını ve Yedikule'nin de on ikinci bölgede kaldığını aktarmaktadır. Her bölge için kiliseler, kamu yapıları ve yerleşim alanları sayılarıyla verilmiştir (Berger 2017:42). Ancak Yedikule surlarla büyüyen alana her ne kadar dahil olsa da bölgede yerleşim alanının ve kamu yapılarının fazla olmadığı daha ziyade yeşil alanların bulunduğu bilinmektedir (Crow 2022:74). Zaman içerisinde önce kilise ve manastırlar inşa edilmiş sonra bu yapıların etrafına yerleşim yerleri kurulmasıyla mahalleler oluşmuştur. Bu mahalleler Blachernai (Ayvansaray)'den başlayarak Tarihi Yarımada'nın batı tarafındaki kara surları boyunca oluşmuştur. Marmara Sahili'ne varıldığında Altın Kapı ve Psamatia (Samatya)'yı kapsar ve kentin iç kesimlerine doğru ilerler (Kafesçioğlu 2022:340)

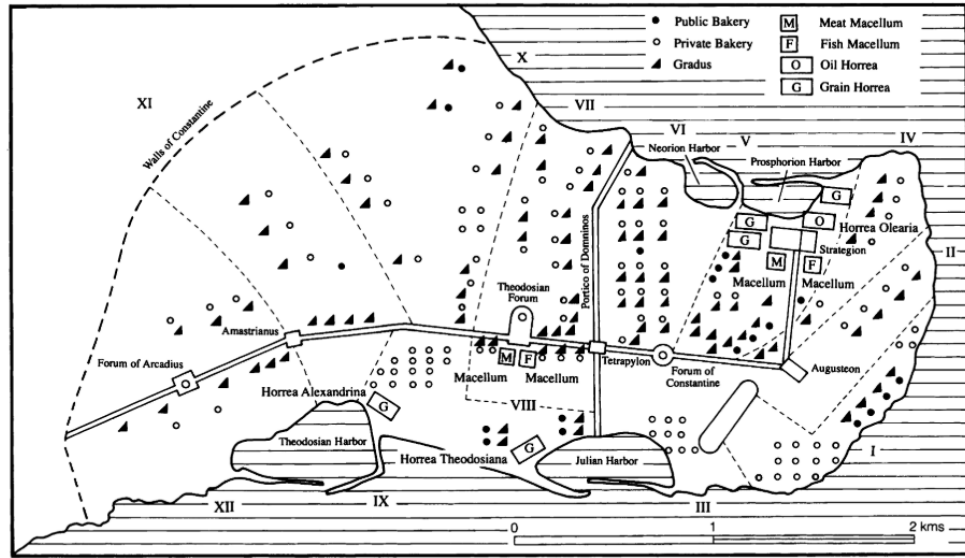

Şekil 3.3.1.4: Bizans döneminde Yedikule ve çevresi¹³

Bölgenin en önemli ulaşım ağından biri olan modern çağa kadar ulaşmış olan Mese Caddesi'dir. Augusteion ile başlayan cadde Milion'dan sonra batıya uzanmaktadır. Yolun ilk kısmı Byzantion'un yeniden inşasında Septimius Severus tarafından genişletilmiştir (Müller-Wiener 2001:269). I. Constantinus döneminde ise

¹³ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Konstantinopolis> adresinden alındı.

Constantinus Forumu'na ulaşan yolun Augusteion ile arasındaki güzergâh Regia (İmparatorluk Yolu) olarak tanımlanır (Giritlioğlu 2019:9). Batı tarafına Forum Tauri'ye doğru uzayan Mese, Philadelphion'da iki kola ayrılır. Bir kol Havariyyun Kilisesi diğer kolu ise Forum Bovis'e uzanan yol, Forum Arcadius'dan Egnatia Yolu'na bağlanarak Altın Kapı'ya ulaşır (Mango 2006:40). Marmara Denizi'ne paralel ilerleyen bu önemli cadde üzerinde sokak dokusu gelişmiş, birçok kilise ve manastır (Hagios İoannes Podromos Manastırı) inşa edilmiştir (Kuban 2017:77). Aynı zamanda cadde boyunca uzanan tek ya da iki katlı yapıları revaklar ile korunuyordu. Bu revaklı binaların katlarına yapılan ahşap eklemeler ve merdivenler II. Theodosius'un 22 Ekim 406 tarihinde çıkardığı bir yasayla yangın tehlikesine karşı yasaklanmıştır (Durak 2017:107). İlerleyen dönemde İmparator Zenon (474-491) tarafından yayınlanan bir yasa ile de Augusteion ile Constantinus Forumu arasındaki Mese Caddesinde uygulanmak üzere bir takım standartlar getirilmiştir. Ahşap yapıların mermer plakalarla süslenmesi, cadde üzerinde yapıların yaya trafiğine engel teşkil etmeyecek şekilde inşa edilmesi ve dört sütunu geçmeyecek ölçüde dükkânlara yer verilmesi olarak belirtilmiştir (Berger 2022:42; Zanini 2022:107). Kent dokusunun içinde caddenin prestiji açıkça görülmektedir.

Şekil 3.3.1.5: Konstantinopolis kentinin ticari tesisleri haritası ve bölgeler (Mango, 2000)

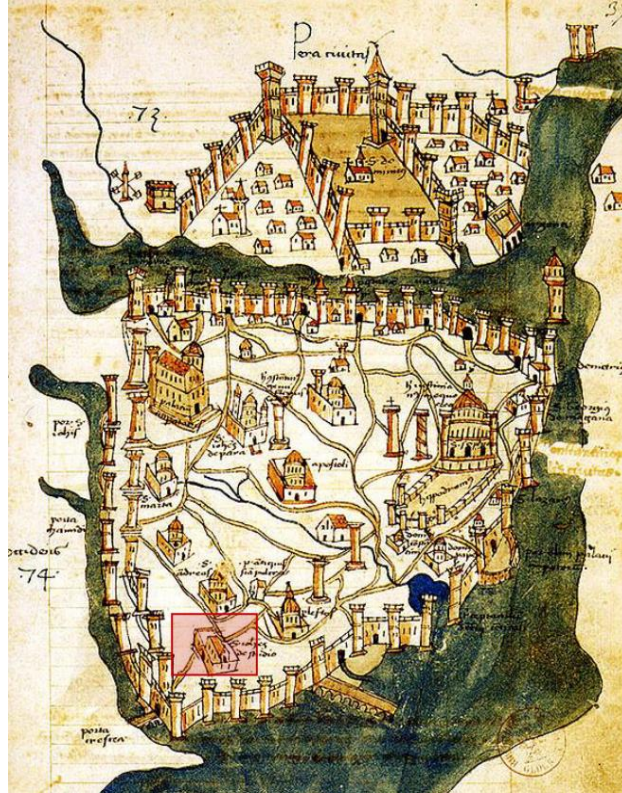
Bizans Dönemi'nde Yedikule ve yakın çevresindeki ekonomik durumun manastırların çevresinde gelişen tarım alanlarının varlığı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Kaplan 2013:55). Her türlü temel ihtiyacın rahiplerin el emeği ile tedarik edilmesinin manastırların önemli ilkesi olması sebebiyle kırsal alandaki manastırlar tarımla, daha içlere doğru yerleşen manastırlar ise zanaatlarla önemli olmuştur (Karaaslan 2012:42). Manastırlarda üretimin önemli bir miktarı manastırın ihtiyaçlarını karşılamış fazlası ise limanlar aracılığıyla ticaret malına dönüşmüştür (Kaplan 2013:56).

Konstantinopolis'te 6-7. yüzyıldaki en önemli meslek grubu dericilik ve çömlekçilik, 9. yüzyılda ise maden işleme, keten dokuma, dericilik, ayakkabı yapımı ve bunların ticaretiydi (Morrisson ve Jean-Pierr 2002:205). İlave olarak mum yapımcıları, kuyumcular, ipek dokumacıları, sıvacı, duvarcı ve ressamlardan da söz edilmektedir. Yedikule'de bulunan Studios Manastırı'nın kayıtlarında rastlanan meslek grupları olarak; başta derici, bakırcı, çömlekçi, sepetçi, takunyacı, kuyumcu, balık ağı örücüleri, yapı ustası bizlere manastırda yapılan üretim hakkında bilgi vermektedir (Dam 2022:96; Karaaslan 2012:9). Konstantinopolis'in deniz kenarında bir kent olması itibariyle hem balıkçılıkta faaliyet göstermeleri hem de kıyılarında bulunan limanlarla ticari çevrelere erişimleri dönemin ekonomik durumuna ışık tutmaktadır (Russell 2022:30) (Şekil (3.3.1.5)).

6-7. yüzyıllarda veba salgını, yangın, deprem gibi felaketlerle geçiren Konstantinopolis, 8. yüzyıl itibariyle dışarıdan gelen tehditlerle karşı karşıya kalmış, 726-843 yılları arasında da ikonkırıcılık döneminde iç çatışmalar yaşamıştır. Kentin görünümü, kilise ve manastırların tahribiyle değişime uğramıştır (Müller-Wiener 2001:23). I. İustinianos'tan sonra Konstantinopolis mimari mirasını tüketmiş, 7-10. yüzyılları arasında ortaya çıkmayı bekleyen arkeolojik buluntular haricinde bir mimari eseri kalmamıştır (Kuban 2017:149). Kentin zarara uğradığı bir diğer hadise ise 1204-1261 tarihleri arasında yaşanan Latin istilasıdır. Dönemin tarihçilerinden *Niketas Khoniates* yaşanan bu olayı bir şehrin başına gelebilecek en büyük felaket olarak aktarmaktadır (Emecan 2017:171). Kentin alınarak bölgesel güç konumunu yeniden kazanmasıyla ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Manastırlar ve zengin aileler tarlalarını genişletmiş ticari faaliyetler artış meydana gelmiştir (Durak 2017:113). 14. yüzyılda kent nüfusunun yaklaşık olarak 50.000-75.000 arasında olduğu tahmin

edilmektedir. Nüfusun büyük kısmının ise mütevazı ahşap evlerde ikamet ettikleri bilinmektedir (Müller-Wiener 2001:24). Konstantinopolis'in Meryem tarafından korunduğuna inanılmakta olmasına rağmen politik olarak 14. yüzyıl Bizans'ın sonudur (Eyice 2015:769).

15. yüzyıl başlarında yerleşim alanları liman bölgelerinde yoğun olarak görülmekteydi. Fetih öncesi dönemde 1420-22 yılları arasında Konstantinopolis'e gelen bir keşiş ve hümanist bilgin olan Cristoforo Buondelmonti tarafından çizilen haritada şehirdeki yerleşim alanlarının azlığı ve büyük boşluklar dikkat çekicidir (Eyice 2015:770) (Şekil 4.3.1.6). 1440-1450'lerde sağlam kalmış 18 manastır arasında en önemlilerinden biri Yedikule'de bulunan Studios Manastırı'dır. Üzüm bağları, tarla ve zeytinlik alanlarında bulunan, kutsal emanetlerin sergilendiği manastır yapıları hacıların ziyaretgâh yerleridir (Müller-Wiener 2001:24).

Şekil 3.3.1.6: Cristoforo Buondelmonti'nin 1422 yılı Konstantinopolis gravürü, Studios Manastırı yeri (Giritlioğlu, 2019)

3.3.2. Osmanlı Dönemi

Fatih Sultan Mehmet'in 1453 tarihinde kenti alarak Osmanlı topraklarına dahil etmesiyle, kent başkent olarak ilan edilmiştir. Fetih esnasında harap olan yapılar ve surlar için hızlıca imar çalışmalarına başlanması kararı bu kadim topraklara verilen önemi gözler önüne sermektedir. İmar faaliyetlere ek olarak iskân stratejileri de geliştirilmiştir. İskân, liman ticaretine yakın olan Haliç sahillerinden başlayarak, Marmara sahiline doğru ilerleme kaydetmiş, kilise ve manastırlar da cami ve mescide dönüştürülmüştür. Fatih'in imar ve iskân politikası tüm bu adımlarla birlikte nahiye ve mahallelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Ayverdi 1958b:4,83).

Bir diğer uygulama sefer yapılan topraklardan savaş esirleri ve Anadolu'dan getirilen halkla birlikte nüfus artışı sağlanmıştır (Emecan 2017:183). Bunlara ilave olarak Fatih Sultan Mehmet kentten ayrılan Bizanslılara geri dönmeleri durumunda kendi gelenek ve göreneklerini yaşayabileceklerini garanti ettiği bir göç politikası izlemiştir. Kendi rızasıyla dönecek olanlara konut edinme ve mülkiyet hakkının verileceğini de ilan etmiştir (İnalçık 2019a:5). Bu çağrıdan sonra meydana gelen göç hareketleri tahrir belgeleri ve dönemin görgü tanığı Osmanlı tarihçisi Tursun Bey tarafından bize aktarılan; fethedilen kente göçün yoğun bir şekilde yaşandığıdır (İnalçık 2019a:64). İslam hukukuna göre fetih ile alınan şehirlerdeki arazi ve binalar sultana aittir. Fakat Fatih, hanedan ve asilzadelerin şehrin içindeki bahçeleriyle birlikte tarlası ve üzüm bağları olan evleri bağışlamış kimisine de özel mesken kullanımı için kiliseleri vermiştir. Esir düşen Bizanslılar'a ev vererek liman taraflarına yerleştirmiş, erzak yardımıyla bulunmuş ve vergiden muaf etmiştir (İnalçık 2019a:65) Fatih Sultan Mehmet'in Bizans yapılarına ve Rum halkına yönelik ılımlı yaklaşımları fetih sonrası harap olan şehrin biran evvel kalkındırılması içinde önemli bir neden olarak gösterilmektedir (İnalçık 2019a:30).

Fetih döneminde kentin nüfusunun 40.000-50.000 kişiyi geçmediği, 7. yüzyılın son dönemleri ile aynı olduğu düşünülmektedir (Berger 2022:45). Ancak Fatih'in uyguladığı göç politikası, sağladığı imtiyazlar sayesinde nüfus %50 oranında artış göstermiştir. 1480 yılında yapılan nüfus sayımına göre 65.000-80.000 kişiden oluşan nüfusun; %58 Türk, %23 Rum ve %19 Ermeni, Musevi ve Frenk toplumundan oluşmaktadır (Müller-Wiener 2001:29). Fatih'in iskân faaliyetlerinde mahalleler de

etnik kimliklere göre şekillenmiştir. Rum aileler Samatya ve Yedikule bölgesinde, Ermeni aileler ise Yenikapı, Samatya gibi deniz kenarı semtlere yerleşmişlerdir (Sarıcıoğlu 2019:23).

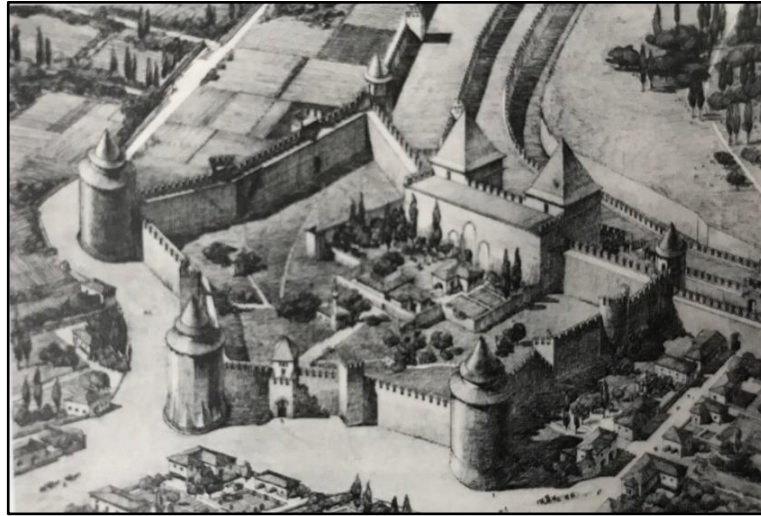
Fatih Sultan Mehmet tarafından alınan şehir Arap kökenli ismini Konstantiniyye'yi korumakla birlikte gayrimüslim ve müslüman halk arasında “şehre doğru” anlamına gelen “İstanbul” veya “İslambol” şeklinde de adlandırılmaya başlar (Müller-Wiener 2001:29). Bazı fermanlarda ve mezar taşlarında İslambol ismi kullanılmıştır(Ortaylı 2020:244) Sosyal yapıdaki değişim beraberinde kentin fiziksel dokusunda da belirmektedir. (Emecan 2017:181). Romalı senatörlerden Konstantinopolis'te bina yapmalarını isteyen Constantinus gibi, Fatih Sultan Mehmet de ileri gelenlerine kamu yapıları, medreseler, hanlar, hamamlar, imaretler, cami ve mescit yapımını emretmiştir. Şehrin çeşitli yerlerinde inşa edilen bu yapılar yeni oluşacak mahallenin çekirdeğini oluşturmuştur (İnalcık 2019a:21; Kuban 2017:246). 1457 yılında Forum Tauri'de büyük duvarlarla çevrili sarayının, 1463 yılında ise iktidar mabedi olarak harap olan Havariyyun Kilisesi'nin kalıntılarının tam üzerine kendi adına cami ve külliyesinin yapımına başlatmıştır (Müller-Wiener 2001:29). Surların tamirini yaptıran Fatih, Altın Kapı'yı da dahil ederek arşiv, hazine ve hapisane kullanımı için beş kuleli iç kale inşa ettirir. Yedikule Hisarı adını alan kale içine de görevliler için konut ve mescit yapılmıştır (Kuban 2017:259). Fatih Sultan Mehmet, Yedikule'nin sur dışı bölgelerine salhane ve debbağhaneler kurmuştur. (İnalcık 2019a:160)

Bizans dönemindeki önemi daha önce ifade edilen Mese, ana cadde görevini üstlenmeye bu dönemde de devam etmiş daha sonra Divan yolu ismini almıştır. Bu ismi alması Topkapı Sarayı'nın kullanılmaya başlamasından sonra olduğu düşünülmektedir (Kuban 2017:260). Cadde üzerinde yer alan Studios Manastırı'nın fetih sırasındaki durumu belli olmamakla birlikte Studios Manastırı ve Ioannes Prodromos Kilisesi İmrahor İlyas Bey tarafından II. Bayezid döneminde (1418-1512) camiye çevrilmiştir (Eyice 2000:228). Ortaçağ Konstantinopolisi'nin maddi yönünün korunması, yalnızca Bizans'ın usta inşaatçılarının yapı malzemelerinin kalitesine ve teknik becerilerine değil, aynı zamanda Osmanlı Konstantinopolisi'nde ve modern İstanbul'da bu binalara ve mekânlara verilen değere de bağlıydı. Bu şekilde

değerlendirme, Osmanlı döneminde kiliselerin camiye dönüştürülmesine veya sarnıç ve hamamların bakımına katkı sağlamıştır (Zanini 2022:103).

Fatih devri sonlarında kent Haliç ve Saraçhane semtlerinde yoğun, Yedikule ve Marmara sahil kesiminin ise تنها olduğu bilinmektedir (Ayverdi 1958b:56). Fakat 16. yüzyılda Yedikule ve çevresinin kurulan vakıf sayısındaki artış sonucunda gelişmekte olduğu düşünülmektedir. Fatih döneminde 1.163 olan vakıf sayısı 16. yüzyılda 2.515 olarak bilinmektedir (Canatar 2015:225).

Fetih sonrasında Osmanlının bölgeye yerleşimi ile Yedikule Hisarı ile içerisinde bulunan Fatih Camii (1470), Uşşaki Camii ve Dergâhı (Tekkesi) (1562), Kürkçübaşı Mescidi (1613) gibi yapıların zaman içinde inşası başlamıştır (Çetin 2011:102). 16.yüzyıla geldiğinde imparatorluk toprakları genişlemiştir, eskiden kurulmuş mahallelerde ise nüfus artışları yaşanmıştır. Özellikle Bayrampaşa Deresi (Lykos) ve surlar boyunca yeni mahalleler ortaya çıkmıştır (İnalçık 2019a:147). Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde seferlerden elden edilen ganimetler kentin gelişiminde kullanılmış, çok sayıda yapı inşa edilmiştir. Fetihden sonra en parlak dönem olarak ifade edilen Kanuni döneminde yaşanan gelişmeler salt imar faaliyetleri olarak değil aynı zamanda kentin sosyo-kültürel yapısında da batıya karşı etkili bir tablo ortaya koymuştur (Berger 2017:184).

Şekil 3.3.2.1: Albert Gabriel'e göre Yedikule Hisarı'nın yapıldığı döneme göre rekonstrüksiyonu (Kuban 2017)

17-18. yüzyıllar arasında önemli külliyeler inşa edilmekte ancak hala imara açılmayan geniş alanlar da bulunmaktadır. Özellikle kentin batı kısmında çokça yeşil alanlar görülmektedir. Bunlardan bilinen en önemlileri; Silivrikapı-Yedikule arası ile Yedikule-Samatya-Davud Paşa arasındaki bostanlardır (İnalçık 2019a:161). Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1875-1882 yılları arasında tarihlenen haritası ile günümüz hâlihazırın karşılaştırılması sonucunda gözlemlenen; bostanların yerini yapı adalarına bırakmış olduğu, günümüzde anıt statüsünde hamam ve mescit yapılarının sivil yapılaşmaya karşı korunamadığıdır (Ayverdi 1958a:43). Şekilde işaretlenen alanda bulunan hamam yapısı Fatih Vakfiyesi'nde Kule Hamamı olarak geçmektedir (Ayverdi 1973:601). Mescitlerin isimleri ise; Bucak Bağı Mescidi ve Hacı İlyas Mescidi (Alaca Mescid)'dir (bkz. Bölüm.3.5.3.9) (Şekil 3.3.2.2).

Şekil 3.3.2.2: 19.-21. yüzyıl karşılaştırılmış harita (Ayverdi,1958a)

3.3.3. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde ekonomik gelişimlerin gerekliliği İstanbul'un planlaması ihtiyacını doğurmuştur. Bu kapsamda Herman Elgötz (1933), Alfred Agache (1933), Henri Prost (1936), Martin Wagner (1938) ve Piccinato (1960)' nun görüşlerine başvurulmuştur..

İstanbul'un planlama sorunlarına çözüm arayışında 1933 yılında Hermann Elgötz'ün Tarihi Yarımada'ya yaklaşımı planlama açısından önem arz etmektedir. Elgötz *"...eski abideleri dikkatle korumak gerekmektedir ki bu şekilde şehrin değeri sağlanmış olur; bu abideleri esas sirkülasyon yollarından ayırmak ve birbirine küçük yollarla bağlamak lazımdır. Sirkeci'den başlayarak sahil boyunca, surun ve denizin güzelliğini gösteren bir yol yapılmalıdır. Yedikule civarındaki fabrikalar oranın tarihi önemine ve tabii güzelliklerine zarar vermektedir. Batı yönüne alınarak yerlerinin yeşil alana bırakılması gerekmektedir"* görüşleri ile tarihi yapılar ve bu yapıların çevreleriyle korunarak düzenlemesine önem veren bir yaklaşım görülmektedir (Özer 2007:18,23,26). İstanbul'un planlanmasına asıl damgasını vuran Fransız şehircilik uzmanı Henri Prost olmuştur. 1936 yılında hazırladığı 1939 yılında yürürlüğe giren 1/5000 ölçekli nazım planı İstanbul'un mekânsal kurgusunun oluşumunda etkisi büyüktür (Şekil 3.3.3.2). Yapmış olduğu plan çalışmalarında surlar kentin miras ögesi olarak dikkate alınmış, Theodosius surlarının iç ve dış kısımlarında 500 m genişliğe sahip yeşil alan koruma bandı oluşturmuştur. Tarihi Yarımada'nın silüetini korumak için ise 40 rakım üzeri yüksek yeni yapılaşmaya izin verilmemesidir (Özer 2007:382). Prost'un planlarında önerdiği sahil yolu 1960 yılında kullanıma açılan Kennedy Caddesi'dir. Yedikule'nin sahile erişimini engelleyen yol aynı zamanda Mermer Kule'nin Kara Surları ile ilişkisini de yok ederek kulenin kıyı kesiminde kalmasına neden olmuştur (Kıran 2019:140) (Şekil 3.3.3.1).

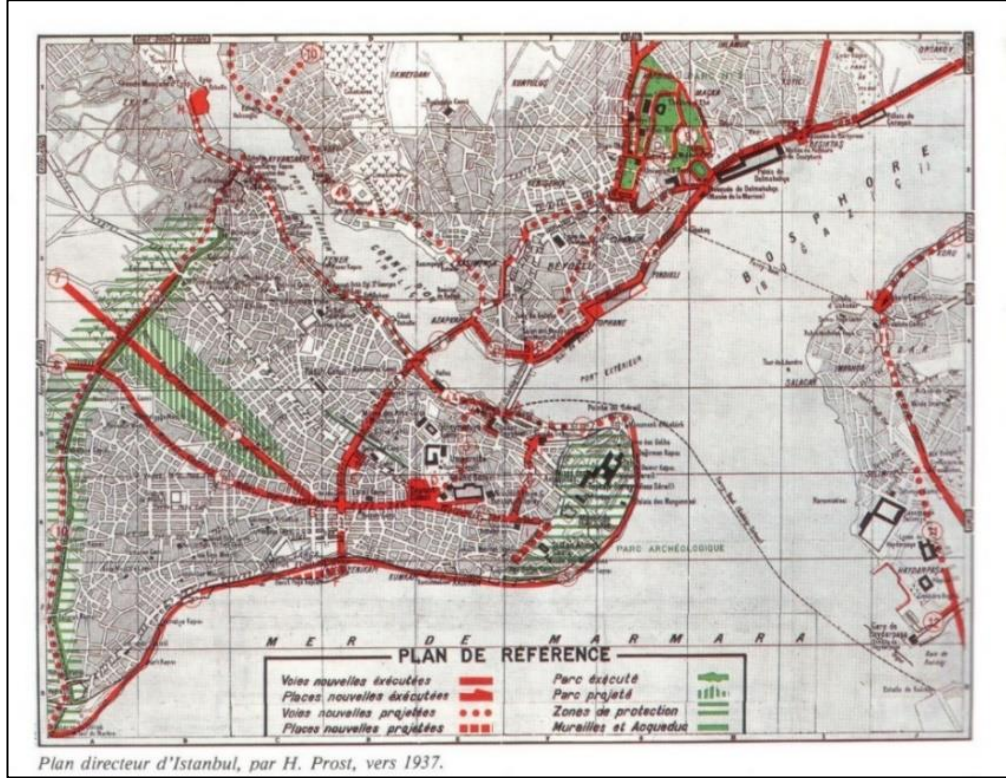
Şekil 3.3.3.1: Mermer Kule¹⁴

1930 ve 1950 yılları arasında harap durumda olmasına rağmen aynı heybetiyle hayranlık uyandıran Kara Surları; sanayisi, mezarlık alanları ve bostanlarıyla korunan mimari varlıklardı. Prost koruma, rekreasyon ve ulaşım prensiplerini gözeterek oluşturduğu yeşil bantla ve bölgede yeniden yapılaşmaya getirdiği kısıtlamalarla planın Kara Surları yanında bir alanın dikkate alındığı ilk çalışma olduğu söylenebilir (Bütüner 2019:233).

1930’lu yıllar itibariyle kent planlamasına karşı ilgi olsa da savaşın varlığı bu ilgiden uzaklaşılmasına neden olmuştur. 1950’li yıllar kentleşmenin hızlıca yaşandığı dönem olarak ifade edilebilir. İngiltere ve Amerika gibi ülkelerin modern ve ideal kent arayışları soylulaştırma kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soylulaştırma kavramı; kentin belli alanlarına sosyo-ekonomik açıdan daha üst düzey gelir grubunun konut sahibi edindirilmesi suretiyle fiziksel çevrenin yenilenmesi olarak ifade edilebilir (Smith 2015:155). Bölgede yaşayan sınıfın değişmesine neden olan bu “iyileşme” tartışmalıdır. 1954 yılında 6217 sayılı Tapu Kanununun 26.Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun kapsamında kat mülkiyet hakkı tanınmasıyla tarihî

¹⁴ <https://www.thebyzantinelegacy.com/mermer-kule> adresinden alındı.

dokuda yer alan geleneksel ahşap konutlar çok katlı betonarme apartmanlara dönüşmüştür. 1970'li yıllarda sanayi ve ticaret merkezi haline gelen İstanbul'a gelen yoğun göç artmış, konut stokları gerekli ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiştir (Özer 2007:367). Konut ihtiyacının yetersizliği plansız yapılaşmaya neden olmuş tarihî alanlarda bulunan ahşap evler, köşkler yerine inşa edilen apartmanların sayısındaki hızlı artışa ilaveten gecekondulaşmanın başlamasıyla tarihî doku zedelenmiştir (Yıldırım 2010:52).

Şekil 3.3.3.2: H.Prost Planı(Özer, 2007)

1954-1960 yılları arasında dönemin başbakanı Adnan Menderes tarafından yeni bir kentleşme süreci planlanmıştır. Çalışmaların merkezinde meydanlaşma, kent içi trafik problemlerinin çözüme kavuşması ve tarihi yapıların restore edilmesi bulunmaktadır. Tarihi Yarımada'da bulunan Vatan Caddesi ve Millet Caddesi bu dönem hayata geçirilmiştir (Kuban 2017:514). Beyazıt Meydanı genişletme çalışmaları da kentleşme sürecinin bir projesi olarak uygulanmıştır. Fakat bu yol ve meydan çalışmalarında

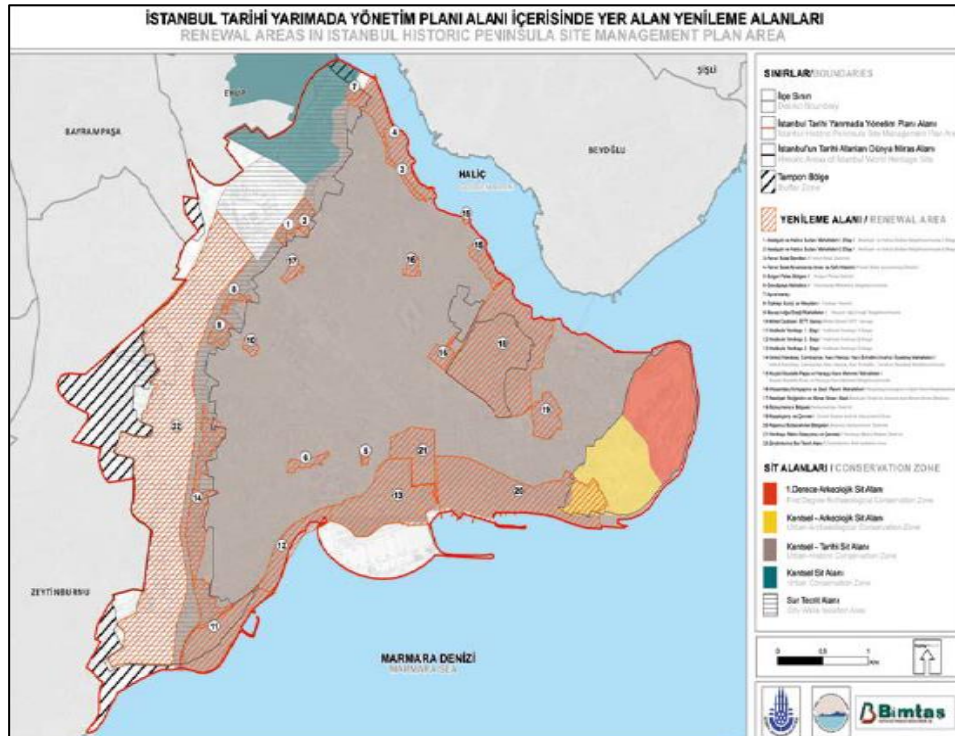
tarihi yapıların uğramış olduğu tahribatın geri dönüşü artık mümkün değildir (Kuban 2017:515).

Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte milliyetçilik düşüncesi yaygınlaşmıştır. Ancak bu millileşme bir ayrışma ve ötekileştirmeye de neden olmuştur. 1925 yılında Chemin de Fer isimli Fransız demiryolu şirketinin Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları'na devredilmesiyle çalışan gayrimüslim işçilerin de iş akdi feshedilmişti (Hakko 2004:17). Azınlıklara yönelik birbirini tetikleyen bir dizi olay; varlık vergisinin yürürlüğe girmesi (1942) , bağımsız İsrail Devleti'nin kurulması (1948) , 6-7 Eylül olayları (1955), Rum nüfusun Yunan tebaasından olması gerekçesiyle sürgün edilmesi (1964) halkı göçe zorlanmıştır. Zamanla boşalan konutlara İstanbul'a göç eden bölgeye yabancı insanlar yerleşmişlerdir. Yedikule'nin nüfusunda yaşanan bu değişim ile sosyo-kültürel dokudaki değişim doğru orantılı olarak değişim göstermiştir. (Uzun 2019:9).

Tarihi Yarımada'nın planlanma sürecinde 1980'li yıllar bir dizi yasal düzenlemelerin hazırlandığı dönem olarak ifade edilebilir. Bunlardan en önemlileri; 1982 yılında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile 1983 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu'dur (Sarıcıoğlu 2019:31). 1982 yılında kabul edilen 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında tanınan bazı imtiyazlar (vergi, harç vb.) ve yatırım teşvikleri ile kültür turizminin gelişmesi için önemli bir adım olarak görülmektedir. Tarihi Yarımada içerisinde üç bölge (Sultanahmet Meydanı, Eminönü Barbaros Evleri, Ataköy) turizm merkezi ilan edilmiştir. Turizm merkezleri ile ilgili her ölçekte plan yapma/yaptırma, tadil etme ve resen onaylama yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiştir. Yedikule, 13.09.1989 tarih 20281 sayılı resmi gazetede ilan edilen Zeytinburnu-Ataköy Turizm Merkezi'nde bulunmaktadır (Url-16). Kazlıçeşme'de bulunan deri atölyelerinin 1993 yılında Tuzla Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınmasıyla boşalan alanı da kapsayan "Kazlıçeşme Yat ve Kruvaziyer Limanı Projesi" planlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan, proje alanına ait 02.05.2018 tasdik tarihli 1/5.000 ölçekli Ataköy Turizm Merkezi Kazlıçeşme Yat Limanına İlişkin Nazım İmar Planı tamamlanmıştır.

Tarihi Yarımada'da bulunan koruma bölgeleri 90'lı yıllarda anıt eser ve çevresinin teşkil ettiği alanlar olarak değerlendirilmekteydi. Bu dönemde Fatih ilçesi için

hazırlanan plan; Prost planında var olan Kara Surları koruma bandı, 500 mt’lik tampon bölge düşüncesini taşımamakta, onama sınırı kısmi olarak hendekleri dahil etmemekteydi. Bu nedenle Tarihi Yarımada’nın bütüncül koruma anlayışıyla ele alınması adına, İstanbul 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 12.7.1995 gün ve 6848 no’lu kararı ile Tarihi Yarımada “Kentsel ve Tarihi Sit” ve “Kentsel ve Arkeolojik Sit” olarak koruma altına alınmıştır (Kıran 2019:145).

Şekil 3.3.3.3: Tarihi Yarımada yenileme alanları (İBB, Alan Başkanlığı)

Kentsel ve Tarihi Sit Alanı’nda Şekil 3.3.3.3’de gösterilen alanlar 05 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren “5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” kapsamında 13 Eylül 2006 tarihli 2006/10961 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “yenileme” alanı ilan edilmiştir. Yenileme alanı ilân edilen parseller 13 Ekim 2006 tarihli 26318 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır (EK-1). İlanından sonra alanın statüsüyle birlikte taşınmazlarının tabi tutulduğu yasal çerçeve değişikliğe uğramaktadır. Yedikule’de bu değişikliğin olumsuz etkisine maruz kalmaktadır.

Yenileme alanlarının dağılımlarına bakıldığında Yedikule'nin büyük bir çoğunluğunun bu sınırlar içerisinde kaldığı görülmektedir. Kıyı dolgu alanlarının ve kamusal alanların bu oranı arttırmış olduğu söylenebilir. Ancak böyle bir büyüklükte yenileme alanına sahip bir bölgenin üretilmesi planlanan-uygulanan projelerden etkilenmemesi mümkün görünmemektedir. Zira tarihi bostanların yenileme alanına dahil edilmesini müteakip Yedikule ve Belgrad Kapısı arasında sur içi mevkiinde bulunan bostanların kamulaştırılma ve projelendirilme süreci başlamıştır (Kıran 2019:217). Bostanların üzerine Yedikule Konakları'nın yapımı ile başlayan süreç ileriki yıllarda da devam etmiştir (Çorakbaş, vd. 2014:15). İstanbul Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.07.2009 tarih 881 sayılı ve 20.03.2009 tarih 694 sayılı kararlarına istinaden; 25.06.2013 tarih 297 sayılı kararı ile 1166 ve 2454 adalara ilişkin projeler onaylanmıştır (EK-2). 2013 yılında uygulanmasına başlanan proje nedeniyle bostanlar kısmen üzerine iş makineleri tarafından moloz dökülmüş, tahrip edilmiştir (Şekil 3.3.3.4). Bunun üzerine verilen tepkiler neticesinde de proje durdurulmuştur (Aykan 2019:274).

Şekil 3.3.3.4: Yedikule bostanları (Aykan 2019)

Kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere ilgili tüm aktörlerin işbirliği içerisinde hareket etmeleri gereken stratejik bir plan olan yönetim planı; kültürel-doğal varlıklar ve sit alanlarının koruma, kullanma ve gelişim dengelerini sağlamaya yarayan rehber olarak ifade edilmektedir. Koruma alanlarının kimliklerine uygun, sürdürülebilir ve bütüncül anlayışla ele alınması vurgulayarak; koruma, turizm, eğitim ve ulaşım başlıklarını dikkate almaktadır (Url-17) .

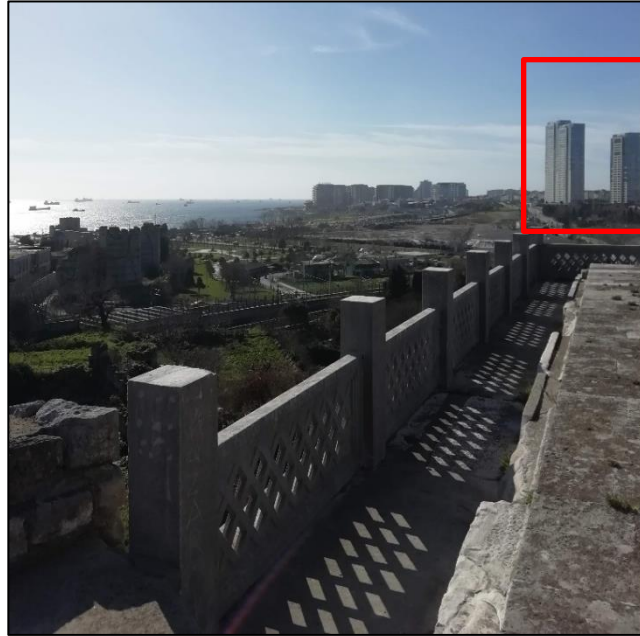
İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı (İSAAYB) tarafından 2011 yılında Dünya Miras Komitesi'nin Tarihi Yarımada hakkında isteklerine istinaden yönetim planı hazırlandı. Tarihi Yarımada'nın üstün evrensel değerlerinin en iyi şekilde korunması ve yönetilmesini amaçlayan plan koruma alanlarını 1. ve 2.derece olmak üzere sınıflandırmaktadır. Bostanların doğal miras olma özelliklerini korumalarına rağmen 2.derece koruma bölgesi kabul edildiği plan, dört ayrı bölgenin her biri için değil tek bir plan olarak hazırlanmıştır. İSAAYB ve Danışma Kurulu'nun amacı Tarihi Yarımada'yı bütüncül olarak ele almak olduğu ifade edilmiştir (Url-17). Uygulanan yasal düzenlemeler UNESCO misyon raporlarında da ele alınmış, eleştirilere neden olan sorunların yinelenildiği gözlemlenmiştir. 2012 yılı raporunda¹⁵;

- Avrasya Tüneli Projesi'nin Tarihi Yarımada'ya bağlantısı
- Mermer Kule'nin atıl bırakılmaması, surlarla ilişkisinin yeniden sağlanması¹⁶
- Yenikapı Etkinlik Alanı'nın ÇED (Çevre Etki Değerlendirme) Raporu olmadan uygulamaya başlanması ve UNESCO uygulama rehberine aykırılığı
- 5366 sayılı kanun ile ilan edilen yenileme alanlarının demografik yapı değişimi ve geleneksel konut mimarisinin kaybına neden oluşu
- Yedikule civarında inşa edilen ve Tarihi Yarımada'nın silüetine zarar veren onaltı dokuz kuleleri (Şekil 3.3.3.5)

¹⁵ UNESCO ve ICOMOS, 2012, "Historic Areas of Istanbul", World Heritage Committee-12/37.COM/7B Add, UNESCO Dünya Merkezi ve ICOMOS Reaktif İzleme Misyon Raporu, misyon üyeleri Ahmad Junaid Sorosh-Wali ve Paul Drury, <https://whc.unesco.org/en/documents/123045/> adresinden alındı.

¹⁶ 2019 yılı UNESCO Dünya Merkezi ve ICOMOS Reaktif İzleme Misyon Raporu'na göre Mermer Kule'nin Kara Surları ile görsel ilişkisi geliştirilmiştir. Ayrıca yeni düzenlenen sahil yolu ile de Mermer Kule'nin bağlantısı da iyileştirilmiştir. <https://whc.unesco.org/en/documents/180699/> adresinden alındı.

yer almaktadır. 2016 yılında yayınlanan raporda ise¹⁷; Yedikule’de yer alan surların onarılarak bostanların kazandırılması üzerinde durulmuştur. Yedikule’ye özgü marulun yetiştirilmesi desteklenmesi ve Yedikule Bostanları’nın gelecekteki yönetim biçiminin sürdürülebilir olmasının gerekliliği açıklanmıştır. Bostanları rehabilite etmenin ne derece önemli olduğu fakat geliştirilen yaklaşımda da aşırıya kaçılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Yedikule’de bulunan geleneksel yapıların ve Kara Surları’nın bostanlarla ilişkilendirilerek korunması gerektiği de ifade edilmiştir. Yenikapı Etkinlik Alanı’nın miras etki değerlendirme raporuna göre olumsuz etkiler taşıdığı ancak artık geri dönüşünün olmadığı, kıyı alanı dolgu projesi için kültürel miras varlıklarının bütünlük ve özgünlük anlayışlarını azaltmakta olduğu, üstün evrensel değer ilkesiyle örtüşmediği de raporda ifade edilmektedir. İstanbul gelişmiş ve gelişmesini hal daha sürdürmekte olan ,tarihi alanlara ev sahipliği yapan bir metropoldür. Dolayısıyla yönetiminde de alınan kararlarda ve geliştirilen projelerde kültürel miras etki değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir .

Şekil 3.3.3.5: Onaltı dokuz kuleleri (2021)

¹⁷ UNESCO ve ICOMOS, 2016, “Historic Areas of Istanbul”, World Heritage Committee, 12-14 Aralık 2016 UNESCO Dünya Merkezi ve ICOMOS Reaktif İzleme Misyona Raporu, misyon üyeleri Isabelle Anatole-Gabriel-Wali ve Paul Drury, <https://whc.unesco.org/en/documents/157965/> adresinden alındı.

Yedikule-Yenikapı 1. Etap (Cer Atölyesi) Yenileme Alanı avan projesi 16.02.2016/1415 kurul, 08.04.2016/80 Fatih Belediyesi Meclisi ve 13.06.2016 tarihinde de İBB Başkanı tarafından onaylanmıştır. Proje TCDD Cer Atölyelerinin konut ve kültürel tesis olarak yeniden işlevlendirilmesidir (Şekil 3.3.3.6) (Şekil 3.5.2.1-6) (Url-14).

Şekil 3.3.3.6: Cer İstanbul (2022)

Kentsel dönüşüm ve yenileme kapsamında; Yedikule-Yenikapı 2.Etap (Samatya) Yenileme Alanı 13.10.2016/2865 kurul, 10.11.2017/106 Fatih Belediyesi Meclisi ve 26.06.2020 tarihinde İBB Başkanı tarafından onaylanmıştır. Projenin içeriği; alan sınırları içinde kalan yerel halkın korunarak konutların sağlıklılaştırılmasıdır.

Yedikule-Yenikapı 3.Etap Yenileme Alanı ise; 10.11.2017/2935 kurul, 06.12.2017/112 Fatih Belediyesi Meclisi ve 22.05.2020 tarihinde de İBB Başkanı tarafından onaylanmıştır (URL-14).

Henri Prost'un 1936 yılında Kara Surları için önerdiği yeşil tampon bölge düşüncesi 2021 yılında İstanbul Kara Surları Millet Bahçesi Projesi ile yeniden gündeme gelmektedir. Topkapı ile Yedikule Hisarı arasındaki kamusal alanlar koruma amaçlı meri imar planına uygun olarak tasarlanan proje; yaya, bisiklet yolu ve yeşil alanları kapsayan 5 etaptan oluşmaktadır. Fatih Belediyesi 2021 yılı Faaliyet Raporu'nda ye alan projenin amaçları arasında en önemlileri; bölgeyi turizm odağı haline dönüştürmek ve güvenlik problemini en aza indirmektir. Farklı fonksiyonları (kütüphane, meydan, Pazar alanı, spor alanı vb.) içinde barındıran proje kurul tarafından 2021 yılı içinde onaylanmış kısmi olarak uygulamaya başlanmıştır¹⁸.

Özellikle son yıllarda kentsel dönüşüm ve yenileme için konut gelişimlerine açık ve kamusal alanlarda özel sektörle iş birliği çerçevesinde yapılan yatırım stratejileri ortaya atılmaktadır. Bu teşvik ve yatırımların da sonucu olarak "soylulaştırma" alt gelir grubunu yerinden ederek bölgenin marjinalleşmesi yol açmaktadır (Smith 2015:155). Yenileme ya da dönüşüm için terk edilmeye mecbur bırakılan alanların önceki piyasa değerinden çok fazla artış göstermesi düşük gelir düzeyindeki yerel halkı olumsuz etkilemektedir. Neil Smith'in (1979) konu ile ilgili olarak ortaya koyduğu "Soylulaştırmada Rant Farkı" (Rent Gap Theory of Gentrification) teorisi ise bu etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Teoriye göre; yenileme veyahut soylulaşma uygulanan bölgede oluşan rant sonucu gayrimenkul fiyatlarındaki artış alt ve orta gelir düzeyindeki halkı bölgeden ayrılmaya mecbur bırakmaktadır (Smith 1979:545).

3.4. YAZILI KAYNAKLARDA İSTANBUL VE YEDİKULE

İstanbul hakkında sadece fiziksel varlıklarıyla günümüze kadar ulaşan yapılarla bakarak izlenim elde etmek pek mümkün değildir. Ayakta kalmış miras varlıkları kent gelişiminin anlaşılabilirliği açısından birer referans olarak katkı sağlarlar. Topoğrafik ayrıntılara ilave olarak toplumsal yapının nasıl görüldüğüne dair resmi çizmeye yardımcı olan kitaplar, seyyahlar ve seyahatnamelerdir. Ancak bu kaynakların kullanımında seyahatname yazarının kültürel kimliği ve çevresi de dikkate alınmalıdır.

¹⁸ Fatih Belediyesi 2021 yılı Faaliyet Raporu, <https://www.fatih.bel.tr/tr/main/read/dosyalar/?file=b68a59604ce1485caa90628b25a7ac67.pdf> adresinden alındı.

Tarihi bilgilerin analiz edilip objektif bir aydınlanma için metinler kadar yazarlar da bahsedilen koşullar gözetilerek incelenmelidir.

Yarımada'nın tarihi, coğrafi, siyasi, toplumsal ve kültürel keşfine 5. yüzyılda yazılan *Notitia Urbis Constantinopolitanae* başta olmak üzere değerli belgeler ışık tutmuştur. *Eparkhos Kitabı*, *Ekphrasis*, *Konstantinopolis Synaxarion'u*, *Büyük Kilise'nin Typikon'u*, *Törenler Kitabı* ve *Konstantinopolis Patriası* kentin yapısını ve gelişimini ele alan 10. yüzyıl kaynaklarıdır (Magdalino 2012:18). Kitapların yanı sıra yabancı ziyaretçilerin aktardıkları yollar ve yerler hakkında kapsamlı bilgiler vermektedir. Byzantion döneminde kentin ziyaretçisi coğrafyacı Strabon'dur (MS.30). İdari ve sosyal yapısına ilave olarak coğrafi koşullarından da bahsetmektedir (Strabon 2000:15,55).

Konstantinopolis'in İmparator Alexandros'un hükümdarlığı döneminde Bizans'a eşir düşerek 913 yılında kentte bulunan Müslüman Harun İbn'i Yahya'dır. İstanbul hakkındaki gözlemlerini aktardığı üslup bulunduğu dönemde serbest dolaşım hakkının olduğu düşünülmektedir. Harun İbn'i Yahya Konstantinopolis'in doğudan denizle çevrili olduğunu, batı tarafının ise geniş bir boşluk olduğundan bahsetmektedir. Kara Surlarının çevirdiği kentin Roma'ya açılan kapısının altından olduğunu bu nedenle ona Altın Kapı denildiğini ve üzerinde dört fil ile fillerin dizginlerini tutan bir kişinin heykelinin varlığını aktarmaktadır(Eyice 1997:11). Harun İbn'i Yahya, kemerlere gelen suyun kentte dağılımından bahsetmektedir. Bulgaristan'dan gelen suyun üç kola ayrılarak; saraya, müslümanların zindanına ve patriklerin hamamına ulaştığını, hafif tuzlu olan suyun halk tarafından içme suyu olarak kullanıldığından bahsetmektedir. Ayrıca sur kapılarından birinin yakınında bulunan Satra adında beşyüz kişilik manastır yapısı bulunduğunu aktarmaktadır. Bu manastır yapısının Studios Manastırı olduğu tahmin edilmektedir (Eyice 1997:12; İğrek 2019:24). Harun İbn'i Yahya'nın kentte bulunduğu süre zarfında gözlemlerini "*Kitabü'l-Alak al-Nâfisa*" başlıklı eserinde kaleme alan İranlı Ahmed Bin Rüsteh'dir (Yavuz ve Eryiğit 2021:3647).

Bağdatlı Ebu'l Hasan b. El-Hüseyin Mesudi 10. yüzyılda yaşamış bir seyyahdır. 912 yılı itibariyle seyahatlerindeki gözlemlerini kaleme almıştır. 956 yılında Kahire'de vefat etmiştir. "*Altın Çayrlar ve Özün Madeni*" adlı eserinde Arap dünyasının Konstantiniyye'sine yaptığı ziyaretten bahsetmektedir (İğrek 2019:27). Kentin deniz

kenarları Haliç ve Boğaz ile batı tarafını çevreleyen Kara Surları'ndan söz etmektedir. Şehrin en yüksek duvarlarının batı yönünde olduğunu; en yüksekinin otuz arşın civarında, en kısasının ise on arşın olduğunu anlatmaktadır. Surlar üzerindeki birçok kapının oluşunu da kaleme alan Mesudi, levhaları bakırdan yapılmış altın bir kapı tabiriyle Altın Kapı'dan söz etmektedir (Eyice 1997:12).

İstanbul'u ziyaret eden en eski seyyahlardan biri de Foucher De Chartres'tır. Hac sebebiyle geldiği İstanbul'da haçlıların sur dışında konakladıklarını, şehre girişlerde tedbirlerin alındığını ve İmparator'un haçlılara uyguladığı politikadan söz etmektedir. Altın ve gümüşten inşa edilmiş yapılar ve surların ihtişamıyla kente hayran kalmıştır (Yavuz ve Eryiğit 2021:3648).

Arap coğrafyacı Şerif El İdrisi'nin 1100 yılında doğduğu bilinmektedir. İstanbul hakkında bilgiler aktarmıştır. Ancak şehirde bulunup bulunmadığı kesin olarak bilinmemektedir (Eyice 1997:17). Fas'ın Sebte (Ceuta) şehrinden başlayan seyahatlerini "*Nüzhet'ül Müştak fi İhtirak'ı'l Âfak*" adlı eserinde anlatmıştır. Seyahatnamesinin İstanbul ile ilgili kısımlarının çevirisi ise şu şekildedir: "*İstanbul şehri üçgen şeklindedir. İki tarafı denizlerle kaplıdır üçüncü tarafında ise karadan sonra altın kapı görünür. Şehrin uzunluğu dokuz mildir. Şehrin sağlam bir suru vardır. Yüksekliği yirmi bir arşındır. Şehri grup halindeki daireler şeklinde çevreler. Karadan sonraki surun uzunluğu on arşındır. Deniz tarafındaki grup surlarının kalınlığı da on arşındır. Deniz ile en dış surlar arasındaki aralık elli arşın civarındadır. Şehrin yüz civarında kapısı vardır. En büyüğü altın kapıdır. Demirden yapılmış bir kapı olup üzeri altın ile kaplıdır. Bu çaptaki büyük bir kapıyı Roma dışındaki herhangi bir şehirde görmedim*" (İğrek 2019:36,37). İdrisi'nin Altın Kapı'ya duyduğu hayranlığı ve Roma'nın diğer şehirleriyle mukayese etmesi İstanbul'da bulunması hakkındaki belirsizliği ortadan kaldırmaktadır.

24 Şubat 1304 yılında Tanca (Fas'ın bir şehri)'da şehrinde doğan İbn-i Battuta 1368 yılında Marakeş kadısı iken vefat etmiştir. Aile mesleği olan kadılık olan İbn-i Battuta, bilgisi nedeniyle bir çok ülkede kadı görevine getirilmiştir (İğrek 2019:37). Seyahatnamesinde Bizans hükümdarı III. Andronikos Palaiologos (1328-1341)'un kızı olan Moğol hükümdarı Muhammed Uzbek'in eşi Beyelûn Hatun ile İstanbul'a yaptıkları yolculuktan bahsetmektedir (Battûta 2020:497). Kente on mil uzaklıkta bir

yerde konakladıklarını ve sonrasında ihtişamlı bir şekilde İstanbul'a sur kapılarından girdiklerini anlatmaktadır (Battûta 2020:501). Konakladıkları yer verdiği bilgiye göre Silivri istikameti olarak düşünülmektedir. Beyelûn Hatun tekfurun kızı olması sebebiyle İbn-i Battuta'nın söz ettiği ihtişamlı girişin Yedikule Altın Kapı olduğu düşünülmektedir.

Studios manastırı ve ana kilisesi Vaftizci Yahya (Ioannes Prodromos) her daim kente gelen hacıların, elçilerin vb. ziyaretçilerin durağı, ilgi çeken merkez olmuştur. Ziyarete gelenlerin kaleme aldıkları seyahatnamelerde övgü ile bahsetmişler, bugün bir kalıntıdan ibaret olan eser hakkında tarihe ışık tutmuşlardır. Rus hacı olan Novgorodlu Stephen, kiliseyi şöyle tanımlamıştır: “*Rahip ve kardeşler geldiler ve tahtada bebek İsa ile Kutsal Meryem Ana'nın görüntüsünü gördüler. Kilise oldukça geniş ve yüksek olup, eğimli bir çatı ile örtülüdür. İçindeki simgeler altınla son derece süslenmiş ve güneş gibi parlıyor. Kilisenin zemini incilerle süslenmiş gibi oldukça şaşırtıcı; hiçbir ressam böyle resim yapamaz. Kardeşlerin yemek yedikleri yemekhane, diğer manastırlardan daha harika...*” (Majeska 1984:44, akt. Giritlioğlu 2019:73).

15. yüzyılın başlarında İstanbul'a gelen Tafur adında İspanyol seyyah, kentin surlar içinde hayvanların otladığını, bahçelerin ve tarlaların geniş alanlara sahip olduğu, yerleşim alanlarının ise manastırların etrafında kümelenildiği harap bir şehirden bahseder (İnalçık 2019b:140). Bir diğer İspanyol seyyah; 1403 yılında şehre gelen Ruy Gonzales de Clavijo'dur. Şehrin nüfusunun genellikle kıyı kesimindeki mahallelerde yoğunlaştığını aktarmaktadır. Bunların dışında kalan mahallelerin ise sakin ve harabe olduğuna da dikkat çekmektedir. Konsantinopolis'in bostanlarına da değinerek bu alanlarda tarım yapıldığından söz etmektedir (Yavuz ve Eryiğit 2021:3649).

Venedikli tüccar Giovanni Maria Angiolello, 1470 yılında Eğriboz Savaşı'nda esir düştükten sonra kente gelmiştir. Şehzade Mustafa'nın hizmeti için sarayda görevlendirilen Angiolello, İstanbul hakkında edindiği izlenimlerini kaleme aldığı iki eserde aktarmaktadır (Gündüz 2006:12). Fetih sonrası kaleme alınan izlenimlerinde şehrin Fatih'in izlediği nüfus politikası sonrasında oluşan demografik yapı anlatılmaktadır. Başka bölgelerden getirilen halkın mahalle yerleşimlerde konuştukları farklı dillerden, örf ve adetlerden bahsedilmektedir (Nağacı 2010:538).

25 Mart 1611 tarihinde Unkapanı semtinde dünyaya gelen ve gerçek adı bilinmeyen Evliya Çelebi, dönemi aydınlatması itibariyle izlenimlerini aktarmaktan imtina etmeyen yerli bir seyyah olarak son derece önemlidir. Kaleme aldığı seyahatnamesinde Yedikule'nin yapısal durumunu aktarmaktadır (Budak 2011:67; Nalçacı 2010:536). 300 adet debbağ dükkânı, tutkal ve kiriş atölyeleri, yedi sebil, yedi mescit, üç tekke, bir cami, bir hamam ve bir han olduğundan bahsetmektedir (İnalçık 2019a:160). Yedikule'de genellikle bekâr kimselerin ikamet ettiğini bunlarında debbağhanelerde çalışan kimseler olduğundan söz etmektedir. Dericilik faaliyetlerinden ötürü Yedikule'yi saran kötü kokuyu “... dışarıdan bir kimse bir an dursa ölür. Onlara kötü koku misk ve amber gibi kokar. Misk kokulu adam yanlarına varsa hoşlanmazlar” şeklinde ifade etmiştir (Budak 2011:101).

1670 yılında İstanbul'a yolu düşen ve kentte iki yıl süreyle kalan Josephus Grelot yazdığı seyahatnamesinde Altın Kapı'nın eşsiz süslemelerinden bahsetmektedir. Rölyefleri şu şekilde anlatmaktadır: “*Biri koluna dayanıp uyuyan bir erkek ile elinde bir meşaleyle gökyüzünden inen bir tanrıçayı gösterir. Bunlar Endymion ile onu görmeye gelen Ay tanrıçası Selene olabilir. Diğeri ise yanılmıyorsam, dokuz Müz (ilham perileri) ile kanatlı at Pegasos'u betimler... Bu iki kabartma görenlerin bazılarını, tıpkı birkaç seyyahın yaptığı gibi Avrupa'da bu oymacılığın zerafetine yaklaşan, (...) başka bir desen görmedik nasıl ele geçirebilsek diye düşünmeye zorlar.*” Grelot'un kaleme aldığı gibi bazı seyyahlar eserleri elde etme yolları aramıştır. İngiliz kaynaklarında geçen elçi Thomas Roe de 1625 yılında Yedikule'de bulunan rölyefleri elde etmek için dizdarları ikna yoluna gitmiştir. Ancak Yedikule'nin efsaneleri onu bu yolundan alıkoymuş, niyetini gerçekleştirememiştir (Gülenaz ve Koca 2018:24,25; C. Mango 2000:185,186)

19. yüzyıldan bir kadın seyyah Julia Sophia H. Pardoe İstanbul ile güçlü bağlar kurmuş, insanları ve yaşadıklarını mekânları bütünüyle deneyimlemiştir. 1836 yılı Eylül ayında İstanbul'u saran veba salgınına şahit olarak şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır. Yazısında korkunç manzaraları tasvir etmiştir. Veba şehri öylesine sarmıştır ki üzerine yaşanan su kıtlığı da koşulları gitgide zorlaştırmıştır. Miss Pardoe hastalığa yakalananların Yedikule'de kendilerine tahsis edilmiş hastanede tutulduklarından bahsetmiştir (Kaya 2021:384). Günümüzde yaşanan Covid-19 salgınına benzer şekilde

19. yüzyılda tedaviler karantinaya alınarak yapılmıştır. Bahsedilen hastane Yedikule Rum Hastanesi (Balıklı Rum Hastanesi)'dir. Salgın döneminde, veba hastalarının ve bu hastalıktan vefat edenlerin kayıtları tutulmuştur (Erdoğan 2017:44).

1874 yılında İstanbul'u ziyaret eden ünlü İtalyan yazar Edmondo De Amicis, 1875 yılında kaleme aldığı "Constantinopoli" adlı eserinde izlenimlerini masalsi bir dille aktarmıştır. Yalnızca bir seyahatnameden ibaret olmayan eser aynı zamanda yazarın bu şehre beslediği tüm özlemini anlattığı samimi bir paylaşımdır (Marmara 2021:397). Rengârenk boyalı ahşap evleri, dar sokakları ve sessizliği ile adeta bir manastır şehrini çağrıştıran sur içi bölgesini hayranlıkla anlatmaktadır. Bizans mirasını keşfetmek adına çalılarla kaplanmış surlarda ve Yedikule Zindanları'nda yürümüş burada yüzeyde sütun başlıklarına rastlamıştır (Yavuz ve Eryiğit 2021:3657). Zindan olarak kullanılmayan Yedikule Hisarı'nın giriş kapısı hakkında bugünle mukayese edilebilecek değerde bilgi aktarmaktadır: " *Giriş kapısı, surların dahilinde, dört köşe ufak bir kulenin içindedir*". Hisar'ın ana giriş ile birlikte iki tali girişin bilinmekle birlikte ikinci kademe giriş kapısı günümüze ulaşmamıştır (Gülenaz ve Koca 2018:37).

Chateaubriand 1806 yılında yaptığı yolculuk sırasında Yedikule Hisarı'nın harap halini kaydederken (Sayar, 1964, 1) Robert de Flers, 1913 yılında, bitki örtüsüyle çevrili devasa yapısıyla kalenin etkileyici manzarasını resmetmiştir (Bütüner 2019:223).

İstanbul'un sahip olduğu mirası nedeniyle tarih boyunca her ulustan, uzak coğrafyalardan ziyaretçileri olmuştur. Bu ziyaretçiler ve kaleme aldıkları seyahatnameleri, zaman zaman karaladıkları kent manzaraları dönemi tasavvur etmeye, tarihi ve kültürel birikimi hakkında bilgi sahibi olunmasına bir katkı sağlamaktadır. Seyahat amaçları farklılık gösteren gezginlerin eserleri, içinde bulunduğu koşullar gözetilerek değerlendirilmelidir. Esirler, elçiler, hacılar, tüccarlar, bilim adamları ve yerli seyyahlar gibi birçok farklı amaç uğruna İstanbul her yüzyıl birçok insanı ağırlamıştır. Bu bağlamda çalışma kapsamında incelenen seyahatnamelerde alan ve çevresi hakkında ışık tutacak bilgiler aranmış, ziyaretçilerin gözlemlerine başvurulmuştur.

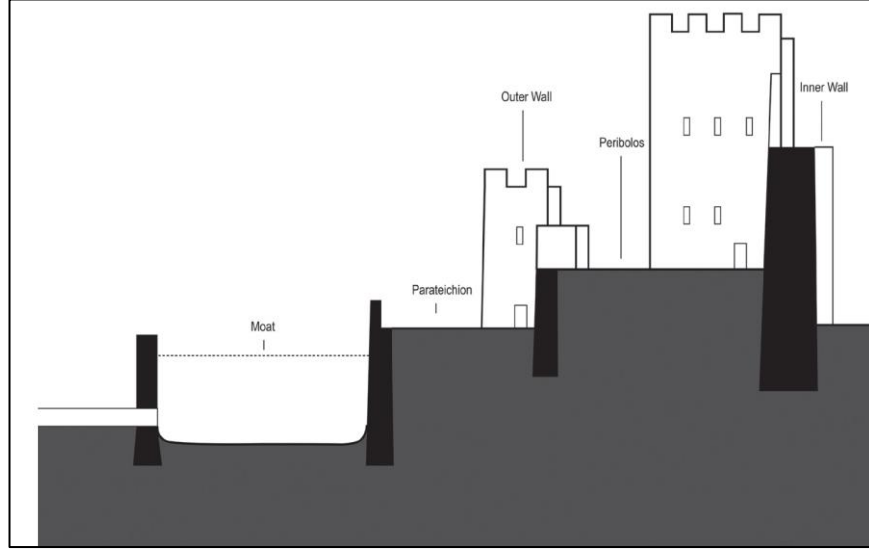
3.5. ALANIN KÜLTÜREL MİRASI

3.5.1. Savunma Yapıları

3.5.1.1. Theodosius Surları

Bugün de görülebilen Kara Surları 5. yüzyılın başlarında İmparator II. Theodosius döneminde şehrin valisi Anthemius tarafından inşa edilmiştir. 412 yılından önce yapımına başlanmıştır (Müller-Wiener 2001:286). Kentin ve Bizans İmparatorluğunun uzun süre tarihte kalmasını ayrıca anıtsal yapılarının korumasını bu surlarla sağlamıştır. İstanbul Kara Surları İmparator Theodosius'un adıyla II. Theodosius Surları olarak anılmaktadır. Yapım tekniği, malzeme ve plan sistemi olarak daha önce yapılan sur duvarına göre farklı bir inşaat örneği olduğu görülmektedir. Konstantinopolis'in etkili gruplarından Maviler ve Yeşiller ile beraber yaklaşık 16 bin işçi çalışmıştır (Semiz 2014:26). Yapımında kullanılmak üzere Bakırköy'den kireçtaşı temin edilmiştir. Taşların üzerine de dönemin imparatorunun ismi veyahut gerekli mali desteği sağlayan kişilerin isimleri işlenmiştir (Semiz 2014:26). Theodosius surlarının planlanması nüfusun artışından ziyade, kentin savunma gücünü ve topoğrafyasıydı.

A. M. Schneider'in tespit ettiğine göre; *Notitia* ilk olarak ön sur duvarından bahsetmektedir (Millingen 1899:164). Bu sebeple ön sur yapımının bu tarihlerde (425) tamamlanmış olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca sur kulelerinin 422 yılında askeri birlikler tarafından kullanıldığı bilgisinin varlığı da yapımının tamamlandığını göstermektedir (Müller-Wiener 2001:286).

Şekil 3.5.1.1.1: Theodosius Surları'nın üçlü savunma sistemi (Bütüner 2019)

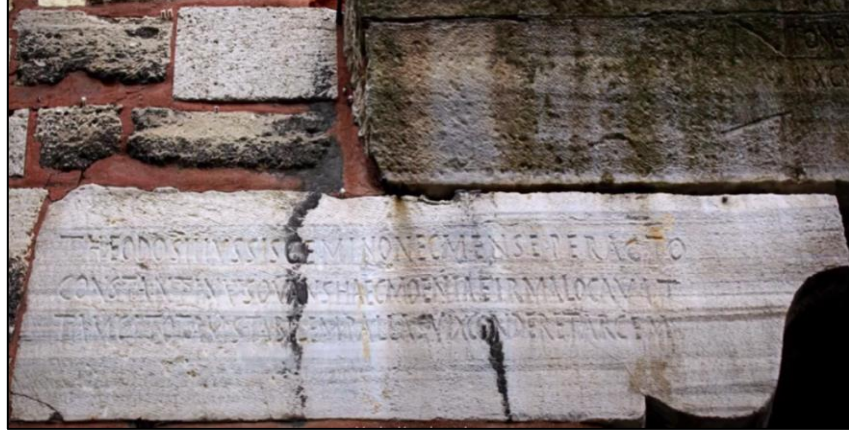
Surların savunma sistemi Marmara ve Haliç surlarından farklı olarak üç kademeli engelleme düşünülerek hendek (taphros), ön sur (mikron teichos-exo teichos) ve esas duvar (mega teichos) sistemi ile kurgulanmıştır (Kuban 2017:52) (Şekil 3.5.1.1.1). İlk bölümü, II. Teodosios'un çocukluğuna tekabül eden 413 yılında tamamlanmıştır. 447 yılında meydana gelen depremde 57 kule yıkılmış ve 60 gün içinde bu kez çift duvar ve hendek olarak tekrar inşa edilmiştir (Ahunbay 2007:28). Depremden sonra vakit kaybetmeden onarım çalışmalarını gösteren Yunanca ve Latince yazılmış iki mermer levha Mevlanakapı (Mevlevihane Kapısı) üzerinde bulunmaktadır (Millingen 1899:47; Semiz 2014:26) (Şekil 3.5.1.1.2).

† ΗΜΑCΙΝ ΕΞΗΚΟΝΤΑ ΦΙΛΟΚΗΠΙΤΡΩ ΒΑCΙΛΗΗ †
ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟC ΥΠΑΡΧΟC ΕΔΕΙΜΑΤΟ ΤΕΙΧΕΙ ΤΕΙΧΟC †

*“Altmış gün içerisinde, saltanatsever İmparatorun emriyle, eparchos
Konstantinus duvara duvar ekledi”*

THEODOSII JUSSIS GEMINO NEC MENSE PERACTO
CONSTANTINUS OVANS HAEC MOENIA FIRMA LOCAVIT TAM
CITO TAM STABILEM PALLAS VIX CONDERET ARCEM

“Theodosius’un emirleriyle, Konstantinus bu güçlü duvarları iki aydan kısa zamanda, muzaffer bir şekilde tesis etti. Pallas bu kadar güçlü bir kaleyi bu kadar hızlı şekilde ancak güçlükle, inşa edebilirdi”

Şekil 3.5.1.1.2: Mevlanakapı üzerinde bulunan Latince kitabe (2021)

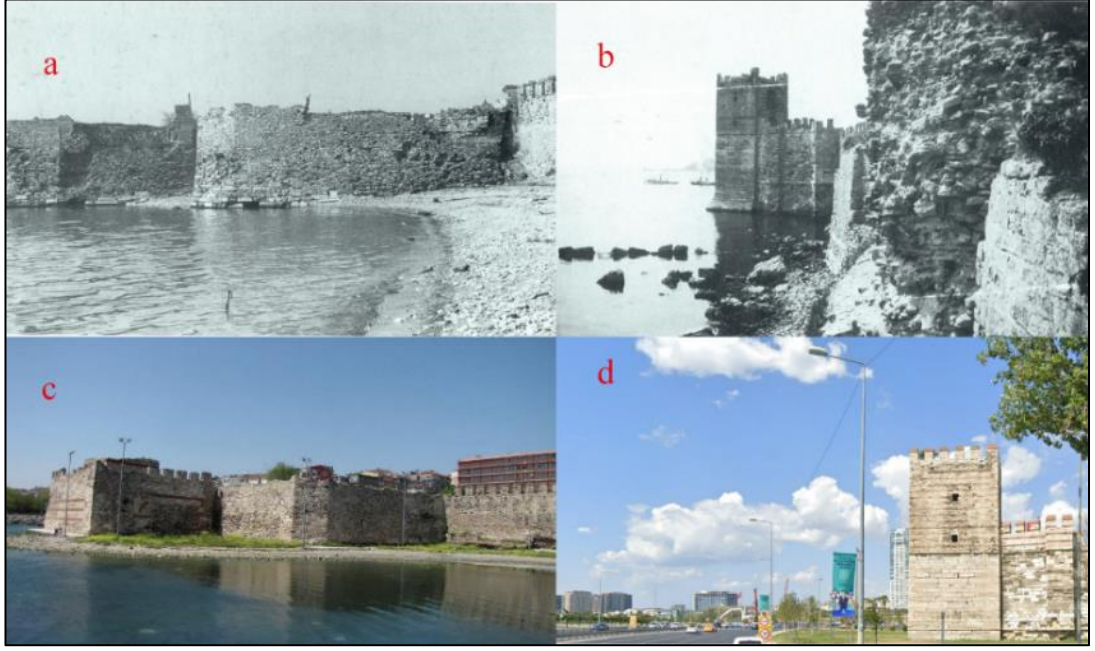
A. Van Millingen’e göre; “... 447 yılında Anthemius Duvarı’nın (413 yılında inşa edilen duvar) önüne yeni bir duvar yapılmış ve bu duvarın önüne geniş ve derin bir hendek kazılmıştır. Böylelikle şehrin üç savunma hattının arkasında kalması amaçlanmıştır. Duvarların üzerinde 192 kule yükselmekte, iki duvar [sırası] ile dış duvar ve hendek arasındaki alanlar, büyük asker topluluklarının hareket etmesine olanak tanımaktaydı. Bu beş bölüm birbiri üstüne yükselerek, birlikte 58-61 m genişliğinde ve 30 m’yi aşan yükseklikte bir barikat oluşturmaktaydı” (Millingen 1899:46). Günümüzde 18 m genişliğindeki, etrafı sularla çevrili hendeklerin yapım yılı 1000’li yıllar olarak tahmin edilmektedir (Müller-Wiener 2001:286).

Theodosius kara surlarının iç sur sistemi, yaklaşık 4,80 m kalınlığında, 11 m yüksekliğinde ve genişliği ise 27-55 m’dir. 96 adet kule, birbirlerinden 50-75 metre aralıklarla dizilmiştir. Sur duvar bedenlerinin inşasında tasarıma da önem verilmiştir. Bir düzen çerçevesinde işlenen duvar; beş sıra tuğla ve yontma taş ile örülmüştür (Müller-Wiener 2001:287). Kulelerin yüksekliği ise 18 ile 23 m arasındadır. Bu kulelerin 76 adedi kare, 20 adedi çokgen planlıdır, girişleri şehir içi istikametindedir ve Lykos Deresi güzergâhında kalan sulu kule hariç iki katlıdır. Katlar arasında ahşap

veya tonozlu döşeme yer almaktaydı. Ancak birbirleri ile bağlantıları bulunmamaktaydı. Bu nedenle askeri malzeme deposu olarak kurgulandığı düşünülmektedir (Millingen 1899:52). Düşmanla karşılaşılması muhtemel ilk alan ön surdu. Bu nedenle kara surlarının üçlü sistem kurgusunda en önemli alan ön sur bölümüdür. Ana sur ve ön sur arasındaki alan da ön surda bulunan askerin alanı olarak tanımlanmaktadır (Semiz 2014:32).

Theodosius Surları'nda on adet kapı ve birkaç yan kapı (poterne) bulunmaktadır (Semiz 2014:33). Marmara kıyıları itibariyle sıralandığında öncelikli olarak: Altın Kapı (*Porta Aurea*), Belgrad Kapısı (*Ksilokerkos Kapısı* veya *İkinci askeri kapı*), Silivri Kapısı (*Pege Kapısı*), Kalagros Kapısı (*Porta tou Kalagru* veya *Üçüncü askeri kapı*), Mevlevihane Kapısı (*Rhesios Kapısı*), Dördüncü askeri kapı, Top Kapısı (*Romanos Kapısı*), Sulukule Kapısı (*Pempton Kapısı* veya *Beşinci askeri kapı*), Edirne Kapısı (*Harisius Kapısı* veya *Andrinopolis Kapısı*) ve kuzey ucunda Kerko Kapısı'dır (Millingen 1899:59). Kapılar, ana sur ve ön sur hattı boyunca askeri maksatla açılmıştır. Ana yolların uzantıları üzerinde bulunan kapıların denetimi iki yanında bulunan kulelerle sağlanmıştır. Batı'ya ulaşımı sağlayan aks üzerindeki kapıların önünde hendekleri aşmak için köprü bulunmaktadır (Millingen 1899:59).

II. Theodosius (408-450) döneminde, kara surlarının tamamlanmasını takiben 439 yılında, kuzey ve kıyılarındaki boşlukları kapatacak düzende deniz surlarının yapımı başlatır (Semiz 2014:34). Kentin güneyinde Altın Kapı'ya kadar olan alanı, Haliç kıyısında ise Blahernai'ya uzanan alanı kapsamaktadır (Müller-Wiener 2001:312). Surların temelleri iri taş bloklardan örülerek yapılmış, hatta kısmi olarak mermer sütunlar temele eklenmiştir. Bu güçlendirme, Marmara'nın sert dalgalarından sur duvarlarının en az şekilde etkilenmesi sebebiyledir (Millingen 1899:248-49). Deniz surlarının duvar bedenlerinde görülen yapım tekniği ise Theodosius döneminin izlerini taşımaktadır. Farklı dönemlerde gerçekleşen onarımlardan okunabilmektedir (Semiz 2014:36).

Şekil 3.5.1.1.3: Mermer Kule

a) Samatya deniz surlarının görüntüsü, b) deniz surunun Mermer Kule’de sonlanan görüntüsü (Müller-Wiener 2001), c) ve d) 2021

Deniz surlarında da kıyıya yakın olarak bulunan önemli yapılara ve yerleşmelere ulaşımı sağlayan ana kapı ya da poterneler ve Bizans döneminde inşa edildiği bilinen üç büyük limanın yanı sıra (Theodosius, Heptaskalon, Kontoskalion), kıyı boyunca küçük iskeleler de bulunmaktaydı (Kuban 2017:67;Semiz 2014:35). Bunlar; Studios Manastırı’na gidebilmek için Narlı Kapı’da bulunan iskele, Mermer Kule’de bulunan iskele ile Çatladı Kapı’nın doğu tarafından limandır (Şekil 3.5.1.1.4).

Şekil 3.5.1.1.4: Narlıkapı iskelesi ve deniz surları¹⁹

Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkent olmuş, günümüzde de Türkiye'nin iktisadi olarak en büyük kenti olan İstanbul, savunma duvarlarının ayakta kalmış olduğu tek metropoldür. On beş asır boyunca yaşanan tüm olaylara: fetihler, kuşatmalar, depremler, tadilatlar vb. tanıklık etmiştir. İnşa edildiği 5. yüzyıldan Osmanlı dönemine kadar güçlü savunma kimliği ile İstanbul'un kara sınırlarını belirlemiştir (Bütüner 2019:229).

UNESCO'nun İstanbul'un Tarihi Alanları ismiyle 1985 yılında ilan ettiği Dünya Miras Alanı'ndan biri de Kara Surları'dır. Üstün Evrensel Değer beyanında; "*Blachernae Sarayı da dahil olmak üzere Theodosius döneminde yapılan Kara Surları'nın iki tarafındaki alan*" olarak ifade edilmiştir (Çorakbaş, vd. 2014:2). İlave olarak belirtilen bir diğer konu ise; "*II. Theodosius'un 6 bin 650 metrelik kara suru ve 447'de inşa edilen ikinci savunma hattı, askeri mimarinin önde gelen örneklerinden biri olmuştur*".

¹⁹ <http://www.eskiistanbul.net/2287/samatya-narlikapi> adresinden alındı.

3.5.1.2. Altın Kapı (Porta Aurea)

Altın Kapı, I. Theodosius'un zafer anıtı olarak 390 yılında inşa edilmiştir. II. Theodosius'un çocukluk döneminde Anthemius'un kara surlarını inşa ettirdiği surlarla beraber savunma sistemine dahil edilmiştir (Mitchell 2019:463). Böylelikle Kara Surları'nın bir kapısı haline dönüşmüştür. Via Egnatia ile kent girişinin Mese Caddesi ile buluştuğu yere yapılan Altın Kapı, Mese Caddesi üzerinden Ayasofya önüne kadar da devam etmektedir (Millingen 1899:178). Sur kapılarının en ünlüsü, kendi başına bir kale olarak adlandırılan Altın Kapı, imparatorluk geçidi, kentin dini tören ve askeri zaferlerinin yapıldığı kutsal bir yerdi (McGeer 2022:121).

Şekil 3.5.1.2.1: Altın Kapı

a) Altın Kapı'nın 1937 yılındaki durumu²⁰, b) restorasyon çalışmalarının başladığı 2021 yılı

Altın Kapı 66 m genişliğindedir. Cephesi Marmara mermeriyle inşa edilmiş, duvarından dışarı taşmak suretiyle iki kuleden (17x18,3 m) oluşmaktadır. 19,40 m yüksekliğindeki kapının üst kısmı mermer korkulukla çevrilmiştir (Müller-Wiener 2001:297). Geçitleri itinayla kesilmiş dörtgen mermer taşlarla, kemerleri de nitelikli

²⁰ <http://www.eskiistanbul.net/arama/alt%C4%B1n-kap%C4%B1> adresinden alındı.

taşlardan meydana gelmektedir (Bardill 1999:672). Aynı mermer kullanımı kulelerin arasındaki avlularda da gözlemlenmektedir. Altın Kapı'nın ortasında yontma taşların belirli bir düzenle zemine oturtularak oluşturulan yol ön surla ulaşmaktadır. İoannes Primikerios'un 425 yılında elde ettiği zaferin ardından kapıya altın kanatlar takılır. Altın Kapı ismini bundan sonra almaktadır (Eğrikavuk 1991:12). Simetrisi dikkat çeken Altın Kapı'da altın oran uygulanmıştır (Gülenaz ve Koca 2018:20). Hristiyan dönemine ait sadeliğin ön planda tutulduğu yapı ihtişamını kullanımından almaktadır. Kapının üzerinde kumandan kıyafetleriyle Theodosius'un heykeli, dört filin çektiği savaş arabası ve Nike heykeli bulunmaktaydı. Fakat Theodosius ve fil heykellerinin 740 yılında meydana gelen depremde, Nike heykelinin ise 866 yılındaki depremde düştüğü bilinmektedir (Müller-Wiener 2001:297). Altın Kapı'nın doğu ve batı cephelerinde bulunan Latince kitabeler günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak Avusturyalı sanat tarihi profesörü Strykowski 1891 yılında, harflerin tutturulduğu mermer üzerindeki izleri referans alarak kitabeleri şu şekilde aktarmıştır (Eğrikavuk 1991:14):

Ana kemerin batı cephesinde (Sur dışı, Bakırköy yönü);

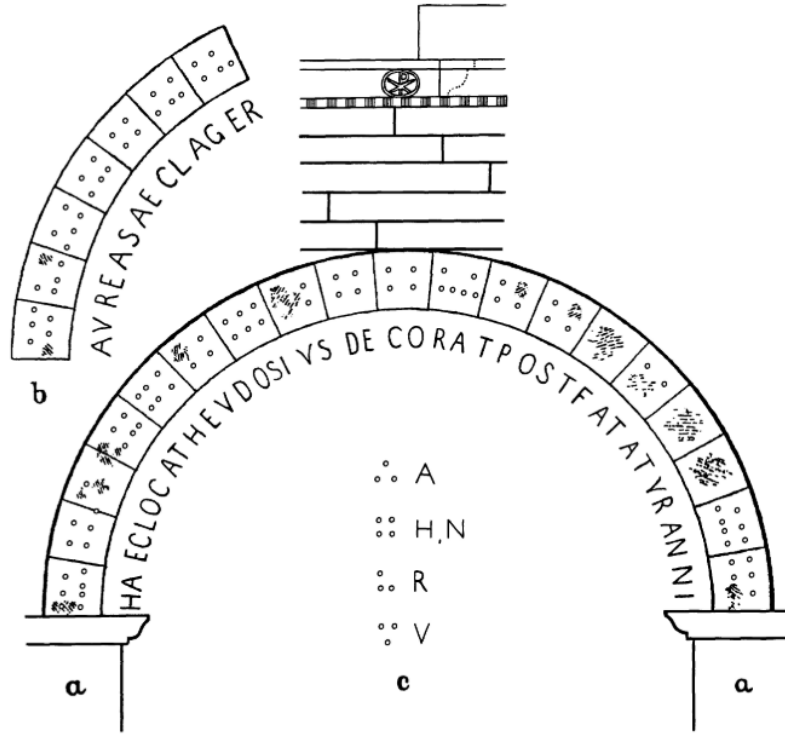
HAEC LOCA THEVDOSIVS DECORAT POST FATA TYRANNI

“Theodosius Burayı Tiran'ın Ölümünden Sonra Donattı”

Ana kemerin batı cephesinde (Hisar tarafı);

AVEA SAECLA GERİT QUI PORTAM CONSTRVIT AURO

“Kim ki Altın Kapıyı Yapar Altın Çağı Getirir”

Şekil 3.5.1.2.2: Altın Kapı üzerinde bulunan Latince kitabe (Bardill, 1999)

Bizans tarihi boyunca bu kapıdan pek çok imparator kente giriş yapmıştır. 14. yüzyıl iç savaşlarında önemini korumuş olsa da imparatorluğun sonlarına doğru eski görkemini yitirmiştir. İmparator V. İoannes Palaiologos Altın Kapı'yı kapı kaleye dönüştürmek için yıkılan kiliselerin malzemelerini kullanmıştır. Ancak kuleleri I.Bayezid'in müdahalesinden dolayı yıktırmak zorunda kalır (Müller-Wiener 2001:339). İki yanda bulunan duvar yüzeylerine M.S. 1.ve 2. yüzyıla ait mitolojik fügürleri gösteren kabartmaların olduğu on iki adet mermer levhalarla yeni bir cephe elde edilmiştir (Müller-Wiener 2001:297). 1894 yılında meydana gelen depremde Altın Kapı büyük zarar görmüştür. Mimar Cahide Tamer'in kontrollüğünde yürütülen restorasyon çalışmalarına kadar herhangi bir müdahalenin yapılmadığı Altın Kapı'nın yıkılan heykellerine dair de herhangi bir ize rastlanmamıştır.

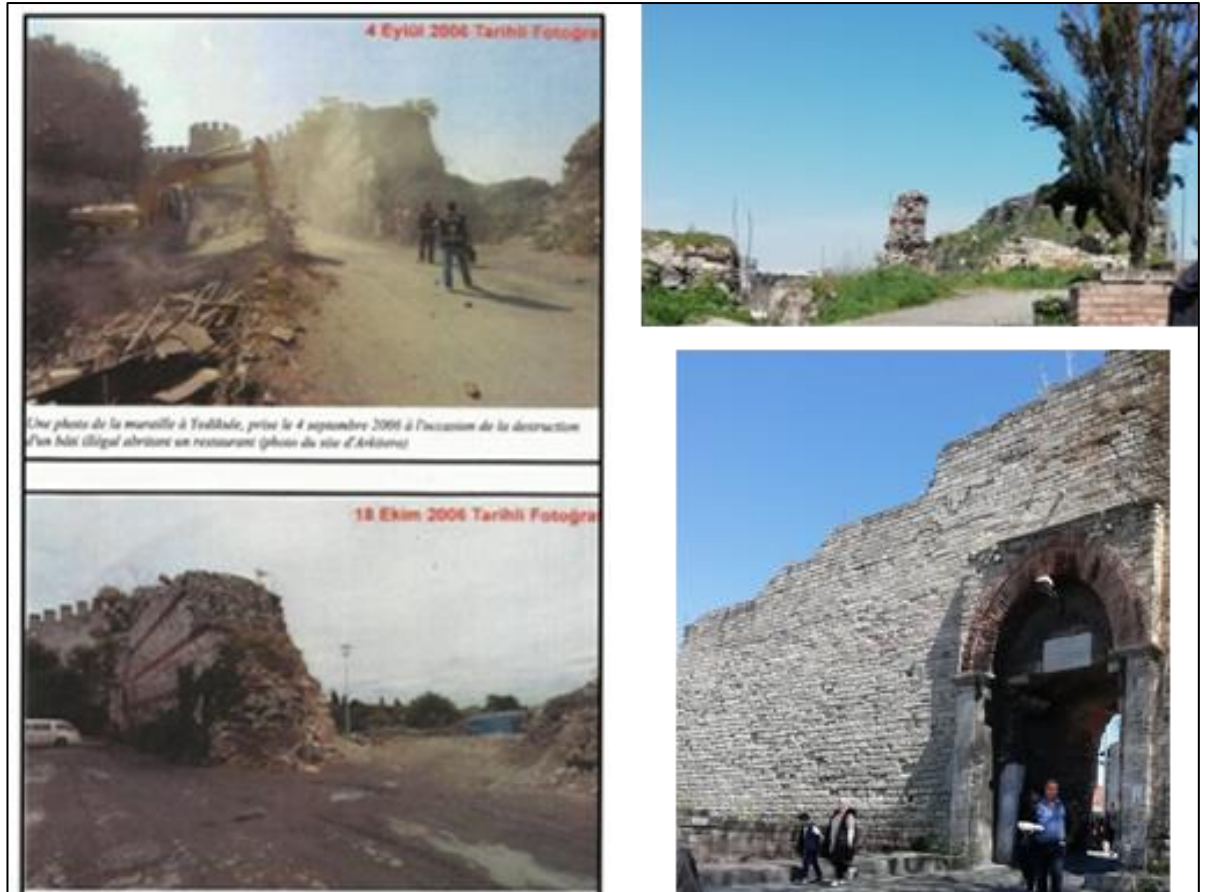
Şekil 3.5.1.2.3: Küçük Altın Kapı dış taraftan görüntüsü (Millingen 1899)

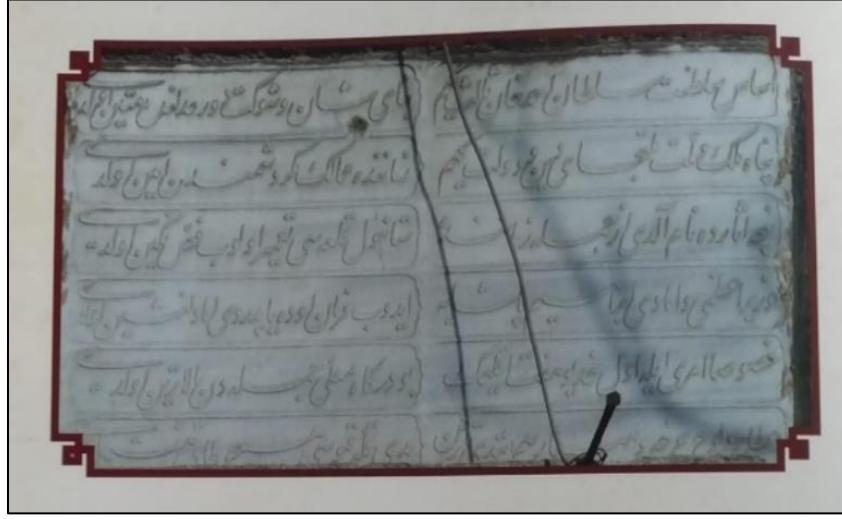
Şekil 3.5.1.2.4: Küçük Altın Kapı iç taraftan görüntüsü (2021)

3.5.1.3. Yedikule Kapısı

Theodosius Surları üzerinde bulunan kapı on birinci burcun kuzeyinde yer almaktadır. Hisarın yapılmasıyla kullanılamaz duruma gelen Altın Kapı'nın yerine yapılmıştır. Kapının iç kısmında üzerinde bulunan Bizans kartalı kabartması, Altın Kapı'yı kullanamayan ahali için açılmış olabileceğini göstermektedir (Gülenaz ve Koca 2018:49). Üzerinde bulunan kitabede 1690 ve 1719 yıllarındaki depremlerden sonra III. Ahmet tarafından onarıldığı yazmaktadır (Gülenaz ve Koca 2018:49). Bizans kartalı kabartması günümüze ulaşmamıştır. 2006 yılında Yedikule Konakları'nın inşaatı esnasında kapının kuzey yönü tahrip edilmiştir. Onarımlarının aktarıldığı kitabe günümüze ulaşmıştır.

Şekil 3.5.1.3.1: 2006 yılı yıkılan beden duvarı(Çorakbaş vd. 2014;2022)

Şekil 3.5.1.3.2: Yedikule Kapısı kitabesi (Samsakçı ve Karavelioğlu 2016)

Kitabede :

*“Esâs-ı saltanat-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis kim
Binâ-yı şân ü şevket devr-i adlinde metîn oldu*

Sultan III.Ahmed Han’ın saltanatının temeli ki şân ve azamet binası, adaletli devrinde sağlamaştı.

*Penâh-ı mülkü ü millet mültecâ-yı din ü devlet kim
Zamânında memâlik mekr-i düşmandan emîn oldu*

O, ülkenin ve milletin korunağı, din ve devletin sığınağı olduğundan devrinde memleketin her yanı düşmanın tuzaklarından korundu.

*Nice âsâr da nâm aldı ez-cümle zamânında
Sitanbul kal’ası ta’ mîr olup fass-ı nigîn oldu*

Devrinde pek çok eserler de yapıldı; mesela İstanbul surları tamir edilip göz bebeği oldu.

*Vezîr-i a’zâmı dâmadı İbrahim Paşaya
Edip fermân o da yaptırdı ammâ dil-nişîn oldu*

Vezir-i Azam'ı İbrahim Paşa'ya emredince o da yaptırdı ve pek güzel oldu.

Husûsa emri ile ol hıdıv-i heft-iklîmin

Bu dergâh-ı muallâ cümleden bâlâ-terîn oldu

Özellikle o yedi iklimin padişahının emriyle bu yüce dergâh hepsinden güzel gösterişli oldu.

Utârid levh-i çerhe Vehbîyâ remş etti târihin

“Yedikule Kapısı “hem-çü tâk-ı heftümîn oldu H.1137

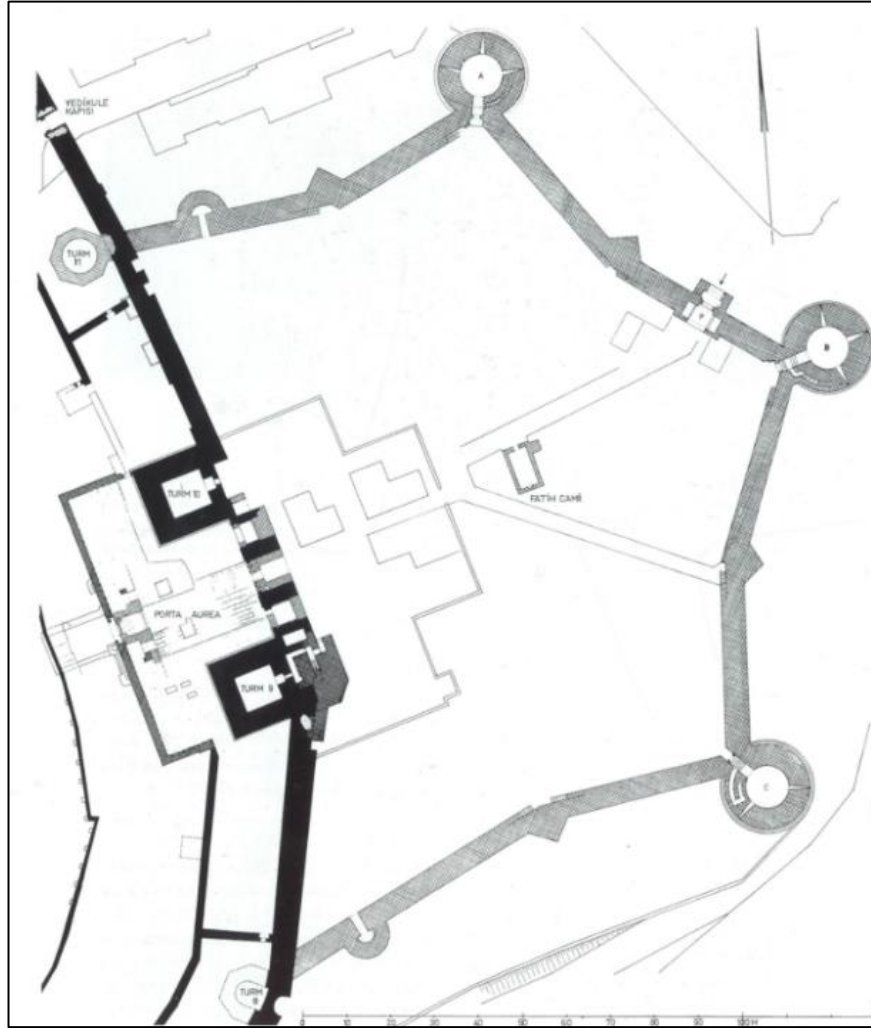
Ey Vehbî, Utarid, felek sayfasına tarihini şöyle yazdı: “Yedikule Kapısı, yedi katlı felek takı gibi oldu.” M.1724-25” (Samsakçı ve Karavelioğlu 2016:666).

3.5.1.4. Yedikule Hisarı

İstanbul'un fethinin ardından hazinenin muhafaza edilmesi, arşiv ve devlet hapishanesi olarak kullanılmak üzere 1457-1458 yıllarında inşa edilmiştir (Müller-Wiener 2001:339) . Theodosius Surları'nın onarımı yaptıran Fatih Sultan Mehmet, Altın Kapı'nın arkasına üç kule ve ara duvarların örülmesi suretiyle kale yaptırmıştır (Kuban 2016:176). Hisar'ın en uzun duvarı Theodosius Surları'na aittir. Bu tasarımla meydana gelen beşgen planlı iç kale; Altın Kapı'nın iki yanına yapılan kule ve surlarda bulunan iki kuleye ilave edilen üç kule ile “Yedikule”yi tanımlamaktadır (Kuban 2016:176). Duvarların kalınlığı 5 m civarında olup, yarım yuvarlak veya üç köşeli yıkılmasıyla artık bir yan kapı görevindedir. Hisarın içine Ayasofya Vakfı'na bağlı, son cemaat yeri bulunan küçük bir cami ve görevliler için lojman olarak tabir edebileceğimiz konutlar yaptırılmıştır (Müller-Wiener 2001:340).

Yedikule Hisarı, hapishane olarak da kullanılmıştır. Çandarlı Halil Paşa (1453), Komnenos ailesi mensupları ve Rum Patriği David Komnenos (1463) ve Genç Osman (1622) bu zindanlarda idam edilmiştir (Müller-Wiener 2001:340). Yabancı ülkelerin elçileri de bir dönem Yedikule'de tutuklu kalmışlardır. Kimliğini bilemediğimiz bazı tutuklar da kendilerinden iz bırakmışlardır. Bu izlerden biri de Yeniçeri ocaklarının teşkilatlanmasında kullanılan sembollerden biridir. Kendi içinde karakteristik anlam içeren semboller, bayraklara, çadırlara hatta vücuda dövme olarak işlenirdi.

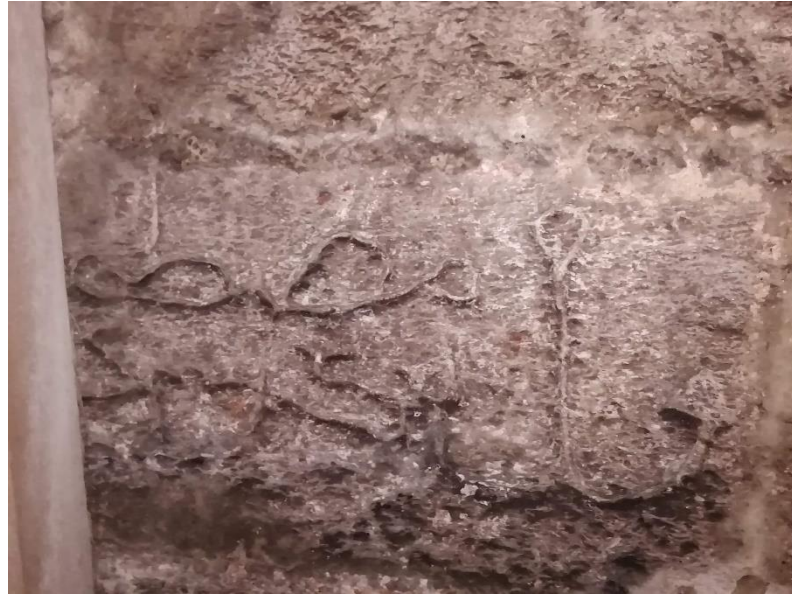
Şekil 3.5.1.4.2,3'de zindan duvarına kazınan çıpa sembolü mahkûmun otuz birinci ocağa bağlı bir yeniçeri askeri olduğunu göstermektedir (Sakin 2019:27,30). Bir dönem türlü olayların yaşandığı Yedikule Hisarı 19. yüzyıl başı itibariyle zindan kullanımını kaldırılmıştır (Kumbaracılar ve Tamer 1995:24).

Şekil 3.5.1.4.1: Yedikule Hisarı planı (Müller-Wiener, 2001)

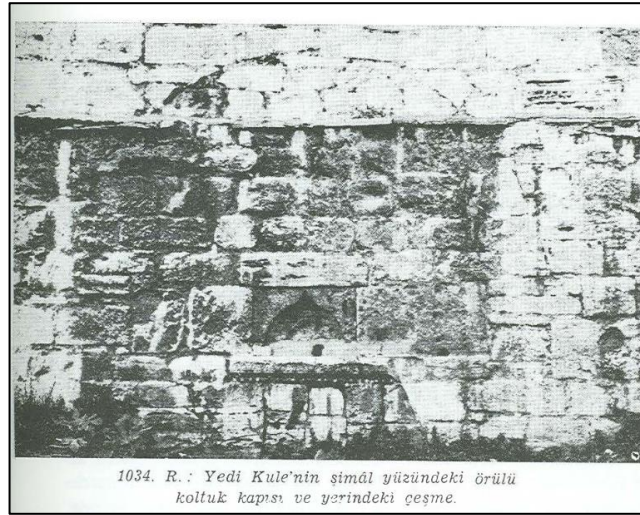
Şekil 3.5.1.4.2: Zindan duvarına kazınan yeniçeri ocağı sembolü (2021)

Şekil 3.5.1.4.3: Çıpa sembolü (2021)

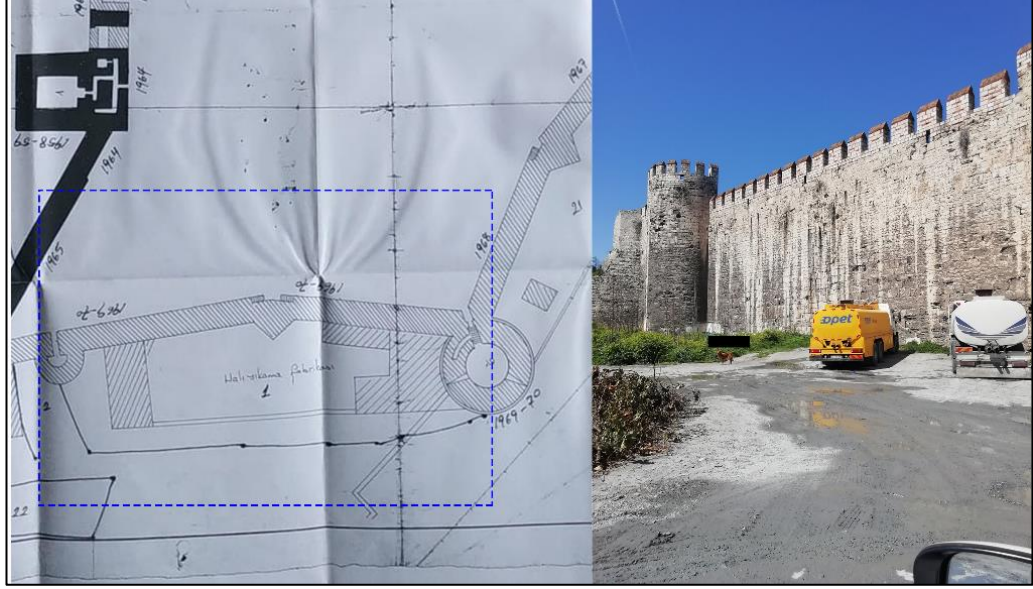
Yedikule Hisar meydanından surlara çıkabilmek için sekiz adet merdiven bulunmaktadır. Hisar'a girişler ise bir ana ve iki tali olmak üzere üç kapıdan yapılabilmekteydi. Ana kapının günümüze ulaşmayan bir kapısı daha mevcuttu.

Kapatıldığında bugün hala görebildiğimiz girişin iki yanında bulunan muhafız odaları görünmemektedir. Muhafız odaları giriş kapısının yanındaki iki katlı kulelerdir. Mevcut olan iç kapı kemerinin ortasında ise Bozdoğan denilen gürz²¹ bulunmaktaydı (Kumbaracılar ve Tamer 1995:23). İkinci kapısı Altın Kapı'dır. Üçüncü giriş ise surların kuzey bölümünde bulunmaktadır. Duvarı örülerek kapatılmış, önüne çeşme yapılmıştır (Ayverdi 1973:672) (Şekil 3.5.1.4.4). Yedikule Hisarı Fatih Camii duvarında bulunan çeşmeden Halkalı hattından gelen suyun aktığı bilinmektedir. Bu hat Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır (Tabakoğlu 2017:89). Dolayısıyla mescidin yanında bulunan çeşmenin de bu dönemde yapıldığı düşünülmektedir. Bu çeşmenin dışında üçü kale meydanında, biri Kanlı Kule'de ve diğeri de iki altın kapı arasında bulunan toplam beş su kuyusu açılmıştır. Su kapasitesi en fazla olan kuzey beden duvarına yakın olan kuyu halı yıkama firmasına tahsis edilmiştir. Ancak yaklaşık beş yıl sonra bu uygulamanın ecdada ve yadigarına saygısızlık olduğu idrak edilerek tahsis iptal edilmiştir (Kumbaracılar ve Tamer 1995:30). Tez çalışması kapsamında yapılan alan gezisinde gözlemlenen su tankerleri, akıllara benzeri uygulamanın sürüp sürmediği sorusunu getirmektedir (Şekil 3.5.1.4.5,6).

Şekil 3.5.1.4.4: Yedikule Hisarı'nın üçüncü girişi ve yapılan çeşme (Ayverdi 1973)

²¹ Farsça kökenli gürz kelimesi Türkçe'de topuz ve bozdoğan ismiyle de anılır. Ateşli silahın icadından önce savaşta kullanılan gürzlerin baş kısmı küre şeklindedir. Biçim ve ağırlıklarına göre "çekme gürz, kesme gürz, asma gürz, dikenli gürz" gibi isimlerle anılan gürzlerin , baş kısmı yuvarlak ve çivisiz olanlarına "matrak", en ağırlarına da "gürz-i girân" denilirdi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurz>

Şekil 3.5.1.4.5: Hisarın yanında bulunan su kuyusu (Kumbaracılar ve Tamer 1995;2022)

Şekil 3.5.1.4.6: Charles Samz fotoğrafı (1971)

Zindan Kulesi; giriş kapısının sol yanında bulunan kuledir. Zemin katıyla birlikte beş kattan oluşan kule sekizgen planlıdır. Zemin kat ve sur duvarından girişleri vardır. Her katında bir abdesthane, iki pencere, zemin katında da su kuyusu bulunmaktadır. Sultan Selim tarafından Mısır'dan 1520 yılında getirtilen Abbasi Halifesi III.Mütevekkil burada tutsak edilmiştir . Kulenin giriş kapısının sağ ve sol yanlarına Latince, Macarca ve Fransızca kazınmış yazılar sebebiyle Kitabeler Kulesi adıyla da anılmaktadır(Gülenaz ve Koca 2018:42).

Şekil 3.5.1.4.7: Kule girişi (2021)

Şekil 3.5.1.4.8: Kitabeler Kulesi'nden bir kitabe (Kumbaracılar ve Tamer 1995)

Şekil 3.5.1.4.9: Kule içi (2021)

Şekil 3.5.1.4.10: Su kuyusu (2021)

Şekil 3.5.1.4. 11: Kulenin iç kısmı (2021)

Şekil 3.5.1.4.12: Giriş kapısı (2021)

Top Kulesi; Yedikule Hisarı'nın güneydoğusunda bulunmaktadır. Kuleye giriş, beden duvarı ve zemin katta bulunan kapıdan girilmektedir. Bu kulenin de bir dönem hapisane olarak kullanıldığı düşünülmektedir. II.Osman zamanında Mehmet Giray'ın bu kule de hapsedildiği aktarılmaktadır (Kumbaracılar ve Tamer 1995:38).

Nöbet Kulesi; isminden de anlaşılacağı üzere yeniçeri askerlerinin nöbet tuttıkları kuledir. (Kumbaracılar ve Tamer 1995:34)

Genç Osman Kulesi (Kanlı Kule, Güney Kule); iç mekânın ortasında bulunan derin kuyusu sebebiyle 17. yüzyıl itibariyle kanlı kuyu olarak adlandırılmıştır. Kuyunun bugünkü derinliği yaklaşık 10 m'dir. İki farklı yöne ayrılan ve giderek genişleyen menfezler kapatılmıştır. İç mekânda ahşap taşıyıcılarla ayrılan zindanın üst katı siyasi suçluların kaldığı hücre bölümleri olarak bilinmektedir. 16 Mayıs 1622 yılında Genç Osman bu kulede katledilmiştir. Padişahın katledilmesinde önemli bir role sahip olan Davut Paşa'da 1623 yılında aynı yerde boğularak öldürülmüştür. Kule de bulunan kuyuya başların kesilerek atıldığı söylenilmektedir. Bu bilgi her ne kadar teyite muhtaç olsa da Sadrazam Davut Paşa'nın bir sebeple açılan mezarında başının olmadığı tespit edilmiştir (Gülenaz ve Koca 2018:41).

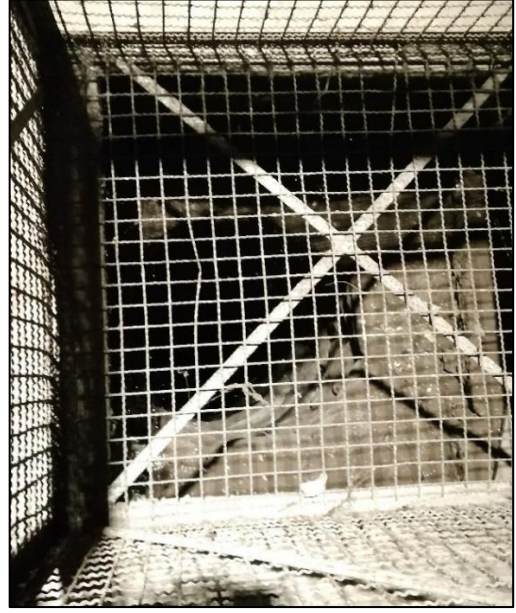
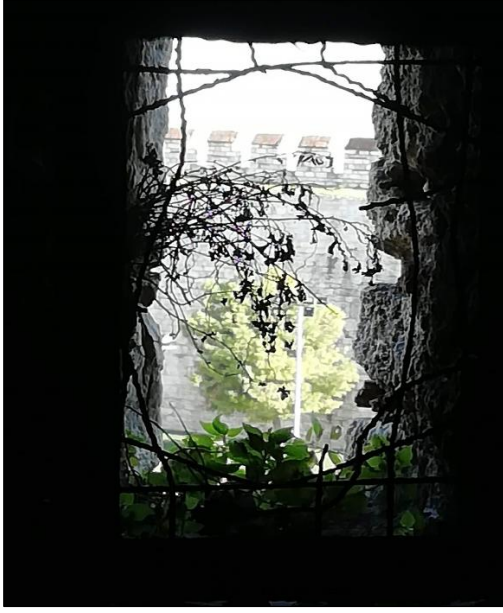
Şekil 3.5.1.4.13: Kanlı Kule girişi (2021)

Şekil 3.5.1.4.14: Koridorlar (2021)

Şekil 3.5.1.4.15: Koridorlar (2021)

Şekil 3.5.1.4.16: Zindan penceresi ve kanlı kuyu (2021)

Şekil 3.5.1.4.17: Genç Osman'ın infaz edildiği zindan girişi

Şekil 3.5.1.4.18: Zindanın içi (2021)

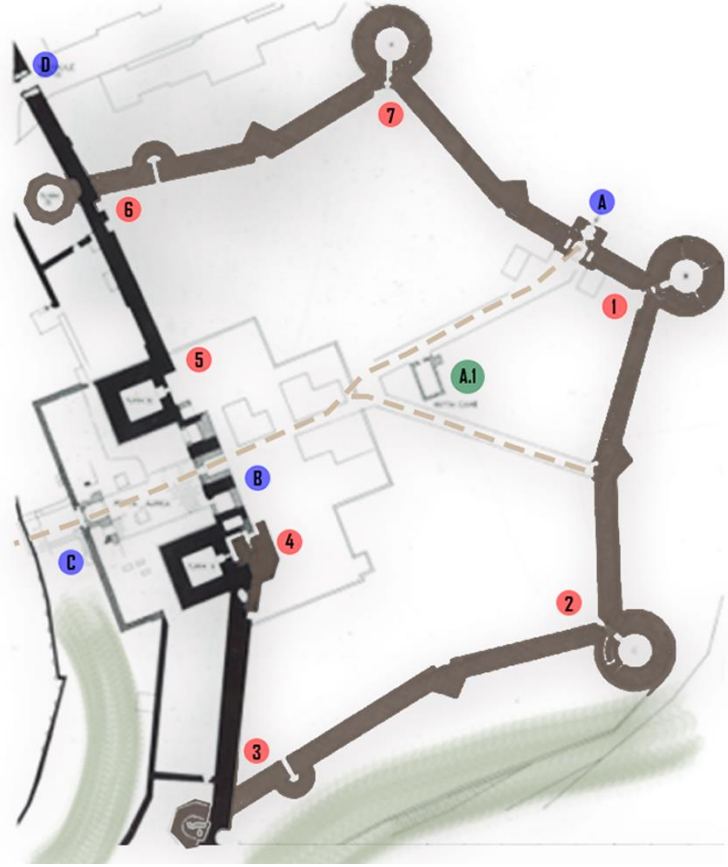
Cephanelik Kulesi; Altın Kapı'nın kuzey kulesidir. Bizans döneminde cephanelik Osmanlı'nın bir döneminde de zindan olarak kullanılmıştır. Ancak birisi kapı üzerinde diğerleri ise karşılıklı şekilde konumlandırılmış pencerelerden ışık alan Kanlı Kule'ye göre nispeten aydınlık bir kuledir (Kumbaracılar ve Tamer 1995:36).

III.Ahmet Kulesi; Yedikule Kapısı ile Altın Kapının kuzey kesiminde kalmaktadır. Theodosius döneminden kalma kare planlı kule Fatih zamanında Yedikule Hisarı'na dahil edilmiştir. Ancak bilinmeyen bir tarih ve nedenden ötürü yıkılan kule III. Ahmet döneminde sekiz köşeli olarak yeniden inşa edilmiştir. Kule'nin batıya bakan cephesindeki mermer kitabe "Maşallah-ı Teala" yazmaktadır (Ayverdi 1973:675).

Hazine Kulesi; Yedikule Hisarı'nın kuzeydoğu tarafında yer alır. Osmanlı döneminde hazine ve ganimetlerinin muhafaza edildiği kuledir. Silindir formu ile inşa edilmiş olan kule 1782 yılı büyük yangınında büyük hasar görmüş, mâhkumlar da yanarak ölmüşlerdir. Zemin katıyla birlikte beş kattan oluşan kulenin silindir çapı yaklaşık 9 m'dir. Alt katta abdesthaneler ve havalandırma, üst katların her birinde iki mazgal pencere, abdesthane ve ocak bulunmaktadır (Gülenaz ve Koca 2018:41).

YEDIKULE HISARI

1 ZINDAN KULE
KITABELER KULESİ	A HISAR GIRISI
2 TOP KULESİ	B ALTIN KAPI
3 NOBET KULESİ	C KUCUK ALTIN KAPI
4 GUNEY KULE
GENC OSMAN KULESİ	D YEDIKULE KAPISI
5 KUZAY KULE
CEPHANELIK KULESİ	A.1 FATIH CAMI
6 III.AHMET KULESİ	
7 HAZINE KULESİ	

Şekil 3.5.1.4.19: Yedikule Hisarı kuleleri

15. yüzyıldan üç yüzyıl sonrasına kadar hazinenin korunduğu, yine 15. yüzyıldan 1818 yılına kadar (II. Mahmut dönemi) ise suçluların tutulduğu yer olarak bilinmektedir (Kumbaracılar ve Tamer 1995:41). 1851 yılında (Abdülmecit dönemi) hayvanat bahçesi, 1871 yılında Kız Sanat Evi, 1874 yılında ise bazı kuleleri baruthane olarak kullanılmıştır (Kumbaracılar ve Tamer 1995:41). Yedikule 1895 yılında müze olarak kullanılmaya başlanmış olup, 1905 yılında Asar-ı Atika Müzeleri İdaresi'nin kontrolüne geçmiştir. Uluslararası Bizantoloji Kongresi'nin 1955 yılında İstanbul'da gerçekleşen toplantısı nedeniyle bir çok Bizans eseri gibi Hisar'a da yüzeysel bakım yapılmış, esaslı onarımı Cahide Tamer'in kontrol olarak görevlendirildiği 1958 yılında başlayan restorasyon çalışmalarıyla gerçekleşmiştir (Kudde ve Ahunbay 2016:42) (EK-3). Bu çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserleri Koruma Encümeni

uhdesinde yürütülmüştür. 1968 yılına gelindiğinde Yedikule Hisarı halkın ziyaretine açılmıştır.

1973 yılında Yedikule Hisarı'nın sanatsal etkinliklerin yapıldığı mekân olarak yeniden kullanılması talep edilmiştir (EK-4). 1974 yılında düzenlenen Uluslararası 2.İstanbul Festivali kapsamında 20 Haziran-5 Temmuz tarihleri arasında Yedikule Hisarı başta olmak üzere İstanbul'un çeşitli yerlerinde programlar düzenlenmiştir. Etkinlik takviminde Yedikule Zindanları olarak ifade edilen hisarda Genç Osman ve İstanbul Efendisi tiyatro oyunları sahnelenmiş, Karagöz-Hacivat orta oyunu ve konserler yapılmıştır (EK-5).

Şekil 3.5.1.4.20: Genç Osman tiyatro oyunu (İBB Arşivi)

07.09.1988 tarih 507 sayılı koruma kurulu kararında Yedikule Hisar meydanına yapılan oturma düzeninin onarılması ve çevresine uygun bir proje yapılması istenmiştir (EK-6).

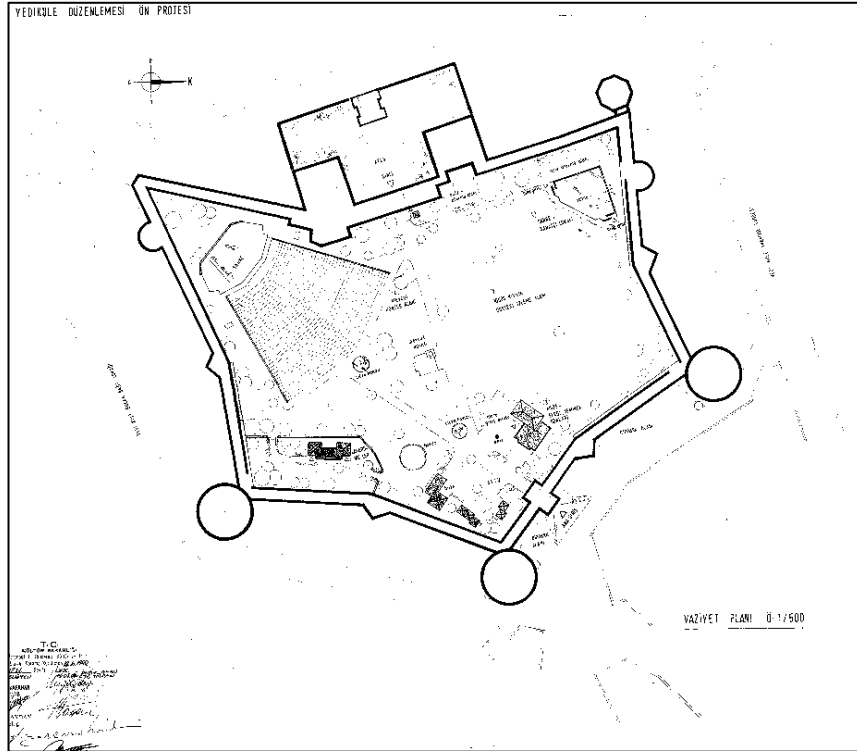

Şekil 3.5.1.4.21: 1988 yılı Hisar meydanı (Kurul Arşivi)

İstanbul 1 No'lu Koruma Kurulu'na 1990 yılında 1973 yılına benzer bir başvuru yapılmıştır (EK-7). Fakat 2004 yılında talihsiz bir kararla özelleştirme yoluna gidilmiştir. Özel bir şirket bir takım organizasyonların Hisar içerisinde gerçekleşmesi adına başvurduğu Kültür Varlıkları ve Müzeler Müdürlüğü'nden 11.02.2004 tarihinde 30 yıl süreli tahsis almıştır. 21.04.2004 tarihli koruma kurulu kararında da denetimli kullanıma onay verilmiştir (EK-8). Müze sahası olan Hisar'ın iç avlusunun taşları üzeri mıcırla örtülerek üzeri asfaltla kaplanmıştır (Gülenaz ve Koca 2018:36). Altın Kapı'nın önüne dev bir sahne konulmak suretiyle konser alanına dönüştürülmüştür. Suriçi Koruma Planı'nda yer alan Yedikule Hisarı'nda iş makineleriyle tahrip edilmiştir (Gülenaz ve Koca 2018:35,36). Yedikule Hisarı'nın özelleştirme süreci sebebiyle statüsünün belirsizliği 2010 yılı Avrupa Kültür Başkenti projeleri kapsamında hem fon verilmemiş hem de proje dışında tutulmuştur. Bizans ve Osmanlı dönemlerinin bu en önemli yapıları (Hisar ve Altın Kapı) statü belirsizliği ithamı ile karşı karşıya bırakılmıştır (Url-18).

Şekil 3.5.1.4.22: Yedikule Hisari kiralanması hakkında gazete haberi

Şekil 3.5.1.4.23: Konser alanı ön projesi (Kurul Arşivi)

Şekil 3.5.1.4.24: Proje çalışması için alandan çekilen dönemin fotoğrafları (Kurul Arşivi)

Şekil 3.5.1.4.25: Anten pilonu (Kurul Arşivi)

Yedikule Hisarı ve meydanındaki tahribatlar çevresinde de gerçekleşmiştir. Anıt eserlerin çevreleriyle birlikte korunması ilkesi sadece bir iki kurumun hassasiyetiyle mümkün olmamaktadır. Kurumların aldığı kararlar ilgili makamların görüşleri doğrultusunda uygulanması gerekmektedir. Ancak tarih kendi döneminde değerlendirilmelidir. 1978 yılında Kültür Bakanlığı Gayri Menkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu'nun Yedikule Hisarı çevresine konulan anten pilonu²² hakkında kaldırılması kararı 1980 yılına kadar sonuçsuz kalmıştır (EK-9,10). Aynı yıl pilonun gerekliliği kanaatine varılmıştır (EK-11).

Yedikule Hisarı 2020 yılında Fatih Belediyesi'nin geliştirdiği, kültürel mirasın korunması ve farkındalıkların arttırılmasına yönelik etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Yedikule Hisarı Teknik Gezisi, Dünya Mimarlık Günü ve Yedikule Çalıştayı etkinlikleri; akademisyen, kamu kurum ve kuruluşlarında görevli uzman ve STK temsilcilerinin katılımları ile gerçekleştirilmiştir.²³ 2020 yılının Ekim ayında düzenlediği çalıştayda Yedikule Hisarı'nın tarihi ve kültürel miras kimliğinin gözetilerek restorasyonu ve yeniden işlevlendirilmesi hakkında akademisyenlerin görüşlerine başvurmuştur. Çalıştay; Yedikule Hisarı'nın Tarihi, Yedikule Hisarı Restorasyon Projesi, Türkiye'den ve Dünyadan Benzer Örnekler, Restorasyon/İşlevlendirme, Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras/Tanıtım/Müze, Turizm/Toplum ve Yaşam konu başlıklardan oluşmaktadır (Url-14). Bir araya gelen farklı disiplinlerden uzmanlar, alınan kararların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu kararların gelecekte Yedikule Hisarı'ı üzerinde nasıl etkisi olacağı hakkında fikirlerini beyan etmişlerdir.

Fatih Belediyesi'nin internet sitesinde çalıştayın tamamlanmasının ardından rapor yayınlanacağı belirtilse de sonucu içeren herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşamamıştır. Çalıştay hakkında kurum yetkilileri ile yapılan görüşme sonunda ise alınan bilgi Yedikule Hisarı'nın müze olarak işlevlendirilmesi ve meydanın sökülebilir sahne sistemleriyle kültür sanat etkinliklerinde kullanımının sağlanması olarak ifade

²² Pilon kelimesinin kökü Fransızca pylône "*sütunlu kapı, portal, elektrik direği*" nden gelmektedir. Kule biçiminde ayak, metal direk anlamlarını da içermektedir.

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/pilon> adresinden alındı.

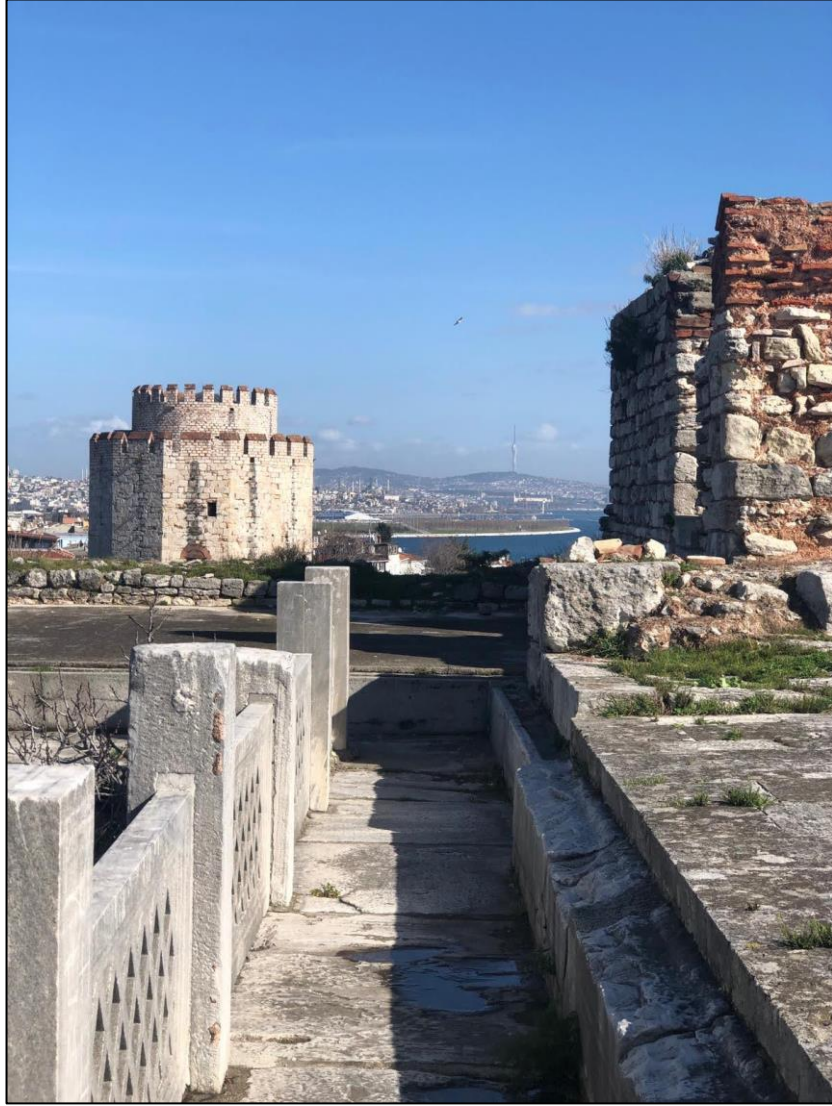
²³ Fatih Belediyesi'nin yayınlamış olduğu 2020 yılı faaliyet raporunda Yedikule'de yapılan kültürel mirasın tanıtımına yönelik etkinlikler yer almaktadır.

https://www.fatih.bel.tr/uploads/Fatih_Faaliyet_Raporu_2020.pdf adresinden alındı.

edilmiştir. Kule k lahlarının ve giriş kapısı üzerinde günümüze ulaşamayan ahşap döşemenin yeniden yapılmasının restorasyon kapsamında ele alındığı bilgisi verilmiştir. 1958-1970 yılları arasında Mimar Cahide Tamer'in kontrol olarak görevlendirildiği Vakıflar tarafından yapılan restorasyon çalışmalarında dönemin kabul gören tekniği olarak imento kullanılmıştır. Bugün yapılan restorasyon çalışmalarında ise öncelik eserin çimentodan arındırılmasıdır. Restorasyon alışmaları kapsamında temizlenen duvarlar horasan harcı ile güçlendirilmektedir. Aynı zamanda ziyaretçilerin eşit fiziksel güçte olmadıkları gözetilerek kulelere erişimleri ile ilgili detaylı çalışmaların yapıldığı kurum yetkililerince aktarılmıştır.

şekil 3.5.1.4.26: Yedikule Hisarı restorasyonu (2021)

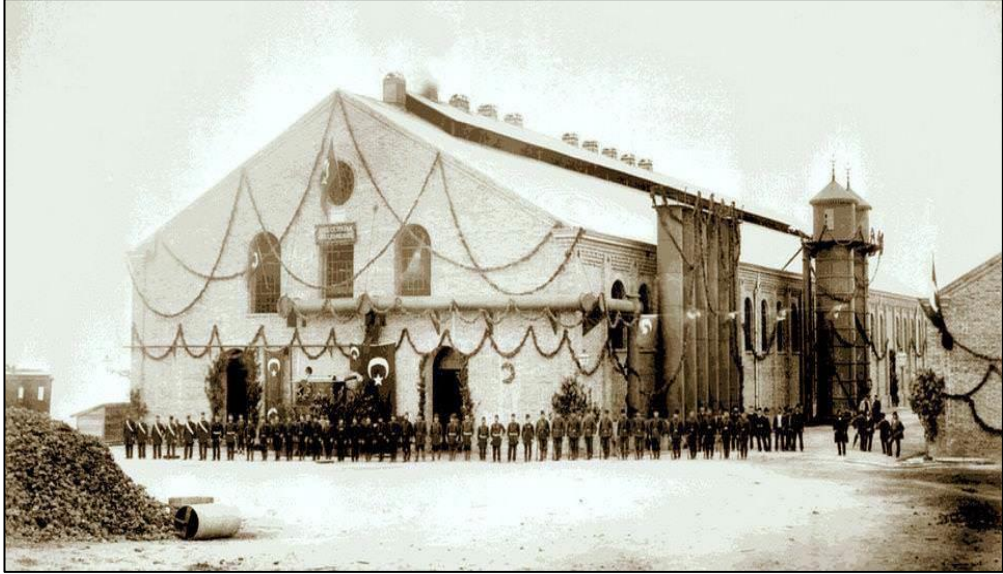
Şekil 3.5.1.4.27: Yedikule Hisarı Top Kulesi (2021)

3.5.2. Endüstri Yapıları

3.5.2.1. Yedikule Gazhanesi

Yedikule Hisarı ile Kennedy Caddesi arasında bulunan Yedikule Gazhanesi'nin; batı tarafında Mermer Kule ve Kara Surları, doğu tarafında ise TCDD Cer Atölyeleri yer almaktadır. Fransızlar tarafından 1880 yılında inşa edilen yapının amacı sur içi bölgesini aydınlatmaktır (Sarıcıoğlu 2019:53). 52.000 metrekarelik alana sahip gazhanede; üç adet gaz deposu, kantar binası, kömür ile havagazı üretim yapıları, kazan yapıları, katran ayırıcılar, vinç, yıkama tesisi, ambar ve idari binalar

bulunmaktadır. Yedikule Gazhanesi 1993 yılına kadar işleyen gazhane sonrasında endüstri mirası olarak değerlendirilmiştir. İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 16.02.1992 gün ve 4273 sayılı karar ile kömür depoları, 04.01.1995 gün ve 6263 sayılı karar ile lojman, katran ayırıcıları ve ilk döneme ait gazometre korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. 1992 yılında kömür depolarının tescilinden sonra 1995 yılında da bünyesinde bulunan ilk döneme ait gazometresi, lojman yapısı ve katran ayırıcıları kültür varlığı olarak tescillenmiştir (Sarıcıoğlu 2019:55). İstanbul Büyükşehir Belediyesi atıl durumda olan gazhane için restorasyon projesi üretmiştir. Proje kapsamında kültür-sanat ve müze alanlarıyla yeniden işlevlendirilecek olan gazhanenin restorasyon çalışmaları devam etmektedir (Url-19).

Şekil 3.5.2.1.1: Yedikule Gazhanesi açılış töreni, 20 Ekim 1890²⁴

²⁴ <http://www.eskiistanbul.net/4437/yedikule-gazhanesi-acilis-toreni-20-ekim-1890> adresinden alındı.

Şekil 3.5.2.1.2: Yedikule Gazhanesi ve çevresi, 1952 tarihli hava fotoğrafı²⁵

3.5.2.2. Yedikule Tren İstasyonu ve Cer Atölyeleri:

İstasyon Caddesi ile Kennedy Caddesi arasında yer almaktadır. Rumeli (Şark) Demiryolu hattının bir bölümü olarak 1870 yılında inşa edilen Yedikule-Küçükçekmece ray hattı Ocak 1871 tarihinde hizmete açılmıştır (Url-14). İstasyon yapılarıyla beraber teknik-hizmet yapı kompleksleri olarak Cer Atölyeleri de inşa edilmiştir. 1948 yılında 639 işçisiyle Rumeli hattının lokomotif, yük ve yolcu vagonlarının tamir ve bakımları bu atölyelerde gerçekleştirilmekteydi (Url-20). Rumeli Demiryolu Hattı Halkalı'ya kadar uzatılarak 2012 yılına kadar banliyö hattı olarak hizmet vermiştir. Bölüm 4.1'de de ifade edildiği gibi; 2013 yılında da Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD) tarafından Marmaray çalışmaları nedeniyle kapatılmıştır. Fatih Belediyesi tarafından 2023 yılında tamamlanmak üzere Yedikule hattının İstanbul'un hatırası olarak yeniden canlandırılması hususunda karar alınmış ve çalışmalara başlanmıştır (Url-14).

²⁵ <http://www.eskiistanbul.net/4760/yedikule-hava-fotografi-1952> adresinden alındı.

Yedikule İstasyonu tasarlandığında lojmanları ve servis yapıları bir bütün olarak düşünölmüştür. Ancak zaman içerisinde yapılara ek bölümler ilave edilerek genişletme ihtiyacı duyulmuştur. Cer Atölyeleri'nde kömür ve gaz depoları, tamirhaneler, ambarlar, depolar, işletme atölyeleri ve su kuleleri ile personel için yatakhane ve yemekhane bulunmaktaydı (Özdemir 2021:50). Cer Atölyeleri'nin bulunduğu alan kamu-özel iş birliği çerçevesinde hazırlanan yenileme projesi 2018 yılında uygulamaya başlanmıştır. Müze, konut ve ticaret alanlarının bir arada tasarlandığı projenin yapımı sürmektedir (Şekil.3.5.2.2.2,4).

Şekil 3.5.2.2.1: TCDD lojman binası (2021)

Şekil 3.5.2.2.2: Cer İstanbul konut projesi²⁶

Şekil 3.5.2.2.3: Gazhane ve Cer Atölyeleri (İBB)

²⁶ <https://www.fatihhaber.com/yedikule-tcdd-atolye-arazisine-luks-proje/2722/> adresinden alındı.

Şekil 3.5.2.2.4: Cer İstanbul proje görseli²⁷

3.5.3. Dini Yapılar

3.5.3.1. İmrahor İlyas Bey Camisi (Studios Manastırı Kilisesi)

Yedikule’de, İmam Aşir Sokak’ta bulunmaktadır. 454 yılında Doğu Konsülü Studios tarafından kendi mülkü üzerine yaptırılan kilise ve manastır vaftizci İoannes Prodromos’a (Vaftizci Yahya) adanmıştır (Giritlioğlu 2019:61,216). Bugün Narlı Kapı olarak bilinen Bizans dönemine ait kapı, Ayinos İoannes Prodromos Manastırı’na (Studios Manastırı) ve günümüze ulaşan tek bazilikan olan Ayinos İoannes Prodromos Kilisesi’ne (İmrahor İlyas Bey Camii) ulaşmaktadır (Kuban 2017:66). Manastır kilisesi, üç nefli, atriumlu bazilika planlı olup; synthrononlu apsisi ve 1+5+1 revaklı narteksten oluşmaktaydı. Orta nef genişliği 12,7m; yan nepler 4,6 m; nef uzunluğu 25,35 m, apsisin genişliği ise 8,3 m’dir (Müller-Wiener 2001:147). Bu erken dönem Bizans kilisesi olan Studios Manastırı Kilisesi, güneydoğu köşesinde ayazması (Ayios İoannis Prodromos Ayazması) ve sarnıcıyla bir bütün olarak inşa edilmiştir (Crow 2022:81; Melek Ordu 2021:31). Gece gündüz aralıksız ibadet ettiklerinden Uykusuzlar (Akomeitler) adını alan keşişler Boğaz’da bulunan bir başka manastırdan buraya getirilmiştir (Millingen 1899:37). 796-826 arasında manastır başrahibi Theodoros’un

²⁷ <https://www.egeyapi.com/cer-istanbul/konsept> adresinden alındı.

izlediği bu politika sayesinde manastır önem kazanır. İkonkırırcılık döneminden sonra yaklaşık 700-1000 arasında bulunan keşiş sayısı da kentin en büyük manastırlarından biri olmuştur (Eyice 2000:229; Kuban 2017:105). 10. yüzyılda Vaftizci Yahya'nın kutsal röliklerinin²⁸ manastıra getirilmesi de verilen önemi daha da arttırmıştır. Böylelikle etkin bir dini ve sanat merkez haline gelmiştir. Keşişlerin hazırladığı yazma eserler ve ürettikleri ikonalar Atina'da derlenerek basılmış ve günümüze kadar gelebilmiştir (Pekak 2000:107).

1204-1261 Latin işgali döneminde kilise ve manastırın harap durumda olduğu, 1293 yılında İmparator II. Adronikos Palaiologos'un kardeşi Konstantinos Palaiologos tarafından tamir ettirildiği bilinmektedir. İstanbul'un fethi esnasında manastırın durumu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Rahipler tarafından terk edilen manastır İmrahor İlyas Bey tarafından 1481 yılında camiye çevrilmiştir (Müller-Wiener 2001:150). 1782 yılında Samatya'da meydana gelen yangında büyük ölçüde tahrip olmuştur. 1804 yılında III. Selim'in hazinedar ustalarından Nazperver (Nazıperver) tarafından onarılmıştır. 1821 yılında Hassa baş mimarlarından Mehmet Rasim'in onarım yaptığı tarihi belgelerde kayıtlıdır. Apsiste barok üslupla pencereler açılmış, yeşim mermeri sütunlar ahşap olarak değiştirilmiştir. 1894 yılı depreminde de zarar gören yapının çatısı 1908 yılında çökmeye başlamıştır (Eyice 2000:230). İstanbul'un Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne ait en kıymetli kültür varlığına 1946 yılında müze işlevi verilmiştir.

²⁸ Rölik (Latince: reliquiae "geri kalan, kalıntı") Hristiyanlık inancında; İsa, aziz ve azizelerle ilişkili veyahut onlardan geriye kalan kutsal eşyalara verilen isimdir. Kutsallık atfedilen kişilerin kemikleri de rölik olup, röliker adı verilen muhafazalarda korunmaktadır. <https://tr.wikipedia.org/wiki/R%C3%B6lik> adresinden alındı.

Şekil 3.5.3.1.1: İmrahor İlyas Bey Camii-Studios Bazilikası'nın günümüzdeki durumu
(Kudde ve Ahunbay 2016)

Şekil 3.5.3.1.2: İmrahor İlyas Bey Camii-Studios Bazilikası, naostan genel görünüm
(Kudde ve Ahunbay 2016)

3.5.3.2. Aya Konstantin Kilisesi (Hagios Konstantinos ve Hagio Helene)

İmrahor İlyasbey Caddesi üzerinde, Kilise Sokak'ın batısında ve Feridun Kılıç Sokak'ın güney kısmında yer almaktadır. Kilise İstanbul'un fethinden önce inşa edilmiştir ve İmparator I. Constantinus ve annesi Helene adına da kutsanmıştır. Paganlıktan Hristiyanlığa geçen ilk imparator olan Konstantin (I. Constantinus) aziz mertebesine yükseltilmiştir (Kuban 2017:25). Kilise'nin yapımı fetihten öncesine tarihlenmektedir. Bazı araştırmacılar Studios Manastırı ve Kilisesi'ne komşuluğunu aslında manastırın binalarından biri olarak inşa edildiğini yüksek bir olasılık olarak görmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in kenti nüfuslandırma stratejilerinden biri olarak kente getirilen Karamanlı Ortodokslar, harabe halde bulunan kilisenin yerine yenisini inşa etmişlerdir. 1583 yılı Tryphon listesinde de kilisenin adı geçmektedir (Gülenaz ve Koca 2018:127). Kanuni Sultan Süleyman'a I. Ferdinand tarafından gönderilen heyette bulunan Dernschwan kiliseyi görmüş ve ikonalarından bahsetmiştir. Aziz Konstantin ve Aziz Helena'nın ve İsa'nın son akşam yemeğinin tasvir edildiği ikonaları aktarmıştır.

Şekil 3.5.3.2.1: Aya Konstantin Kilisesi (2021)

17. ve 18. yüzyıllarda sayısız onarım yapılan kilise, 1805 yılında yeniden inşa edilmiştir. Yapının içinde bulunan mermer kitabelerde onarım ve yeniden yapım yazılmaktadır. 1903 yılında avlusunda bulunan çan kulesi, II. Abdülhamit'in çanlara izin verdiği dönemde yaptırılmıştır (Gülenaz ve Koca 2018:128).

Kilisenin; lojmanı, çan kulesi, sosyal mekânları ve ek yapısı ile geniş bir avlusu bulunmaktadır. Duvarları kaba yontma taş ile örülmüş, iç ve dıştan sıvalıdır. Bazilikal planlıdır. Yan nefler orta neften bir basamak yüksektir. Etrafı duvarlarla çevrili kilisenin yapı yüksekliği 14 m, dış cephe genişliği 41,4 m, eni ise 20,10 m'dir (Sarıcıoğlu 2019:46).

Yapının karşısında 1874 yılında inşa edilmiş Aya Konstantin Rum Okulu bulunmaktadır. Ancak yapı günümüzde okul olarak kullanılmamaktadır.

3.5.3.3. Uşşaki Camii ve Dergâhı (Tekkesi)

İmrahor İlyas Bey Caddesi'nde bulunmaktadır. Şeyh Mehmed Halil Efendi tarafından H.1297/M.1879 tarihinde Uşşaki dergâhı olarak yaptırılmıştır. Tekke ve dergâhların kapatıldığı dönemde Uşşaki dergâhı da kapatılmıştır. 1950 ile 1952 yılları arasında çevrenin yardımlarıyla camiye dönüştürülmüştür. Dergâhın çevre duvarına gömülü halde bulunan çeşme yapının inşasından önceye dayanmaktadır. Uşşaki Camii içinde 57 kitaptan oluşan kütüphane bulunmaktaydı. Ancak 1978 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir (TDV 1991:265).

Şekil 3.5.3.3.1: Uşşaki Camii ve Dergâhı (2021)

3.5.3.4. Hacı Evhaddin Camii ve Külliyesi

Hacı Evhaddin Caddesi, Hacı Evhaddin Çeşmesi Sokak ve Komodor Zeki Işın Sokak ile çevrilmiş köşe parsel üzerinde bulunmaktadır. Tekke, hamam ve çeşmesiyle bir külliye olan eser H.993/M.1585 yılında Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Evliya Çelebi’de Mimar Sinan yapıları hakkında verdiği bilgide caminin adı geçmektedir. Külliyenin yapım tarihi *Hadikatü'l-cevami*'de H.985/M.1575 olarak verilmiştir. Hacı Evhaddin el-Halvetî es-Sünbülî adına yapılmıştır. Kabri külliyenin haziresindedir (Eyice 1989:472; TDV 1991:278). Hacı Evhad Külliyesi'nin ana girişi Hacı Evhaddin Caddesi üzerinde bulunan cümle kapısındanadır. Diğer girişi ise Hacı Evhaddin Çeşmesi Sokak cephesindedir. Hacı Evhad Camii ve Külliyesi'nin çevresi duvarlarla çevrilidir. Ahşap son cemaat yeri sonradan eklenmiştir. 1945 yılı onarımında alçıdan mukarnaslı mihrap, ahşap mahfiller ve minber yapılmıştır. Camii içinde 1941 yılından bu yana çini bulunmamaktadır. Tekke yapısı günümüze ulaşamamıştır. Avlu girişinde bulunan çeşmelerden ise yalnızca birinin haznesi

günümüze gelmiştir. Hamam yapısı Sinan örneklerinden farklı olduğundan geç bir dönemde yapıldığı düşünülmektedir (Eyice 1989:473).

Şekil 3.5.3.4.1: Hacı Evhaddin Camii ve Külliyesi (2021)

3.5.3.5. Şamdancı Hasan Ağa Mescidi / Malcı Mehmet Efendi Camisi

Hacı Kadın Caddesi üzerinde yer alan cami, H.1100/M.1688 tarihinde Şamdancı Hasan Ağa tarafında yaptırılmıştır. Malcı Mehmet Efendi tarafından minberinin koyulması sebebiyle bu isimle de anılmaktadır. Mescitten camiye döndürülmesi kitabesinde 1761 yılına tarihlenmektedir. 1940'lı yıllarda Hafız Mustafa Efendi'nin bu camide vazifelendirildiği söylenmektedir (TDV 1991:159).

Şekil 4.5.3.5.1: Çeşme üzerinde bulunan kitabe (2021)

3.5.3.6. Kürkcübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camisi

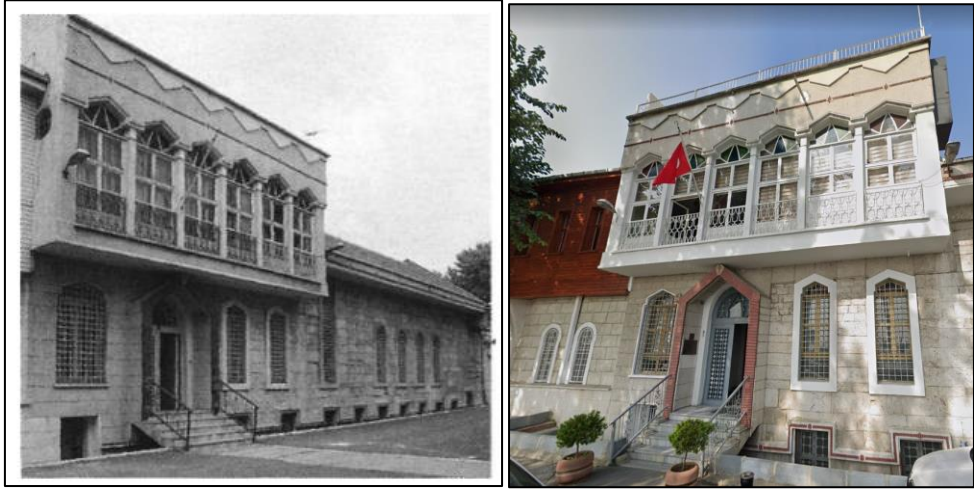
1613 yılında Kürkcübaşı Hacı Hüseyin Ağa tarafından mescit olarak inşa edilen yapı, daha sonra Fatma Hatun adında bir hayırsever tarafından minber yaptırılarak camiye çevrilmiştir. Mimari belli değildir. Ahşap çatılı caminin duvarları kâgirdir (TDV 1991:156). 1871 ve 1945 yıllarında onarım geçirmiştir. Kapısının üzerinde bulunan mermer kitabede 1871 tarihli besmele onarım esnasında yazılmıştır (Gülenaz ve Koca 2018:60). Kapı girişinde küçük bir avluya ve son cemaat yerine ulaşılmaktadır.

Şekil 3.5.3.6.1: Kürkcübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camisi (Anonim;2021)

3.5.3.7. Narlıkapı Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi

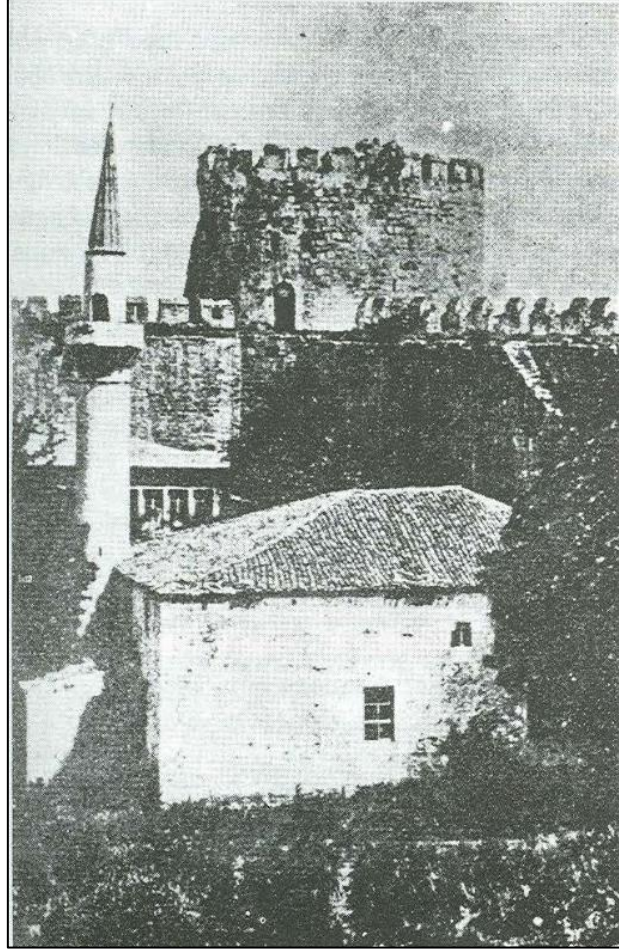
Yedikule, İstasyon Caddesi'ndedir. 1734-1835 yıllarında hizmet veren Narlıkapı Hastanesi için yapılmış bir şapel olarak 1803 (1807) yılında inşa edildiği bilinmektedir (Gülenaz ve Koca 2018:112). Surp Pirgiç Ermeni Hastanesi'nin yapılmasıyla Narlı Kapı Hastanesi kapatılmış, yapı tamamen ibadete ayrılmıştır. Yapının içinde bulunan 1794 tarihli taş kitabede mimarisi hakkında tonozlu bir şapel olduğu ifade edilmektedir (Seropyan 1994:89). 1835 yılında büyük bir onarım geçirmiştir. Akıl hastanesi olarak kullanıldığı sanılan bodrum katı, Kurtuluş Savaşı'nda silah deposu olarak kullanılmıştır. Sahil yolunun yapılmasıyla kilisenin konumu değişikliğe uğrar. 1962 yılında yıkılarak yeniden yapılan kilise 1964 yılında yeniden ibadete açılır (Seropyan 1994:90).

Şekil 3.5.3.7.1: Narlıkapı Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi (Seropyan 1994; 2021)

3.5.3.8. Fatih Camisi (Mescidi)

Fatih Sultan Mehmet tarafından Yedikule Hisarı içine yaptırılmıştır. Ayasofya Vakfına bağlı olan bu mescidin açılışı 1470 tarihinde yapılmıştır (TDV 1991:155). 1873 yılı Osmanlı-Rus Savaşı esnasında fişek imalathanesi ve depo olarak kullanılmış daha sonra Tophane-i Amire idaresince yıktırılmıştır. Enkazından çıkan ahşap malzemeler debbağ Akif Ağa'ya satılmıştır (Kumbaracılar ve Tamer 1995:29; Gülenaz ve Koca 2018:38). 1905 yılına kadar ayakta duran camiden günümüze minaresi gelebilmiştir. Kule Camisi, Yedikule Camisi, Fatih Camisi (Mescidi) isimleriyle de anılmaktadır (TDV 1991:227). Şekil 3.5.3.8'de görülen kâgir yapı su mahzenidir (Ayverdi 1973:677).

Şekil 3.5.3.8.1: Fatih Cami'nin 1886 yılından önceki durumu (Ayverdi,1973)

3.5.3.9. Hacı İlyas Mescidi

Alaca Mescit olarak da bilinmektedir. İstasyon Caddesi ile Bucakbaşı (Bucakbağı) Sokak'ın kesiştiği yerde bulunan mescidin banisi Hacı İlyas'tır. Hacı Evhaddin Cami haziresinde meftundur. Yapılış tarihi bilinmemektedir. Günümüze minaresinin kaide duvarından bir kısım kalmıştır (TDV 1991:109). 2008 yılında yapılan kazı çalışmalarında minarenin çevresi tamamen açılmış, yapının üzerine örtülmüş molozlar kaldırılarak tuğla döşeme ve avlusunda Bizans dönemine ait kuyu gün ışığına çıkarılmıştır. Yapının bulunduğu arsanın bir kısmı yola gitmiştir. Bu nedenle yol cephesindeki özgün duvarlara ulaşılamamıştır (Sav 2011:94). 2022 yılı itibariyle de Hacı İlyas Mescidi'nin rekonstrüksiyon çalışmalarına başlanmıştır.

Şekil 3.5.3.9.1: Ekrem Hakkı Ayverdi haritasında mescidin yeri, kazılarda ortaya çıkan kuyu ve kapı, rekonstrüksiyonu (Sav 2011; 2022)

3.5.3.10. Yedikule Sinagogu

Yedikule’de yaşayan 75-80 kişilik işçi ve esnaf Musevi ailelerin ibadetlerini gerçekleştirmek için İstasyon Caddesi’nde TCDD lojman binasının karşısında sinagog yapısının bulunduğu aktarılmıştır. Üç katlı ahşap bir evin tek katında, odaların birleştirilmesi suretiyle oluşturulan sinagogun varlığı gazete haberleri ve Vitali Hakko’nun kaleme aldığı kitabından bilinmektedir. Gazete haberi sinagog hakkında yayınladığı yazıda: *“1961’den 1964’e kadar ‘hazan’lık görevini yürüten Nesim Beruhiyel, anılan yıllarda icra edilmiş bir düğün veya bar-mitzva töreni anımsamamaktadır. Bazı günler, aralarında Moris Profeta, İsak Çukran, Mair Alazraki, Yusuf Reyna ve diğerlerinin bulunduğu, Haham Vitali Magriso yönetimindeki Sirkeci Hesed Bet Avram Sinagogu korosu gençleri, dinî törenlerde hizmet görmek üzere fahri olarak Yedikule’ye gider, semt sakinlerinin evlerinde misafir edilirdi. Çocukluk yıllarını Yedikule semtinde geçiren değerli sanayicilerimizden Vitali Hakko anılarında, bu sinagogda düzenlenen kendi Bar Mitzva törenini nakletmektedir”* olarak aktarmaktadır (Url-21) (Şekil 3.4.3.11). Hakko (2004) ise; zengin olan Musevi ailelerin de Yedikule’de ama kendilerinden uzakta olduklarını ve bu aileler ile sadece senede iki defa Roş Haşanah²⁹ ve Yom Kippur³⁰ bayramlarında sinagogda buluştuklarını yazmaktadır (Hakko 2004:17).

Musevi nüfusunun 1950 yılları sonuna doğru hızlı azalışı nedeniyle 1964 yılında sinagog kapanmıştır (Gülenaz ve Koca 2018:76; Hakko 2004:17). 1980 yılında çıkan yangında yapı yok olmuştur. Günümüzde var olan Erzincan Kültür ve Eğitim Vakfı Ayşe Dursun Cüher Kız Öğrenci Yurdu yapısı sonradan inşa edilmiştir.

²⁹ Roş Haşanah: İbrani takviminin yeni yılıdır. Bayram iki gün sürmektedir ve bu süre zarfında ailece yemek yeme ve ballı elma veya elma reçeli yeme adetleri vardır. İkinci günün sabahı sinagogda kutlanır ve şofar adı verilen keçi boynuzundan yapılan alet üflenir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ro%C5%9F_Ha%C5%9Fanah adresinden alındı.

³⁰Yom Kippur: Museviler için çok mukaddes olan bu bayramda günahlar için oruç tutularak tövbe edilir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yom_Kippur adresinden alındı.

Şekil 3.5.3.10.1: Sinagog yerine yapılan yurt yapısı (2021)

3.5.4. Konutlar

Tarihi Yarımada'daki konumu nedeniyle Yedikule semti Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin her evrimini mimari öğelerinde de yaşamıştır. Geçirdiği değişimlere rağmen toplamda 204 adet tescilli sivil mimarlık örneğine sahiptir (Url-22). Konutlar 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında ahşap malzemedен inşa edilmiştir. Ancak kâgir örnekler de mevcuttur. Genellikle bitişik nizam yapılaşma görülmektedir. Tescilli yapı gruplarının çoğunluğu hala özgünlüğünü koruyor olmasına rağmen bir kısım yapılar mail-i inhidam³¹ durumundadır. İlâveten özgünlüğünü koruduğu düşünülen yapıların bir kısmında da kapı ve pencere doğramalarında

³¹ Osmanlıca yazılışı meyyal-i inhidâm olan mail-i inhidam “yıkılmaya yüz tutmuş veya yıkılma tehlikesine sahip” manasındadır (<https://www.luggat.com> adresinden alındı.). 3194 sayılı İmar Kanunu 39. Maddesi'ne göre; “Genel güvenlik ve asayiş bakımından tehlike arz ettiği valilikçe tespit edilen metruk yapılar ile bir kısmı veya tamamının yıkılacak derecede tehlikeli olduğu belediye veya valilik tarafından tespit edilen yapıların sahiplerinin adrese dayalı nüfus kayıt sistemindeki adreslerine tehlike derecesine göre bunun izalesi için belediye veya valilikçe üç gün içinde tebligat yapılır. Yapı sahibine bu şekilde tebligat yapılamaması hâlinde bu durum tebligat yapan idarenin internet sayfasında 30 gün süre ile ilan edilir”. <https://www.mevzuat.gov.tr> adresinden alındı.

bozulmalar söz konusudur. Ahşap yerine plastik doğramalarla yenileme yapılmıştır. Ahşap yapılar cumbalı, iki ya da iç katlı olarak kâgir bodrum üzerine inşa edilmişlerdir. Üç katlı yapıların bazılarında son katta yarı açık mekânların üretildiği görülmektedir (Şekil 3.4.4.1). Konutların özgünlüğünün değerlendirilmesi tezin çalışma kapsamı dışında kalmaktadır.

Şekil 3.5.4.1: Üç katlı konutlarda yarı açık mekânlar, Kuyulu Bakkal Sokak (2021)

Şekil 3.5.4.4: Cephe süslemeleri, Kuyulu Bakkal Sokak (2021)

Şekil 3.5.4.5: Cephe süslemeleri, İmam Hüseyin Sokak (2021)

Şekil 3.5.4.6: Korunan cephe örnekleri (2021)

Dünya'nın farklı bölgelerinde ve dönemlerinde mimari süslemeye katkısı bulunan geleneksel seramiklere bir örnek "Azulejos" seramikleridir. İspanya ve Portekiz'de opak sırlanmış terracotta fayansı tanımlamayan Azulejos, Arapça kökenlidir ve "parlatılmış taş" anlamına gelmektedir. Portekiz'in kültürel mirası olarak kabul edilmiştir. Azulejo seramik karolarında; yeşil, kahve, sarı ve mavi renkler ön plandadır. Karolarda; geometrik formlar, bitki betimlemeleri, dini motifler ve manzaralar gibi farklı desenler kullanılmaktadır (Erman 2019:61).

Portekiz'de görülen seramik cephe süslemesinin benzer uygulaması Yedikule Sinagogu (bkz. Bölüm 3.5.3.10) yakınında bulunan Kuyulu Bakkal Sokak ve İmam Hüseyin Sokak'ta görülmektedir. Portekiz ve İspanya'da yaşayan Sefarad Musevileri'nin 1492 yılında Avrupa'nın farklı bölgelerine ve Osmanlı İmparatorluğu'nun liman kentlerine göç ettikleri/ettirildikleri bilinmektedir (Sert 2015:22). Osmanlı kentlerine yerleşmeye başladıklarında semtin adını alan sinagoglar inşa etmişlerdir. Ancak kaynaklara göre inşa edilen sinagogların dış cephelerinde sadelik iç mekanlarında ise renkli süslemelerin hakim olduğu aktarılmaktadır. Bunun sebebi olarak daha önce yaşadıkları topraklarda kimliklerini gizlemeye mecbur bırakılmaları neden olarak söylenebilir (Tuna 2006:111).

Şekil 3.5.4.4,5'de görülen cephe süslemeleri ve Portekiz'deki benzerlikler incelendiğinde birbirileri arasında kurulabilecek ilişki ihtimal dahilindedir. Ancak yine de teyit edilmeye muhtaçtır.

Şekil 3.5.4.7: Portekiz cephe seramik uygulama örnekleri (Erman,2019; Anonim)

3.5.5. Bostanlar

İstanbul'un kentsel tarım arazilerini oluşturan bostanlar; kültürel peyzaj ve tarihsel olarak miras değeri taşımaktadır. İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı sınırları dahilinde bulunan bostanlar, Theodosius Surları'nın inşa edildiği dönemle ilişkilendirilir. İmparator Theodosius'un idaresindeki M.S. 4. yüzyılın ikinci yarısı hakkında Themistius şunları aktarmaktadır; *“Şehirdeki boş alanlar artık yapıların işgal ettiği alanlardan fazla değil; artık yaşadığımız alandan daha fazlasında tarım yapmıyoruz; şehrin güzelliği bir uçtan bir uca dağılmış yamalar gibi değil, püskülüne kadar örülmüş ve şehrin tamamını örten bir elbise gibi...”* (Millingen 1899:42). Bu ifadeye göre surların henüz yapılmadığı sonucu çıkıyor olsa da tarım alanlarının 5. yüzyıldan önce bile varlığı anlaşılmaktadır. 422 yılına ait Theodosius Kanunnamesinde bir madde tarım alanları ve Kara Surları'nın ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Kara Surları'nın iç duvarda bulunan kulelerin alt katının kullanım hakkı civar arsa sahiplerine verilmişti. Üretici mahsulünü buralarda depolayabilecek ama aynı zamanda da surların korunmasından da sorumlu olacaktı (Kıran 2019:86). Bu kanun maddesine ek olarak Turnbull, alt katların depo alanı ya da bekçi kulübesi olarak kullanıldığından söz etmektedir: *“...Alt kattaki odaya şehirden, büyük bir kemerden geçilerek ulaşılıyordu. Savunma işlevleri büyük pencerelerin yapılmasına olanak tanımadığından, bu girişle odaya mümkün olan en fazla ışık ve havanın girmesi sağlanıyordu. Bu odanın şehrin savunma sistemiyle pek alakası yoktu ve depo ya da bekçi kulübesi olarak kullanılıyordu. Bazı durumlarda duvar ile aynı açıda dar bir arka kapı, iki duvar arasındaki yola (peribolos'a) erişimi sağlıyordu. Güvenlik endişeleri, alt kattaki odanın üst kattaki odayla her hangi bir iletişimi olamayacağı anlamına geliyordu. Yukarı kattaki odaya yalnızca kale burcunun olduğu kattaki kemerli bir girişten geçilerek ulaşılıyordu”* (Çorakbaş vd. 2014:41). Yazımı 15. yüzyıl başlarına dayanan “Praktika” adlı Bizans belgesi; İveron'daki Athonite Manastırı (Yunanistan'ın kuzeyinde Athos Dağı'nda yer alan manastırlardan biridir.) Yedikule Altın Kapı dışındaki tarım alanlarının mülkiyet hakkına sahipti. Fakat aristokrat bir ailenin işletmesine izin vermiştir. Bostandan yetişen ürünler belge de geçmektedir: kabak, lahana, pırasa, havuç, soğan, sarımsak, kavun ve salatalıktır (Kıran 2019:90). Kentin Boğaz bölgesi ve Marmara Denizi'ne kıyısı bulunan semtlerine taze meyve ve sebze surlar boyunca uzayan bostanlardan tedarik

edilmekteydi (Dam 2022:94). Hem tarımsal faaliyetler açısından hem de stratejik olarak öneme sahip olan bölgenin ihtiyacı olan su ise sarnıçlar kanalıyla ulaştırılmaktaydı (Crow 2022:73)

Şekil 3.5.5.1: Hendek ve surlar (Alan Başkanlığı; 2021)

Fetihten sonra Osmanlılar tarafından doldurulan hendeklerin içerisinde bulunan kuyu, bostancı odaları, su dolabı, meyve ağaçları ve fidanlıkların belgelerde ayrıntılı olarak yer alması tarımsal üretim alanı olarak kullanıldığını ifade etmektedir (Millingen 1899:55,172). 1455 yılı tahrir defterleri Yedikule’de bostancılıkla uğraşan Samatya’da yaşayana hanelerin varlığını aktarır. Ancak Osmanlı’nın ilk tahrir defterlerinde bostanlara dair bilgiye ulaşılmamıştır.

1585 yılında ise, Süleymaniye Vakfı mülkiyetinde bulunan Langa bölgesi ve çevresindeki 18 bostan ile ilgili çıkan koruma kararı; inşaat faaliyetlerinin tehdidinin arttığı olarak ifade edilebilir (Shopov ve Han 2013:35, Çorakbaş vd. 2014:43). 1735 yılındaki kayıtlarda surların iç kısmında yer alan bostanların 344, bostancıların sayısı ise 1301 olarak verilmiştir. Yedikule ile Silivrikapı arasındaki bostan sayısı da 9 olarak verilmiştir (Kıran 2019:94).

Osmanlı döneminde Kara Surları ve hendeklerin korunması yöneticilerin aldıkları kararlarla sağlanmıştır.. Sur duvarından 3 m mesafe çekilmek suretiyle yapılaşmaya izin verilmesi ve yapı yüksekliklerine getirilen sınırlamalar o dönemin yeşil koruma bandı düşüncesinin varlığını ifade edebilir (Kıran 2019:100). Fakat bu yasaklamalara rağmen 1559 yılında İstanbul kadısı ve Mimarbaşı Mimar Sinan’a gönderilen hükümde aksi uygulamaların yapıldığını aktarılmaktadır. 1722 yılı Kasım ayında İstanbul kadısına gönderilen fermanla hendek içinde açılan kuyuların kapatılması, sur duvarlarının güçlendirilmesi ve yapılan binaların yıkılması hakkındadır (Han 2016:35). 1831 tarihli tahrirde hendekler detaylıca anlatılmıştır. Konumları, kira durumları ve boyutları aktarılmış, Yedikule sahilinden Topkapı’ya kadar kısımda 304.5 dönüm büyüklüğünde 26 kıta hendek bulunduğu ifade edilmiştir (Kıran 2019:100).

1860 yılının Şubat ayında Fatımatü’z- Zehra ve ortağı Hristo yaklaşık 2,5 dönüm bostan satın alma girişiminde bulunmuştur. Yetkili merci Meclis-i Vâlâ³²; hendek satışının münasip olmadığı kararını almıştır. Meclis-i Vâlâ hendeklerin mülkiyet hakkını koruma adına şahıs ya da vakıf elindekilerin yeniden satın alma işlemlerini padişah’tan talep etmiştir. Onaylanmasının ardından hendekler yeniden tarım alanı

³² 23 Mart 1838 yılında kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nin üst kurulu olarak hizmet vermekte olup günümüzdeki eşdeğer karşılığı ise Yargıtay ve Danıştay’dır. <https://islamansiklopedisi.org.tr> adresinden alındı.

olarak kullanım kazanmıştır (HAN 2016:30)(Han 2016:30). Han (2016) incelemiş olduğu tüm bu belgeler ışığında hendeklerin tarım alanı olarak kullanımında koruma yaklaşımının esas olduğu ifade edilebilir.

Şekil 3.5.5.2: Bostanların sulama sistemi (Anonim)

Tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği yaklaşık 1600 yıllık bostanlar günümüze kadar gelen köklü bir gelenektir. Yedikule bostanlarında yetişen ve “Yedikule Marulu (*Lactuca Sativa*)” olarak bilinen marul cinsi ise bölgenin simgesidir (Sarıcıoğlu 2019:11). Günümüze kadar ulaşabilmiş olan bostanlar Mevlanakapı-Yedikule arasındaki bulunan hendek içindeki bostanlardır (Çorakbaş vd. 2014:48). Yedikule bostanları, Bizans ve Osmanlı belgelerinde verimli topraklar olarak kaydedilmiştir. Ancak Menderes döneminde yapılan imar faaliyetleri ile takip eden 1970’li yıllarda yaşanan göç ve ideal kent modeli arayışının yıkıcı etkisi özellikle bu alanları yapı adalarına dönüştürmüştür.

Fatih Belediyesi kültürel mirası tanıtmaya yönelik çalışmaları kapsamında geliştirdiği Yedikule Bahçe projesi ile meyve ve sebze üretimini bilhassa çocuklarla deneyimleme amacını taşımaktadır. Yedikule Bahçe 7.568 m² lik alanda yer alan Yedikule

Bahçe'nin yapımında doğal malzemeler kullanılmıştır. 40 adet ekim-dikim yapılacak alan, bostan seyir alanı, kümes hayvanları, 2 adet fide yetiştirme serası ve sulama sistemleri ile tarımsal eğitim sahası olarak düzenlenmiştir (Url-14).

Şekil 3.5.5.3: Yedikule Bahçe³³

3.5.6. Çeşmeler

3.5.6.1. Uşşaki Camisi (Tekkesi) Çeşmesi

Yedikule Uşşaki Camii duvarında bulunan çeşmenin banisi belli değildir. H.970/M.1562 tarihinde yaptırılmıştır (TDV 1991:328). Tekke ise çeşmeden daha sonra yapılmıştır. Çeşmenin teknesi günümüzde zemin seviyesinin altında kalmaktadır. Kitabesinin ilk satırında “*Vak’au’t-tarih: İnna a’tanake’l-kevser*” ifadesiyle aslında yapım tarihi ebced hesabıyla bulunmaktadır. Orta satırında ise; “*Fetekabbelha Rabbuha bi kabulen hasenin...*” ayet-i kerimesi alt satırında da kelime-i tevhid yazılmıştır. Çeşme üzerinde bulunan kitabedeki hat yazısının Ahmet

³³ www.fatih.bel.tr adresinden alındı.

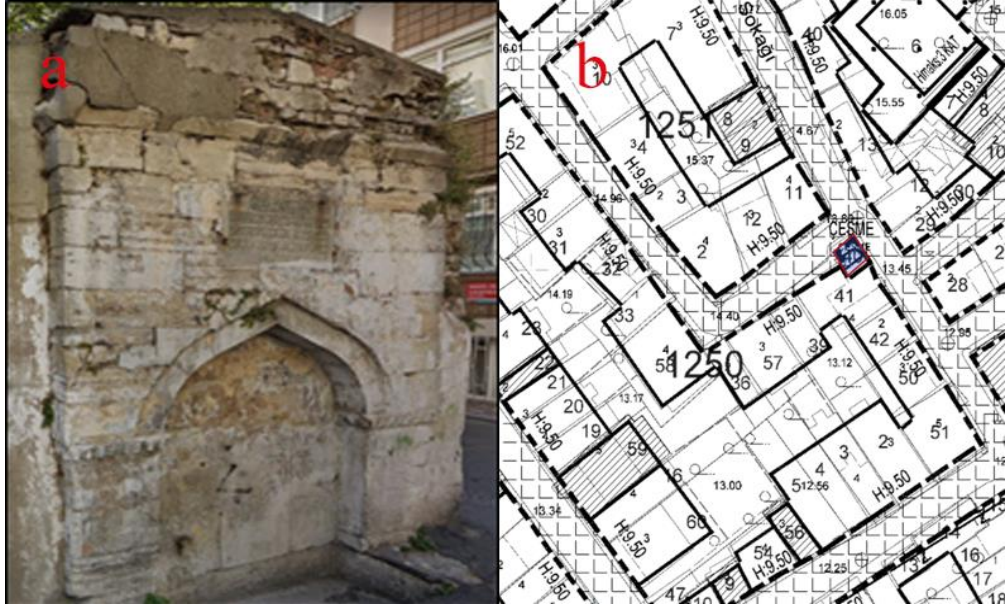
Karahisari'ye ait olduğu düşünölmektedir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde Ahmet Karahisari'ye ait hat yazısıyla benzerliği bu kaniya varılmasına neden olmaktadır (Gülenaz ve Koca 2018:122; Sarıcıoğlu 2019:47).

Şekil 3.5.6.1.1: Çeşme üzerinde bulunan kitabe, a) (Gülenaz ve Koca 2018), b) (2021)

3.5.6.2. Narlıkapı (Tölbentçizade) Çeşmesi

Narlıkapı çeşmesi Tölbentçizade ismiyle de anılmaktadır. Narlıkapı Çeşmesi Sokak ile Ali Efendi Sokak'ın buluştuğu köşe parsel (1250 ada 40 parsel) üzerinde bulunmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan çeşme klasik üsluptadır. Banisi belli olmamakla birlikte H.1162/M.1749 tarihinde Edirne müderrislerinden merhûm el-Hâc Mustafa bin el-Hâc Muhammed Efendi'nin onarımını yaptırdığı 1902 yılının Kasım ayında da Şefika Hanım tarafından tamir ettirildiği aktarılmaktadır (Url-23).

Şekil 3.5.6.2.1: Çeşme üzerinde bulunan kitabe (2021;Fatih Belediyesi)

3.5.6.3. Yedikule Meydan Çeşmesi

Yedikule Maksem Çeşmesi adıyla da bilinmektedir. Yedikule Hisarı'nın girişine yakın yerde konumlanmış çeşmenin banisi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır (Url-24). Cami Sokak'ta yer alan çeşmeden geriye sadece taş duvarları kalmıştır. 2022 yılı itibariyle Fatih Belediyesi tarafından restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.

Şekil 3.5.6.3.1: Yedikule meydan çeşmesi (2021)

3.5.6.4. Yedikule Zindanı Çeşmesi

Fatih Cami'nin minaresine çok yakın bir yerde yapılmıştır. Kesme taştan yapılmış, dikdörtgen planlı ve cephesi yuvarlak kemerlidir. Fatih Belediyesi tarafından yürütülen restorasyon çalışmaları kapsamında ihya edilmektedir.

Şekil 3.5.6.4.1: Yedikule zindan çeşmesi (Kurul Arşivi; 2021)

3.5.6.5. Kürkçübaşı Çeşmesi

Kürkçü Hüseyin Ağa Cami'nin duvarına bitişik olarak H.1234/M.1924 yılında yaptırılmıştır. Kitabesinde; “İş bu çeşme-i Dârâ'yi inşa eyledi Râ'nâ, İç suyu bâni-i sahibesine eyle duâ” yazmaktadır. Çeşmenin banisinin kadın olduğu anlaşılrsa dahi kimliği hakkında bilgi bulunmamaktadır (Url-25).

Şekil 3.5.6.5.1.1: Kırkçübaşı çeşmesi (2021)

3.5.7. Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri ve Sosyo-Ekonomik Yapı

Konstantinopolis'te dini, zafer, imparatorluk kutlamaları, cenaze gibi bir çok farklı nedenlerle tören alayları düzenlenmekteydi. Aynı zamanda imparatorluğunu gücünü ve görkemini yabancılara duyurmak için de törenler önemli rol oynamaktaydı. Törenler Kitabı, bu ritüellerin titizlikle hazırlandığını aktarmaktadır (Mango 2000:174).

Altın Kapı, 5. yüzyıl itibariyle imparatorluk alayları için önemli bir tören sahnesi olmuştur. Zaferden dönen İmparatorlar kente bu kapıdan girerlerdi. Orta Bizans dönemine ilerlerken zafer törenleri dini bir havaya bürünmüştü. Bu nedenle de Altın Kapı'ya kutsallık atfedilmişti (McGeer 2022:121).

Studios Manastırı, Bizans İmparatorluğu boyunca sosyal ve dini bir merkez halini almıştır. Vaftizci Yahya'nın rölikleri ve değerli el yazmalarına ev sahipliği yapmıştır (Pekak 2000:107). Altın Kapı ile olan yakınlığı nedeniyle imparatorların tören alaylarından sonra kolaylıkla uğrayabildikleri bir merkez statüsünü uzun yıllar

korumuştur. İmparatorların kente girişlerinden sonra ilk ibadet ettikleri dini yapıdır. Studios Manastırı'nı ayrıcalıklı yapan törenlerden birincisi; Vaftizci Yahya'yı anma günü olarak kutlanan 29 Ağustos tarihidir. İmparatorun bizzat katıldığı, tüm yıl boyunca yapılan on yedi törenden biridir. İkinci tören ise; kentin Latin işgalinden kurtuluşu nedeniyle İmparator VIII. Michael'ın zafer alayıdır. Tören Altın Kapı'dan başlamış ve Studios Manastırı'nda devam etmiştir (Giritlioğlu 2019:69).

Altın Kapı ve Studios Manastırı Konstantinopolis'in törensel yaşamında önemli rol oynamışlardır. Törenler belirli aralıklarla gerçekleşiyor olmasına rağmen fiziksel varlıklarının ötesinde kent hafızasında somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak yer etmiştir. Bu iki yapı mimari özelliklerine ilave olarak ritüelleri ile de anılmaktadır.

Yedikule Hisarı, Fatih döneminde hazinenin muhafazası, devlet hapisanesi ve arşiv olarak kullanılmıştır. Zindan olarak kullanıldığı dönemde hazin olaylara da sahne olmuştur. Tarihte ilk kez padişah görevindeki vezir-i azam için Fatih tarafından infaz emri verilmiş, 1453 yılında Çandarlı Halil Paşa Altın Kapı'daki zindanda idam edilmiştir. 1821 yılına kadar geçen süre boyunca kırk dört vezir-i azamda aynı sonu yaşamıştır. 1622 yılında da Osmanlı'nın en genç padişahı II. Osman burada henüz 19 yaşında iken katledilmiştir. Genç Osman'ın bu hazin sonunda önemli rol oynayan Davut Paşa'da II. Osman'ın öldürüldüğü yerde bir yıl sonra idam edilmiştir. Bu trajik hikayelerin yaşandığı Altın Kapı Güney Kulesi ya da Kanlı Kule; bir dönem hazinenin saklandığı yer olarak da ifade edilmektedir (Gülenaz ve Koca 2018:40).

Yeşilçam'ın sahnelerinin çekildiği Yedikule Tren İstasyonu ve İstasyon Caddesi, İstasyon Berberi Cavit, Hepşen Bakkaliyesi, ahşap yapıları; somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak Yedikule'nin dinamik karakterleridir. Tez çalışması kapsamında yapılan alan ziyaretlerinde de filmleri aratmayacak aile samimiyetindeki sıcak karşılaşmalarının eksilmediği deneyimlenmiştir. Cavit Bey ve Aygül Hanım alanda ihtiyaç duyduklarımızı temin etme konusunda son derece özverili davranmışlardır.

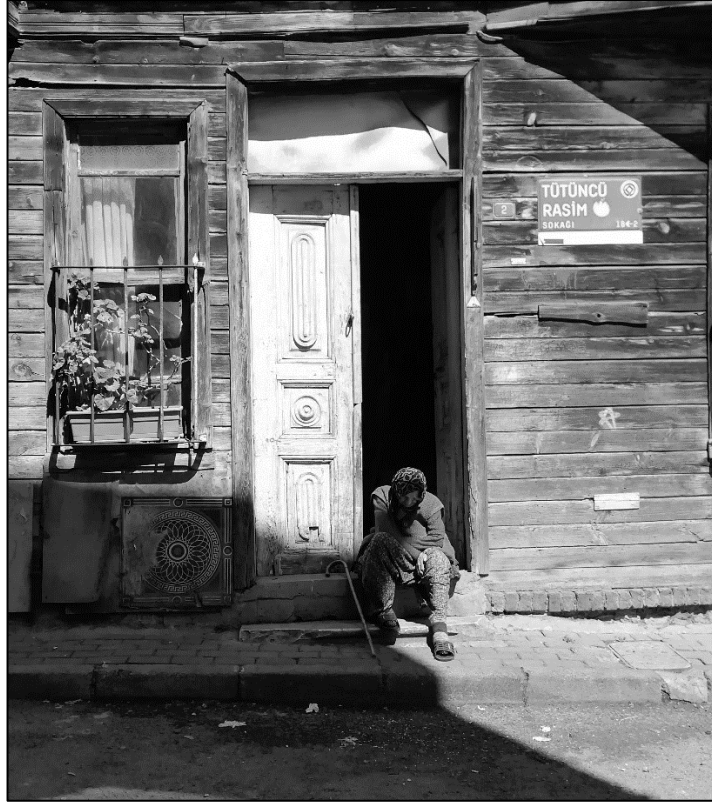

Şekil 3.5.7.1: İstasyon Berberi Cavit (2021)

Şekil 3.5.7.2: Hepşen Bakkaliyesi (2021)

Sokakları Yeşilçam filmlerinin hafızalara kazınmış sahneleri barındırmaktadır. “Çemberimde Gül Oya (2004)” gibi hala daha ilgiyle izlenen bir çok dönem ve televizyon dizisinde de mekân olarak kullanılmıştır. “Bana Masal Anlatma (2015)” isimli sinema filmi de Yedikule ve çevresinde geçmektedir. Yedikule Hisarı “Leyla ile Mecnun (2011)” isimli televizyon dizisinin “Metonya” sı olarak karşımıza çıkmıştır.

Şekil 3.5.7.3: Tütüncü Rasim Sokak (2021)

Şekil 3.5.7.4: İstasyon Caddesi (2021)

Yakın geçmişimize kadar varlığını sürdüren Yedikule Merkez Eczanesi artık yitirilmiştir. Kuruluşu 1920’li yıllara dayanan, raflarında orijinal etiketleriyle 1851 yılından kalma ilaç şişeleri, karağağaçtan ahşap dolapları ve oyulmuş eczacılık sembolü ile soyut ve somut kültürel miras değeri taşımaktaydı. Aynı zamanda sosyal yardımlaşmanın yapıldığı, güçlü bağların olduğu bir eczane olarak anlatılmaktadır. Eczanenin üçüncü sahibi olan Suzan Acunaş, doğal malzemelerin eski tekniklerle hazırlandığı eczacılık kültürünü devam ettirme gayretini kendisi ile yapılan bir röportajda aktarmıştır (Url-26).

Doğan Hızlan 25 Ocak 2015 tarihinde gazete köşesinde Yedikule Eczanesi’nden bahsetmektedir. Yedikule Caddesi’nden bulunduğu sırada vitrinin dikkatini çektiğini ve çocukluğundaki hatıralarının canlanmasından duyduğu mutluluğu okuyucuyla paylaşmaktadır (Url-27).

2019 yılında sosyal medyada yayınlanan fotoğraflarda eczanenin bir müzeye dönüştürüldüğü ifade edilmektedir . Ancak bugün eczane kapanmış beyaz eşya satan bir dükkan haline dönüşmüştür.

Şekil 3.5.7.5: Yedikule Merkez Eczanesi³⁴(2019)

Şekil 3.5.7.6: Eczanenin günümüzdeki durumu (2022)

³⁴<https://d.facebook.com/613484345334142/photos/pcb.2786967587985796/2786940347988520/?type=3&source=49> adresinden alındı.

Yedikule'nin sosyal yapısı Bizans dönemi ve fetihle birlikte süregelen gelişim çerçevesi içerisinde pek de fazla değişmemiştir. İstanbul' un üst gelir grubundan olan Rum ailelerinin yaşadığı semtlere göre, Samatya ve Yedikule bölgesi küçük esnaf ve daha alt gelir mensubu insanların oturduğu bir yer olmaya devam etmiştir. Bunlardan en önemlileri olan Karamanlılar Osmanlı arşivlerinde; Zimmiyan-i Karaman, Karamanos, Karamani isimleriyle anılmaktadır. Evangelia Balta'ya göre (1990); *“Müslüman olan Osmanlılardan yalnızca Ortodoks inancına sahip oldukları için ayrılırlar. Yunanca bilmiyor olmalarıyla da Yunanistanlılardan...”* (Balta 1990:84). Lozan Antlaşması sonrasında yaklaşık 193 bin Karamanlı aile Rum sayılarak kimlik değişimine uğramıştır. Bugün Yedikule'deki nüfusu geçmişe nazaran yok denecek kadar azdır. İstanbul'un çeşitli semtlerinde ikamet eden Karamanlılar günümüzde yalnızca Mersin ve Tarsus bölgelerinde topluluk halindedir (Gülenaz ve Koca 2018:76).

Türkiye'nin önemli iş adamlarından biri olan Vitali Hakko *“Hayatım Vakko”* adlı kitabında doğduğu Yedikule hakkında şu şekilde bahsetmektedir: *“Evimiz iki katlı idi....Üst katta bir Rum aile, yanımızdaki evde ise Karamanlı Yusuf Efendi ve ailesi otururdu.”* (Hakko 2004:15). Komşuluk ilişkilerinin akrabalıktan öte; inanç, din, dil ayrımı yapmaksızın yalnızca ahlâka ve güzel sohbete dayalı olduğunu anlatmaktadır. 1913 doğumlu olan Vitali Hakko semtin sosyo-ekonomik durumu hakkında da şunları ifade etmektedir: *“Oturduğumuz semt, bugün olduğu gibi, o günlerde de İstanbul'un yoksul semtlerinden biriydi. Ama bu yoksul semt, yaşamasını bilen, gönlü zengin insanlarla doluydu. Güzel havalarda, akşamları, yemekten sonra konu-komşu, bizim üç evin taş merdivenlerine, yamalı minderlerini koyup oturur, sohbeti koyulaştırırlardı”* (Hakko 2004:16). Cumhuriyet'in ilan edildiğinde surların önündeki karakolu kırmızı beyaz renklerle süslediğini ve Yedikule halkının hep birlikte toplanarak törenle kutlama yaptıklarını aktarmaktadır. Vitali Hakko babasının demir yolunda çalışan bir işçi olduğunu, fakat Cumhuriyet'in ilanı ile Fransızlardan devir alınan işletmenin gayrimüslim çalışanların işlerine son verdiğinden bahsetmektedir (Hakko 2004:28).

Yedikule'nin Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki demografik yapısına bakıldığında karma bir toplum görülmektedir. Ancak Rum halkına yönelik İstanbul'da 6-7 Eylül

1955 tarihinde yaşanan siyasi olaylar sonrasında gayrimüslim halkın bir kısmı göç etmiş, yerel halkın yapısı değişime uğramıştır (Toprak 1993:214). Zamanla boşalan konutlara İstanbul'a göç eden bölgeye yabancı insanlar yerleşmişlerdir. Yedikule'nin nüfusunda yaşanan bu değişim ile sosyo-kültürel dokudaki değişim doğru orantılı olarak evrimleşmiştir (Uzun 2019:9).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YEDİKULE SEMTİ'NDE KÜLTÜR ROTASI PLANLAMA

4.1. ALAN ANALİZLERİ

Yedikule'nin fiziksel varlığı, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda sürdürülebilirliğinin sağlanması, alandaki gereksinimlerin doğru olarak bilinmesiyle mümkündür. Dolayısıyla çalışmalara altlık oluşturacak analizlerin birbirleri ile ilişkileri gözeterek değerlendirilmeleri gerekmektedir. Kentin doku analiziyle geçmişten bugüne alanın tahribatı büyük ölçekte okunmasını sağlayarak gerekli tedbirlerin alınmasında ivedilik kazandırılmak istenmiştir. SWOT analizi³⁵ yöntemiyle elde edilen bulgular, güçlü ve zayıf yönlerin kazanımları ve böylelikle alanın sürdürülebilir korunmasına katkısı sağlayacaktır. Yedikule Kültür Rotası'nın planlama aşamasında alanın yapısal durumu ve yetkililerin tasarrufları kadar bölge halkının da görüşleri önem arz etmektedir. Yerel halkın işbirliği içinde olması ve çalışmayı desteklemesi beklenmelidir. Turizm hareketi olarak kültür rotasının ekonomik ve sosyal açıdan katkı sağladığı düşünülse de bölgede yaşayanların benimsemesi de son derece değerlidir. Bu bağlamda halkın geleneksel yaşamı hakkında elde edilen bilgilerle de oluşturulacak rotanın etkisi analiz edilecektir. Yapılan tüm tespitler değerlendirilerek, üretilmesi planlanan projelerin sürdürülebilirliğine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

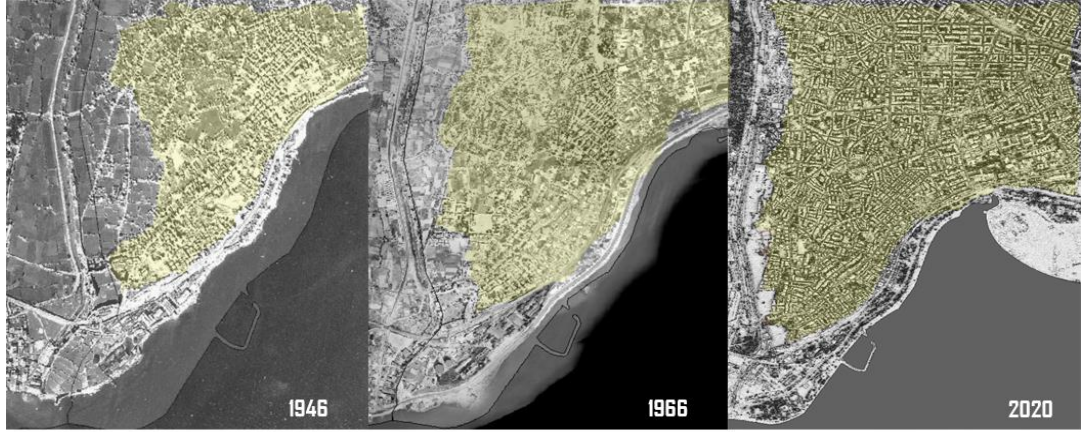
o **Doku Analizi:**

Alanın doku analizi hazırlanmasında altlık olarak İBB'nin uydu haritaları kullanılmıştır. 1946, 1966 ve 2020 yılları içerisinde meydana gelen arazi kullanım değişikliği incelenmektedir. Seçilen yıllara ait görüntülerin aynı boyut ve pikselde

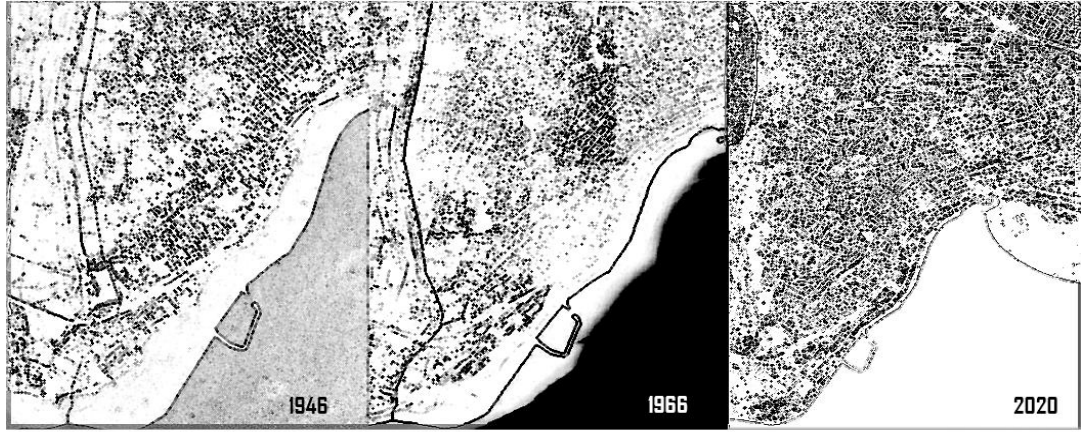
³⁵ SWOT Analizi: Bir proje ya da durumun güçlü (Strength) ve zayıf (Weakness) yönlerini belirlemekte, çevreden kaynaklı fırsat (Opportunities) ve tehditleri (Threats) saptamakta kullanılan stratejik teknik olarak ifade edilmektedir. Aşamaların baş harflerinin oluşturduğu SWOT analizi 1960'lı yıllarda Harvard Üniversitesi profesörlerinden Learned, Christensen, Andrews ve Guth tarafından geliştirilmiştir. Ulaşılmak istenen hedefin olumlu olumsuz tüm bileşenlerini tanımlayama yardımcı olmaktadır. Böylelikle planlanan proje (durum, kişi, şirket vb.) stratejik bir yaklaşımla tasarlanmakta gerekli önlemlerin alınmasına ışık tutmaktadır. <https://tr.wikipedia.org/> adresinden alındı.

olmaları doğru sonucun daha net okunabilmesi adına kaçınılmazdır. Analizlerin yapılabilmesi için Photoshop ve ImageJ programları kullanılmıştır. Referans alınan uydu görüntüleri ImageJ programında 5000x5000 piksel boyutunda resim formatına dönüştürülmüştür. Isodata kümeleme yöntemi ile kontrolsüz sınıflandırma uygulanmış, kent dokusunun büyümesi ve yayılması incelenmiştir. Isodata kümeleme yöntemi; eşit piksel ve boyutlarda hazırlanan uydu görüntüsü üzerinden benzer dokuları seçerek kümeleyen bir veri yöntemidir. Verilerin sınıflandırılacağı küme sayısı ve ortalama değeri belirtilerek gelişigüzel sınıflandırma yapılmaması sağlanır. Uydu görüntüsü üzerinde her doku ortalama değerine en yakın kümeye dahil olmaktadır (Alparslan, vd. 2004:59). Alan ölçülerini ve sayısal değerleri de analiz edebilen algoritmaya sahip Isodata, sayısallaştırmadan yalnızca görsel üzerinden de alanın kendine özgü morfolojisini okumaya imkan sağlamaktadır.

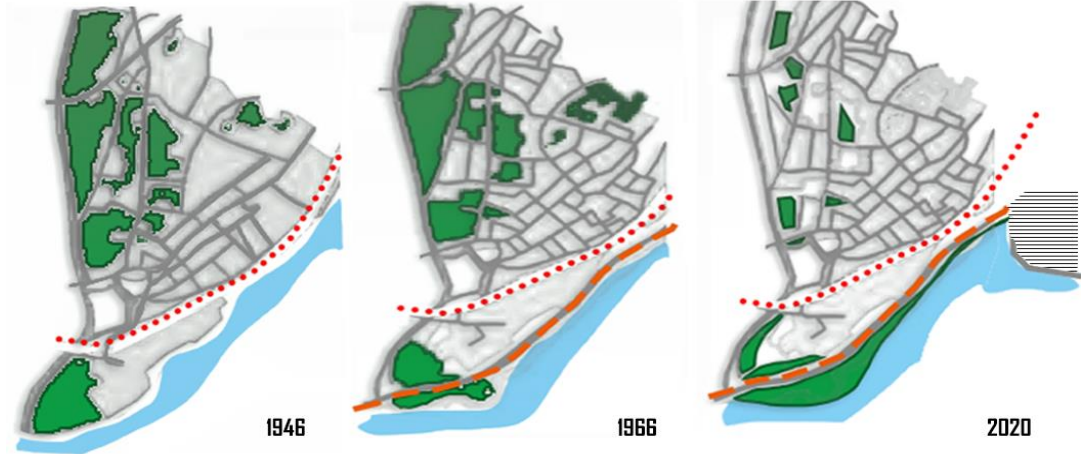
Kentsel dokunun zaman içinde değişen karakteri ve dinamik yapısı Şekil 4.1.1’de gözlemlenmektedir. 1946 yılında yerleşmesinin kendine has morfolojisi küçük kümelenmeler halindeyken yapılan müdahaleler neticesinde 1966 yılında genişlemiş 2020 yılında ise neredeyse boşluklarının çoğunu yitirmiştir. Bir dönem kontrolsüz verilen yapılaşma izinleri fiziksel ve doğal çevresinin değişimine hatta büyük ölçüde yok olmasına neden olmuştur. Fiziksel, doğal ve demografik yapısındaki değişim beraberinde kültürel miras öğelerinin sıradanlaştırmakta, kent imajına zarar vermektedir. Dönemin ihtiyaçlarını çözüme kavuşturmak adına alınan kararlar; sosyal, fiziksel, manevi ve tarihi dokulara zarar vermiştir. İmar faaliyetlerinin hızla ilerlediği Cumhuriyet dönemi sonrasında bostanlar adeta birer hobi bahçesine dönüşmüş hatta yok olmaya yüz tutmuştur. Bu süreçte gerek çevresel gerekse kültürel sürdürülebilirliğin uygulanmasında ciddi değer kayıpları yaşanmıştır.

YERLESIM ALANLARI

BOSLUKLAR AZ YOGUN YOGUN

YESIL ALAN YERLESIM ALANLARI MARMARA DENIZI
SAHIL YOLU TREN YOLU YENIKAPI ETKINLIK ALANI

Şekil 4.1.1: Kent doku analizi

1936 yılında H.Prost tarafından hazırlanan planda; önerilen sahil yolu ve üzerine bir dizi yapılaşma kentin kıyı sınırlarını okunamaz noktaya getirmiştir. Kentsel peyzaj ve tarım ögesi olarak Yedikule Bostanları, Bizans ve Osmanlı mirası olarak tanımlanmaktadır. Kara Surları'nın sur içi ve dışı olarak çizmiş olduğu sınırın yeşil tampon bölgesi olarak da ifade edilebilir. Ancak tampon bölge olarak günümüzde ifade edilmesi mümkün değildir. Oysaki aile mesleği olan bostancılık geleneksel sürdürülebilir tarıma en iyi örnek olarak verilebilirdi. Gelecek kuşaklara aktarılacak bir gelenek, bir miras olarak bugün tanımlanamamaktadır. Bostancılıkla ilgilenen ailelerin sayıları yok denecek kadar azalmıştır. Zira artık mesleklerini yapacak alanları kalmamıştır. 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında "yenileme alanı" ilan edilerek bu geleneksel üretim alanlarının önemli bir kısmı yok olmuştur. Yedikule Bostanları'nın geriye kalan kısımları ile ilgili olarak 2017 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından "Kentsel Tarım Parkı" projesi gündeme gelmiştir. Bostan alanları İstanbul'un kent tarihi ile ilgili yazımlarda sur içinin göz ardı edilen alanları olmuştur. Kentin koruma faaliyetleri sürecinde değerlendirilmeye tabi tutulmamış, diğer kültürel miras öğelerinin gölgesinde kalmıştır.

Yedikule'nin Fatih ilçesi nüfus verileri ve yıllara göre dağılımları analiz edildiği Şekil 3.1.3'de, Fatih ilçesinde yaşanan göç hareketlerinin büyük bir kısmının Yedikule'de yaşandığı söylenebilmektedir (bkz.Bölüm 3.1). İstanbul'a yaşanan göç akınından etkilenen bir bölgedir. Tarihi Yarımada'daki konumu, ticaret ve sosyal alanlara olan yakınlığı ve erişim kolaylığı tercih edilir kılmıştır. Korunamamış, atıl durumdaki eski yapıların düşük kira bedeli ve yapı stoğunun fazla olması bir diğer etkendir.

Yedikule'nin dar sokak yapısı ve ana arterde yaşanan yoğunluğun giderilmesi gerekmektedir. Buna yönelik çalışmalara Genççağa Sokak ve İmam Hüseyin Sokak'ın yayalaştırılması örnek olarak gösterilebilir. İstasyon Caddesi ile birleşen aynı aksta bulunan bu iki sokak, İmrahor Caddesi'nden girildiği andan itibaren deniz manzarası ve yer yer geleneksel konut dokusuyla buluşmaktadır. Peyzaj öğeleri ve sınır elemanları ile yayalaştıran sokak, sakinlerinin araç gürültüsü vb. rahatsızlıklarını da azaltmaktadır. İmrahor Caddesi'nden Yedikule Kapısı yönüne gidildiğinde sağ tarafta bulunan oto sanayileri kentsel dokuya uygun olmamaktadır. Aynı zamanda 10. Yıl

Caddesi'ne bağlanmak için kullanılan ana caddede sanayiye gelen ve park eden araçlar nedeniyle yoğunlaşmaktadır. Zira alanın geneli özel araç sahiplerinin dahi park yeri bulmasına olanak sağlayamayacak derecede dardır. Buna rağmen çift taraflı park etme görülmektedir. Yıkılan evlerden kalan boş parseller araç park alanı olarak kullanılsa da sadece anlık bir çözümden ibarettir. Konunun daha da hayati bir boyutu ambulans, itfaiye, vb. acil durumlarda araçların sokaklara darlık ve çift taraflı park etme nedeniyle sokaklara girememektedir. Bu konu hakkında araç sahiplerinin gereken sağduyuyu göstermeli, yetkililerin bu mağduriyeti gidermesi gerekmektedir.

Şekil 4.1.2: İmrahor Caddesi (2021)

Şekil 4.1.3: Boş parsellerin otopark kullanımı (2022)

Anıt eserlere ulaşım Yedikule'nin bir diğer sorunsalıdır. Küçük Altın Kapı'ya Yedikule Hisarı avlusundan başka ulaşım imkânı bulunmamaktadır. Kara Surları'nın sur dışı bostan bölgesinde sağ tarafında Yedikule Mezarlığı'nın bulunduğu bostan kenarında bulunan tali yol, geliştirilerek Küçük Altın Kapı'yı başka bir açıdan görmeye imkân sağlayabilir.

Şekil 4.1.4: Küçük Altın Kapı (2022)

○ **SWOT Analizi:**

Alanın; güçlü ve zayıf yanları, fırsatları ve tehditleri aşağıda tanımlanmaktadır.

GÜÇLÜ YANLAR

- Alanın korunmasına yönelik kamu kurum ve kuruluşlarının giderek artan farkındalığı
- Tarihi dokusu, kökleri ve kültürel miras zenginliği
- İmrahor İlyas Bey Camii, Yedikule Hisarı ve İstasyon Caddesi'nin turizm kapasitesi
- Silueti
- Özgün yapı ve sokak dokusunun varlığı
- Denize yakınlığı
- Farklı kültürlerin birlikte yaşadığı bir sentez oluşu
- Raylı sistem hattının yakın konumunda oluşu, rahat erişilebilir olması
- Koruma alanı
- Mahalle dokusunun korunmasında eski yerleşimcilerin gayreti
- Bostanların kentsel tarımdaki konumu
- Yedikule ve çevresindeki miras varlıklarının tanınırlığı

ZAYIF YANLAR

- Kaçak yapılaşmanın dokuya ve silüete verdiği zarar
- Mülkiyet problemleri
- Göç nedeniyle mahalle dokusunda değişim, uyum sorunu
- Kara Surlarının rekreasyon alanı olarak kullanılmaması
- Sahil şeridinin güçlü manzarasına rağmen tesislerin bulunmaması
- Sosyal ve kültürel tesislerin azlığı nedeniyle yerel halkın alan dışında faaliyetlere katılması
- Kentsel dönüşümün çözüme ulaşamaması
- Dar sokaklara araçların park etmesi, otopark yetersizliği
- Yedikule ve İmrahor İlyas Bey Caddesi'nde tente, cephe, kepenk, aydınlatma elemanları gibi kentsel tasarım öğelerinin
- Küçük Altın Kapı ve bostan arasında bulunan belli belirsiz yollar

- Yedikule Kapısı'nın yan sur duvar bedenindeki hasar
- İmrahor İlyas Bey Camii'nin günümüzdeki durumu

FIRSATLAR

- Toplumsal hafızanın sürdürülebilir korumada zemin oluşturması
- Kentsel tarım olarak bostan kültürünün canlandırılması
- Sahil şeridinin düzenlenerek ekonomiye kazandırılması
- Kara Surları'nın ve Yedikule Hisarı'nın yerli-yabancı turistin ziyaretine açılması
- Çevresinde var olan tarihi yapıların vurgulanması
- Sahip olduğu turizm potansiyeli ile tarihi yarımada içerisinde her noktadan oluşturulabilecek zengin güzergâh potansiyeli
- Yedikule'de geçmişte var olan deri zanaatının canlandırılarak hem kültürel mirası korumaya hem de kalkınmaya katkısı
- Raylı sistemin gelişmesi

TEHDİTLER

- Kültürel miras öğelerinin bilinçsizce tahrip edilmesi
- Silueti bozan yapı yükseklikleri
- Yedikule kapısından çıkış yapan araçların sur duvarlarına verdiği zarar
- Karmaşık nüfus, göç baskısı ile mahalle kültürünün yok olması, uzun yıllardır yaşayanların başka ilçelere göç etmesi
- Uyumsuzlukların beraberinde getirdiği toplumsal ayrımcılık
- Depreme nedeniyle oluşabilecek hasar ve kayıplar
- Kentsel dönüşüm alanlarında dokuyu bozan cephe örnekleri
- Aydınlatmanın yetersiz olduğu alanların güvenlik problemi
- İyi durumda olmayan tescilli konutların yitilmesi halinde yerine dokuya uygun olmayan konut yapımı
- Konut ya da ticaret alanlarında maliklerin değişiminde Yedikule Eczanesi'nin durumu gibi benzeri örneklerin çoğalma riski

Şekil 4.1.5: Yedikule Kapısı (Kurul Arşivi; 2021)

○ **Anket Çalışması:**

Kültürel rota hazırlanırken güzergâhın belirlenmesinde alanın yapısal durumu ve yetkililerin düşünceleri kadar bölgede yaşayanların görüşleri de oldukça önemlidir. Yaşam alanlarına kendi rızaları alınmadan turist topluluklarını dahil etmenin doğru bir yaklaşım olmayacağı açıktır. Dolayısıyla halkın işbirliği içinde olması ve çalışmayı desteklemesi beklenmelidir. Turizm hareketi olarak kültür rotasının ekonomik ve sosyal açıdan katkı sağladığı düşünülse de yerel halkın benimsemesi son derece değerlidir.

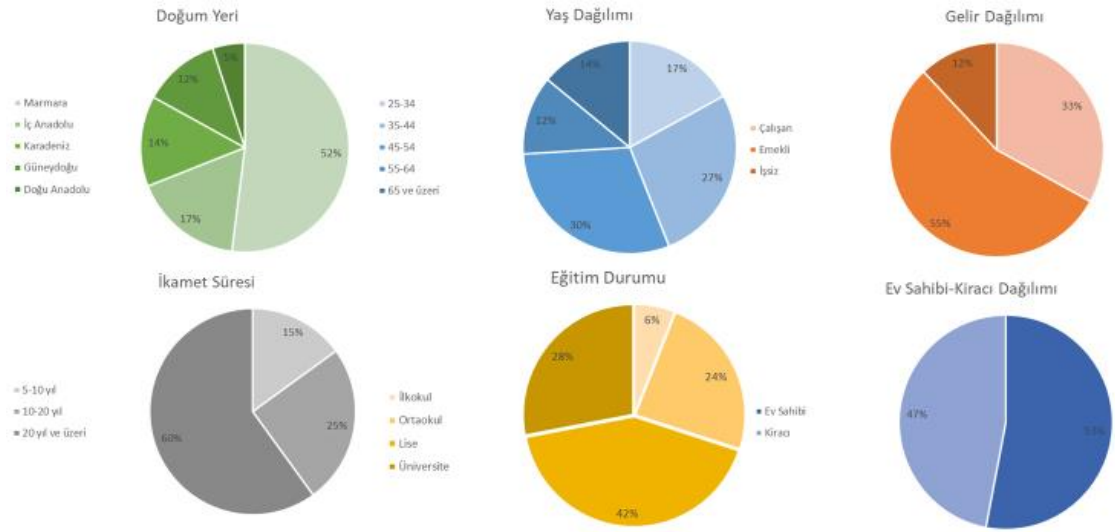
Planlanan güzergâh üzerinde farklı yaş ve cinsiyetteki 25 bağımsız birimde yaşayan katılımcılarla anket çalışması yapılmıştır. Çalışmanın amacı sosyal yapıyı daha anlaşılır kılmak ve yerin kimliğine hakimiyeti ölçmektir. Çeşitli meslek grupları, esnaf, emekli, ev hanımı ve çalışan katılımcılara ait genel bilgiler, yaşadıkları alanın tarihi ve kültürel dönemlere farkındalık ile bölgeye turizm kazandırılması hakkındaki

görüşlerine başvurulmuştur. Anketin sonunda elde edilen veriler grafik olarak hazırlanmıştır. Sonucunda da bölgeye kazandırılmak istenen turizm hareketinin yerel halk üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Anket yöntemi; yaşayanların önceden belirlenmiş konulardaki tavır ve kanılarına doğrudan ulaşmak amacıyla seçilmiştir. Duygu, düşünce ve deneyimlerini anlamak için belirli bir plana göre hazırlanmış açık uçlu sorular ile katılımcıların direkt görüşlerine kolaylıkla erişim sağlamaktadır. Dolayısıyla sınırlanmış açık uçlu sorular yapılacak analizin verisini de netleştirmeye yardımcı olması hedeflenmektedir.

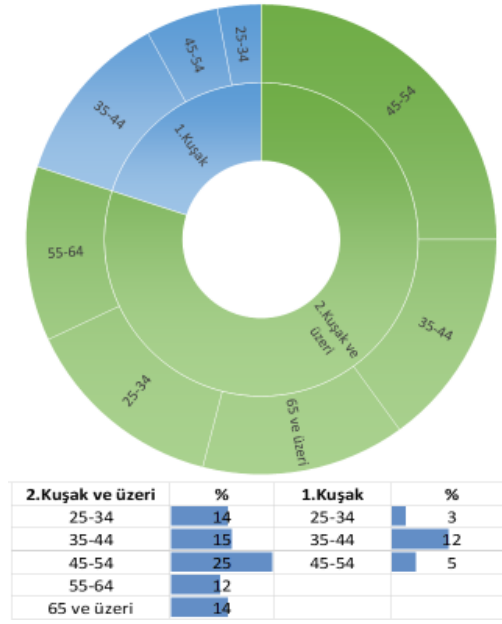
Bu nedenle 2021 ve 2022 yılları arası tez çalışması süresince farklı tarihlerde alan ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Yedikule Kültür Rotası olarak çalışmanın içeriği random (rastgele) seçilen katılımcılara aktarılmıştır. Rotanın gerçekleşmesi durumunda halkın olası endişeleri ve beklentileri açık uçlu sorularla dikkate dinlenmiştir. Katılımcıların sorulan sorulara verdiği cevaplar doğrultusunda analizler hazırlanmıştır.

Genel bilgiler başlığı altında doğum yeri, yaş dağılımı, eğitim durumu, meslek durumları ve ikamet ettikleri süre sorulmuş, alınan veriler grafiğe aktarılmıştır. Anket katılımcılarının demografik verileri alanın okunurluğu açısından önem arz etmektedir. Yaş dağılımları, alanda geçirdikleri süre, sosyo-ekonomik durumları çalışmayı büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle turizmden etkilenecek sosyal dokuyu iyi analiz edebilmek çalışma açısından değerlidir. Yerel halk içerisindeki yaş dağılımı ve sosyo-kültürel farklılıklar turizm beklentisinde de doğru orantılı değişiklik göstermektedir. Bir grubun yaklaşımına yönelik tasarlanan proje diğer grup üzerinde baskı yaratabilir. Bu bağlamda çalışmanın ortak fikir sonucunda ortaya çıkması gerekmektedir.

Şekil 4.1.6: Genel bilgilerin grafik gösterimi

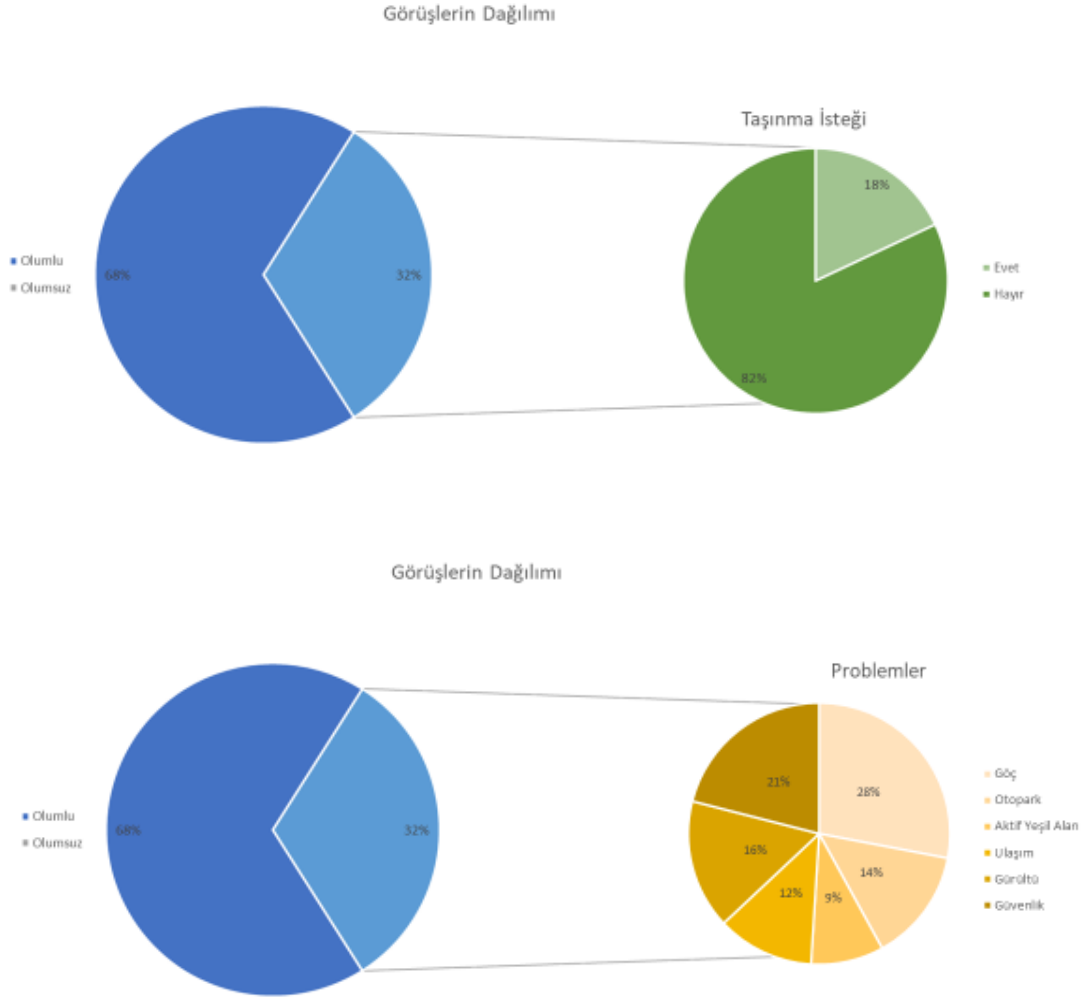
Alan çalışmasında anket katılımcılarının %52'si Marmara Bölgesi'nde doğmuştur. İç Anadolu Bölgesi %17, Karadeniz Bölgesi %14, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri ise %12 ve %5'lik orana sahiptir. Marmara Bölgesi'nde il bazında doğum yeri olarak en çok İstanbul cevabı verilmiştir. Yaş dağılımları aralıklara göre grafiğe aktarılmıştır. Buna göre; 25-34 yaş arası %17, 35-44 yaş arası %27, 45-54 yaş arası %30, 55-64 yaş arası %12 ve 65 ve üzeri yaş %14 olarak belirlenmiştir. Anket katılımcıları ağırlıklı olarak 35-44 arası yaş aralığındadır. Yedikule bölgesinde ikamet süreleri araştırıldığında 20 yıl ve üzeri oturan kişi sayısı ankete katılan toplam katılımcı sayısının %60'ını oluşturmaktadır. Katılanların %80'lik kısmı ise iki ve ikiden daha fazla kuşaktır Yedikule'de yaşamaktadır (Şekil 4.1.6,7). Ev sahibi ve kiracı dağılımına bakıldığında ankete katılım sağlayan kişilerin %53'ü ev sahibi %47'lik kısmı ise kiracı durumundadır. Bu oranın içeriği ise; ailelerinden kalan evlerde ikamet etmeye devam edenlerin yanı sıra sonradan mülk edinenler oluşturmaktadır. Kiracıların tercih etme nedeni; kira bedellerinin nispeten düşük oluşu, ticaret merkezlerine erişim kolaylığı ve çevresinde bulunan üniversiteler olarak ifade edilmiştir. Gelir dağılımı; %55 emekli aylığı, %33 çalışan kesim ve kalan %12'lik kısım ise halihazırda çalışmayan kişilerden oluşmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında ise; en yüksek oran %42 ile lise mezuniyeti olarak görülmektedir. Üniversite mezuniyeti %28, ortaokul %24 ve ilkokul %6'dır.

Şekil 4.1.7: Kuşak dağılımları

Çalışmanın bu kısmı ile ilgili sonuçlar değerlendirildiğinde; iki kuşak ve üzeri yaşayan bölge halkı oranının fazla olduğu tespit edilmiştir. Semt ile kurulan bağın göstergesi olarak sayılabilmektedir. Ancak gittikçe gençleşen nüfusun az bir yüzde de olması ileride toplumsal kimlikte değişikliğin gerçekleşebileceği ihtimalini de göstermektedir.

Semt hakkında görüşleri sorulduğunda anket katılımcılarının %68'lik kısmı oldukça memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Hala daha yaşayan komşuluk bağları, paylaşımları, alışkanlıkları ve doğup büyüdükleri semte dair anıları nedeniyle memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Farklı din mensubu komşuların dini bayramları birlikte kutladıkları anlatılmıştır. Ancak diğer kalan %32'lik kısmı ise; göç nedeniyle sosyal yapıdaki uyumsuzlukları, güvenlik konusunda yaşadıkları endişeyi, araç park sorunu ve gürültü kirliliğini memnuniyetsizlik olarak ifade etmişlerdir. Anket katılımcılarının memnuniyetsizliklerini ifade etmesinden sonra yöneltilen taşınma isteklerinin olup olmadığı sorusuna ise; % 82'lik hayır cevabı alınmıştır. Her ne kadar olumsuz görüşlerini ifade ediyor olsa da, katılımcıların semt ile olan bağlarını koparamadıkları görülebilmektedir.

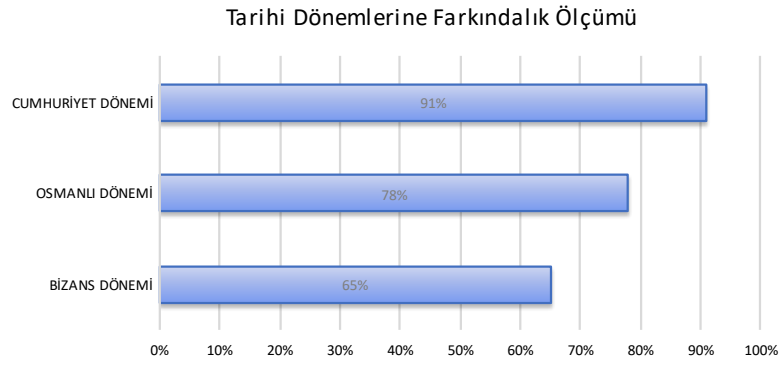
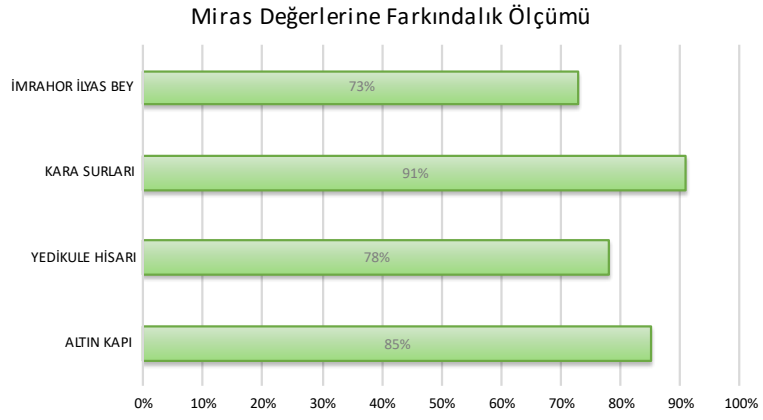
Şekil 4.1.8: Görüş dağılımı grafiği

Şekil 4.1.8’de görüldüğü gibi anket katılımcılarının %28’i göç sorunundan bahsetmiştir. Göçmenler ile ilgili yaşanan özellikle eski komşularıyla kurdukları bağları kuramamalarından söz etmişlerdir. Giderek artan göçmen sayısı kendilerini yaşadığı yere yabancılaştırdığı endişesini taşımaktadırlar. Güvenlik probleminden söz eden katılımcılar ise %21’dir. Yasaklı madde kullanımlarının bilhassa Kara Surları güzergâhında yoğunluğundan bahsetmektedirler. Işıklandırılmalarının da yetersiz olması nedeniyle alternatif yollarla ulaşım sağladıklarını ifade etmektedirler. Yedikule Caddesi üzerinde bulunan oto sanayileri, Cer İstanbul inşaatı, Yedikule İstasyon inşaatı ve Gazhane’nin bölgeye kattığı yoğun gürültüden bahseden katılımcılar %16’dır. İnşaat sahasına gelen kamyonların, Yedikule Caddesi ve İmrahor İlyas Bey

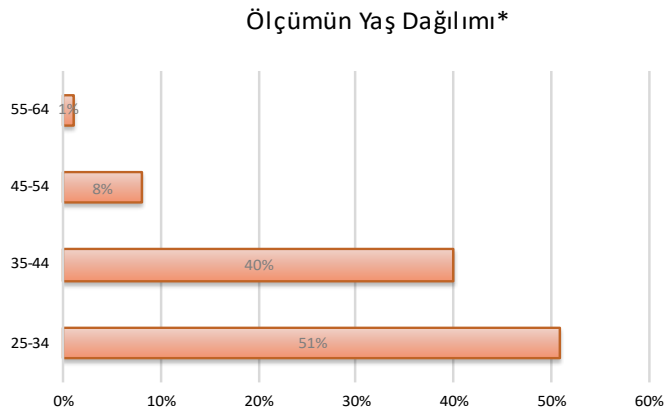
Caddesi'nde yapılan çift sıra araç parkının halihazırda yoğun olan bu akslara ilave yoğunluk kattığını ifade etmektedirler. %14 oranında otopark sorununu aktaran katılımcılar; kendi araçlarını park etmekte zorluk yaşadıklarını, aynı zamanda cadde üzerinde yürümekte de güçlük çektiklerini ifade etmektedirler. Ulaşım sorunu dile getiren katılımcılar %12'dir. Yedikule tren istasyonunun Marmaray'ın açılması nedeniyle kapanmasını da sorun olarak görmektedirler. İstasyonun gerek ulaşım açısından kolaylık sağlaması gerekse toplumsal hafızanın bir parçası olması nedeniyle duydukları özlemden ve ihtiyaçtan bahseden katılımcılar, hattın yeniden faaliyete geçmesi için yapılan çalışmalardan da bilgi sahibidir. Ancak hattın tek yön tasarlanması, turistik bir hizmete dönüştürülmesi de katılımcıların üzerinde durdukları bir detaydır. Yeşil alanların azlığı ve çocuk oyun alanlarının olmadığını ifade eden katılımcılar ise %9'dur.

Katılımcılar ulaşım ve yeşil alan konusunda düşüncelerini ifade ederken; Yedikule'nin sahil ile ilişkisini kesen Sahil Yolu'ndan söz etmişlerdir. Her mahalle sakininin aynı fiziksel güçte olmadığını, dolayısıyla en yakın üst geçide ulaşmanın her zaman mümkün olmayacağını aktarmışlardır. Sahile erişimin yanı sıra kaldırım genişliklerinin yetersizliği ile araç parklanması da bu gruptaki kişilerin günlük ihtiyaçlarını kendilerinin sağlayabilmesini zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Komşuluğa son derece önem veren katılımcılar dayanışma içerisinde olduklarını aktarmışlardır. Ancak kendilerinden sonra gelen ve birbirlerine yabancı olan yeni kuşağın aynı hassasiyet içerisinde olamama ihtimalinden endişe duymaktadırlar.

Kültürel miras salt mimari yapılardan oluşmamaktadır. Yapının ihtişamından, farklı malzeme kullanımı ve yapım tekniklerinden veyahut görülmemiş bir strüktürden inşasının yanı sıra tarihin farklı dönemlerdeki kullanımları da miras kimliği kazandırmaktadır. Rota planlama önerisinde bulunurken, katılımcıların yaşadıkları bölgenin tarihi ve kültürel dönemlerine farkındalığı ölçülmek istenmiştir. Güzergâh üzerinde bulunan mimari varlıklar olarak; İmrahor İlyas Bey Camii, Kara Surları, Yedikule Hisarı ve Altın Kapı'nın miras değerlerine farkındalık sorusu yöneltildiğinde, kullanıcıların bilgi sahibi olma yüzdesi Şekil 4.1.9'da görülmektedir. İlave olarak çalışma alanının tarihi katmanları olan Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri hakkında bilgi sahibi olunma yüzdesi de grafiğe aktarılmıştır.

Şekil 4.1.9: Farkındalık ölçümü

*Bilgi sahibi olmadığını ifade eden katılımcıların yaş dağılımı analizi

Şekil 4.1.10: Yaş dağılımı grafiği

Bu anket çalışmasının verilerine dayanarak, katılımcıların alan hakkındaki hakimiyeti gözlemlenmektedir. Bilgi sahibi olmadığını ifade eden katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında yoğunluklu olarak genç nüfus olduğu görülmektedir.

Anket katılımcılarının son olarak bölgeye turizm kazandırılması hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Çalışma alanını korumaya yönelik sürdürülebilir bir turizm hareketi kazandırılmak istenmesi, katılımcıların çevrenin tarihi yapısına olası yararı ve zararı üzerine düşüncelerine neden olmuştur.

Çevrede bulunan ahşap sivil mimarlık örneklerinin günümüz yaşam koşulları için elverişli olmadığı, maddi imkansızlıklar nedeniyle de konut sahiplerinin bakımlarını yaptıramadığı söz edilmiştir. Turizmin bölgeye kazandıracığı ekonomik kaynakların bu yapıların korunması için önemli bir fon oluşturacağını, devlet desteğine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedirler.

Yedikule Caddesi ve İmrahor İlyas Bey Caddesi üzerinde bulunan oto sanayicilerinin faaliyetlerinden kaynaklı trafik problemlerine ilave olarak kentsel imaja ve tarihi dokuya aykırı olduklarını aktarmaktadırlar. Ancak yine de söz konusu caddeler üzerinde hizmet sektöründe marka değeri bulunan işletmelerin de açılmasına sıcak bakmamaktadırlar.

Kaldırım mesafelerinin yerel halk için dahi yürümesine elverişli değil iken turist topluluklarının günün her saati alanda bulunmalarının endişe verici olduğunu söylemektedirler. İstasyon Caddesi ve paralelinde bulunan organik sokak dokusu komşuluk ilişkilerinin en iyi gözlemlendiği yer olarak ifade edilebilir. Bu sokakları komşularıyla kendilerine ait mahrem alanları olarak tanımlayan katılımcılar, kalabalık ziyaretçilere maruz kalmaktan endişe duymaktadırlar.

4.2. PLANLAMA

Yedikule kültür rotası tasarlanan bir güzergâhtır. Geçmişte varlığı hakkında bir dayanak üzerinden hazırlanmamış günümüze göre tasarlanmıştır. Kültürel miras öğeleri ile insan hareketliliğini bütünleştirerek, iki olgu arasında iletişim sağlanması amaçlanmıştır. Yedikule Kültür Rotası'nda; miras elemanlarının korunması, alanın kalkınması ve alternatif turizmin kazandırılması amaçlanmaktadır. Rota

sınıflandırılmalarına göre: kültürel ve doğal rotalar grubunda tarihsel rotalar sınıfında yer almaktadır.

4.2.1. Rotanın amacı

Yedikule Kültür Rotası'nın amacı, kültürel ve doğal mirasın korunmasında sürdürülebilirliği sağlamak, korunması gereken alanlarda kültürel varlıkların yaşam şansını arttırmaktır. Kültürelarası iletişimin sürdürülmesi, kültürel birikimin kimliğine uygun şekilde var olması ve mirasın güzergâh üzerinde okunur kılınması rotanın amaçları arasındadır. Alana dair koruma bilincinin geliştirilmesi ve her yaş grubundan katılımcılara farkındalık kazandırmaktır. Yedikule'nin yalnızca güzergâh üzerinde bulunan fiziksel varlıklarla değil tüm bileşenleri ile keşfedilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Yedikule Kültür Rotası, alanın tarihsel süreç içerisindeki değişimine ve gelişimine ışık tutacaktır.

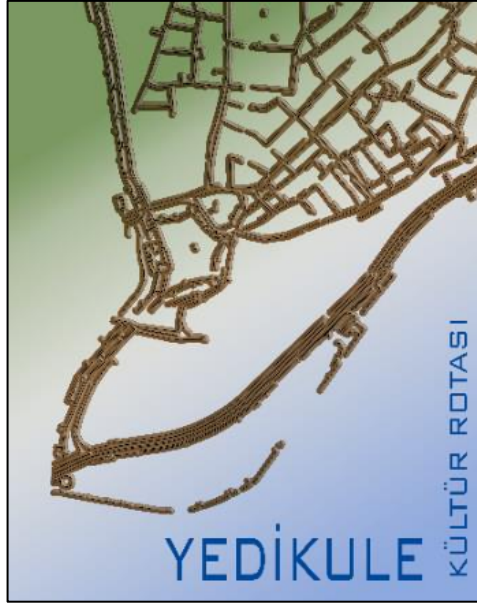
Yedikule Kültür Rotası geçmişte var olan bir güzergâh değil, günümüzde tasarlanan bir kurgudur. Kültürel miras öğeleri ile insan hareketliliğini bütünleştirerek, iki olgu arasında iletişim sağlanması amaçlanmıştır.

Yüksek ve kalın sur duvarlarıyla, hendekleri ve bostanlarıyla yüzyıllar boyunca hazin olaylara da sahne olan Yedikule, her yaşta insanların öyküsünü yerinde dinleyeceği mekân olarak cazibesini korumuştur. Burçlarının üzerine çıkarak Haliç'e uzayan Theodosius Surları ve Marmara Denizi'nin muazzam manzarasının deneyimlenmesi Yedikule Kültür Rotası'yla mümkün olacaktır. Tarihin bu eşsiz kadim toprakları sürdürülebilir turizmin desteğiyle korunarak kullanılabilir. Aynı zamanda kültürel mirasın değerine duyulan farkındalığa da katkı sağlayacaktır.

4.2.2. Rotanın Kurgusu

Yedikule Hisarı Kültür Rotası alanda mevcut kültür varlıklarının yerinde incelenmesiyle alınan verilerle hazırlanmıştır. Rota kapsamında güzergâhta bulunan Yedikule Hisarı iç avlusu ve İmrahor İlyas Bey Camii (Studios Manastırı Kilisesi) haricinde tanıtıcı materyal ve görsel kullanılmamıştır. Bu iki noktanın kamusal işlevleri görsel kullanımını mümkün kılabilir. Ancak diğer duraklar halkın yaşamını devam ettirdiği doğal alanlardır. Rotayı belirginleştirmek rotanın bu doğal, hayatın içinden bakış açısına dekor algısı kazandırabilir. Rotayı deneyimleyen

kullanıcı üzerinde böyle bir izlenim bırakması istenmemektedir. Dolayısıyla rotanın kimliğini kazandıracak görsel ziyaretçilerin gözünde bu iki nokta üzerinden belirginleşecektir. Yedikule Kültür Rotası için hazırlanan logonun arka plan renk seçiminde kullanılan renkler ile denizin ve bostanların Yedikule semtiyle ilişkisi, organik sokak dokusunun da Kara Surları ile ilişkisini vurgulamayı amaçlar.

Şekil 4.2.2.1: Yedikule Kültür Rotası logosu

Yedikule Kültür Rotası özelinde olmamakla beraber tarihi alanların turizm etkisiyle ekonomik kalkınması mutlak sonuçtur. Ancak yerel halkın, rotanın kullanımına başlanmasını takiben ileriki süreçte kalabalık etkisiyle negatif tepki vermesi mümkündür. Olumlu ekonomik beklentilerin yanı sıra ticari hayatın dışında kalan halkın önemine vurgu yapan detaylar dikkate alınmalıdır.

Rota hazırlanmış olan altlık-harita üzerinde işaretlenmiştir. Tur programı dışında alana gelen ziyaretçiler rota sürelerini kendileri belirleyebilir, istedikleri noktada durdurarak tanımlanan diğer alanları kendi özgün rotalarına dahil edebilirler. Rotanın başlangıç ve bitiş noktası, cazibe alanları, güzergâhı, sokak ve caddeleri sırasıyla işaretlenmiştir. Kurguda Kara Surları, Yedikule Hisarı ve Altın Kapı arasındaki ilişkinin dışında, tekil anıt eserler ve sivil mimarlık örnekleri, kentsel hafıza ölçeğinde değerlendirilmiştir.

Alanın sahip olduğu ve rota dışında kalan kültürel miras öğeleri ziyaretçilerin tercihine bırakılmıştır.

Rotanın akışı yürüme şeklindeyir. Alanın sokak dokusu araçla gezmeyi mümkün kılmamaktadır. Araçla katılım sağlamak isteyen ziyaretçiler Kazlıçeşme-Marmaray otoparkına yönlendirilmektedir.

4.2.3. Başlangıç ve Odak Noktaları

Rotanın toplam uzunluğu 2,7 km'dir. Kazlıçeşme-Marmaray rotanın başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Tur otobüsleri, özel araç veya raylı sistemle katılım sağlayacak ziyaretçiler, rotaya bu noktadan başlayabilmektedir. Marmaray'la geldiğinde duraktan Altın Kapı tüm ihtiyaşıyla görülebilmektedir. Aynı zamanda Yedikule Surp Pırgı Ermeni Hastanesi ve yanında Balıklı Rum Hastanesi'de görülmeye değer yapılarıdır. Ermeni Hastanesi'nin bahçesi Yedikule ve evre mahallelerden gelen insanların bahar şenliklerini ve günümüze kadar gelememiş marul bayramını kutladıkları yer olarak bilinmektedir (Kıran 2019:193) (şekil 4.2.3.2). Balıklı Rum Hastanesi'nin eski adı Yedikule Hastanesi'dir. Rum cemaatine ait hastane 1753 yılında yapılmış, 1790 yılındaki yangında tamamen yok olduktan sonra yeniden inşa edilmiştir (Erbay 2021:969). 19. yüzyıldaki salgında karantina hastanesi olarak da hizmet vermiştir (Erdoğan 2017:49) (şekil 4.2.3.1). Rotanın ana kurgusu dışında, şekil 4.2.4.2'de Yedikule Kapısı'na varış için alternatif güzergâh olarak sunulmuştur.

Şekil 4.2.3.1: Balıklı Rum Hastanesi(1904)³⁶

Şekil 4.2.3.2: Yedikule marul bayramı etkinlikleri, (Cumhuriyet, 30 Mayıs 1938)³⁷

³⁶ <http://www.eskiistanbul.net/arama/bal%C4%B1kl%C4%B1-rum> adresinden alındı.

³⁷ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yedikulede-marul-bayrami-268529> adresinden alındı.

Yedikule Kùltür Rotası'nın başlangıcı Kara Surları tarafından planlandığı için ilk durak Yedikule Kapısı'dır. Yol tek yön olması nedeniyle 10. Yıl Caddesi üzerinden yapılacak girişler yalnızca yaya yolu ile mümkündür. Yedikule Kapısı'ndan geçildikten sonra güzergâha göre Yedikule Hisarı ziyaret edilebilir. Hisarın girişinde hazırlanan harita temin edilerek ve bilgilendirme panolarının da yardımıyla kuleler ve Altın Kapı ziyaret edildikten sonra güzergâhın dördüncü odak noktası Ahmed Baba Türbesi'dir. Altıparmak Ahmed Baba, Fatih Sultan Mehmet'in nahilbendbaşı³⁸ olmakla beraber fethin askeri kadrosunda da önemli bir yere sahiptir. Güzergâh üzerindeki odak noktaları sırasıyla; Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camisi, Uşşaki Camisi, Aya Konstantin Rum Okulu, Aya Konstantin Kilisesi, İmrahor İlyas Bey Camisi'dir. İmrahor İlyas Bey Camii'nden sonra İstasyon Caddesi yönüne ilerlenerek sivil mimarlık örnekleri ve yerel halk ile tanışma planlanmıştır.

Yeşilçam'ın sahnelerinin çekildiği İstasyon Caddesi, Berber Cavit, Hepşen Bakkaliyesi; Yedikule Kùltür Rotası'nın somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak dinamik karakterleridir. Ziyaretçilerin her birinin hafızasında ayrı ayrı hatıraları uyandırır. Yedikule İstasyonu güzergâhın onuncu odak noktasıdır. Çalışmanın hazırlandığı tarihte kamu kurum ve kuruluşlarının işbirliği ile yürütölen restorasyon süreci devam etmektedir. Ancak eski istasyon yapısı ve sokağın trene ulaştıran merdivenleri hafızaları tazeleyecektir. Eski Yedikule Sinagogu, Cer Atölyeleri ve Yedikule Gazhanesi belirlenen diğer odak noktalarıdır.

Yedikule ve çevresi bir gün içinde tamamen gezilmesinin mümkün olmadığı zengin kültürel miras öğelerine sahiptir. Dolayısıyla Yedikule Kùltür Rotası önceden belirlenen bir sınır dahilinde hazırlanmıştır. Güzergâhı değiştirmek, keşfedilecek diğer kültürel miras varlıklarını dahil etmek kullanıcının tercihine bırakılmıştır. Yedikule Kùltür Rotası ile ilgili harita çalışmasına ilave olarak drone yardımıyla video çalışması hazırlanmıştır. İlgilisinin alana gitmenin öncesinde izleyerek fikir sahibi olmasını

³⁸ Nahl, Arapça kelime olup anlamı hurma ağacıdır. Nahıllar, sünnet ve düğün alaylarında ağaç şeklinde hazırlanan ve üzeri motiflerle bezenmiş süslü yapılardır. Nahilbend ise nahl yapan sanatçı manasına gelmektedir. <https://www.tarihidim.com/> adresinden alındı.

amaçlayan videonun içeriğinde miras öğelerinin bir kısmı işaretlenmiştir (Şekil 4.2.4-5). Karekod olarak verilen erişim adresinden kolaylıkla izlemek mümkündür.³⁹

Şekil 4.2.3.3: Yedikule Kültür Rotası video karekodu

4.2.4. Hedef Kitle

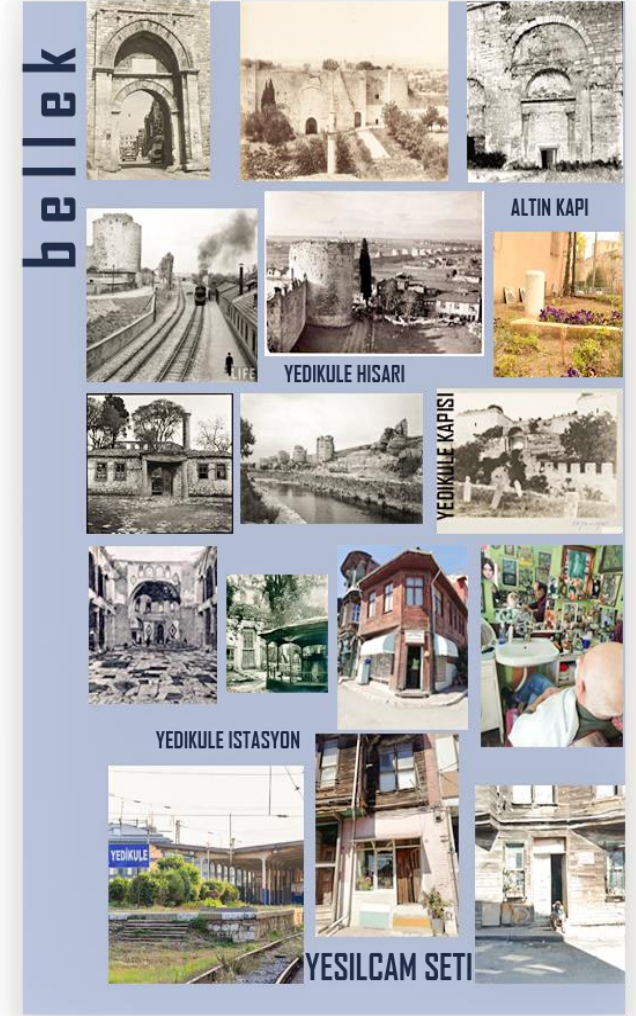
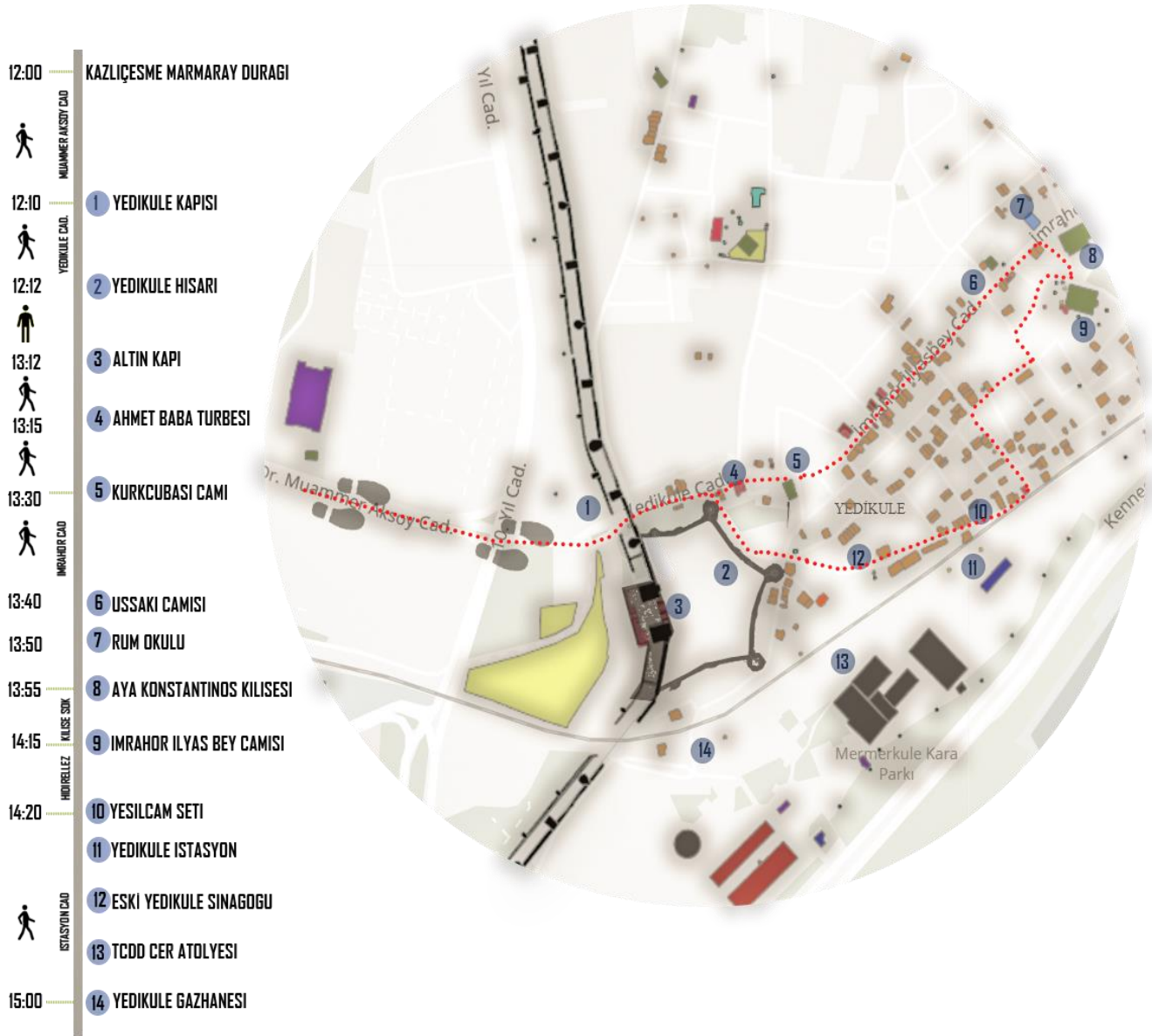
Yedikule Kültür Rotası'na her yaş grubundan katılım sağlanabilmektedir. Tarihi kentsel sokak dokusunun hakim olduğu alanda kaldırım genişlikleri kalabalık gruplar halinde rahatça yürümeyi pek mümkün kılmamaktadır. Tur otobüsleri ile yapılacak kalabalık ziyaretlerde bu durum dikkate alınmalıdır. Rotaya başlamadan iyi bir planlama sayesinde çevreye de rahatsızlık vermeden tamamlanabilir. Alanın dar ve yerel halkın gündelik yaşamlarının devamı açısından ziyaretçi sayısında kota konulması, gün veya saatlere bölünmesi de rotayı daha sağlıklı yapabilir.

Yedikule Kültür Rotası, içinde barındırdığı tarih nedeniyle okul gezileriyle ziyaret edilebilir. Ders kitaplarında öğrenilen fiziksel mekânları yerinde deneyimleyerek, hafızalarında daha kalıcı olmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda somut ve somut olmayan kültürel mirası koruma bilinci kazandırması beklenmektedir.

³⁹ Karekod okutulduğunda videoya erişim sağlanamazsa https://drive.google.com/file/d/1q-kER_5ymBBtMse5x5ouKWRcor10Ocv/view linkinden erişilebilir.

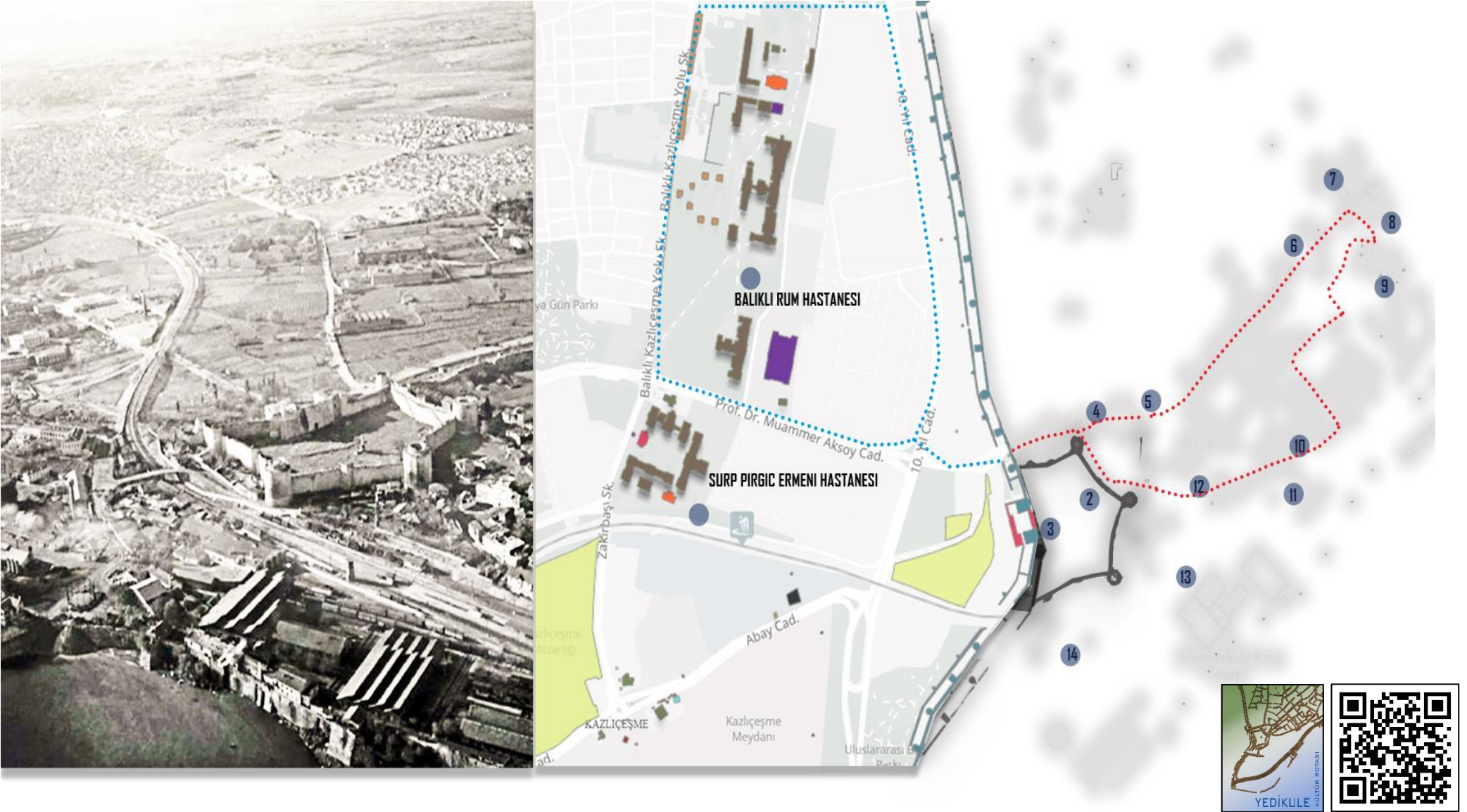
Yerli ya da yabancı her kesimden turist rotanın hedef kitlesidir. Yerli turistler Türkçe rehberler eşliğinde, yabancı turistler ise kendi dillerinde rehberle veyahut kulaklıkla (audio guide) bilgilendirileceklerdir.

Daha önce de ifade edildiği gibi Yedikule Hisarı ve İmrahor İlyas Bey Camii (Studios Manastırı Kilisesi) harici diğer noktalarda herhangi bir materyal kullanılmayacaktır. Bu sebeple rotada ve rota dışında bulunan cazibe alanlarının anlatıldığı, aynı zamanda hazırlanan harita üzerinde işaretlendiği rehber Hisar'ın giriş kısmında isteyen ziyaretçilere verilecektir.

Şekil 4.2.4.1: Yedikule Kültür Rotası

Şekil 4.2.4.2: Alternatif güzergâh

SONUÇ

Kültür rotaları, kültürel mirası tüm bileşenleri ile odağına alan, mekânın kültürel mirası ve onu üreten toplumla ilişkisini kanıtlayan, çok kapsamlı koruma anlayışının yeni temsilcisidir. Farklı kültürlerin birbirleri arasında iletişimi sağlayan koridor olarak tanımlanabilen rotalar, yeni koruma bakış açısıyla aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Güzergâhlar, toplumsal hafızanın kanıtı olan kültürel mirası, fiziksel ve doğal varlıklarıyla ya da sosyal hayatı gözlemleyerek deneyimleme imkânı sağlamaktadır. Toplumun kültürel miras ile olan ilişkisi ve tarihi alanları keşfetme arzusu bölgede turizm hareketinin doğmasına neden olmaktadır. Turizmin kaynağı olarak miras alanlarında; ziyaretçi yönetimi, yerel halkın varlığı, kültürel miras öğelerinin özgünlüğü ve bütünlüğü hassasiyetle değerlendirilmelidir. Dolayısıyla kültür rotalarını en iyi şekilde planlamak gerekmektedir.

Avrupa Konseyi, ICOMOS ve UNESCO gibi uluslararası örgütler tarafından tanınmış kültür rotaları koruma-kullanma ve yaşatma dengesinin bir arada olduğu yeni bir araçtır. Kültürel, doğal, tarihi, dini vb. temalar gözetilerek hazırlanan güzergâhların tescillenmesi Avrupa Konseyi tarafından yapılırken, kriterleri UNESCO ve ICOMOS tarafından belirlenmektedir. Bu kriterlerin haricinde kültür rotaları korunması gereken sürdürülebilir özgün değerlere sahiptir. Kültürlerarası iletişimin, gelişimin ve değişimin, insanlığın var olduğu günden bugüne kadar ne şekilde evrildiğini de aktarmaktadır. Değerlendirilmeleri her ne tema başlığı altında olursa olsun temelde tüm rotaların ortak özellik ve hedefleri içerdiği söylenebilmektedir.

Kitlesele turizme dayandırılan turizm sektörünün bilinçsiz ve kontrolsüz tüketimi kırılğan yapıya sahip miras öğelerinin üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. Gelecek nesillerin yararlanabilmelerine karşı duyulan endişe başta olmak üzere, tarihi alanlarının turizm etkisiyle koruma-kullanma dengesinin yitilmesi riskine karşı tedbirler çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Turizm kültürel miras öğelerini ticarileştirmeden, yalnızca turist memnuniyeti odaklı baskıyla yönetilmemesi

gerekmektedir. Bu bağlamda Yedikule Kültür Rotası, kültürel mirasın korunmasında en büyük endişe kaynağı olarak metalaştırma görülerek, böyle bir etkiye alanın maruz kalmaması için özen gösterilmiştir. Kurgulanan rotada görsel materyellerin hâlihazırda müze işlevinde olan Yedikule Hisarı ve İmrahor İlyas Bey Camii'nde kullanılması, rotanın ele alınan güzergâhı bir sahne dekoruna çevirme endişesine karşı alınmış bir önlem olarak ifade edilebilir. Diğer bir boyut olarak Yedikule Kültür Rotası'nın belirli bir olgunluğa eriştikten sonra yerel halk üzerinde negatif etki bırakmaması adına, yaşayanların tutumları dikkate alınmıştır. Koruma-kullanma dengesi, özgünlüğü, alanın ziyaretçi kapasitesi, ulaşımı ve erişebilirliği gibi sürdürülebilir turizm politikalarına yönelik atılacak adımlarda yerel halkın söz sahipliği de dikkate alınmalıdır.

Rotanın başlangıç noktası Kazlıçeşme-Marmaray olarak belirlenmiştir. Yedikule Kapısı'na varmadan önce alternatif olarak Rum cemaatine ait 19. yüzyılın veba hastanesi olan Balıklı Rum Hastanesi ve bahçesinde bahar şenliklerinin kutlandığı Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi diğer odak noktalarıdır. Yedikule Kapısı güzergâhın ilk durağıdır. Tarihi kapıya ilerlerken sağ tarafta kalacak olan Küçük Altın Kapı ve bostanlar geçilerek Yedikule Hisarı'na ulaşılmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in askeri kadrosunda yer alan aynı zamanda nahilbendbaşı olan Ahmed Baba Türbesi, Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camisi, Uşşaki Camisi, Aya Konstantin Rum Okulu, Aya Konstantin Kilisesi, İmrahor İlyas Bey Camisi'dir. İmrahor İlyas Bey Camii'nden sonra İstasyon Caddesi yönüne ilerlenerek sivil mimarlık örnekleri görülmektedir. Yeşilçam'ın sahnelerini çekildiği İstasyon Caddesi ve üzerindeki dükkanlar alanın yaşayan hazinelerindedir. Yedikule İstasyonu'nun eski yapısı ve lojmanları güzergâhın onuncu odak noktasıdır. Çalışmanın hazırlandığı tarihte kamu kurum ve kuruluşlarının işbirliği ile yürütülen restorasyon süreci devam etmektedir. Eski Yedikule Sinagogu, Cer Atölyeleri ve Yedikule Gazhanesi belirlenen diğer odak noktalarıdır. Yedikule sahip olduğu zengin kültürel miras öğeleri bahsedilen güzergâh üzerindeki varlıklarla elbette sınırlı değildir. Kullanıcı keşfedilecek diğer kültürel miras varlıklarını rotaya dahil edebilir ve güzergâhı değiştirebilir.

Kültürel ve doğal miras bileşenlerinin oluşturduğu Yedikule Kültür Rotası, uluslararası örgütletin belirlediği kriterleri karşılayan ve tescillenmesi gereken bir

güzergâhtır. Geçmişe sahip çıkan, bugünün beklentilerini karşılayabilen ve geleceği de korumaya alan sürdürülebilir bir turizm ve miras yönetim şeklidir. Rota, kültürel mirası tün bileşenleriyle birlikte ele almakta, yerel halkıda kapsayarak sürdürülebilir kalkınmaya teşvik etmektedir.

05 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren “5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” kapsamında Ekim 2006 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Tarihi Yarımada ilan edilen “yenileme alanları” tarihi dokuya zarar vermesi muhtemel olan yasal tahribatlara neden olmaktadır. Bir kısım bostanında alana dahil edilmesiyle yerine inşa edilen Yedikule Konakları söz konusu yasal tahribatın en büyük göstergesidir.

Endüstri mirasını koruma salt mevcut yapıların yeni fonksiyonlar verilerek ihya edilmesi mümkün olabilirken konut alanlarının da eklemlendirilmesiyle yalnızca suni mahalleler oluşturulmaktadır. Bu ortaya çıkan genişleme organik semt dokusunun kendi içinde oluşan mekânsal, çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik dengesini sarsmaktadır. Soylulaştırma olarak da ifade edilen bu yaklaşım toplumsal kimliğe ve semt karakterine zarar vermektedir. TCDD Cer Atölyeleri ve Fişekhane Büyük Yalı konut ve kültürel tesis olarak karma işlevlendirilmiş örneklerdir.

KAYNAKÇA

Ahunbay, M. 2007. "İstanbul Karasurları: Tarih, Yapım Tekniği ve Koruma", Karasurlarının korunması için uygun yaklaşım ve yöntemler sempozyumu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 28-31.

Ahunbay, Z. 2009. Tarihi Çevre Koruma Restorasyon. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Ahunbay, Z. 2019. Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Alkan, P. 2019. "Tarihi Güzergâhın Bir Koruma Yöntemi Olarak Kültürel Rotaya Dönüştürülmesi: İznik Gölü Güney Kıyısı Ve İznik-Gemlik Yolu", Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Alparslan E., A.Dönertaş ve H.Yüce 2004. "Bolu İli Kent Dokusunun Uydu Görüntülerinden Analizi". URSI-Türkiye 2004 Bilimsel Kongresi 58–60.

Aygen, Z. 2013. International Heritage And Historic Building Conservation. Routledge.

Aykan, B. 2019. "Yeşil Alan'dan Geleneğe: Somut/Somut Olmayan Kültürel Miras Dikotomisi, Kültürel Peyzaj ve Yedikule Bostancılığını Dünya Mirası Olarak Korumak". Journal of Planning 29(3):271–87.

Ayverdi, E. 1973. Osmanli Mimarisinde Fatih Devri: 855–886 (1451–1481). III, Baha Matbaasi İstanbul.

Ayverdi, E. 1958a. 19. Asırda İstanbul haritası. İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları.

Ayverdi, E. 1958b. Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu. Ankara.

Balta, E. 1990. "Anadolu'lu Türkofon Hristiyan Ortodoksların Ulusal bilinçlerini araştırmaya yarayan kaynak olarak Karamanlıca kitapların önsözleri". Tarih ve Toplum 13:74–84.

Bardill, J. 1999. "The Golden Gate in Constantinople: A Triumphal Arch of Theodosius I". American Journal of Archaeology 103(4):671. doi: 10.2307/507077.

Bardill, J. 2021. "Ernest Mamboury'nin Bizans Konstantinopolis'i arkeolojisine katkıları". Ss. 486–510 içinde İstanbul'dan Bizans'a 1800-1955, editör B. Pitarakis.

Battûta, İ. 2020. İbn Battûta Seyahatnamesi, Cilt-I.(Çeviri; inceleme ve notlar: A. Said Aykut). 6.Baskı. Yapı Kredi Yayınları.

Behar, C. 2022. Kasap İlyas Mahallesi. 3.Baskı. Yapı Kredi Yayınları.

Berger, A. 2017. “Bir İmparatorluk Merkezi Olarak Konstantinopolis”. içinde Suriçi İstanbul, editör İlber Ortaylı. Fatih Belediyesi.

Berger, A. 2022. “Urban Development and Decline, Fourth–Fifteenth Centuries”. içinde The Cambridge Companion To Constantinople, editör S. Bassett. Cambridge: Cambridge University Press

Berk, F. 2020. “Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Örneği”. Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi 2(2):115–34.

Blake, J. 2001. “Preliminary Study into the Advisability of Developing a New Standard- setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage („Traditional Culture and Folklore“). S. 91 içinde UNESCO International Round Table. UNESCO.

Bouchenaki, M. 2003. “The Interdependency Of The Tangible And İntangible Cultural Heritage”. ICOMOS 14th General Assembly and Scientific Symposium (October 27-31, 2003) 1–5.

Buckley, R. 2012. “Sustainable Tourism: Research And Reality”. Annals of Tourism Research 39(2):528–46.

Budak, N. 2011. “Evliyâ Çelebi ve Eremya Çelebi’ye göre XVII. yüzyıl İstanbul hayatı”. Yüksek Lisan Tezi. İstanbul Üniversitesi.

Budan, N. 2008. “Kültür Endüstrisi Çerçevesinde Santralistanbul Örneği”.Yüksek Lisan Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Bütüner, F. 2019. “Urban Fissure: The Spatial Manifestation Of The Istanbul Land Walls And Mural Zone”. Metu Journal of the Faculty of Architecture 36(2):223–50.

Çakar, D. 2016. “Kültürel Mirasi Koruma Bağlamında ‘Yavaş Şehir’ (Cittaslow) Hareketi: Türkiye Örneği”. Yüksek Lisan Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Canatar, M. 2015. “İstanbul’un Nahiye ve Mahalleleri (1453-1923)”. Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Siyaset ve Yönetim 2:218–45.

CE. 2005. Faro Convention. Faro. <https://rm.coe.int/1680083746> adresinden alındı.

ÇEKÜL, 2015. “Kültür Rotaları Planlama Rehberi”. Tarihi Kentler Birliği Yayınları, Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 3.

Çetin, N. 2011. “Sürdürülebilir Kentsel Yenilemenin Değerlendirilmesi: İstanbul Yedikule Mahallesi”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi

Çorakbaş, F., A.Aksoy, ve A.Ricci. 2014. İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı Koruma Sorunları İzleme Raporu: Tarihi Yedikule Bostanları Üzerine Özel Bir İnceleme.[https://oxfordbyzantinesociety.files.wordpress.com/2014/02/report_land_walls_whs .pdf](https://oxfordbyzantinesociety.files.wordpress.com/2014/02/report_land_walls_whs.pdf) adresinden alındı.

Crow, J. 2022. “Waters For A Capital:Hydraulic Infrastructure And Use In Byzantine Constantinople”. içinde The Cambridge Companion To Constantinople, editör S. Bassett. Cambridge: Cambridge University Press

Dam, R. 2022. “The Supply of Food to Constantinople Supermarkets”. içinde The Cambridge Companion To Constantinople, editör S. Bassett. Cambridge: Cambridge University Press

Dewhurst, P. D., Thwaites, E., Moss, S., & Walmsley, B. 2014. Visitor attraction management. Entertainment Management: Towards Best Practice, 272.

Dinçer, İ. 2013. “Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: ‘Tarihi Kentsel Peyzaj’ Kavramının Sunduğu Olanaklar”. ICONARP International Journal of Architecture and Planning 1(1):22–40.

Durak, K. 2017. “Konstantinopolis’te Ekonomik Hayat”. içinde Suriçi İstanbul, editör İ. Ortaylı. Fatih Belediyesi.

Eğrikavuk, O. 1991. “The History of Yedikule and Its Place Military Architecture”. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.

Eldem, E. 2021. “İstanbul’da Bizans: İstanbul Arkeoloji Müzelerinin Bizans Koleksiyonu”. Ss. 258–72 içinde İstanbul’dan Bizans’a 1800-1955, editör B. Pitarakis. Pera Müzesi.

Emecan, F. 2017. “Fetih Sonrasında Tarihi Yarımada Tarihi Olaylara Genel Bir Bakış”. içinde Suriçi İstanbul, editör İlber Ortaylı. Fatih Belediyesi.

Emekli, G. 2006. “Coğrafya, Kültür Ve Turizm: Kültürel Turizm Geography, Culture and Tourism: Cultural Tourism”. İzmir Aegean Geographical Journal 15(2006):51–59.

Eppich, R., ve José Luis, G. 2019. “Sustainable Financial Management Of Tangible Cultural Heritage Sites”. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development 9(3):282–99.

Erbay, M. 2021. “Modern Ve Yalın Bir Dini Yapı Örneği: Balıklı Rum Hastane Mescidi”. Turkish Online Journal of Design Art and Communication 11(3):967–83.

Erder, C. 2020. Tarihi Çevre Algısı. 2.Baskı. editör Y. D. Aktaş ve F. D. Akyıldız. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Erdoğan, M. 2017. “18. Yüzyılın Sonu 19. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti’nde Veba Yılları (İzmir Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Eriçok, A. 2019. “Van Gölü Havzası’nda Kültür Rotası Önerisi”. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (45):173–99.

Eryazıcıoğlu, E. 2018. “An Evaluation Model For A Human Rights-Based Cultural Heritage System”. MEGARON / Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal 13(4):636–50.

Eryazıcıoğlu, M. 2018. “Kültürel Miras ve İnsan Hakları Bağlamında Türkiye’de Koruma Sisteminin İncelenmesi : İstanbul Tarihi Yarımada Örneği Fen Bilimleri Enstitüsü”. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Eyice, S. 1989. “Hacı Evhad Camii”. TDV İslâm Ansiklopedisi 472–74.

Eyice, S. 1997. “Bazı İslam Yazarlarına Göre Fetihden Önce İstanbul”. içinde İstanbul Araştırmaları. İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını.

Eyice, S. 2000. “İmrahor İlyas Bey Camii”. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) 22:222–28.

Eyice, S. 2015. “Tarih İçinde İstanbul Ve Şehrin Gelişmesi”. içinde Prof.Dr.Semavi Eyice Külliyyatı I, editör S. Doğan. Türk Tarih Kurumu.

Giritlioğlu, D. 2019. “An Urban Node In The Rıtual Landscape Of Byzantine Constantinople: The Church Of St John The Baptist Of The Stoudios Monastery”. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ.

Gülenaz, N., ve Koca O. 2018. Adım Adım İstanbul’un Tarihi Yarımadası Yedikule Samatya. Remzi Kitabevi.

Gümüş, M., ve E. Dilek, ed. 2020. Kültürel Miras ve Turizm (Disiplinlerarası Yaklaşım). Detay Yayıncılık. Ankara.

Gündüz, T. 2006. “Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar/Giovanni Maria Angioiello-Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D’Alessandri’nin Seyahatnâmeleri”. Çeviri ve Notlar: Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları. İstanbul.

Hakko, V. 2004. Hayatım Vakko. 3.Baskı. Vakko Yayınları.

Haldun, İ. 1997. Mukaddime-I.Cilt. 4. baskı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Han, A. 2016. “İstanbul ve Galata Hendeklerinde Kentsel Toprak Kullanımı”. Tarih Dergisi 64(64):27–71.

Herodotos. 2012. Tarih. VIII. İş Bankası Kültür Yayınları.

ICOMOS 1982. Charter for the Preservation of Quebec’s Heritage, Deschambault Declaration, Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük. Deschambault. <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/turkce/1982-ICOMOS-Deschambault-Deklarasyonu-Canada.pdf> adresinden alındı.

ICOMOS 2008. The ICOMOS Charter on Cultural Routes. https://www.icomos.org/images/documents/charters/culturalroutes_e.pdf adresinden alındı.

İğrek, R. 2019. “Fetih Öncesi Müslüman Seyyahlara Göre İstanbul”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.

İnalcık, H. 2019a. “İstanbul Tarihi Araştırmaları Fetihden Sonra İstanbul’un Yeniden İnşası Bilâd-i Selâse: Galata, Eyüp, Üsküdar”. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul

İnalcık, H. 2019b. Tarihe düşülen notlar, röportajlar 1958-2015, cilt II. 6.Baskı. editör Z. Berktaş ve Ü. Tüzün. İstanbul,2019.

Kafescioğlu, Ç. 2022. “Byzantium in Early Modern Istanbul”. içinde The Cambridge Companion To Constantinople, editör S. Bassett. Cambridge: Cambridge University Press

Kaplan, M. 2013. “Monks and Trade in Byzantium from the Tenth to the Twelfth Century”. içinde Trade In Byzantium: Papers From The Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium, editör P. Magdalino ve N. Necipoğlu. Koç University Research Center for Anatolian Civilizations.

Karaaslan, P. 2012. “Bizans Devletinde Meslek Birlikleri”. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi

Karataş, E. 2011. “The Role of Cultural Route Planning in Cultural Heritage Conservation the Case of Central Lycia”.Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ.

Kaya, N. 2021. “Masaldan Gerçeğe Miss Julia Pardoe’nun İstanbul’u”. Ss. 348–91 içinde 19.-20. yüzyıl Yabancı Seyyahların Gözünden İstanbul, editör S. Dadyan. İstanbul,2021: İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş.

Kıran, A. 2019. “İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanındaki Tarihi Bostanların Kültürel Peyzaj Kapsamında Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

- Kuban, D. 2016.** Osmanlı Mimarisi. 2.Baskı. editör G. İpek. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kuban, D. 2017.** İstanbul bir kent tarihi. editör E. Yalçın. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.İstanbul.
- Kuban, D. 2020.** İstanbul 1600 yıllık bir müzedir. editör Bahar Demirhan. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kudde, E, ve Z. Ahunbay. 2016.** “İstanbul İmrahor İlyas Bey Camii-Studios Bazilikası Orta Bizans Dönemi Opus Sectile Döşemesinin Belgelenmesi ve Korunması İçin Öneriler”. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi 17:36–61.
- Kumbaracılar, İ., ve C. Tamer. 1995.** Yedikule: İstanbul Surları ve Yedikule. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Kuruç, T. 2018.** “Kültürel Mirasın Korunmasında Araç Olarak Kültürel Rota Oluşturma Rehberi”. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Lévi-Strauss, C. 2012.** Yapısal Antropoloji. çev: A. Kahiloğulları. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Lynch, K. 2018.** Kent İmgesi. çev: İ.Başaran. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Magdalino, P. 2012.** Ortaçağda İstanbul: Altıncı Ve On Üçüncü Yüzyıllar Arasında Konstantinopolis’ in Kentsel Gelişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mango, C. 2000.** “The Triumphal Way of Constantinople and the Golden Gate”. *Dumbarton Oaks Papers* 54:173.
- Mango, C. 2006.** “Bizans Mimarisi”. S. 360 içinde Bizans Mimarisi, editör B. İşler. Ankara : Rek May Yayıncılık.
- Mango, M. 2000.** “The Commercial Map of Constantinople”. *Dumbarton Oaks Papers* 54:189.
- Marmara, R. 2021.** “Edmondo De Amicis”. Ss. 392–402 içinde 19.-20. yüzyıl Yabancı Seyyahların Gözünden İstanbul, editör S. Dadyan. İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş.
- Marshall, G. 1997.** Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul : Bilim ve Sanat Yayınları.

McGeer, E. 2022. “The Defence of Constantinople”. Ss. 117–31 içinde The Cambridge Companion To Constantinople, editör S. Bassett. Cambridge: Cambridge University Press.

Melek O. 2021. “Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı Kapsamında Ayazmalar ve Su Kültürünün Ele Alınmasına Yönelik Bir Değerlendirme”. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Millingen, A.V. 1899. Byzantine Constantinople: The Walls of the City and Adjoining Historical Sites. Cambridge University Press

Mumford, L. 2019. Tarih boyunca kent : kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği. çev: G. Koca, T. Tosun. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Müller-Wiener W. 2001. İstanbul Topografyası 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul. 1.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Nalçacı, N. 2010. “İstanbul’un Tarihsel Kaynakları Olarak Seyahatnameler”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 16:523–62.

Ortaylı, İ. 2020. Türklerin tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.

Oers, Ana Pereira Roders Ron van 2011. “Editorial: Bridging Cultural Heritage And Sustainable Development”. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development 1(1):5–14

Özdemir, B. 2021. “Endüstri Mirasının Korunma Ve Yeniden İşlevlendirme Sorunsalının, İstanbul Yedikule Cer Atölyesi-T5 Binası Üzerinden İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Özdemir, N. 2018. “Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 18(1):1–28.

Özdoğan, M. 2006. Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan, M. 2015. “Neolitik Dönemi Yeniden Düşünmek”. Aktüel Arkeoloji 46–59. İstanbul: Arkeolojoloji Yayınları.

Özer, E. 2018. “Kültürel Mirasa Katkı Sağlayan Kültür Rotalarında Yerelin Katılımı ve Sosyo-Ekonomik Kalkınması Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi”. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Özer, Ş. 2007. Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları, 1934-1995. derleyen ve yayına hazırlayan Şener Özer. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları.

- Öztürk, S. 2020.** “Kültürel Mirası Kullanarak Optimizasyon Tabanlı Kültür Rotası Yaklaşımı”. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Pekak, S. 2000.** “İstanbul’da Studios Manastırı, H. Ioannes Prodromos Kilisesi I”. Sanat Tarihi Dergisi 10(10): 100-121.
- Richards, G. 2001.** Cultural attractions and European tourism. New York, USA: CABI Publishing.
- Rodwell, D. 2007.** Conservation and Sustainability in Historic Cities Second Edition. Blackwell Publishing.
- Russell, T. 2022.** “Before Constantinople”. içinde The Cambridge Companion To Constantinople, editör S. Bassett. Cambridge: Cambridge University Press
- Sakin, O. 2011.** Yeniçeri Ocağı: Tarihi ve Yasaları. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Samsakçı, M., ve Karavelioğlu M. 2016.** Kitabelerin Kitabı Fatih İlçesi Türk-İslam Devri Kitabeler Envanteri. editör A. Kargılı. İstanbul: Fatih Belediyesi.
- Sarıcıoğlu, S. 2019.** “Fatih İlçesi İmrahor Mahallesi’nde Tarihi Çevre Koruma Çalışması”. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Sav, Murat. 2011.** “Vakıf Restorasyon Yıllığı”. Sayı II 91–111.
- Seçilmiş, C., ve Özdemir C. 2020.** “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Doğrultusunda Alternatif Turizm”. içinde Ekonomi Ekseninde Türkiye’de Geçmişten Günümüze Kültür ve Turizm Politikaları, editör B. Pakdemirli ve Z. Bayraktar. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Semiz, N. 2014.** “İstanbul Haliç Ve Marmara Surları Belgeleme Çalışmaları, Tarihi ve Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Öneriler”. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Seropyan, V. 1994.** “Hovhannes (Surp) Kilisesi”. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 4. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı
- Sert, F. 2015.** “Dini Yapılarda Akustik Koşulların İzmir Kemeraltı Havralar Bölgesi Sefarad Sinagogları Üzerinden İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Seyfullah, G. 2015.** “Vezirköprü Yöresinin Kültür Turizmi”. Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Shopov, A., ve Ayhan H. 2013.** “Osmanlı’nın İstanbul’unda Kent İçi Tarımsal Toprak Kullanımı ve Dönüşümleri: Yedikule Bostanları”. Toplumsal Tarih Dergisi 34–38.

- Smith, M. 2015.** Issues in cultural tourism studies. Routledge.
- Smith, Neil. 1979.** “Toward a theory of gentrification: A back to the city movement by capital, not people”. Journal of the American Planning Association 45(4):538–48.
- Strabon. 2000.** “Geographika Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)”. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Swarbrooke, J. 1999.** Sustainable Tourism Management. Cabi.
- Tabakoğlu, A. 2017.** Osmanlı Dönemi İstanbul Su Tarihi. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- TDV. 1991.** Fatih Camii ve Diğer Tarihi Eserler. Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şubesi Yayını.
- Toprak, Z. 1993.** “Altı-Yedi Eylül Olayları”. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 1. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Tuna, S. 2006.** “Türkiye’de Sinagog Mimarisi ve Edirne Büyük Sinagogu”. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Turgut, N., ve Çetin T. 2019.** “Dünya Mirası Kültürel Rotalar Kapsamında Türkiye’deki Gelişim Koridorlarının Değerlendirilmesi”. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.23:57–72.
- Türkoğlu, S. ve Günay Z. 2018.** “Toplumsal Hafızanın Mekânsal Kodları: Bomonti’de Yer İsimleri”. Değişen Kent, Mekân ve Biçim. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu
- UNESCO. 1954.** Silahlı Çatışma Durumlarında Kültür Varlıklarının Korunması https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_convention_en_2020.pdf adresinden alındı.
- UNESCO. 1972.** Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf> adresinden alındı.
- UNESCO. 2019.** Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Operasyonel Kılavuzlar. <https://whc.unesco.org/document/178167> adresinden alındı.
- UNWTO. 2015.** Affiliate Members Global Report, Volume 12 – Cultural Routes and Itineraries. World Tourism Organization (UNWTO). <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284417704> adresinden alındı.
- Uzun, M. 2019.** “Yedikule Aksungurlu Sokağı’nda Yer Alan Küpeci Evi’nin (1082 Ada 23 Parsel) Koruma Projesi”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Vecco, M. 2010. “A definition of Cultural Heritage: From the Tangible to the Intangible”. *Journal of Cultural Heritage* 11(3):321–24.

Yavuz, A., ve Eryiğit B. 2021. “Seyahatnamelerde İstanbul”. *International Smart Journal* 7(45):3644–61.

Yıldırım, B. ve Akbulut M. 2020. “Bir kentin geçmişten gelen izleri: Trabzon örneği”. Ss. 225–64 içinde *Kent ve Planlama*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Yıldırım, S. 2019. *Ansiklopedik Kent Sözlüğü*. editör H. Çetinlerden ve S. Sümer. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Yıldırım, S. 2010. “İstanbul : Dünden Bugüne Kamusalda Özelin Tahakkümüne Doğru Genel Bir Bakış İstanbul”. *İdealkent* (2):38–63.

Zanini, E. 2022. “Constantinople: Building And Maintenance”. içinde *The Cambridge Companion To Constantinople*, editör S. Bassett. Cambridge: Cambridge University Press

Zhou, Lv. 2005. “Cultural Routes And The Network Construction Of The World Cultural Heritage Conservation”. <https://www.icomos.org/fr/xian2005/papers/4-29.pdf> adresinden alındı.

Arşiv Kaynakları

İBB , Fatih Belediyesi Arşivi,

GEEAYK Arşivi

İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları KVKBK Arşivi

İnternet Kaynakları

Url-1 <<https://www.tdk.gov.tr>>, erişim tarihi 09.10.2021.

Url-2 <<https://www.tdk.gov.tr>>, erişim tarihi 09.10.2021.

Url-3 <<https://www.unwto.org/sustainable-development>>, erişim tarihi 10.10.2021

Url-4 <<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/rota>, erişim tarihi 15.10.2021

Url-5 <<https://www.tdk.gov.tr>>, erişim tarihi 15.10.2021.

Url-6 <<https://en.unesco.org/silkroad>> , erişim tarihi 22.10.2021.

Url-7 <<https://seecorridors.eu>> erişim tarihi 22.10.2021.

Url-8 <<https://search.coe.int>>, erişim tarihi 25.10.2021.

Url-9 <<https://www.coe.int/tr/web/cultural-routes/about>>, erişim tarihi 26.10.2021.

Url-10 <<https://www.coe.int/tr/>> , erişim tarihi 28.10.2021.

Url-11 <<https://seecorridors.eu/>>, erişim tarihi 12.11.2021.

Url-12 <<https://culturerroutesinturkey.com>>, erişim tarihi 02.12.2021.

Url-13 <<https://culturerroutesinturkey.com>>, erişim tarihi 15.01.2022.

Url-14 <<https://www.fatih.bel.tr>>, erişim tarihi 20.02.2022.

Url-15 <<http://www.istanbul.gov.tr>>, erişim tarihi 17.03.2022.

Url-16 <<https://sehirplanlama.ibb.istanbul>>, erişim tarihi 19.03.2022.

Url-17 <<https://www.alanbaskanligi.gov.tr>>, erişim tarihi 14.05.2022.

Url-18 <<https://www.ntv.com.tr>>, erişim tarihi 19.03.2022.

Url-19 <<https://www.ibb.istanbul/arsiv>> , erişim tarihi 25.03.2022.

Url-20 <<http://www.erhanuludag.com>>, erişim tarihi 03.04.2022.

Url-21 <<https://www.salom.com.tr>> , erişim tarihi 21.04.2022.

Url-22 <<https://kentrehberi.fatih.bel.tr/webgis/>> , erişim tarihi 25.04.2022.

Url-23 <<https://kulturenvanteri.com>> , erişim tarihi 27.04.2022.

Url-24 <<https://kulturenvanteri.com>>, erişim tarihi 27.04.2022.

Url-25 <<http://www.suvakfi.org.tr>>, erişim tarihi 27.04.2022.

Url-26<<http://www.yedikule.org>>, erişim tarihi 05.03.2022.

Url-27<<https://www.hurriyet.com.tr/bir-muze-gibi-eczane>>, erişim tarihi
05.05.2022.

EKLER

EK-1 13 Ekim 2006 tarih ve 26318 sayılı Resmi Gazete

13 Ekim 2006 CUMA

Resmî Gazete

Sayı : 26318

BAKANLAR KURULU KARARI

Karar Sayısı : 2006/10961

İstanbul İli Fatih İlçesi sınırları içerisinde yer alan ve ekli listede ada ve parsel numaraları gösterilen alanların yenileme alanı olarak kabul edilmesi; İçişleri Bakanlığı'nın 6/9/2006 tarihli ve 58807 sayılı yazısı üzerine, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun 2 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 13/9/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ahmet Necdet SEZER
CUMHURBAŞKANI

Recep Tayyip ERDOĞAN

Başbakan

C. ÇİÇEK

Dışişleri Bak. ve Başb. Yrd. V.

A. BABACAN

Devlet Bakanı

C. ÇİÇEK

Adalet Bakanı

H. ÇELİK

Milli Eğitim Bakanı

A. COŞKUN

Tarım ve Köyişleri Bakanı V.

M.H.GÜLER

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

M. H. GÜLER

Devlet Bak. ve Başb. Yrd. V.

M. A. ŞAHİN

Devlet Bakanı V.

M. V.GÖNÜL

Milli Savunma Bakanı

O. PEPE

Bayındırlık ve İskan Bakanı V.

A. KOÇ

Çalışma ve Sos. Güv. Bakanı V.

A. KOÇ

Kültür ve Turizm Bakanı

M. A. ŞAHİN

Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

N. ÇUBUKÇU

Devlet Bakanı

A.AKSU

İçişleri Bakanı

H. ÇELİK

Sağlık Bakanı V.

A. COŞKUN

Sanayi ve Ticaret Bakanı

O. PEPE

Çevre ve Orman Bakanı

K. UNAKITAN

Devlet Bakanı V.

B. YILDIRIM

Devlet Bakanı V.

K. UNAKITAN

Maliye Bakanı

B. YILDIRIM

Ulaştırma Bakanı

13/9/2006 TARİHLİ VE 2006/10961 SAYILI

KARARNAMENİN EKİ

LİSTE

HARAÇCI KARA MEHMET MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1020	1-2-3-4-5-11-12
1022	1-2-3-4-8-9-10-11-12-13-14-19-20-21-22-23-24
1023	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10
1024	1-2-3-4-5-6-10-11-12
1025	3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13
1026	1-2-3-4-5-6-7
1027	1-2-3-4-5-6-7-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-22-23
1030	8-9-10-11-13-14-15-16-17-19
1031	2-3-6-7-8-10-11-12-13-14-15-16-17-20-22
1032	27
1034	1-2-5
1035	1
1043	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14
1044	2-4-5-7-8
1045	1-2-3-4-5-6-7-8-11-12-13-14-15
1046	1-2-3-4
1047	1
2206	4-6-8-9-10-11-13
2263	1

YALI MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
827	10-11-12-13-14-15-18-19-20-35-36-37-38
828	6-7-8-9-10-12-13-14-15-17

829	1-2-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-20-21-22
830	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-38-39
831	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-31-32-33-34
832	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-27-28-29-31-33
833	1-2-3-4-7-8-9-10-11-12-13-14-15-18-19-20-21-22-23-24-25-26-30-31-32-33-34-35-37-43-47-49-50-51-52
834	1-2-3-4-5-6-11-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-27
835	1-3-4-5-6-7-8-9
836	3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25
837	1-2-3-4-6-7-11-12-13-14-17-18
838	1-2-4-5-7-8-9-12-13-14-15-16-17-18-20-21-22-23-24-25-26-28-29-30-31-32-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-63-64-65-66-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-81-82-85-87-88-90-95-96
840	11-26-42-76-87-91-92-98-109-116-117
841	4-5-6-7-8-9-19-20-32-33-34-35-36-47-48-50-51-52-53-55-56-57-58-59-60-69-72-73-74-76-78
842	3-4-5-6-7-8-9-10-11-13-16-17-18-19-20-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36
993	3-4-5-6-10-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34
1118	1-2-3-4-8-10-11-12-13-14-15-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-32-33-36-40-41-42-43-44-47-48-49-50-52-53-54-55-56
2378	1

KÜÇÜK MUSTAFA PAŞA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
2202	13-14-15
2203	3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-19-20
2232	1-2
2082	25-26-27-28-29-30-38-52

HÜSAMBEY MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1050	1
984	1
985	1,2

KASAP İLYAS MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
100	1-2-3-4-5-6-10-11-12-13-14-15-17-18-19-20-21-22-23-25-26-28-29-30-31-32-36-37-41-43-44-50-52-53-54-55-56-59-60-61
1121	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-15-16-17-19
1145	1-2-3-4-5-6-7-8-11-12-13-15-16-17-18
1146	1-3-4-5-6-7-8-9-10-11-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-38-39-40
1147	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29
1148	2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-13
2379	1
2380	1

HACI HÜSEYİN AĞA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1224	2-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18
1234	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13

1235	12-13-20-21-22-27-28-31-38-39
1236	1-2-3-6-7-8-9-10-11-13-14-18-19-20-21-22-23-26-27-28-29-30-31-34-35-36-37-41-42-43-45-46-47-50-51-52-53-55-57-58-59
1244	1-2-4-10-13
1246	1-2-3-9-10-12-13-24-42-50
1247	5-7-9-13-171

İMRAHOR MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1165	1-2-3-4-5-6-7-8-10-11-13-14-15-16-17-18-19
1256	4-5-11
1265	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-12-13-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27
1266	1-2-3-4-5-6-7-8-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27
1287	1-2
2134	7
2384	11

ARPA EMİNİ MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1558	21
1824	1-16

ŞEYH RESMİ MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1459	12-17-18-19-20-21-22-23-33-34-37-44-45-46
1464	1-2-3-4-6-7-8-9-10-11-15-19-21-23-24
1460	4,6,9,11,12,14,15,17,18,19,21,22,23,24,25,26,30,32,33,34

HATİCE SULTAN MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
2524	16-17-18-19-20-25-26-31-32-36-37-38-40-44-45-46-47-53-54-93-95-102-104-106-107-109-111-113-119-120-125-126-127-129-133-134-135

EREĞLİ MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
3003	63-68

KÜRKÇÜBAŞI MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
843	2-3-4-5-6-9-10-11-12-14-15-16-17-18-20-21-22-23-24-28-29-30-31-32-33-36-38-39-46-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58
2390	23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-69-71-72-73-74-96-97-109-110

CERRAHPAŞA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1134	34-35-36-37-38-39-40-41-89-90-99

DAVUT PAŞA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1157	53-55-56-57-58-59-62-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-87-92-93-103-104-112-122
1159	3-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-22-23-24-25
1160	123-124-125-126-127-185-236-260-262
1163	1-2-3-4-5-6

ATİK MUSTAFA PAŞA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
2871	1-2-3-5-6-7-8-9-10-11-12-14

2872	1-2-3-4-5-6-7
2873	1-2-3-4-5-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-21
2874	1-2-3-4-5-6-7-8-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37
2875	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19

FATMA SULTAN MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1856	4-5-6
1928	36

ÇAKIRAĞA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
845	1-2-3-5-6-7-8-9-10-11-14-16-17-18-19-20-23-24-25-26-27-28-29-30-31-64-68-69-70-71

KIRKÇEŞME MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
2402	5-6-7-8-9-10-12-24-25
2403	11-12-13-14-15-16-17
2404	10
2405	1-3-4-5-6-9-10-12-13-15-16-17-19

NESLİŞAH MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
2712	54-57-58-59-60-236-272-280-281-283-285
2713	1
2233	274-275

HACI EVHATTİN MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1166	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-37-38
2454	1-2-3-4-5-6-7-10-11-12-13-14-15-17-21-22-23-35-37-86-93-95

HACI HAMZA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1298	1-2-3-4-5-6-7-8-9-11-12-13-15-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-54-55-57-58-59-61

CANBAZİYE MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1332	1-2-3-4-5-6-7-8-9-11-12-13-16-17
1341	1-2-3-4-5-6-7-9-10-11-16-17-18-19

BALAT KARABAŞ MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
2837	Adanın tamamı
2898	Adanın tamamı
2842	Adanın tamamı
2840	Adanın tamamı
2839	Adanın tamamı
2845	Adanın tamamı
2844	Adanın tamamı
2843	Adanın tamamı
2841	Adanın tamamı
2848	Adanın tamamı
2847	Adanın tamamı
2851	Adanın tamamı
2852	Adanın tamamı

2864	Adanın tamamı
2846	Adanın tamamı
2853	Adanın tamamı
2862	Adanın tamamı
2855	Adanın tamamı
2854	Adanın tamamı
2856	Adanın tamamı
2857	Adanın tamamı
2863	Adanın tamamı
2861	Adanın tamamı
2860	Adanın tamamı
2105	34-38-39-41-50-51
2106	2-4-6-7-9-10-14-15-16-17-18-19-21-22-24-25-29-30-48-50-51-52
2821	1-4-5-6-7-8-9-12-14-15-16-17-18-19-21-22-23-24-25-27-29-30-31-32-33-34-35-36-37-39-40-41
2822	3-5-6-10-11-17-23-24
2823	1-4-9-11
2824	3-4-5-7-9
2825	1-2
2828	3-5-6-7
2829	1-2-3-6-7-8-9-10-11-12
2830	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-38-39-40-41-42-43-44-45-46-50-51-52-55-58-59-60-61-62-64-65-66
2831	1-2-3-4-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18
2832	17
2833	2-3-4-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-31-32
2834	30-31
2835	1-2-3
2836	1-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-33
2865	2-3-5-6-7-8

TAHTA MİNARE

Ada No	Parsel No
2332	Adanın tamamı
2304	Adanın tamamı
2305	Adanın tamamı

ABDİ SUBAŞI

Ada No	Parsel No
2303	Adanın tamamı

VELEDİ KARABAŞ MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1400	1-2-3-4-10-12-15-16
1405	10
1409	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-12-13-14-15-16-18-19
1411	8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-25-26-28-29-30-31-32-33-34
1412	2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-17-18-19-20-21-22-23-24-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-44-75-76-77-79-80-81-82-84-85-86-87-88-89-90-91-92-142
1413	2-3-4-5-6-7
1415	2-5-6-7-8-19-22-29
1416	6-7-8

BEYAZITAĞA MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1567	1-4-8-10-11-12-13-14-15-16-18-19-20-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-78-79-80-81-82-83-85-86-87-93-95-111-129
1574	1-2-35-36-37-38-39-40-41

1575	3-4-5-6-10-11
1576	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10
1579	1-2-3-6-7-8-9-10
1577	1-3-4-5-6-8-9-10-11-27-28
1489	1-2-5-6-10-12-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42

MOLLA AŐKI MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
2644	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11
2645	3-5-6-7-8-9-10-11-14-15-16-17-19-20

SANCAKTAR HAYRETTİN MAHALLESİ

Ada No	Parsel No
1141	37-43-45-47-51-521

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061013-2.html> adresinden alındı.

EK-2 Kurul Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları
Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 25.06.2013-54
Karar Tarih ve No : 25.06.2013-297

KARAR

İstanbul ili, Fatih İlçesi, Hoca Evhaddin Mahallesi, 1166 ada 3 parselin bir kısmı, 4, 30, 33 parselleri ve 2454 ada 23, 35 parselin bir kısmını kapsayan, İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile belirlenen Tarihi Yarımada Kentsel ve Tarihi Sit Alanı içerisinde yer alan; 13.10.2006 gün ve 26318 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 2006/10961 sayılı kararı ile belirlenen Yenileme Alanı sınırları içerisinde kalan, İstanbul Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 03.11.2011 gün ve 101 sayılı kararıyla düzeltmelerle uygun bulunan 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 02.10.2012 gün ve 81 sayılı kararı ile onaylanan 1/1000 Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı onaylanan alanda bulunan, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 20.03.2009 tarih ve 694 ve 29.07.2009 tarih ve 881 sayılı kararlarıyla onaylanan, Kurulumuzun 21.05.2013 tarih ve 270 sayılı kararıyla uygulama projesi onaylanan Yedikule - Belgrad Kapı Arası Yenileme Alanı projesi Revizyonunun değerlendirilmesinin istendiği İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Fen İşleri Daire Başkanlığı Yapı İşleri Müdürlüğü'nün 20.06.2013 gün ve 66152964 (2013-04) 116925 sayılı yazısı ve ekleri, 24.06.2013 gün ve 759 sayılı uzman raporu ve ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Fatih İlçesi, Hoca Evhaddin Mahallesi, 1166 ada 3 parselin bir kısmı ile 4, 30, 33 parselleri ve 2454 ada 23, 35 parsellerin bir kısmını kapsayan Yedikule - Belgrad Kapı Arası Revizyon Yenileme Alanı Projesinin düzeltmelerle uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Tülin ÇORUHLU
İMZA

ÜYE
Sait BAŞARAN
İMZA

ÜYE
Yusuf SOYUER
İMZA

ÜYE
Mustafa ÇİFTÇİ
Fatih Bel. Tems.
İMZA

ÜYE
Erol KUZUBAŞIOĞLU
İMZA

ÜYE
Hasan Fırat DİKER
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Abdurrahman ÖZDİL
İMZA

ÜYE
Tülin GÖRGÜLÜ
İMZA

ÜYE
İdris ATABAY
İst. Büyükşehir. Bel. Tems.
İMZA

ÜYE
Mehmet ASLAN
İst. Vakıflar I. Bölge Mtd. Tems.
KARŞI OY

<http://www.ibb.gov.tr/tr> adresinden alındı.

Bizantoloji Kongresi için Hazırlık

Istanbul — Yedikule surları
Istanbul — Le Château des Sept-Tours

Önümüzdeki eylül ayı içinde İstanbulda Bizantoloji kongresi toplanacak ve bu kongreye her memlekettten Bizans eserleri ve tarihi ile alakalı ilim ve sanat adamları gelecek. İstanbuldaki Bizans eserleri üzerinde tetkikler yapacaklardır. Tabii olarak Türk âbidelerini de göreceklerdir. Bu kongre üyeleri hiç şüphesiz memleketlerine döndükleri zaman buradaki müşahedelerinden ilham alarak eserler hazırlayacaklar; gazetelere ve dergilere yazılar yazacaklardır.

Gazetelerde bizantoloji kongresinin toplanması münasebetiyle bir hususi komite teşkil edildiği kaydedilmekle beraber Fatih ve Eminönü ilçeleri dahilinde bulunan Bizans eserlerinin onarılması işine de bu günlerde başlanacağı yazılıyordu.

Teşkil edilen komite elbette kongreye iştirak için şehrimize gelecek yabancı misafirlerin istirahatlerini temin için gerekli tedbirleri alacaktır. Tetkik olunacak Bizans eserlerinin onarılmasına gelince, bunda çok geç kalmış olduğunu sanıyoruz.

Çünkü eylüle ancak üç ay kadar bir zaman kalmıştır. Harap olmuş Bizans eserlerinin onarılmasından maksat restore edilmesi ise buna maddeten imkân yoktur. Nitekim komitenin de mevcut şartları gözönüne getirerek Bizans surlarının yalnız sağlam kalan kısımları ile meşgul olmağa karar verdiği söyleniyor.

Dünyanın hiçbir tarafında bizim kadar âbideleri harap halde bulunan memleket yoktur.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi bunların restore edilmesi çok güçtür. Hiç olmazsa temiz tutulması ve bir takım gecekonducular ile işgal edilmekten kurtarılması lazımdır.

Sultanahmet ile Arasta arası bu acıklı durumdadır. Buralardan pislik yuvaları kaldırılmalıdır. Topkapı sarayının Bâbi hümayun dediğimiz dış kapısının bir tarafındaki surlar gecekonducular ile işgal edildiği gibi buradaki küçük kapıda dışarıdan bir duvar ile çevrilerek kapatılmıştır. Bâbi hümayun ile orta kapı arasındaki sahada hayvanlar otlatılıyor. Bu sahanın manzarasına bakan bir saray içi olduğuna nasıl inanır?

Sonra şehrin göbeğinde Fenâri İsâ camii vardır. Vaktiyle üç "abside" li olan bu kilisede sekiz Bizans imparator ve imparatoriçesinin lahitleri varmış. On altıncı asırda cami yapılmış. Bu meşhur Bizans eseri de çok harap haldedir. Hiç olmazsa burasının da temizlenmesi lazımdır. Bu caminin karşısında Selimiye müzesi vardır. Sultan Selim camii Yavuz Sultan Selimin kendisinin değil, oğlunun eseridir. Fakat Selimiye müzesini Yavuz Sultan Selim kendisi yaptırmıştır. Burası İstanbulun en güzel bir medresesidir. Yirmi dört höcreli, kırk sekiz sütunludur. Bir köşesinde camii vardır. Burasının da göçmenler tarafından tahrip edildiği görülmüştür.

Sözün kusu belediyeden istediğimiz çok şey değil, yalnız İstanbul içinde dünyaca şöhreti olan kıymetli eserlerin pislik yuvası olmaktan kurtarılmasıdır.

Asım US

Chateau de Cordes (XII. asır). Arsen Teragopiyantz namında bir Fransız tarafından 5 milyon franka satın alınarak tamir edilmiştir.
Le Château de Cordes (XII. Siècle)

EK-4 Kurul Kararı

T. C.
BAŞBAKANLIK
KÜLTÜR MÜSTEŞARLIĞI
GAYRİMENKUL ESERLER VE ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 239 - 14.12.1973
Karar No. ve Tarihi : 7520 - 14.12.1973

Toplantı yeri : İstanbul

İstanbul; Fatih, Yedikule Surları içinde Kültür ve San'at Vakfı Genel Müdürlüğünce İstanbul Festivalleri sırasında faydalanmak üzere teklif edilen demontabl tesisler hakkında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce gönderilen 14.XII.1973 tarihli ve sayısız yazı okundu, dokümanlar incelendi, Devlet Operası Genel Müdürü Sayın Aydın Gün'ün vermiş olduğu izahat dinlendi, yapılan müzakeresi sonunda:

Çok önemli korunması gerekli eski eserlerden olan Yedikule Surlarının San'at gösterileri için kullanılmasının prensip olarak uygun bulunduğu, ancak bir hizmeti yerine getirirken, diğer bir hizmetin de ihmal edilemeyeceğine, Yedikule Surları içinde teklif edilen demontabl tesislerin bu çok önemli eserin iç görünüşünü büyük makyasta bozacağına, o nedenle teklifin uygun bulunmadığına, bu sahada konstrüktif olmamak ve eski eserin görünümünü bozmasın şartı ile sadece mevcut zeminin kısmen hafif, kazılıp doldurularak meyil sağlamak suretile yeni bir teklif projenin istenmesine, görünümü sağlamak için sadece sahne kısmının demontabl elemanlarla portatif olarak yapılabileceğine, bu projede W.C. büfe gibi zaruri tesislerin ve soyunma yerlerinin de gösterilmesine ve bunların surları bozmayacak şekilde gizlenmesi gerektiğine, çalışmalarda Yedikule Surları dışının da gidış geliş yolları, oto park gibi tesisleri içerecek şekilde ele alınmasının gerekli olduğuna karar verildi.

B A Ş K A N

BAŞKANVEKİLİ

Üye Akozan (Feridon)	Üye Atıncı (Münir) Bulunmadı	Üye Akurgal (Ekrem)	Üye Alkım (Bahadır)	Üye Alsaç (Orhan)
Üye Eldem (Sedad H.)	Üye Eyice (Semavi)	Üye Kırzioğlu (Fahrettin)	Üye Kuban (Doğan)	Üye Kuran (Aptullah) Bulunmadı
Üye Orhonlu (Cengiz)	Üye Ögel (Semra)	Üye Söylemezoğlu (H. Kemali)	Üye Tayta (Hüsvrev)	Üye Yonen (Mithat)
Üye Yüngül (Naci)	Üye Kültür Müsteşarı Önder (Mehmet) Bulunmadı	Üye Vakıflar Genel Müdürü Berkol (Feramuz) Bulunmadı	Üye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Gürçay (Hikmet)	Üye Turizm Genel Müdürü Özbay (A. Beyhan)
Üye Plânlama ve İmar Genel Müdürü Emirhasanoğlu (Halim)				

BÇ.MP

EK-6 Kurul Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İSTANBUL I NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : 7.9.1988-33
Karar Tarihi ve No. : 7.9.1988-507

Toplantı Yeri : İSTANBUL

İstanbul, Fatih ilçesi, Yedikule Müze Anfisi hakkında, İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğünün 16.5.1988 gün ve 1125 sayılı yazısı ile İstanbul Röhlöve ve Anıtlar Müdürlüğünün 2.9.1988 gün ve 2217 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Fatih, Yedikule Müze Anfisinin oturma yerlerinin onarılması, sahne arkasının, Yedikule surları ile daha uygun bir ilişkiye getirilmesini içeren bir düzenleme projesinin kurulumuza getirilmesi ve temizlik işlemlerine, korunması gerekli eski esere zarar vermeden geçilmesine karar verildi.

BAŞKAN

BAŞKAN YARDIMCISI

Hande SUHER

Mete TAPAN

ÜYE

ÜYE

Muharrem ORAL

Alpay PASINLI

Aydın RAMANER

ÜYE

ÜYE

ÜYE

Reşat AKÇAY

E.Ş.12.91988

EK-7 Kurul Kararı

T. C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İSTANBUL İL NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 126-13.6.1990
Karar Tarihi ve No. : 1836-13.6.1990

Toplantı Yeri : İST.

İstanbul-Fatih, Yedikule Hisarlarına ilişkin 18.5.1990 günlü Popüler Müzik Sanatı Vakfı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Fatih, Yedikule Hisarına ilişkin avan projenin prensip olarak uygun olduğuna, detaylı uygulama projelerinin onaylanmak üzere Kurulumuza getirilmesine, daha önceden yapılmış olan beton oturma sıralarının ve sahnenin yapının tarihi niteliğine uygun hale getirilmesine, ayrıca sur burçlarının da bakımlı ve temiz hale getirilmesinin daha uygun ve gerekli olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
(Bulunmadı)
Hande SUHER

BAŞKAN YARDIMCISI
Mete TAPAN

ÜYE
Munir ORAL

ÜYE
Alpay PASINLI

ÜYE

ÜYE
Şat AKÇAY
Fatih Bal. Başk. Yard.

14.6.1990.GA.iÖ.

EK-8 Kurul Kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul İl Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 21.04.2004 - 1043
Görüşme Tarihi ve No : 21.04.2004 - 16025

Toplantı yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Fatih İlçesi, İmrahor İlyasbey Mahallesi, Yedikule Meydanı, 327 pafta, 1265 ada, 18 parselde yer alan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.12.1973 gün ve 7520 sayılı kararı ile tescilli anıt eser olan, 19934 m2 yüzölçümlü Hazine adına kayıtlı ve Bakanlığımıza tahsisli, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 11.02.2004 gün ve 2770 sayılı yazısı ile kültürel, artistik ve sanatsal amaçlı etkinliklerde kullanılmak amacı ile kiralanmasına izin verilen Yedikule Hisarının, sanatsal etkinlikler gerçekleştirilmesi için yeniden düzenlenmesi ve kullanılması amacı ile önerilen proje hakkında, S.T.L. Uluslararası İç ve Dış Ticaret Limitet Şirketinin 25.03.2004 ve 19.04.2004 tarihli başvuruları okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Fatih İlçesi, İmrahor İlyasbey Mahallesi, Yedikule Meydanı, 327 pafta, 1265 ada, 18 parselde yer alan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.12.1973 gün ve 7520 sayılı kararı ile tescilli anıt eser olan Yedikule Hisarı'nun korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilinin devamına, koruma grubunun I olarak belirlenmesine, Karasurlarının çok önemli bir parçasını oluşturması, Roma dönemi Port Aurea (Altın Kapı) ile Osmanlı dönemi Yedikule Hisarı'nı dolayısıyla kentlin geçmişine ilişkin belleğin başlangıç noktalarından birini temsil eden söz konusu anıt eserin tarihi ve mimari kimliği ile son derece büyük önem taşıdığından, Kurulumuza incelenip onaylanmak üzere iletilmiş bulunan 1/5000 (İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın 05.07.2003 gün ve 2450 sayılı yazısı eki) ve 1/1000 (Fatih Belediye Başkanlığı'nın 11.03.2004 gün ve V-139 sayılı yazısı eki) ölçekli Koruma Amaçlı Öneri İmar Planlarının hayata geçirilmesine ve ilerde yapılacak bilimsel çalışmalara (Altın Kapı, Kral Yolu ve Fatih Camii) imkan sağlamak için uzun süreli olarak kiralamaya ve irtifak hakkı tesis edilmesinin uygun olduğuna, önerinin 660 sayılı ilke kararında belirtilen anlatım tekniklerine uygun olmadığı, bunu yanı sıra sadece plan düzleminde anlatım getirmesi, mevcut yapının rölvyesi ve yapılmak istenen müdahaleler bakımında teknik bir anlatım taşımaması nedeni ile de uygun bulunmadığına, ancak ülkemizin kültürel mirasının tanıtımına katkısı da dikkate alınarak 25.03.2003 tarihli başvuruda talep edilen Eurovision etkinliklerine dönük sökülebilir hafif malzeme ile sınırlı bir alanda ve sınırlı sürede Yedikule Surları ve Kara Surları ile mevcut özgün zemin dokusuna kalıcı hiçbir inşai ve fiziki müdahalede bulunulmadan, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde kullanımının uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GÖRÜLDÜ

Görüşme BAY

BAŞKAN
F.Özer ERENMAN
İMZA

ÜYE
Cem ERİŞ
İMZA

ÜYE

ÜYE
İhsan SARI
İMZA

ÜYE
Ahmet AYYILDIZ
FATİH BEL. BŞK. TEM.
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Zekiye YENEN
İMZA

ÜYE
Tanju Verda AKAN
İMZA

ÜYE

21.04.2004.NA

EK-9 Kurul Kararı

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESİKİ ESERLER VE ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 292 - 14.4.1978
Karar No. ve Tarihi 10350 - 15.4.1978

Toplantı yeri : İst.

İstanbul, Fatih-Yedikule Surları yakınında yapılmakta olan anten pilonu hakkında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 5.12.1977 gün ve 732.34(9)9504 sayılı yazısı okundu, yapılan müzakeresi sonunda:

Anten pilonunun kaldırılması gerekli olduğuna, eski eser Yedikule Surları yakınında yapılan bu olumsuz inşaatın sorumluları hakkında yasal kovuşturma açılmasına ayrıca kanun koruyucularının yaptığı bu kanunsuz işin kınanması gerektiğine karar verildi.

B A Ş K A N
Alsaç (Orhan)

BAŞKANVEKİLİ

H.KEMALİ SÖYLEMEZOĞLU

Üye Akozan (Feridon)	Üye Aktepe (Münir)	Üye Akurgal (Ekrem)	Üye Alkım (Bahadır)	Üye Biler (Remin)
Bulunmadı				
Üye Eldem (Sedat H.)	Üye Eyice (Semavi)	Üye Kırzioğlu (Fahrettin)	Üye Kuban (Doğan)	Üye Kuran (Aptullah)
Üye Ögel (Semra)	Üye Söylemezoğlu (H. Kemali)	Üye Tandoğan (Rifat)	Üye Tayla (Hüsrev)	Üye Yenen (Mithat) XXXXXXXXXX
Üye Kültür Müsteşarı Turan (Şerafettin) V.	Üye Vakıflar Genel Müdürü Yılmaz (Şener) V.	Üye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Gürçay (Hikmet)	Üye Turizm Genel Müdürü Sever(Ö. Faruk)	Üye Planlama ve İmar Genel Müdürü Eronat (Orhan)
Katoğlu(Murat)	Tuncer(Orhan)			

SK.FÇ.

EK-10 Kurul Kararı

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi : 316 - 9.5.1980
Karar No. ve Tarihi : 11994 - 10.5.1980

Toplantı Yeri İSTANBUL

İstanbul, Fatih, Yedikule Surları yakınında yapılan anten pilonu hakkında Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce gönderilen 2.1.1980 tarih ve MÜZE-02-4-790.3/34/A-16 sayılı yazı okundu, ekleri incelendi, yapılan müzakeresi sonunda:

Fatih, Yedikule Surları yakınında İstanbul Emniyet Müdürlüğünce sur dışı telsiz konuşmaları yapılabilmesi amacıyla inşa edilen anten pilonu hakkında alınan 15.4.1978 tarih ve 10350 sayılı kararımızın Kurulumuzun gelecek toplantısında yeniden görüşülmesine 1741 sayılı yasanın 2. maddesi gereğince hazırlanan yönetmeliğin 24. maddesi uyarınca karar verildi.

BAŞKAN
Alsaç (İbrahim)

BAŞKAN VEKİLİ
Tayla (Hüseyin)

Üye Akozan (Feridun) Üye Aktepe (Münir) Üye Akurgal (Ekrem) Üye Alkim (Bahadır) Üye Beyru (Rauf)

Üye Biler (Remiz) Üye Erder (Cevat) Üye Eyice (Semavi) Üye Kızıoğlu (Fahrettin) Üye Kuban (Doğan)

Bulunmadı

Bulunmadı

Üye Kuran (Abdullah) Üye Ögel (Sema) Üye Serdaroğlu (Ümit) Üye Tandoğan (Rifat) Üye Tayla (Hüseyin)

Üye Kültür Müşere Üye Vakıflar Genel Md. Üye Eski Eserler ve Müzeler Genel Md. Üye Turizm Genel Md. Üye Erdem)
Bilgiç (Emin) Ernam (Mustafa) Nurettin (Yardımcı)
Bulunmadı Cüneyt MA. 15.5.1980

EK-11 Kurul Kararı

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESİK ESERLER ve ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi: 317 - 6.VI.1980
Karar No. ve Tarihi : 12038 - 6.VI.1980

Toplantı Yeri İSTANBUL

İstanbul, Fatih, Yedikule Surları yakınında yapılan anten pilonu hakkında alınan 10.V.1980 gün ve 11994 sayılı tekriri müzakere kararı gereğince, yapılan görüşmesi sonunda:

Fatih, Yedikule Surları yakınında yapılan anten pilonunun kaldırılması hakkında alınan 15.IV.1980 gün ve 10350 sayılı kararın ileri sürülen gerekçeler nedeniyle değiştirilmesine gerek olmadığına karar verildi.

B A Ş K A N
Alsac (Orhan)

BAŞKANVEKİLİ

Üye
Akozan (Feridun)

Üye
Aktepe (Münir)

Üye
Akurgal (Ekrem)

Üye
Alkım (Bahadır)

Üye
Beyru (Rauf)

Üye
Biler (Remin)

Üye
Erder (Cevat)

Üye
Eyice (Semavi)

Üye
Kızıoğlu (Fahrettin)

Üye
Kuban (Doğan)

Üye
Kuran (Aptullah)

Üye
Ögel (Semra)

Üye
Serdaroğlu (Ümit)

Üye
Tandoğan (Rıfat)

Üye
Tayla (Hüseyin)

Üye
Kültür Müsteşarı
Bilgiç (Emin)

Bulunmadı

Üye
Vakıflar Genel Müdürü
Erman (Müstafa)

Bulunmadı

Üye
Eski Eserler ve Müzeler
Genel Müdürü
Nurettin

Bulunmadı

Üye
Turizm Genel Müdürü
Sever (Ö Faruk)

Bulunmadı

Üye
Planlama ve İmar
Genel Müdürü
Kuşar (Erdem)

Bulunmadı